Biblioteka Muzeum im. Dzieduszyckich
we Lwowie.
Sz. 1a Nr 52
A-52

Digitization of the scientific library of the

State Museum of Natural History of NAS

Jarocki, Felix Paweł Zoologja czyli zwierzetopismo ogólne. T. 2: Ptáki / Felix Paweł Jarocki. – w Warszawie : Drukarni Łątkiewicza w, 1821. – 331 s.; z dwiema rycinami.; Spis nazwisk: 20 s.

Download a copy of the book from the site:

http://libsmnh.com.ua

Permanent link to the book page:

http://libsmnh.com.ua/books/jarocki_f_p/zoologia_czyli_zwierzetopismo_ogolne_t2/

Biblioteki
Muzeum
im.
PLIGDY=
SZYCKICH
we Lwowie

1984

ZOOLOGIIA

czyli

ZWIĘRZĘTOPISMO OGÓLNE

podług

NAYNOWSZEGO SYSTEMATU

ułożone

przez

FELIXA PAWŁA JAROCKIEGO,

NAUK WYZWOLONYCH I FILOZOFII DOKTORA, PROFESSORA ZOOLOGII W KRÓLEWSKO WARSZAWSKIM UNIWERSYTECIE, CZŁONKA TOWARZYSTWA MINERALOGICZNEGO W JENIE, etc.

Nr. inwentarza
A - 52

75

TOM DRUGI.

z dwiema rycinami

BIBLIOTEKA W. D. POTURZYCKA

DZIAŁ PRZYRODNICZY

MUZEUM IMIENIA DZIEDUSZYCKICH W LWOWIE

P t d k i.

W WARSZAWIE

W DRUKARNI ŁĄTKIEWICZA PRZY ULICY SENATORSKIEY NRO: 467.

1821.

Magnus est DEUS noster!
et magna est virtus Ejus,
et potentiae Ejus non est numerus!

David *Psalm* CXLVI. *v.* 5.

DALSZY POCZET ALFABETYCZNY

JO. JW. WW. JMci Panów Prenumeratorów.

Biblioteka Szkoły Leśnéy w Warszawie - - - 1.
— — Woiewódzkiéy w Kielcach - - 3.
— — Woiewódzkiéy w Pułtusku - - 3.
— — Woiewódzkiéy w Płocku - - 2.
— — Wydziałowéy w Łęczycy - - 2.
— — Podwydziałowéy w Tykocinie - 1.
Bogucki Ján, Uczeń Prawa w Uniwers. Jagiellońskim 1.
Bogusławski Andrzéy, Applikant przy Trybunale Cywilnym w Płocku - - - - - - 1.
Brunner Fidelis, Konserwator i Operator Gabin. Zoologicz. przy Król. Warszaw. Uniwersytecie 1.
Chrapczyński Józef, Nauczyciel w Szkol. Woiewódz. Radomskiéy - - - - - - - - 1.
Czosnowski Wincenty, - - - - - - - 1.
Elsner Samuel, Aptékàrz w Stół. Mieście Warszawie 1.
Gedroyć Adolf, Xiąże - - - - - - - 1.
Gorączkiewicz W, - - - - - - - - 1.
Grobicki Antoni, Nauczyciel przy Szkole Woiewódz. Płockiéy - - - - - - - - 1.
Gruell Waleryán, Aptékàrz w St. Mieście Warszawie 1.
Hildebrand Ján, Uczeń Medycyny w Król. Warszawskim Uniwersytecie - - - - - - 1.
Jax Ján, Magister Farmacyi, Prowizór Apt. w Łęczycy 1.
Kamionowski, X. Rektór Szk. Woiewódz. w Radomiu 1.

Koszkowski Szymon, Sekretarz Archiwista w Kommissyi R. W. R. i O. P. - - - - - 1.
Kotowski - - - - - - - - - - 1.
Kozłowski Wiktór, Assessor Nadleśny w Wojewódz. Mazowieckiém - - - - - - - - 1.
Kronenberg Salus, Uczeń w Lyceum Warszawskiém 1.
Kurczyński Józef, Patron przy Tryb. w Płocku - 1.
Kuśmierski Márcin, Uczeń w Lyceum Warszawskiém 1.
Le Brun Alexander, Uczeń Medycyny w Król. Warszawskim Uniwersytecie - - - - - 1.
Lipiński Józef, Radca Kommissyi R. W. R. i O. P. Członek Król. Warsz. Tow. Przyia. Nauk, etc. 1.
Łuszczkiewicz Michał, Z. Proffessór Fizyki i Zoologii w Lyceum Krakowskiém - - - 1.
Markowski Felix, Uczeń w Lyceum Warszawskiém - 1.
Motty Ján, Professór w Lyceum Poznańskiém - 1.
Niemcewicz Urs. Julian, Sekretarz Senatu Król. Pol. Członek wielu Towarzystw Uczonych, etc. - 1.
Pieczkowski Józef, Uczeń w Lyceum Warszawskiém 1.
Pietraszkiewicz Onufry, Magister Filozofii - - 1.
Piotrowski Andrzéy, Uczeń w Lyceum Warszawskiém 1.
Piotrowski Józef, Uczeń w Lyceum Warszawskiém 1.
Plewczyński Franciszek, Aptékarz w S. M. Warszawie 1.
Pokutiński Bartłomiéy, Adwokat w Radomiu - - 1.
Postawka Ludwik, Jnżynier Klassy Iszéy Budowy Dróg i Mostów w Królestwie Polskiém - - 1.
Raabski Jdzi, Assessór w Poznaniu - - - 1.
Redecki, X. Rektór Szk. Woiewódz. w Łukowie - 1.
Reschif - - - - - - - - - - 1.
Rochliński Ján, Uczeń Medycyny w Królewsko Warszawskim Uniwersytecie - - - - - 1.

Roliński Márcin, Professór Anatomii w Królewsko Warszawskim Uniwersytecie - - - 1.
Salinger Stanisław, Uczeń w Liceum Warszawskiém 1.
Sawiczewski Józef, Dr. Medycyny, Professór Farmacyi w Uniwersytecie Jagiellońskim - - 1.
Sawiczewski Julián, Medycyny i Chirurgii Dr. Professór w Uniwersytecie Jagiellońskim - - 1.
Siekierzyński Paulin, X. Prefekt Konwiktu XX. Piiarów w Warszawie - - - - - 1.
Skotnicki Michál Jarosław, Patron przy Tryb. w Płocku, Obrońca Prokuratoryi Jeneralnéy Królestwa Polskiego - - - - - 1.
Skrodzki Karól Józef, Professór Fizyki w Królewsko Warszawskim Uniwersytecie - - - 1.
Sniadecki Ján, Professór Astronom w Jmperat. Wileńskim Uniwersytecie, Członek wielu Towarzystw Uczonych, etc. - - - - 1.
Stankowski Jgnacy Lojola, Rektór Szkoły Podwydziałowéy w Tykocinie - - - - 1.
Stoliński Józef, Uczeń Prawa w Uniwersyt. Jagielloń. 1.
Szubert Michál, Filozof. Dr. Professór Botaniki w Król. Warszaw. Uniwersytecie - - 1.
Szumski Tomasz, Professór w Lyceum Poznańskiém 1.
Tillinger Karol, Uczeń w Lyceum Warszawskiém - 1.
Ulbricht Ferdynand, Aptékárz w St. Mieś. Warszawie 1.
Vetter Gottfried. Uczeń w Lyceum Warszawskiém - 1.
Węcki Józef, Księgárz Nadwórny w Warszawie - 13.
Wierciński Kazimiérz, Uczeń w Lyceum Warszawskiém 1.
Woiałowski Ján, Fizyk Obwodu Łęczyckiego - - 1.
Wolff Maxymiliián, Uczeń w Lyceum Warszawskiém 1.

Wolski Antoni, Magister Práw, Sędzia przy Tryb. Cywil, Iszéy Jnstancyi w Warszawie - - 1.
Wolski Józef, Artysta Dramatyczny w Warszawie - 1.
Wołowski Michał, Patron przy Tryb. w Płocku - 1.
Wunderlich Henryk, Prowizór Aptéki w Warszawie 1.
Zachert Ludwik, Uczeń w Lyceum Warszawskiém - 1.
Zawadzki Józef, Marszałek Dworu Xcia Namiestnika Króla Polskiego - - - - - - 1.
Zawadzki, Księgarz Nadworny w Wilnie - - 13.
Zdzarski Augustyn, Professór w Szkole Woiewódz. w Płocku - - - - - - - - 1.
Zegrzda Konrad, Assessór Pełnomocnik Prokuratoryi Jeneralnéy Król. Polsk. przy Kommissyi Hypotecz. w Woiewódz. Płockiém - - 1.
Zeuschner Ludwik, Uczeń w Lyceum Warszawskiém 1.

Późniéy Prenumeruiących jmiona umieszczone zostaną na czele tomu trzeciego.

Upraszám Czytelników, ażeby następuiące uchybienia druku w tym tomie sprostować raczyli.

Str: 11. w. 11. od góry *jest* oeroma	*czytay*	ceroma
— 44. — 13. od dołu — dlugie	—	długie
— 50. — 10. od góry — Zywią	—	Żywią
— 55. — 2. od dołu — Zywią	—	Żywią
— 56. — 8. — — — Zywią	—	Żywią
— 62. — 10. — — — dzioba	—	dzióba
— 113. — 7. — — — znaia	—	znaią
— 116. — 10. — — — náymniéj	—	náymniéy
— 121. — 4. — — — ożykowato	—	nożykowato
— 154. — 4. — — — sie	—	się
— 167. — 6. od góry — apirovus	—	apivorus
— 172. — 13. — — — cinercus	—	cinereus
— 175. — 10. od dołu — serpentanius	—	serpentarius
— 200. — 6. — — — pułkuli	—	półkuli
— 264 — 15. — — — náypięknieszych	—	náypięknieyszych
— 302. — 3. od góry — Zaglościgi	—	Żaglościgi
— 309. — 1. od dołu — przywiązani	—	przywiązanie
— 316. — 10. od góry — zgrubiałémii	—	zgrubiałémi
Na pierwszéy stronie Spisu nazwisk		
w. 6. od góry *jest* Confussis	—	Confusis

W Tomie Pierwszym
Uszły sprostowaniá następuiące uchybienia druku.

Między Prenumeratorami *jest* Dubicki *czytáy* Dubiecki
Str. 13. w. 13. od góry — Wytchniéymy *czytáy* Wytkniymy
— 32. — 16. — — — łączączego — łączącego
— 273. — 5. w tablicy — palce nieprzedłużone zewnątrz błony.
czytáy: palce nieprzedłużone, mierne, zewnątrz błony umieszczone.
— 326. w. 16. od góry *jest* zewnątrz ciała *czytáy*: wewnątrz ciała
Nadto w wielu mieyscach zaimek *jém* zamiást *jm.*

WSTĘP.

Przystępuiemy teráz do uwág nad gromadą takich zwiérząt, których równie sposób ubarwieniá czyli pokryciá, jak całá zewnętrznà postać tyle má odznaczaiącego, że je zaráz na piérwszy rzut oka od wszystkich jnnych dotąd znanych zwiérząt rozróżnić można. Témi są *Ptáki*. Tę zewnętrzną charakterystyczność Ptaków potwiérdzá jescze mocniéy wewnętrznà budowa jch ciała. Okázaliśmy to práwda dosyć obszérnie w ogólnych uwágach nad tą gromadą (*). Gdy jednakże jescze wiele takich punktów zostało niedotkniętych, które albo same z siebie są za wáżne, ażeby je można przeyśdź milczeniem, albo téż do łatwiéyszego zrozumieniá i poięciá rzeczy koniecznie są potrzebnémi: poświęćmy więc dlá nich przynáymniéy krótką chwilę czasu.

Z wszystkich dotąd znanych zwiérząt Ptáki maią głos náymocnieyszy i náydonośniéyszy. Przyczyna tego zawisła częścią od długości gardzieli, a częścią od urządzeniá jch krztani; gdyż ściśle biorąc, głos jch powstaie w jch piersiach, a nie przy gębie jak u jnnych zwiérząt.

(*) Patrz w *Tomie piérwszym* na stronie 28 i na następnych.

Gardzielą (trachea) nazywámy cały ten z chrząstkowych obrączek złożony kanał, którym powietrze do płuc przechodzi; ten zaś koniec gardzieli, który głos wydaie, zowiemy *krztanią* (larynx).

Większá liczba Ptaków má żołądek podzielony na trzy osobne kómory. Piérwszą z tych jest *Wole* (ingluvies, *jabot*). Jest to ów cienki, wewnątrz gładki, błonowy worek, który powstaie przez rozszérzenie się kanału pokarmowego czyli gardła, a który u nich postrzégámy pod szyią przy piersiach. *Wole* można uważać za skład zapasowy żywności, i odpowiadá *torbie żołądkowéy* w Ssących Przeżuwaiących. *Wole* jest u jednych więcéy niż u drugich wyraźne; a u wielu zupełnie go niedostaie. I tak wszystkie prawie te Ptáki, które żyią wyłącznie Owadami i Robákami, nie maią wyraźnego wola.

Drugą kómorą żołądka ptasiego jest *Odwilżacz* (ventriculus, *ventricule succenturié*). Worek także błonowy, ale grubszy niż piérwszy, znáyduiący się wewnątrz ciała tuż przy żołądku właściwym, opatrzony jest na wewnętrznéy stronie mnóztwem drobnych gruzłów, które dostarczaią płynu do zmiękczaniá pokarmów twardych.

Trzecią nakoniec kómorą jest *Trawieniec* czyli *żołądek właściwy* (gésier). Ta kómora składá się z dwóch bardzo grubych i potę-

żnych, brunátnych muszkułów, które na wewnętrznéy stronie wysłane są grubą, chropowatą i prawie chrząstkowatą błoną, a zewnątrz złączone są z sobą za pomocą dwóch *ścięgaczy* (tendons) promienistych. Ta część jch wnętrzności służy do rozciéraniá pokarmów i do uskutecznieniá trawieniá. W Ptákach żywiących się wyłącznie mięsem *trawieniec* tak niemal jest cienki jak *odwilżacz*, i oba te przedziały żołądka tak nieznacznie z sobą się łączą, że stanowią prawie jeden worek.

Moc i prędkość trawieniá w Ptákach odpowiadá jch żéżwości. Wszystkie jednak dlá ułatwieniá strawności połykaią mniéy więcéy piásku lub drobnych kamyków, a to stósownie do jakości pokarmu, który pożéraią, i do wielkości swoiéy. Piásek w żołądku mnieyszych, a kamyki w żołądku większych Ptaków są tém potrzebnieysze; gdyż Ptáki nie maiąc zębów, muszą pokarm bez żuciá w znacznych kawałkach połykać. Tym to więc piáskiem i kamykami rozciérá jch żołądek zawarty w sobie pokarm.

Kanał odchodowy Ptaków (*cloaca*) jest kiszką obszérną. W nim schodzą się *kanał gnoiowy* (rectum), kanały urynowe i kanały nasienne u samców, a jaiowód u samic.

Ptáki nie oddaią uryny osobno, ale zawsze połączoną z gnoiem. Jeden tylko Struś zdaie się czynić wyiątek od téy ogólnéy reguły; gdyż czasami wyrzucá on z siebie oso-

bno gnóy, a osobno urynę. Uryną Ptaków jest ta gęstá, flegmistá, białawá ciecz, którą zwykle obok rudego jch gnoiu postrzegámy.

Pokrycie Ptáka nazywámy w ogólności *piérzem*; lecz to piérze względnie do wielkości i położeniá na ciele jego dostało różne nazwiska; a mianowicie:

a. *Piérze właściwe* (plumae) czyli pióra mnieysze, które stanowią zewnętrzne pokrycie ciała ptasiego.

b. *Puch* (pennulae albo plumulae) zowie się to krótkie, miękkie bez szypułek piérze, którém ciało niektórych (nadewszystkie pływaiących) Ptaków gęsto jest przyodziane, a które w ten czas dopiéro postrzegámy, gdy *piérze właściwe* obskubane zostało.

c. *Pióra lotne* (pennae) są pióra náywiększe na Ptáku, i umieszczone w skrzydłach i w ogonie. Względnie do tych dwóch położeń, dostały one dwoiste nazwisko. Te z nich, które się znáyduią na tylnym brzegu skrzydła, a które składaią właściwe narzędzie do látaniá, nazywaią się *Lotki* (remiges); te zaś, które są osadzone na brzegu kupra, dostały nazwisko *Stéruwki* (rectrices); gdyż ostatnie pełnią Ptakom podobną usługę w locie, jaką stér przy statku na wodzie.

d. *Pióra strzępiaste* (pluma pilosa) są pióra wielkie, których włosy w chorągiewkach nawzaiem się nie czépią: takiémi są n. p. pióra podskrzydłowe u *Ptaka Rayskiego.*

e. *Pióra krzewiste* (pluma decomposita), które maią włosy w chorągiewkach rzádkie, a káżdy taki włos má po dwie osobne chorągiewki tak, że przez powiększaiące szkło widziany, má postać osobnego pióra: takie są n. p. Stéruwki u samca *Dziwogona.*

W káżdém piórze właściwém postrzégámy następuiące części:

a. Dutka (calamus), część rogowá, mniéy więcéy doskonale walcowatá, tęgá, sprężystá, wpół przeźroczystá, wewnątrz wydrążoná i sczupłym gąbkowatym rdzeniem (*duszą* zwanym) opatrzoná. *Dutkę* można uważać za korzeń pióra. Jest ona po większéy części w skórze Ptaka utkwioná. Dopóki pióro całkowicie niewyrośnie, dopóty dutka jego jest zupełnie miękká, błonowatá, krwią napełnioná.

b. Z dutką pióra styká się *Szypułka* (rhahis) Jest to część suchá, rdzeniowatá, czworograniastá, z wiérzchu i ze spodu listwami rogowémi, sprężystémi wzmocnioná. Te listwy są przedłużeniami dutki. Szypułka z dutką razem wzięte stanowią *Łodygę pióra* (scapus).

c. Do dwóch boków *Szypułki* przyrosłe są *Chorągiewki* (pogonium) złożone z włosów płaskich, zadzierzystych i tak nawzaiem się

czépiących, że na pierwszy rzut oka zdaią się bydź jedném ciałem. *Chorągiewka zewnętrzná* (pogonium externum) jest pospolicie węższą niż chorągiewka *wewnętrzna* (pogonium internum). Ta różnica w szérokości chorągiewek náywyraźniéy widzieć się daie na piórach lotnych.

Kształt nóg będąc náylepszą wskazuwką do poznaniá sposobu życiá, jest oráz náydogodnieyszą i náypewnieyszą zasadą do ustaleniá oddziałów *rzędami* zwanych. Zastanówmy się więc nad niémi.

Większá część Ptaków chodząc następuie na same tylko palce; stopę zaś właściwą maią zeszczuploną i pionowo w górę podniesioną. Tak ustawioná i zwykle łuskowato pokrytá stopa w téy gromadzie nazwaną została *goleniem*. Od téy, prawie ogólnéy ustawy, rzęd Ptaków *Bezlotnych* czyni ważny wyiątek; gdyż te maiąc nogi bardzo krótkie, następuią na całych stopach; a te są u nich spłaszczone i rozszérzone. Ten przeto rzęd między Ptákami przypominá nám rzęd Nastopnych w gromadzie Ssących.

Palce Ptaków musimy tu rozróżnić dlá snadnieyszego zrozumieniá w dalszém wysłowieniu.

a. *Palce wolne* (digiti fissi) nazywámy te, które są aż do osady rozłączone, błoną nie spięte. Nogi z takiémi palcami nazywaią także Łacinnicy *pedes fissi*.

b. *Palce w części spięte* (subcolligati) zowią się te, które są przy nasadzie po pierwszy członek błoną złączone.

c. *Palce wpółspięte* albo *do połowy spięte* (semicolligati) są te, między któremi błona spinaiącá zastaie mniéy lub więcéy niż do połowy.

d. *Palce Płatkowate* (lobati) zowiemy te, które są na bokach rozszérzone błoną w płátki powycinaną.

e. *Palce spięte* (colligati albo connexi) są palce aż do końców błoną spętane.

f. *Palce zrosłe* (coadunati) nazywámy te, które do połowy lub daléy bez szrodkuiącéy błony z sobą są spoione, czyli zrosłe.

Potężne, łukowate, ostrokończyste pazury nazywámy *Szponami.*

Do ogólnych uwág nad Ptastwem jescze i to dodadź wypadá, że niektóre Ptáki gdziejndziéy przepędzaią lato, a gdziejndziéy zimę. — Tak n. p. *Jaskółki*, *Bociany*, *Przepiórki* i jnne przybywaią do nás z początkiem wiosny, a na początku jesieni odlatuią do kraiów ciepleyszych; przeciwnie zaś *Snieguły* (Emberiza nivalis) przybywaią do nás wsrzód zimy a z początkiém wiosny wracaią do kraiów zimnieyszych. Takie Ptáki nazywámy *Ptákami przelotnémi* (Zugvögel). Za piérwszą przyczynę tego zmienianiá mieysca pobytu możnáby położyć zbyt wielką jch tkliwość, która

jém uczucia zbyt mocnego zimna i zbyt wielkiego ciepła nieznośnémi czyni. Drugą, a podobno ważnieyszą jch przelotności przyczyną, jest niedostatek żywności. I tak wszystkie te Ptáki, które się żywią wyłącznie albo Owadami albo Gadami i Płazami: muszą się udawać na zimę do kraiów ciepleyszych; ponieważ u nás z początkiem zimna jesiennego wszelki dlá nich zapas żywności ustaie. Wiadomo bowiem, że o téy porze w kraiu naszym Gady, Płazy, Owady i Robáki kryią się w łono ziemi dlá odbywaniá snu zimowego.

Inne Ptáki bawią u nás tak w zimie jak w lecie. Między témi wiele jest takich, jakoto: Czyże, Wrony i t. d. które się tułaią po kraiu stadami w czasie zimy i jesieni: takie nazywámy *Ptákami tułaiącémi się* (Strichvögel).

Wszystkie Ptáki piérzą się co rocznie. — Wszystkie prawie po skończonym roku przestaią rosnąć.

Zostawiaiąc resztę uwág do dalszego ciągu rzeczy, przystąpmy po tym krótkim wstępie do przedmiotu; a naprzód rozbierzmy tę gromadę tabellarycznym sposobem na rzędy.

Koniec Wstępu.

Tablica I. (47.)

Gromada Trzecia. PTAKI. AVES.

Zwierzęta Grzbietne bez cyców, dwunożne, skrzydlate, pokryte piérzem, niosące jaia, oddychaiące za pomocą pluc: maiące czerwoną ciepłą krew, serce o dwóch uszkach i o dwóch kómórkach, kanały odchodowe w jeden złączone.

		Rzędy.	Ordines.
palce u nóg wolne, zwrócone	dwa na przód, a dwa w tył; rzadko dwa na przód, a jeden w tył	1. Łażące.	*Scansores.*
	trzy na przód, a jeden w tył: dwa skrayne zrosłe	2. Zrosłopalczaste.	*Syndactyli.*
	trzy na przód, a jeden w tył: wszystkie wolne	3. Skáczące.	*Ambulatores.*
	wszystkie cztéry na przód; rzádko tylny zwrotny; pazury słabe	4. Przyczépne.	*Adhamantes.*
palce u nóg spięte	w części, rzadko wolne; nogi mierne, czworopalczaste; rzádko wysokie; u palców: szpony silne	5. Drapieżne.	*Raptatores.*
	w części, rzadko wolne; nogi mierne, czworopalczaste; rzádko wysokie; u palców: pazury tępe	6. Grzebiące.	*Rasores.*
	w części, rzadko wolne; nogi wysokie, dwóy lub tróy palczaste; pazury tępe	7. Biegaiące.	*Cursores.*
	do połowy, rzadko wolne; nogi czworo palczaste, wysokie	8. Brodzące.	*Grallatores.*
	aż do pazurów, lub płatkowate; nogi krótkie; chód na palcach	9. Pływaiące.	*Natatores.*
	aż do pazurów, lub płatkowate; nogi krótkie; chód na całéy stopie	10. Bezlotne.	*Impennes.*

UWAGI DO TABLICY I. (47.)

Stósownie do przyiętéy zasady wspartéy na jakości nóg i urządzeniu palców, widzimy w dopiéro odczytanéy tablicy całą gromadę Práków podzieloną na dziesięć tak naturalnych rzędów, że na piérwszy zaráz rzut oka rozróżnić je można. Dalsze uwági náylepiéy nás przekonaią o trafności tego podziału. —

Ponieważ dalsze podziały na Pokrewieństwa i na rodzaie, zasadzaią się po większéy części na kształcie i wielkości dzióba: potrzeba zatém wymagá, ażebyśmy się cokolwiek nad nim zastanowili.

Dziób *bardzo krótki*, (rostrum brevissimum) nazywámy ten dziób, który jest krótszym niż połowa długości głowy.

Dziób *krótki* (rostrum breve) jest na ten czas, gdy niewyrównywá długości głowy.

Dziób *mierny* (rostrum mediocre), którego długość równá się długości głowy.

Dziób *długi*. (rostrum longum) jeżeli wyrównywá długości głowy półtora razy wziętéy.

Dziób *przedłużony* (rostrum elongatum), skoro jest dwa razy tak długi jak głowa.

Dziób *bardzo przedłużony* lub *bardzo długi* (rostrum longissimum) zowie się ten, który jest dłuższy niż długość głowy dwa razy wziętá.

Dziób *wielki lub bardzo wielki* (rostrum maximum) skoro jest bardzo długi i bardzo gruby.

Dziób *haczykowaty* (rostrum aduncum), nazywá się taki dziób, którego wiérzchniá szczęka będąc znacznie dłuższą i maiąc szczyt mniéy więcéy łukowato wypukły, zakończoná jest końcem ostrym, na dół podanym.

Dziób *wpół-háczykowaty* (subaduncum), jeżeli przy podobném (jak przeszły) ukształceniu má koniec wiérzchniéy szczęki tępy i nie wiele przed spodnią szczękę wystaiący.

Dziób *nożykowaty* (cultratum), jest dziób prosty, ściśniony, maiący szczęki równe lub prawie równe, z sczytem prostym przy końcu łukowato spadzistym. Taki dziób widziany z boku má postać noża szewskiego.

Resztę o kształcie dzióbów powiemy w mieyscach gdzie tego potrzeba będzie.

Niektóre Ptáki maią przy nasadzie dzióba skórę nagą, kolorową, grubą, zamsowatą. Tę skórę (zgodnie z jnnymi Naturalistami) nazywać będziemy *Woskuwką* (ceroma, *Wachshaut*).

Po takiém przygotowaniu, przeydźmy do uwág nad káżdym z zapowiedzianych rzędów.

Rząd Pierwszy. (17.) ŁAZĄCE. SCANSORES.

Ptáki maiące nogi do łażeniá czworopalczaste z dwiema palcami na przód a z dwiema w tył zwrócónémi; rzádko tróypalczaste, z których na przód dwa a jeden w tył zwrócony: palce wolne, błoną nie spięte; rzadko przednie zrosłe: pazury łukowate, kończyste.

				Pokrewieństwa.	Familiae.
Palce: wszystkie wolne; dziób	z woskówką przy osadzie, wypukły, haczykowaty			1. Papugowate.	*Psittacini.*
	bez woskówki; brzegi dzióba	wyraźnie ząbkowane		2. Zębatodziobe.	*Serrati.*
		gładkie; język	nie wysuwalny; głowa	duża, wąsatá	3. Wąsate.	*Barbati.*
				mierná	4. Zwrotnopalczaste.	*Amphiboli.*
			wysuwalny, przedłużony		5. Strzałojęzykie.	*Sagittilingves.*
przednie zrosłe aż do ostatniego członka; dziób bardzo długi, kończysty				6. Ostrodziobe.	*Acutirostres.*

UWAGI DO TABLICY II. (48.)

Ptáki tego rzędu szukaiąc pożywieniá łażą z dołu do góry po náygładszych nawet drzewach. Ta podziwieniá godná ich zręczność, zjednała im w wszystkich językach jedno znaczące nazwiska rzędowe. Do tego łażeniá otrzymały one od Przyrodzeniá tak szczególnieysze urządzenie nóg, że niémi zaráz na piérwsze weyźrzenie różnią się dostatecznie od wszystkich innych dotąd znanych Ptáków. Co większá? w całym oddziale zwiérząt Grzbietnych jeden tylko rodzáy *Kameleon* między Gadami má podobne nóg urządzenie. Nogi albowiem Ptáków Łażących są pospolicie krótkie, rzádko mierne; a u káżdéy nogi znáyduie się po dwa palce na przód a po dwa w tył zwrócone, z których skrayne są pospolicie dłuższe niż przyszrodkowe. Tak rozdzielone, i kończystémi łukowatémi pazurami opatrzone ich palce, tworzą w pewnym względzie gatunek obcęgów ostrych, któremi na korze drzew wygodnie trzymać się mogą. Tak urządzone nogi nazywámy *nogami do łażeniá* (pedes scansorii).

W niektórych rodzaiach tego rzędu postrzégámy to usposobienie, że palec tylny skrayny mogą podług upodobaniá zwracać na bok; nigdy jednakże zupełnie na przód przekręcić go nie mogą. — Te stanowią pokrewieństwo *Zwrotnopalczastych.*

Znáyduiemy także niektóre gatunki w tym rzędzie, które maią tylko po trzy palce u nóg; t. j. po dwa na przód a po jednym w tył zwróconym. — Liczba takich jest dotąd bardzo małą.

U wszystkich palce są zupełnie wolne. W ostatniém tylko pokrewieństwie napotykámy palce przednie zrosłe aż do ostatniego członka. To więc pokrewieństwo daie piękny przechód do rzędu *Zrosłopalczastych.*

Wszystkie prawie Ptáki Łażące maią skrzydła przykrótkie. Lot ich z tego powodu jest powolny.

Jedne z pomiędzy nich żywią się Owadami i Robákami, drugie obok tych używaią owoców roślin. O tym punkcie na swoiém mieyscu obszérniéy mówić nie zaniedbámy.

Wszystkie prawie nie maią wola wyrażnego, i niemal wszystkie gnieżdzą się w dziuplach takich drzew, które lubo maią w sobie mieysce wypruchniałe, jescze żyć nieprzestały; czyli (co jedno znaczy) które liściem są pokryte.

Wyrazy *nosdrza* lub *otwory nosdrzy*, których używać będziemy w cechach rodzaiowych téy gromady, są wyrazami jedno znaczącémi.

Nosdrza *w osadzie* lub w *nasadzie dzióba*, są takie, których otwory umieszczone są w téy błonie, którá pod ostrym kątem na boki dzióba jest wysuniona.

Nosdrza *na dzióbie* nazywámy te, których otwory umieszczone są nie w błonie wypustkowéy, ale wydrążone we właściwych, rogowych częściach dzióba. —

Tablica III. (49.)

Pokrewieństwo I.

PAPUGOWATE. PSITTACINI.

Ptáki Łażące, maiące nogi krótkie, czworopalczaste: palce wolne, niezwrotne, skrayne dłuższe niż przyszrodkowe: pazury łukowate, okrągławe: dziób rogowy, gruby, z wiérzchu i ze spodu wypukły, haczykowaty z małą woskuwką przy osadzie.

Golen		Rodzaie. Genera.
płaski, bardzo krótki; dziób wielki, w szrodku zieiący . . .		1. Ziéwacz. *Chaencirhynchus.*
za okrągłony, równy	połowie palca skraynego	2. Papuga. *Psittacus.*
	całemu palcowi skraynemu	3. Pieszka. *Pezoporus.*

UWÀGI DO TABLICY III. (49.)

Pokrewieństwo *Papugowatych* stawiámy z téy przyczyny na czele gromady Ptaków; ponieważ zwiérzęta do niego policzone podziwieniá godną zdolnością w naśladowaniu wyrazów mowy ludzkiéy i głosów innych zwiérząt, tudzież zgrabnością w łażeniu po drzewach, zręcznością w poruszeniach i w użyciu nóg, nakoniec życiem niespokoyném i wrzaskliwém zasługuią na takie mieysce w gromadzie *Ptaków*, jakie otrzymały *Małpy* w gromadzie *Ssących.*

Wszystkie prawie Ptáki *Papugowate* jedząc stoią na jednéy nodze, a drugą podaią sobie żér do dzióba. Podobnego sposobu kármieniá się niespostrzégàmy w żádném innem pokrewieństwie tego rzędu. —

Ptáki tego pokrewieństwa łażąc w górę po gałęziach czépiaią się naprzód dzióbem gałązki, a potém za tę samą gałązkę chwytaią nogą. Podobnie czynią, gdy złażą na dół: opiéraią się naprzód dzióbem na téy gałęzi, na którą stąpić zamyślaią. Tym więc sposobem długością szyi swoiéy wymierzaią sobie długość każdego stąpieniá swego. Takiego łażeniá po drzewach nie zobáczymy w żádném jnném pokrewieństwie.

Wszystkie Papugowate żyią tylko w kraiach pod strefą gorącą: żáden przeto niezamieszkuie w Europie; chyba jedynie przywiezione i trzymane w niewoli. — W Oyczyznie swoiéy żywią się one Owadami, Robákami, owocami drzew i ziarnem roślin. Gnieżdżą się w dziuplach drzew. Są bardzo świegotliwe. Głos maią mocny, wrzaskliwy, różno zmienny.

Jch jezyk gruby, mięsisty; tudzież jch krztań błonkami zmarszczkowatémi opatrzoná i z káżdéy strony trzema osobnémi muszkułami wzmocnioná: nakoniec jch szczęka spodniá poruszaná licznieyszemi muszkułami niż u jnnych Ptáków: otóż to takie uposarzénie jest zasadą jch podziwieniá godnéy zdolności i łatwości, z jaką się uczą gádać czyli naśladować wyrazy mówy ludzkiéy, tudzież głosy Psów, Kotów i jnnych zwiérząt. W jch udach znáyduiemy licznieysze muszkuły niż u jnnych Ptáków. Jch żołądek jest gruby muszkularny bez kiszki grubéy. Jch trzewia są bardzo długie.

Wszystkie prawie *Papugowate* maią ubarwienie bardzo powabne, różnomaściste. Maść zieloná jest na nich przemagaiącą; gdyż nie wiele znáydziemy między niémi takich gatunków, któreby na sobie nic nie miały zielonego.

Po tych ogólnych uwágach, przystąpmy do rodzaiów.

R O-

RODZAY I.

ZIEWACZ. *CHAENEIRHYNCHUS.*

Oiseau-à-trompe. *albo* Ara-á-trompe. *Fran.* Gähnschnabel. *Niem.*

Dziób wielki, dłuższy niż głowa, ściśniony, haczykowaty, przy nasadzie bardzo wysoki. Szczęka wiérzchniá długá, łukowato haczykowatá z sczytem prawie ostrym. Szczęka spodniá więcéy niż przez pół krótszá, wypukłá, w górę nagle zadartá. Brzegi obudwóch szczęk esowato wycięte, u zamkniętego dzióba w szrodku do siebie niedostaią, i znaczny otwór między sobą zostawiaią. *Woskuwka przy czole bardzo małá. Nosdrza w woskuwce. Język mięsisty, walcowaty, długi, w półwysuwalny, rogowym rozdwoionym szczkiem zakończony. Policzki nagie. Głowa wielká. Szyia bardzo grubá, strzępiastémi piórami pokrytà. Ogon mierny. Nogi bardzo krótkie, czworopalczaste, do łażeniá. Goleń poziomy płaski, krótszy niż pół przedniego skraynego palca.* n. p. Psittacus aterrimus. GL. —

Do tego rodzaiu známy *dwa* gatunki. Z tych gatunek za przykład wymieniony jest wielkości *Kury*, cały ciemno czárny, połyskuiący. Letem (*Latham*) opisał go pod nazwiskiem *Psittacus Gigas*, a Le Vaillant pod napisem *l'Ara noir à trompe.* — Obráz głowy jego w naturalnéy wielkości załączámy na *Fig.* 2.— Drugi gatunek cokolwiek mnieyszy, szary opisał Le Vaillant pod nazwiskiem *l'Ara gris à trompe.* Obadwa te gatunki są mieszkańcami Nowéy Hollandyi, i należą do liczby náywiększych osobliwości w zbiorach Zoologicznych. Obadwa maią policzki nagie różowe. U obudwóch spostrzégámy na głowie czub duży z piór długich a wązkich. Dzióba nigdy zupełnie zamknąć nie mogą; zawsze

bowiem zostaie w śrzodku duży przelot, od którego dostały swe nazwisko. Jch szczęka wiérzchniá w stósunku do spodniéy jest bardzo wielká. Jch nadmiarę grubá szyia nadaie jm postać niezgrabną. — Golenie u nóg maią bardzo krótkie, spłaszczone, poziome, do kształtu stopy zbliżone. Chodząc, następuią na całéy stopie podobnie jak *Ptáki Bezlotne*. Gdyby więc nie to, że maią palce wolne, po dwa na przód, a po dwa w tył zwrócone: náystósownieysze mieysce dlá Ziéwaczów byłoby w rzędzie *Bezlotnych*. O jch sposobie życiá nic jescze pewnego niewiemy.

RODZÁY II.

PAPUGA. *PSITTACUS.*

Perroquet. *Fran.* Papagey. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, lekko ściśniony, háczykowaty. Szczękà wiérzchniá dłuższá, wypukłá, łukowato háczykowatá z szczytem tępym. Szczęka dolná krótszá, wypukłá w górę łukowato zadartá. — Brzegi przy końcu wycięte: wiérzchnie pokrywaią spodnie. Na podniebieniu rowek poprzeczny dlá końca szczęki dolnéy. Język mierny, gruby, lekko spłaszczony, cały mięsisty. Woskuwka przy czole małá. Nosdrza w woskuwce. Nogi krótkie, czworopalczaste, do łażeniá. Goleń pionowy, zaokrąglony, równy połowie przedniego skraynego palca. Goleń i palce skórą pończoszkowatą pokryte. Pazury mocno łukowate.

Jest to jeden z náybogatszych rodzaiów w téy gromadzie. Liczymy w nim dotąd przeszło *sto siedmdziesiąt* gatunków różnéy wielkości. Wszystkie ży-

ią pod strefą gorącą tak jednakże, że (oprócz Europy) każdá część świata, a nawet każdá dużá blizko zwrotników leżącá wyspa, má sobie właściwe gatunki. Náywięcéy atoli znáyduiemy jch między 20 a 30 stopniem szérokości jeograficznéy po obu stronach równika. Francuzcy Naturaliści dzielą je na cztéry następuiące podrodzaie.

a. Ara. Ara.

L' Ara. *Fran.*

Głowa bez czuba. Policzki nagie. Ogon długi, wązki, klinowaty. n. p. Psittacus Ararauna. GL.

Do tego podrodzaiu należą náywiększe gatunki z całego pokrewieństwa. Liczymy jch w powyższéy ilości przeszło *dziesięć* gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowéy. Piękne i żywe maści w ubarwieniu stanowią całą jch zaletę; maią bowiem głos gruby, chrapliwy: okazuią mniéy niż inne zdolności w uczeniu się wyrazów mowy ludzkiéy. Są powolnieysze i nie tak wrzaskliwe jak inne. — Handlarze przywożą je często żywe do Europy pod niestósownym nazwiskiem *Kruków Indyyskich.*

b. Kakado. Cacatua.

Kakatoë. *Fran.*

Na głowie czub z piór dużych. Pióra w czubie (u niektórych także i na karku) dowolnie ruchome. Policzki piórami pokryte. Ogon zaokrąglony. n. p. Psittacus cristatus. GL.

Tych liczymy *dwanaście* gatunków. Wyspy Moludzkie, Filipińskie, Nowa Holandyia i południowe kraie Ameryki są jch Oyczyzną, tak jednakże, iż káżdy gatunek gdziejndziéy mieszká. Należą do liczby większych gatunków. Są one z całego rodzaiu tego náykrzykliwsze, náyniespokoyniéysze, ale

oráz niemal náypoiętnieysze w naśladowaniu wyrazów mowy ludzkiéy. Náyczęściéy jednak (nawet i dzikie) lubią powtárzać wyrazy: *Kakado, Kakadoe*; a ten jch krzyk zamieniono prawie w wszystkich językach na jch nazwisko. *Kakada* mogą pióra na głowie i na szyi dowolnie najéżać lub opuszczać: przez to przy jnnych poruszeniach ciała nadaią sobie rozmaite dziwaczne postaci. Słowem, Ptáki tego podrodzaiu przedstawiaią nám w sobie żywy obráz obyczaiów *Małp.*

c. Papuga. Psittacus.

Lory *albo* Perroquet. *Fran.*

Głowa bez czuba. Policzki pióramí pokryte; u niektórych tylko obwód oczów nagi. Ogon albo mierny albo krótki. n. p. Psittacus erithacus. GL.

W tym podrodzaiu mieścimy przeszło *ośmdziesiąt* gatunków, które rozrzucone są po Azyi, Afryce, Ameryce i po wyspach jm przyległych. Co do wielkości są one bardzo różne; przechodzą bowiem stopniami od okazałości *Gołębia Grzywacza* aż do wielkości *Wróbla.* Większe między niémi są náyzdolnieysze do uczeniá się gadaniá; a te nazywaią Francuzi *les Perroquets proprement dits*; náymniéysze zaś zowią *les Lorys.* Udzielanie tych dwóch nazwisk w języku francuzkim jest prawie dowolne; bo nie zawisło od żádnéy stałéy cechy.

d. Papuzik. Psittaca.

Le Perruche. *Fran.*

Głowa bez czuba. Policzki pióramí pokryte. Ogon długi, klinowaty. n. p. Psittacus tabuensis. GL. --

Takich známy blizko *siedmdziesiąt* gatunków, które w wielkości jeszcze bardziéy są różne niż Papugi *właściwe.* Náywięcéy znáyduiemy jch na wy-

spach południowych. Pięknością ubarwienią przechodzą one wszystkie jnne gatunki tego wielkiego rodzaiu.

Wszystkie Papugi w ogólności trzymane w niewoli można żywić wszelkiémi doyźrzałémi owocami drzew i leguminami, byleby te niebyły zbyt słodkie. Mięsa potrzeba przestrzégać, ażeby nie jadły. Lubią one prawda jeśdź mięso gotowane, ale od niego wpádaią w taką chorobę *(świérzbienie skóry)*, że sobie pióra przy ciele dzióbem ucinaią, i wkrótce zdychaią. Papugi są długowieczne: nawet w niewoli mogą żyć po kilkadziesiąt lát, skoro są przyzwoicie pielęgnowane. Z przyczyny krótkich skrzydeł wszystkie maią lot słaby. — *Fig.* 3. wyobraża kształt dzióba w tym rodzaiu.

RODZÁY III.

PIESZKA. *PEZOPORUS.*

Perruche-Ingambe. *Fran.* Erdsittich. *Niem.*

Dziób cokolwiek krótszy niż głowa, gruby z góry i z dołu wypukły. Szczęka wiérzchniá dłuższá, háczykowato zakończoná, małą woskuwką przy nasadzie opatrzoná. Szczęka spodniá łukowato zadartá, po większéy części pióramí zasłonioná. Nosdrza w woskuwce przy czole. (Język — ?) Policzki, pióramí pokryte. Głowa mierná. Nogi przykrótkie, czworopalczaste, do łażeniá. Goleń pionowy, okrągławy, równy przedniemu skraynemu palcowi. Pokrycie goleniów pończoszkowate; palców zaś łuskowate. Pazury słabo łukowate. n. p. Psittacus formosus. Lath.

Dotąd wiemy tylko o *jednym* gatunku; a ten mieszká w Nowéy Hollandyi. Jest to piękny blado zielony, porządnie czarno i żółto upstrzony Ptak, maiący długi, wązki, klinowaty ogon. Od końca dzióba do końca ogona ma on blizko trzynaście calów długości; lecz z tego sám ogon záymuie blizko dziewięć calów: ciało więc jego zaledwie wyrównywá ciału. *Przepiórki.* W całéy postaci swoiéy *Pieszka* má wiele podobieństwa z *Papugami*, a mianowicie z témi, które do czwártego oddziału liczymy; lecz dziób jéy jest słabszy, nogi o wiele wyższe, a pazury prostsze.

Pieszki rzádko łażą po drzewach; ale ustawicznie prawie biegaią po ziemi. Żywią się Owadami i nasionami roślin. Należą jescze pomiędzy osobliwości w zbiorach Zoologicznych na stałym lądzie Europy. —

Tablica IV. (50.)

Pokrewieństwo II. ZĘBATODZIOBE. SERRATI.

Ptáki Łażące maiące nogi przykrótkie, czworopalczaste, do łażeniá: palec skrayny tylny w niektórych rodzaiach na bok zwrotny: pazury łukowate kończyste: dzióby rozmaite, bez woskuwki przy nasadzie, z brzegami ząbkowanémi.

Dziób			Rodzaie.	Genera.
bardzo wielki; język rogowy; nosdrza	za dzióbem na czole	1. Tukán.	*Ramphastos.*
	na dzióbie blizko osady	2. Pieprzojád.	*Pteroglossus.*
prawie mierny, bardzo wysoki, z sczytem daleko na czoło zastaiącym . .		3. Szyszák.	*Musophaga.*
krótszy niż głowa, przy nasadzie	wyższy niż szérszy, nożykowato klinowaty	4. Świetnoczub.	*Corythaix.*
	szérszy niż wyższy, gruby	5. Pilik.	*Trogon.*
mierny, przy nasadzie wyższy niż szérszy, daszkowato klinowaty . . .		6. Chrapiák.	*Pogonias.*

UWÀGI DO TABLICY IV. (50.)

O Ptákach tego pokrewieństwa tylko tyle w ogólności powiedzieć można, że maią brzegi dzióbów ząbkowane, i że nogi ich są *łuskowato* (czyli cieńkiémi rogowémi tabliczkami) pokryte. Z resztą tak są różne między sobą, że w prost do uwág nad rodzaiami przystąpić musimy.

RODZÀY I. (4.)

TUKAN. *RAMPHASTOS.*

Tucan. *Fran.* Gross-Schnabel. *Niem.*

Dziób bardzo wielki, ale czczy i słaby, nożykowaty, rogowy: przy osadzie bardzo gruby, równo przycięty z obrąbkiem grubym mniéy więcéy wyraźnym: przy końcu mocno ściśniony z szczytem ostrym. Brzegi szczęk nierówno ząbkowane. Język rogowy, długi, cienki, wązki, z obu stron nakształt pióra zadzierzysty. Nosdrza w tyle dzióba przy czole. Ogon długi, równo przycięty lub zaokrąglony. Nogi czworopalczaste, do łażenia. Palce u nóg wolne: skrayne dłuższe niż przyszrodkowe, nie zwrotne. n. p. Ramphastos Toco. GL.

Tukany różnią się zaráz na piérwszy rzut oka bezstósunkową wielkością dzióba od wszystkich dotąd znanych Ptaków. U niektórych dziób dłuższy jest niż ciało. Mimo jednak téy okazałéy grubości i długości, dzióby ich są tak słabe, że niémi nic rozdrobić niemogą; gdyż szczęki ich utworzone z bardzo cienkiéy rogowéy błony, wypełnione są wewnątrz rzádką kómórkowatą tkanką. Muszą więc

żér w całych sztukach połykać. Podług twiérdzeniá niektórych Pisarzów *Tukany* jedząc rzucaią żér w górę, i dopiéro chwytaią go w pascz otwartą. — Żywią się miękkiémi owocami roślin, Owadami i świérzo wylęgniętémi Ptászkami. Liczymy jch blizko *ośm* gatunków. Wszystkie mieszkaią w Ameryce w kraiach między zwrótnikami położonych. — Żyią gromadnie, latając po kilka w jedném stadzie. Z przyczyny wielkości dzióba lot maią niezgrabny, a postać głupiowatą. Wszystkie prawie są po większéy części ciemno czárne, mieniąco połyskuiące; ale spód szyi, piersi i pokrycie kupra maią náypięknieyszémi maściami przyozdobione. Z tych to jch części robiono dawniéy kosztowne dywany. *Tukany* gnieżdżą się w dziuplach drzew. Młodo złowione łatwo się ugłáskać dаią. Na zimno bardzo są tkliwe. — Mięso jch, lubo czarne, má bydź dosyć smaczne. —

Náywiększe między niémi wyrównywaią wielkością ciała *Gołębiowi Grzywaczowi.*

RODZÀY II. (5.)

PIEPRZOJÀD. *PTEROGLOSSUS.*

Aracari. *Fran.* Federzüngler. *albo* Pfefferfresser. *Niem.*

Dziób bardzo duży, ale czczy i słaby, nożykowaty, rogowy: przy osadzie gruby, kątowato powycinany: przy końcu lekko ściśniony, z szczytem zaokrąglonym, tępym. Brzegi nierówno ząbkowane. Język taki jak w rodzaiu Tukana. *Nosdrza na bokach dzióba, w osadzie, blizko szczytu. Ogon długi stopniowany. Nogi czworopalczaste, do łażeniá.*

skrayne dłuższe niż przyszrod-
krótne. n. p. Ramphastos maculirostrix.
Ten rodzáy zawiérá w sobie pięć dobrze z
nych gatunków. Wszystkie żyią w gorących kraia
Ameryki. Látaią małémi stadami. Żywią się Ow
dami i miękkiémi owocami drzew. Szczególniéy ma
ią lubić owoc Pieprzu Hiszpańskiego (Piper lon-
gum), od którego też dostały swoie nazwisko.
Lubo gatunki tego rodzaiu maią także dziób
bardzo duży; lecz w stósunku do ciała o wiele
mnieyszy niż Tukany, i nierównie silnieyszy. Pie-
przojady należą także do liczby Ptaków ozdobnych.
Maść zieloná jest na nich przemágaiącą. Gatunki
jch są mniéysze niż w przeszłym rodzaiu.
Ptaki tych dwóch ostatnich rodzaiów (t. j. Tu-
kana i Pieprzojáda) z przyczyny szczególnieyszego
języka, powinnyby osobne stanowić pokrewieństwo;
gdyż język jch długi, wązki, cienki, rogowy, na bo-
kach zadzierzysty má zupełny kształt pióra. Takie-
go języka nieznáydziemy w żádnym jnném rodzaiu
tego rzędu.

Ogon *stopniowany* (cauda gradata) nazywá-
my ten, w którym stéruwki szrodkowe są náydłuż-
sze, a naboczne ku brzegowi ogona stopniami zna-
cznie coráz krótsze. Ogon stopniowany jest oráz *kli-
nowatym*; lecz nie káżdy klinowaty może się nazy-
wać stopniowanym.

RODZÁY III. (6.)

SZYSZÁK. MUSOPHAGA.

Musophage. *Fran.* Helmvogel. *Niem.*

Dziób prawie mierny, gruby, bardzo wysoki, daszkowaty: u spodu przy nasadzie széroki: przy

końcu ściśniony, nożykowato klinowaty. Szczęka
clnią wysoką: szczyt jéy daleko na głowę zast
i tu wypukło płaski, rozszérzony; ku końcowi z
kowato spadzisty, coráz ostrzeyszy. Brzegi szczęk
równo ząbkowane. Nosdrza naboczne przy szro
szczęki górnéy, niczém nie zasłonione, zotworami j
kowatémi. Język krótki, ogrubny, chrząstkowa
Nogi mierne, czworopalczaste, do łażeniá. Pal
przy saméy nasadzie cokolwiek błoną spięte: skray
ne dłuższe niż przyszrodkowe: tylny skrayny zwro
tny. n. p. Musophaga violacea. Lath.

Známy tylko jeden gatunek. Senegal i Gwinea jego Oyczyzną. Szyszák jest wielkości *Wrony*, całém ciele ciemno fiioletowy (prawie czárny) wiemnie mieniąco połyskuiący. Má dziób jasno rwonawo żółty, obwódkę oczów nagą czerwoną, nię na uchu białą, ogon zaokrąglony. Ten Pták się owocami roślin, a szczególniéy owocem nasów. —

RODZÀY IV. (7.)

ETNOCZUB. *CORYTHAIX.*

Touraco. *Fran.* Trägvogel. *Niem.*

krótszy niż głowa, przy nasadzie wyższy
daszkowato klinowaty, z sczytem przy
stym, na czoło niezastaiącym. Brze-
owane. Nosdrza w osadzie dzióba,
rami położystémi zakryte. — Język
płaski, kończysty. Na głowie czub
omy podobnie jak u Dutka. Nogi
alczaste, do łażeniá. Palce

nasadzie cokolwiek błoną spięte: skrayne dłuższe niż przyszrodkowe: tylny skrayny dowolnie zwrotny. n. p. Cuculus Persa. GL.

Liczymy z pewnością tylko *jeden* gatunek, a ten mieszká w Afryce południowéy. Jest przyiemnie zielony, a wielkością ciała wyrównywá *Kawce*. Żywi się miękkiémi owocami roślin i Owadami. Więcéy o jego obyczaiach nic pewnego nie wiemy.

Gdyby nie brzegi dzióba ząbkowane, te dwa rodzaie (*Szyszák* i *Swietnoczub*) przyzwoiciéy pomieścić by można w pokrewieństwie *Zwrotnopalczastych*. Ale i w tamtém równie jak w tém czyniłyby wyiątek od powszechnéy reguły; gdyż między palcami przy nasadzie maią szczątki błony spinaiącéy, któréy w całym rzędzie *Łażących* niepostrzégámy. —

RODZAY V. (8.)

PILIK. *TROGON.*

Couroucou. *Fran.* Nageschnabel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, przy nasadzie szérszy niż wyższy, daszkowaty, na końcu ściśniony. Brzegi nie równo ząbkowane. Pasez obszerná. — Nosdrza naboczne, w osadzie dzióba, długiémi szczeciastémi wąsami w pół zasłonione. Ogon długi, równo przycięty. Nogi bardzo krótkie, słabe, aż do palców kosmate, czworopalczaste, do łażeniá. Palce wolne, niezwrotne: skrayne krótsze niż przyszrodkowe. n. p. Trogon Curucui. GL.

Ten rodzáy obéymuie dobrze znanych *siedm* gatunków. Oyczyzną jch są południowe kraie Azyi,

Afryki i Ameryki tak jednakże, jż káżdá z tych części świata má sobie właściwe gatunki. Wszystkie maią w pokryciu bardzo piękne maści; a nadto samce ich przyozdobione są świetnym metalicznym połyskiem. Zyią pojedynczo w gęstych, bagnistych lasach. Żywią się Owadami i Robákami. Mimo swą piękność w ubarwieniu maią postać smutną. — Są bardzo ciężkie i ospałe. Látaią powoli. W dzień siedzą spokoynie na drzewach krzewistych: w porankach i w czasie zmroku wieczornego wylatuią na żér. Gnieżdzą się w dziuplach drzew. Piérze maią na sobie miękkie, gęste i tak duże, że się daleko większémi wydaią, niż są w jstocie.

Piliki czynią w tym rzędzie ważny wyiątek; gdyż one tylko maią *palce skrayne krótsze* niż przyszrodkowe.

RODZAY VI. (9.)

CHRAPIÁK. *POGONIAS.*

Barbican. *Fran.* Schnurrvogel. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, przy nasadzie wyższy niż szérszy, daszkowato klinowaty, kończysty, z sczytem słabo łukowato spadzistym. Brzegi szczęki wiérzchniéy jedno lub dwuzębne. Nosdrza naboczne, w osadzie dzióba, długiémi, szczeciastémi, położystemi wąsami pokryte. Język gruby, mięsisto chrząstkowaty. Nogi przykrótkie, do łażeniá. Palce wolne, niezwrotne, skrayne dłuższe niż przyszrodkowe. n. p. Buco dubius. GL.

W tym rodzaiu mieścimy *cztéry* gatunki, które się znáyduią w Afryce i na wyspach jéy przyległych. Wszystkie należą do liczby Ptaków pomnieyszych. Lot maią ciężki. Lecąc wydaią głos chrapliwy, od którego prawie w wszystkich językach dostały jednoznaczące nazwiska rodzaiowe. — Żywią się prawie wyłącznie owocami roślin. Gęste krzewia i cieniste lasy są mieyscem ich pobytu. Tęgie położyste wąsy przy dzióbie, różniąc je od wszystkich innych tego pokrewieństwa, zbliżaią je do Ptaków pokrewieństwa następuiącego.

Tablica V. (51.)

POKREWIEŃSTWO III.

WĄSATE. BARBATI.

Ptáki Łażące maiące nogi czworopalczaste: palce wolne, niezwrotne, skrayne dłuższe niż przyszrodkowe: dzióby z brzegami gładkiémi bez woskuwki przy osadzie: pascz obszérną, język niewysuwalny: wąsy stérczące, długie: głowę dużą.

Dziób			Rodzaie.	Genera.
prosty, gruby	klinowaty, kończysty . . .		1. Brodácz.	*Bucco.*
	okrągławy, małym háczykiem zakończony . : . . .		2. Drzym.	*Tamatia.*
łukowaty, szczupły; głowa napuszystá			3. Wąsatek.	*Barbaculus.*

UWÀGI DO TABLICY V. (51.)

Ptáki tego pokrewieństwa okazuią wiele wspólnego tak w budowie ciała swego, jak w obyczaiach: dlá tego większá jch część składała w dawnieyszych systematach tylko jeden rodzay *Bucco*; reszta zaś bez względu na sprzeczność cech rozrzuconą była po różnych rodzaiach. Wszystkie *Wąsate* maią głowę dużą, mniéy więcéy napuszystą; a ta nadaie jm postać smutną i wyráz głupiości. Wszystkie maią przy dzióbach długie, szczeciaste, najéżone wąsy. Żyią w náygęstszych lasach pojedynczo. Żywią sie prawie wyłącznie Owadami. Látaią powoli, i krótko. Siedząc na drzewach tak są o siebie niedbałe, że je z łatwością podéyśdź i kiiem zabiiać mo-

żná. Co większá? nawet wystrzałem w blizkości z fuzyi nie wiele się przestrászaią. Wszystkie náleżą do liczby Ptáków pomnieyszych.

RODZÀY I. (10.)

BRODÁCZ. *BUCCO.*

Barbu. *Fran.* Bartvogel. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, klinowaty, kończysty: przy nasadzie gruby; na końcu ściśniony z szczytem słabo spadzistym). Przy nasadzie dzióba wąsy szczeciaste, gęste, stérczące, na pięć kupek rozdzielone. Brzegi gładkie. Pascz obszérná. Nosdrza w osadzie dzióba piórami i wąsami zasłonione. Nogi krótkie, czworopalczaste, do łażeniá. n. p. Bucco cayennensis. GL.

Podług dobrych opisów i obrazów liczymy do tego rodzaiu przeszło *dwadzieścia* gatunków, które są rozrzucone po Azyi, po Afryce i po Ameryce. — Większá jch liczba má ubarwienie bardzo powabnie upstrzone. Mimo to głupiowatá ponurość wszystkiém jest właściwą. Dzióby napotykámy u nich pospolicie czárne, rogowe. Jch wąsy szczeciaste rozłożone są kupkami w następuiącym porządku: po jednéy kupce za káżdym otworem nosdrzy, po jednéy przy kątach otworu pászczy; a piątá kupka pod brodą.

Dlá krótszego wyrażeniá w cechach dzióba, zamiást *brzegi szczęk* będziemy używać tylko wyrazu *brzegi* (tomia); tam jednakże położymy obadwa powyższe wyrazy, gdzieby z tego skróceniá wątpliwość wyniknąć mogła.

RO-

RODZAY II. (11.)

DRZYM. *TAMATIA.*

Tamatia. *Fran.* Grossmaulvogel. *Niem.*

Dziób cokolwiek dłuższy niż głowa, gruby, prosty, zaokrąglony, na końcu ściśniony. — Szczęka wiérzchniá małym, tępym haczykiem zakończoná, z brzegami przy końcu wyciętémi; z resztą brzegi gładkie. Pasez obszérná. Nosdrza na dzióbie przy osadzie, piórami zasłonione. Przy dzióbie wąsy szczeciaste, stérczące. Głowa dużá, napuszystá. — Nogi krótkie, słabe, do łażeniá. n. p. Bucco macrorhynchos. GL.

Drzymów liczymy blizko *sześć* gatunków. — Wszystkie są mieszkańcami gęstych lasów Ameryki. Látaią pojedynczo. Żywią się Owadami i Robákami. Siedząc na drzewach maią postać smutną, i niby drzymiącą; a ta jest powodem do jch nazwiska rodzaiowego. U jednych dziób jest czerwonawo żółtawy lub rdzawo czerwony, u drugich czárny. U wielu koniec haczyka szczęki wiérzchniéy znáyduiemy rozdwoiony.

RODZAY III. (12.)

WĄSATEK. *BARBACULUS.*

Barbacou. *Fran.*

Dziób mierny lub krótszy niż głowa, szczupły, łukowaty, cokolwiek ściśniony, kończysty, z brzegami gładkiémi. Wąsy przy nasadzie dzióba rząd-

kie, sczeciaste, stérczące. Nosdrza w osadzie piórami i wąsami zasłonione. Pascz obszérná. Głowa dużá, mocno napuszystá. Nogi krótkie, słabe, do łażeniá. n. p. Bucco calcaratus. Lath.

Ten rodzáy obeymuie teráz *trzy* gatunki. Z tych gatunek za przykłád wymieniony, mieszkaiący w Ameryce w gęstych lasach Kaienny, má dziób czárny, krótszy niż głowa. Tenże gatunek znáyduiemy w trzynastém wydaniu dzieł Linneusza opisany pod trzema następuiącémi nazwiskami: *Cuculus tranquillus, Bucco cinereus* i *Corvus australis.* Ta mięszanina dostatecznym jest dowodem dwuwykładności cech rodzaiowych w dáwnieyszych systematach; bo jakáż w nich pewność, skoro jeden i ten sám Pták mógł bydź do trzech tak od siebie różnych rodzaiów policzonym? Daléy znáydziemy więcéy tem podobnych zamięszań.

Dwa jnne gatunki tego rodzaiu mieszkaiące w Azyi, maią dzióby mierne, za życiá czerwone, które po śmierci wyschnąwszy, przybiéraią żółtość wosku. Na wszystkich maść czarná jest przemágaiącą. Wszystkie z przyczyny mocno najéżonéy głowy maią postać smutną.

W tém pokrewieństwie náywiększą zasługę położył Anglik *Licz* (Léach) (*) przez dokładne opisy i ryciny nowo odkrytych gatunków. To tylko szkoda, że na dawne dzieła nie miáł względu; bo nawet te gatunki nowémi ochrzcił nazwiskami, które już dawniéy znane były.

(*) *Patrz pismo peryodyczne:* The Zoological Miscellany by William Elford Léach.

Tablica VI. (52.)

Pokrewieństwo IV. ZWROTNOPALCZASTE. AMPHIBOLI.

Ptáki Łażące maiące nogi czworopalczaste; palce wolne, skrayne dłuższe niż przyszrodkowe; tylny skrayny na bok zwrotny; dzióby rozmaite, bez woskowki z brzegami niezębkowanémi; język nie wysuwalny, głowa mierná.

Dziób			Rodzaie.	Genera.
sczupły	dłuższy niż głowa, okrągławy, prawie prosty		1. Wróżyk.	*Vetula.*
sczupły	krótszy niż głowa.	bardzo ściśniony; pazur tylny prosty	2. Prostoszpon.	*Centropus.*
sczupły	krótszy niż głowa.	miernie ściśniony, pazury wszystkie łukowate	3. Kukułka.	*Cuculus.*
wysoki, ściśniony		długi, silny, nożykowaty	4. Złóbkodziób.	*Scythrops.*
wysoki, ściśniony		mierny, lancetowaty; sczyt i broda ostre	5. Kleszczojád.	*Crotophaga.*
gruby, daszkowaty		mierny; nosdrza przy szrodku dzióba	6. Daszkonos.	*Cromba.*
gruby, daszkowaty		krótki, nizki	7. Miodowiód.	*Indicator.*

UWAGI DO TABLICY VI. (52.)

Te siedm dopiéro w táblicy odczytane tak od siebie różne rodzaie stanowiły w dawnych systematach tylko dwa, t. j. *Cuculus* i *Crotophaga;* i to w takim stósunku, że do rodzaiu *Crotophaga* należały tylko dwa gatunki: wszystkie zaś jnne wcielone były (właśnie jak na chybi-trafi) do rodzaiu *Cuculus.* A przecież tak zgromadzone Ptáki miały tylko to wspólne, że jch tylne skrayne palce są dowolnie na bok zwrotne. Ażeby się o téy niezgodności tém mocniey przekonać można, zastanówmy się nad káżdym rodzaiem w szczególności.

RODZAY I. (13.)

WRÓŻYK. VETULA.

Tacco. *Fran.* Weibervogel. *Niem.*

Dziób długi, prawie prosty, miernie-szczupły, równy, lekko-ściśniony, zaokrąglony. Szczyt na samym końcu spadzisty. Brzegi górnéy szczęki przy końcu drobno nasiekane. Nosdrza w osadzie dzióba, podłużno okrągławe, odsłonione. Pascz obszérna. Wąsów żadnych. Ogon przedłużony, stopniowany. Nogi prawie mierne, czworopalczaste, do łażeniá. Pazury łukowate. n. p. Cuculus Vetula. GL. —

Z pewnością wiemy tylko o *jednym* gatunku. Oyczyzną jego są lasy wyspy Jamaiki. Długi ogon czyni go okazałym; lecz ciało jego mało co jest większe od ciała *Synogarlicy.* Lot má krótki. Ludzi się nie bardzo lęká. Żywi się Owadami, Robákami tudzież drobnémi Gadami i Płazami. — Jest bardzo żarłoczny. Pospolicie dniem przed słotą da-

ie słyszéć swóy żałosny, labiédzący głos tak właśnie, jak gdyby chciał nastąpić maiącą niepogodę przepowiedzieć. To jego pewnoczasowe czyli peryodyczne odzywanie się zjednało mu powyższe nazwisko rodzaiowe.

RODZAY II. (14.)

PROSTOSZPON. *CENTROPUS.*

Coucal. *Fran.* Spornfuss. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, nizki, daszkowato nożykowaty, przy końcu mocno ściśniony i zeszczuplony. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzióba szczeciastémi, położystémi piórami zakryte. Ogon przedłużony, stopniowany. Nogi mierne, czworopalczaste, do łażeniá. Pazur na palcu tylnym przyszrodkowym naydłuższy, prosty; inne pazury słabo łukowate. n. p. Cuculus Tulu. GL.

Do tego rodzaiu należy *ośm* gatunków, które żyią w Afryce, w Azyi i na wyspach im przyległych. Żywią się prawie wyłącznie Owadami. Oprócz cech powyższych zaráz na piérwszy rzut oka różnią się tém od innych rodzaiów tego pokrewieństwa, że maią głowę pokrytą wązkiémi drobnémi piórkami, i że ich głowa nizká nieznacznie w dziób przechodzi. Trudno zgadnąć, dlá jakiéy przyczyny mogły bydź policzone do rodzaiu Kukułek.

RODZAY III. (15.)

KUKUŁKA. *CUCULUS.*

Coucou. *Fran.* Kukkuk. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, słabo łukowaty, przy nasadzie słabo przygniecíony, daléy miernie ści-

śniony, nożykowaty. Nosdrza odsłonione, przy osadzie naboczne, okrągławe. Ogon stopniowany, albo długi, albo przedłużony. Nogi czworopalczaste, do łażenia. Pazury wszystkie łukowate.

Ten rodzáy zamyká w sobie blizko *czterdzieści* dobrze znanych gatunków. Káżdá część ziemi má sobie właściwe. Niektóre między niémi należą do liczby Ptáków *Przelotnych* (Wandervogel); t. j. do takich, które latową porę roku przepędzaią w kraiach chłodnieyszych, a zimową w kraiach ciepłych. Wszystkie żyią prawie wyłącznie Owadami i jch liszkami. Są bardzo żarłoczne. Wiele między niémi jest takich, które maią ubarwienie świetnym metalicznym połyskiem przyozdobione. Ostatnie zamieszkuią w Afryce. Wszystkie maią mięso smaczne. Francuzcy Naturaliści dzielą je na dwa następuiące podrodzaie. —

a. Kukułka. *le* Coucou.

Nogi bardzo krótkie. Otwory nosdrzy okrągłe w krótkich, rurkowatych, błonowych przedłużeniach. n. p. Cuculus canorus. GL.

Do tego oddziału należy większá połowa powyższéy liczby gatunków. Wszystkie z tych lepiéy znane maią ten szczególnieyszy zwyczáy, że same jáy swoich niewysiaduią, ale znoszą je w gniázda innych owadożernych Ptaków. Przyczyna tak osobliwszego (tylko Ptakom tego podrodzaiu właściwego) postępowaniá, jest dotąd zagadką dlá Badaczów. Ta zagádka staie się tém ważnieyszą, bo w tym punkcie *Kukułki* czynią wielki wyiątek w gromadzie Ptaków, w któréy wszystkie matki tak troskliwémi są o swoie dziatki. W tym zaś jednym podrodzaiu ani matki swych dzieci, ani dzieci swych matek nigdy nieznaią.

Niektórzy Naturaliści uważaiąc, że *Kukułki* maią żołądek za bardzo w tył usuniony i kością piersio-

wą nie zasłoniony, czego w jnnych Ptákach niepostrzégámy: wnioskuią z tąd, że w tém położeniu jch żołądka tkwi wrodzona jch niemożność siedzeniá na jaiach; bo siedząc na nich, uciskałyby żołądek, a tém samém tamowałyby trawienie, i przyspieszałyby koniec życiá swego. Drudzy do powyższego wniosku przydaią to postrzeżenie, że jaia doyźrzéwaią w *Kukułkach* bardzo powoli, i że tak znaczny przeciąg czasu upływá samicy między zniesieniem dwóch jáy, jż káżde prawie jaio musiałaby wysiadywać osobno.

Napomknąć tu musimy, że wszystkie jnne powieści o *Kukułkach Europeyskich*, których dotąd pełno między pospólstwém i w dawnieyszych książkach, należą do zbioru tak niedorzecznych uroień, że nawet wspomnieniá są niegodne; gdyż tém podobne báśnie muszą bydź płodem nieprzyiációł prawdy i oświaty; niémi albowiem trwoniąc czas drogi, zabałamucaią oráz umysły wyprowadzaiąc je z kolei czystych doświadczeń, w przestrzeń marzeń i obłąkaniá.

Gatunek za przykład wymieniony gości co lato w umiarkowanych kraiach Europy; na zimę ciągnie do kraiów południowych.

b. Kukulik. *le* Couas.

Nogi prawie mierne. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe bez rurkowatych wyrostów. n. p. Cuculus madagascarensis. GL.

Tu należy ledwie dziesięć gatunków z powyższéy liczby. — Ściśle biorąc, podział ten jest trudnym do zachowaniá: gdyż ustawiwszy wszystkie gatunki w jednym rzędzie, zobáczymy tak nieznacznie powiększaiącą się wysokość jch nóg, że prawie niepodobieństwem jest ścisłe oznaczenie granic, na którym gatunku má się piérwszy podrodzáy kończyć, a na którym drugi zaczynać. Mimo to niemożemy zaniechać tego podziału; gdyż

nowsi, wiary godni Pisarze zgádzaią się na to, że w tym rodzaiu wszystkie te gatunki wysiaduią same swe dzieci, które maią nogi cokolwiek wyższe.

RODZAY IV. (16.)

ŻŁOBKODZIÓB. *SCYTHROPS.*

Bec-de-corne. *Fran.* Rinnenschnabel. *Niem.*

Dziób długi, silny, wysoki, ściśniony, nożykowaty. Sczyt przy głowie płaski; ku końcowi ostry łukowato spadzisty, na końcu wráz z spodnią szczęką zakrzywiony. Brzegi gładkie. Obwódki oczów nagie. Język chrząstkowaty, płaski, na końcu rozdwoiony. Nogi prawie mierne, czworopalczaste, do łażeniá. Pazury łukowate.

Liczymy tu *trzy* gatunki. Tak małą liczbę z przyczyny ważnych różnic dzielą francuzcy Naturaliści na dwa następuiące podrodzaie:

a. Żłóbkodzióp. Scythrops.

Dziób potężny. Na bokach szczęki wiérzchniéy po dwa płytkie ukośne rowki. Nosdrza naboczne w osadzie dzióba, okrągławe, grubą skórą obrąbione. Obwódki oczów nagie, pozmarszczane. n. p. Scytrops Novae Hollandiae. Lath.

Tu należy tylko *jeden* dość okazały gatunek; a ten znáyduie się na Nowéy Hollandyi. O jego obyczaiach i o sposobie życiá nic dotąd pewnego nie wiemy.

b. Krwawolec. Malcoha.

Dziób cokolwiek krótszy niż w przeszłym podrodzaiu, zupełnie gładki. Otwory nosdrzy na dzióbie, okrągławe, blizko brzegów. Obwódki oczów i

większą część policzków, nagie brodawkowate. n. p. Cuculus pyrrocephalus. Lath.

Takich známy *dwa* gatunki. Obadwa mieszkaią na wyspach leżących blizko Nowéy Hollandyi. Żywią się Owadami i owocami roślin.

Ptáki tych dwóch podrodzaiów tyle maią cech uderzaiących, którémi się różnią między sobą, jżby słusznie dwa osobne rodzaie stanowić powinny.

RODZAY V. (17.)

KLÉSZCZOJÁD. *CROTOPHAGA.*

Ani. *Fran.* Schneidenvogel. *Niem.*

Dziób mierny, wysoki, lancetowaty, silny, potężnie ściśniony, z boku widziany kształtu połowy jaia. Szczyt i broda ostre. Brzegi gładkie. Nosdrza na bokach dzióba przy nasadzie. Język płaski, kończysty. Ogon stopniowany, przedłużony, ośmio stéruwkowy. Goleniá nóg mierne. n. p. Crotophaga Ani. GL.

Dotąd wiemy o *dwóch* gatunkach. Obadwa są mieszkańcami wilgotnych okolic Ameryki południowéy. Obadwa są ciemno czárne mieniąco połyskuiące: różnią się więc po większéy części tylko wielkością ciała. Látaią wielkiémi stadami. Żywią się Owadami i owocami roślin. Lubią siadać na bydle dlá wybiéraniá *Klészczów*, które w tamtych kraiach są bardzo liczne, a bydłu wielce dokuczaiące.

Samice *Klészczojadów* zbiéraią się po kilka, a czasem i po kilkadziesiąt, w jednę gromadę: budują na drzewie jedno duże gniázdo, i w niém po dwa razy co rocznie wysiaduią i pielęgnuią zgodnie swe pisklęta. Młodo złowione łatwo się oswáiaią, a nawet i gádać się uczą. Mięso jch liczą pomiędzy poślednieysze.

RODZAY VI. (18.)

DASZKONOS. *CROMBA.*

Courol *albo* Vourougdriou. *Fran.*

Dziób mierny, gruby, prosty, ostro daszkowaty, prawie trójgraniasto klinowaty. Szczyt ostry, prosty, przy końcu spadzisty, podgięty. Brzegi drobno nasiekane, przy końcu obu szczęk wycięte. Otwory nosdrzy odsłonione, podłużne, ukośne, na bokach dzióba, przy szrodku, bliżéy końca niż osady. Głowa dużá, płaská. Wypustki czoła daleko na boki dzióba zastaią. Ogon przedłużony, zaokrąglony. Golenià mierne. n. p. Cuculus afer GL.

Ten rodzáy zawiérá tylko *jeden* gatunek; a ten znáyduie się na wyspie Madagaskar. Żyie Owadami i nasionami roślin. Gnieździ się w dziuplach drzew. Jest wielkości *Gołębia*. Samiec má zupełnie inne ubarwienie niż samica: dlà tego téż dostały od tamteyszych mieszkańców dwa osobne nazwiska; i tak, samca nazywaią *Wurugdriu*, a samicę *Kromb.* — Z jakiego powodu został *Daszkonos* wcielonym do rodzaiu *Cuculus*? tego trudno się domyśléć: w całéy albowiem budowie ciała nie má nic takiego, w czémby choć pozorne podobieństwo z Kukułkami upatrzéć można.

RODZAY VII. (19.)

MIODOWIÓD. *INDICATOR.*

Indicateur. *Fran.* Honig-Weiser. *Niem.*

Dziób krótki, ogrubny, prosty, nizki, daszkowato klinowaty. Szczyt przy końcu słabo spadzisty.

Brzegi gładkie, przy końcu wiérzchniéy szczęki wycięte. Nosdrza odsłonione, na dzióbie blizko osady, okrągławo podłużne. Wąsy przy paszczy drobne. Wypustki czoła znacznie na boki dzióba zastaią. Ogon mierny. Nogi przykrótkie, do łażeniá. n. p. Cuculus Indicator. GL.

Do tego rodzaiu należy tylko *jeden* gatunek. Jest to czerwonawo szará, niepozorná, ale użyteczná ptaszyna. Wielkością ciała wyrównywá *Dzierlatce*. Mieszká w Afryce. Żywi się Owadami; nade wszystko zaś lubi miód. Z téy przyczyny wyszukuie z pilnością w lasach bartnie *Pszczół* dzikich; a znalazłszy którą, krąży w koło niéy z krzykiem; tym sposobem zdradzá je Ludziom, którzy podbiéraiąc miód i jemu cząstkę wyrzucaią. Przeznaczywszy mu Przyrodzenie taki żywioł, dało mu oráz na ciele bardzo grubą i twardą skórę; tak więc zabezpieczyło go przeciw żądłom. Z drugiéy strony postrzégámy podziwieniá godny jnstynkt w Pszczołach; gdyż te broniąc swych zapasów zdaią się wiedzieć o tém, że skóra na ciele *Miodowioda* tak jest tęgá, iż jéy żądłem swoiém przebić niezdołaią; wszystkie bowiem cisną się mu do oczów, i zdarzá się, że go tym sposobem życiá pozbawiaią. *Miodowiód* w tak wielkiém jest poszanowaniu u tamteyszych Narodów, że go zabiiać niewolno. Gniázdo buduie sobie z cienkich włókien, roślinnych w kształcie kolby chémicznéy, i zawiészá je tak u gałęzi, że długi, szyykowaty wchód do gniázda wisi u spodu. Takiém urządzeniem gniázd zabezpieczaią swe dziátki przed żarłocznością Wężów, które w tamtych gorących kraiach wiiąc się po drzewach pisklęta jnnych Ptaków z gniázd wyjádaią. — Gabinet Zoologiczny Królewsko Warszawskiego Uniwersytetu posiadá parę gniázd takich.

Tablica VII. (53.)

Pokrewieństwo V.

STRZAŁOJĘZYKIE. SAGITTILINGVES.

Ptáki Łażące maiące nogi czworopalczaste, rzádko tróypalczaste: palce wolne, niezwrotne, skrayne dłuższe niż przyszrodkowe: dziób klinowaty, silny, bez woskowki: język przedłużony, wysuwalny, kończysty.

		Rodzaie.	Genera.
Dziób	krótszy niż głowa; końce stéruwek wietkie	1. Kręcogłów.	*Yunx.*
	mierny; stéruwki tęgie, ostrokończyste	2. Dzięcioł.	*Picus.*

UWÀGI DO TABLICY VII. (53.)

Ptáki tego pokrewieństwa z przyczyny szczególnieyszéy budowy języka zasługuią na uwágę. Język ich cienki, wązki, na końcu twardy, prawie rogowy, ostro kończysty, bardzo długi, jest oráz wysuwalnym zapomocą następuiącego urządzeniá. *Dwie długie, szczupłe chrząstki*, które są przedłużeniami kości podjęzykowéy, otaczaią tył głowy, i maią końce przyrosłe do czoła przy osadzie szczytu dzióba. Dópóki Pták z tego pokrewieństwa má dziób zamknięty, dopóty wspomniane ścięgna wráz z częścią języka zgięte łukowato rozpychaiąc skórę pod gardłem i na tyle głowy, zostaią w spoczynku. Jak tylko Pták (taki) zacznie dziób otwiérać, natychmiast osobne muszkuły ściągaiąc skórę przy głowie, wypychaią wspomnione chrząstki; a tém samém przymuszaią język do wysuwaniá się z dzióba. Prędkość wysuwaniá się języka, odpowiadá prędkości otwarciá dzióba. Na taki język podobnie jak na

szpilkę chwytaią one Owady. Nadto koniec języka u jednych jest zupełnie gładki, u drugich na bokach wstecznie zadzierzysty. Ostatnie mogą nawet z ciasnych szpár zdobycz swą wyciągać; bo ráz na jch język nawdziany Owád, już się z niego ssunąć nie może. —

Żołądek maią wietki, prawie zupełnie błonowy. Między jch trzewiami nieznáyduiemy kiszki grubéy.

Ptáki *Strzałojęzykie* będąc bardzo żarłoczne a żywiąc się niemal wyłącznie takiémi Owadami, któ-re psuią korę drzew, powinny bydź wysoce szanowane w lasach, i zabiianie jch powinno bydź surowo zakazane; gdyż one wytępiaią náyszkodliwszych nieprzyiaciół lasów.

RODZÀY I. (20.)

KRĘTOGŁÓW. *YUNX.*

Torcol. *Fran.* Wendehals. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, prosty, gładki, walcowaty, kończysty. Nosdrza na dzióbie blizko osady duże, odsłonione. Wąsy przy dzióbie szczeciaste, krótkie, położyste. Język przedłużony, wysuwalny, kończysty, gładki. Ogon zaokrąglony: w nim stéruwki na końcach wietkie. Nogi mierne, czworopalczaste, do łażeniá. Palce wolne: skrayne dwarazy tak długie jak przyszrodkowe. n. p. Yunx Torquilla. GL.

Známy dotąd cztéry gatunki. Z tych jeden mieszká w Europie, jeden w Ameryce, a dwa w Afryce. *Krętogłów pospolity* czyli Europeyski má ten zwyczáy, że złapany i trzymany w ręce wykręcá głowę swoią wráz z szyią na wszystkie strony. Te zwroty nawet i na pisklętach widzieć się daią. Jest on ptakiem prze-

lotnym. Z początkiem wiosny przybywá do nas; a w jesieni odlatuie do ciepłych kraiów. Gnieździ się w dziuplach drzew. Żywi się Owadami; a szczególniéy Mrówkami. Mięso má smaczne. Przy końcu lata bywá bardzo tłusty.

RODZAY II. (21.)

DZIĘCIÓŁ. *PICUS.*

Épeiche *albo* Pic. *Fran.* Specht. *Niem.*

Dziób mierny, silny, prosty lub lekko zgięty, wieloboczny, na końcu ściśniony, klinowaty. Nosdrza w osadzie dzióba, okrągławe, piórami szczeciastémi, położystémi zakryte. Język wysuwalny, przedłużony, kończysty, na bokach wstecznie zadzierzysty. Ogon klinowaty: w nim stéruwki tęgie, ostro kończyste. Nogi krótkie, czworopalczaste, rzádko tróypalczaste, do łażeniá. Palce wolne, skrayne cokolwiek dłuższe niż przyszrodkowe:

Ten rodzáy względnie do jakości nóg dzielą francuzoy Naturaliści na dwa następuiące podrodzaie.

a. Dzięciół. *le* Pic albo *l'* Épeiche.

Nogi czworopalczaste. Dziób prosty, wieloboczny. n. p. Picus Martius. GL.

Do tego podrodzaiu liczymy przeszło *pięćdziesiąt* gatunków; sama bowiem Europa żywi siedm dobrze rożróżnionych. Z całego rzędu tego są one náyzręcznieysze w łażeniu po drzewach. Do tego dopomágá jm osobliwszy tego stéruwkowy ogon; bo gdy lézą do góry po drzewie podpiéraią się nim podobnie jak trzecią nogą. Łażąc po drzewach pukaią swym silnym rogowym dzióbem w korę drzewa dlá wystraszaniá z pod niéy Owadów. Wystra-

szone chwytają na język. Przebywają u nás zimą i latem. Są Ptákami náyużytecznieyszemi w gospodarstwie leśném; gdyż czyszczą lasy z szkodliwych drzewom Owadów.

Między gatunkami Afrykańskiémi jeden *Picus arator*. Vaill. stanowi ważny wyiątek; gdyż ten nigdy prawie po drzewach nie łazi; ale zawsze niemal uwiiá się za Owadami po ziemi: mimo to má wszystkie cechy *Dzięciołów właściwych*.

Do tego podrodzaiu liczą także zamorskie (exoticus) gatunki, które maią *dziób okrągławy, słabo łukowato zgięty*. Témi są *Picus auratus i Picus cafer*. Lath. Ściśle biorąc te dwa gatunki powinny by stanowić osobny podrodzáy.

b. Dzięciuk. Picoides.

Picoïde. *Fran.*

Dziób prosty, wieloboczny. Nogi tróypalczaste; t. j. bez tylnego skraynego palca. n. p. Picus tridactylus. GL.

Do tego podrodzaiu náleży pewnie więcéy niż *trzy* gatunki; lecz dotąd niemiano w nich względu ani na wielkość ciała, ani na uderzaiącą różność w ubarwieniu: wszystkie więc umieszczono w systematach pod jedném nazwiskiem *tridactylus*, tak właśnie, jak gdyby były jednym gatunkiem.

Stósownie do powyższego wykazu ten wielki rodzáy zawiérá blizko *sześćdziesiąt* rozmaitych gatunków, z których większá część do liczby ozdobnych, a wszystkie do użytecznych Ptaków zamieścić potrzeba. Wszystkie gnieżdżą się w dziuplach drzew.

Tablica VIII. (54.)

Pokrewieństwo VI.

OSTRODZIOBE. ACUTIROSTRES.

Ptáki Łażące maiące nogi bardzo krótkie, czworopalczaste lub tróypalczaste; palce przednie zrosłe aż po ostatni członek; tylne wolne: dziób długi, kończysty z brzegami nasiekanémi.

		Rodzaie.	Genera.
Nogi	cztéropalczaste	1. Złotka.	*Galbula.*
	tróypalczaste	2. Rybaczek.	*Ceyx.*

UWÀGI DO TABLICY VIII. (54.)

To pokrewieństwo składaiąc się z dwóch rodzaiów, stanowi piękne ogniwo, które daie nieznaczny przechód z rzędu Ptaków *Łażących* do *Zrosłopalczastych*. Ptáki bowiem *Ostrodziobe* maią po cztéry lub po trzy palce u nóg, z których (podobnie jak w całym tym rzędzie *dwa naprzód*, a *dwa* lub *jeden w tył* są zwrócone; lecz owe dwa przednie jch palce są z sobą zrosłe aż do ostatniego członka; tylne zaś palce maią wolne, nie zwrotne. Ptáki te wmieszane były dawniéy do rodzaiu *Alcedo*. Zastanówmy się bliżéy nad niémi.

RODZAY I. (22.)

ZŁOTKA. *GALBULA.*

Jacamar. *Fran.* Glanzvogel. *Niem.*

Dziób przedłużony, albo prosty albo cokolwiek zgięty, szczupły, czworograniasto ostro stupny, kończysty. Sczyt i broda ostre. Szczęki prawie równe, z brzegami bardzo drobno nasiekanémi. Wąsy przy dzióbie położyste. Nozdrza na bokach dzióba przy osadzie, jaiowate, odsłonione. Język krótki, kończysty. Nogi do łażeniá, bardzo krótkie, słabe, czworopalczaste. Palce przednie zrosłe aż po ostatni członek; tylne wolne. n. p. Alcedo Galbula. GL.

Liczymy w tym rodzaiu dobrze znanych *pięć* gatunków. Wszystkie mieszkaią w gęstych, bagnistych lasach Ameryki południowéy. Żywią się Owadami i Robákami. Lot maią bystry. Lubią siadać i gnieździć się na gałązkach blizko ziemi. Świetny, mieniący, metaliczny połysk ich piór dał powód do ich nazwiska rodzaiowego. Jakoż w rzeczy saméy *Złotki* należą bezsprzecznie do liczby návpiękniéyszych Ptaków. Mięso maią mieć smaczne.

Te z pomiędzy nich, u których dziób jest słabo łukowato zgięty, opisał Le Vaillant pod nazwiskiem *Jacamerops*. Takim jest naprzykład gatunek *Galbula Grandis*. Lath.

RODZAY II. (23.)

RYBÁCZEK. *CEYX.*

Ceyx. *Fran.* Uferspecht. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, ogrubny, czworograniasty, lekko ściśniony, kończysty. Sczyt pro-

sty, odznaczony. Broda cokolwiek w górę zadarta. Szczęki prawie równe. Brzegi drobno, ukośnie nasiekane. Język krótki, mięsisty, płaski. Otwory nozdrzy wązkie w osadzie dzióba, blizko sczytu. Nogi krótkie, tróypalczaste, do łażeniá. Palce przednie zrosłe aż po ostatni członek; palec tylny wolny. n. p. Alcedo tridactyla. GL.

Tu należy *trzy* do *cztérech* gatunków. Mieszkaią one w Jndyiach wschodnich i na wyspach jm przyległych. Żywią się Rybkami drobnémi. Przebywaią więc ustawicznie w blizkości wód; a siedząc na gałązkach krzewiów nabrzeżnych, czatuią na przepływaiące Rybki. Skoro którą spostrzegą, rzucaią się na nią w wodę, chwytaią onę dzióbem, i wynoszą na brzég dlá pożarciá.

Gmelin taką dáł cechę gatunkowi za przykład wymienionemu, że chociażby się tysiąc rozmaitych gatunków znalazło: wszystkie pod toż nazwisko wygodnie podciągnąć się dadzą. Pochlebnać to w prawdzie, ale niepożyteczná łatwość; bo zamiast nauki sprawiá zabałamucenie.

Rybaczki całą zewnętrzną postácią wielce są podobne *Zimorodkom*. Lecz zastanowiwszy się nad jch nogami, widzimy w nich wskazuwkę stopniowego przechodu z rzędu piérwszego do drugiego. Właśnie ten palec, którego jm u nóg niedostaie, jest palcem *przyszrodkowym*; a ten jest u jnnych Łażących tylnym przyszrodkowym. Odjęła go Natura *Rybaczkom* (zdaie się) jedynie dlá tego, ażeby go mogła przywrócić w rzędzie następuiącym; lecz przywrócić tak, ażeby był na przód zwróconym, od brzegu trzecim i od dwóch skraynych oddzielonym, czyli wolnym palcem; a tém samém, ażeby okazać zręczne stopniowanie zmián w ukształceniu członków zwierzęcych.

Na tém kończymy uwági nad rzędem Ptaków Łażących.

Tablica IX. (55.)

Rzęd Drugi (18.)

ZROSŁOPALCZASTE. SYNDACTYLI.

Ptáki maiące nogi krótkie lub mierne, czworopalczaste z jednym palcem w tył a z trzema na przod zwróconémi; dwa przednie skrayne palce zrosłe; trzeci przedni wolny; dzióby bez woskuwki przy nasadzie.

Dziób		Pokrewieństwa.	Familiae.
prosty, graniasty lub płaski		1. Graniastodziobe.	*Angulirostres.*
mniéy więcéy łukowaty; brzegi jego	zabkowane	2. Zębate.	*Dentirostres.*
	gładkie	3. Łukodzióbe.	*Arcuati.*

UWÀGI DO TABLICY IX. (55.)

Ptáki do tego rzędu należące maią nogi czworopalczaste, u których po trzy palce znáyduiemy na przodzie a po jednym w tyle. Trzy przednie ich palce nie maią práwda między sobą spinaiącéy błony; ale natomiást są z sobą zrosłe w ten sposób, że palec *skrayny* zrosły jest z *szrednim* aż do ostatniego członka; *szredni* zaś z *przyszrodkowym* tylko po piérwszy lub po drugi członek od nasady. Są jednakże i takie rodzaie między niémi, które czyniąc przechód do zupełnie wolno palczastych czyli do *Skaczących*, maią dwa przednie skrayne palce tylko do połowy zrosłe. W tym punkcie przekonywámy się znowu, że Przyrodzenie nigdy nagłych przesko-

ków czynić nie zwykło; lecz że zawsze prawie w przemianie kształtów stopniowym przechodzi sposobem.

W rzędzie *Łażących* palce skrayne (tak przednie jak tylne) były prawie u wszystkich dłuższe niż przyszrodkowe. Przeciwnie w rzedzie *Zrostopalczastych* zobaczymy palec *szredni* czyli drugi od brzegu náydłuższym, a *przyszrodkowy* czyli trzeci náykrótszym. Piérwszy zaś czyli skrayny jest zawsze cokolwiek krótszy niż szredni.

Brisson był piérwszy, który Ptáki *Zrostopalczaste* od jnnych odosobnił i z nich osobny oddział utworzył. W trzynástém wydaniu dzieł Linneusza znáyduiemy je rozrzucone częścią w rzędzie *Picae*, częścią w rzędzie *Passeres*.

Większá część Ptaków *Zrostopalczastych* má lot bystry. Co większá? niektóre między niémi należą nawet do liczby náylepszych latawców. Lecz z drugiéy strony są między niémi i takie, które maią lot powolny. Dzióby napotykámy u nich różne w różnych rodzaiach. Jch sposób życiá jest tak rozmaity, jak kształt jch dzióbów. Jedne żywią się wyłącznie Owadami, drugie Rybami, jnne owocami i nasionami roślin. Są między niémi i takie, które ściérw pożéraią, chociáż ściśle biorąc, nienáleżą do liczby Ptáków drapieżnych. O tém w mieyscu swoiém mówić niezaniedbámy.

Tablica X. (56.)

POKREWIEŃSTWO I. (7.)

GRANIASTODZIOBE. ANGULIROSTRES.

Ptáki Zrosłopalczaste maiące dzióby proste, graniaste lub płaskie, z brzegami nie ząbkowanémi.

			Rodzaie.	Genera.
Dzióbczworo graniasty	długi	. . .	1. Zimorodek.	*Alcedo.*
	mierny	. .	2. Mniszka.	*Monacula.*
płaski prawie równoboczny		. .	3. Płaskodziób.	*Todus.*

UWÀGI DO TABLICY X. (56.)

Ponieważ o tém pokrewieństwie nic prawie ogólnego powiedzieć nie można: przystąpimy więc w prost do uwág nad rodzaiami.

RODZÀY I. (24.)

ZIMORODEK. *ALCEDO.*

Alcyon *albo* Martin-Pêcheur. *Fran.* Eisvogel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, silny, czworograniasty, ostrokończysty lub małym háczykiem za-

kończony. Sczyt prosty, odznaczony. Broda lekko w górę zadartá. Sczęki prawie równe z brzegami ukośnie drobno nasiekanémi. Język krótki, płaski, mięsisty, kończysty. — Otwory nosdrzy w osadzie dzióba, blizko sczytu, wązkie. Nogi krótkie czworopalczaste. Palce skrayny zrosły z szrednim aż po ostatni członek. Brzegi pazura szredniego rozwarte.

Francuzoy Naturaliści dzielą ten rodzáy na dwa następuiące podrodzaie.

a. Zimorodek. Martin-Pêcheur.

Dziob ostro kończysty. Sczęki równe. n. p. Alcedo Ispida. GL.

Do tego oddziału liczymy *czterdzieści* gatunków, z których káżda prawie część świata má sobie właściwe. Wszystkie żyią prawie wyłącznie Rybkami drobnémi. Siedząc spokoynie na krzákach nad wodą, czatuią na swą zdobycz; a spostrzegłszy Rybkę, rzucaią się w wodę z szybkością strzały: schwytaną z równą szybkością wynoszą w dzióbie na brzég, i tu zabiwszy ją pożéraią. Látaią blizko ponad wodą z náywiększą ráczością i zwinnością. Gnieżdzą się w nórach brzegów rzék i jezior. Z przyczyny powabnego różno maścistego ubarwieniá, mieszczą się w liczbie Ptaków náyozdobnieyszych. Wielkość ich jest rożná: przechodzą bowiem stopniami od okazałości *Gołęba* aż do szczupłości *Wróbla*. — Żołądek znáyduiemy w nich pojedynczy, błonowy, workowaty. —

Zimorodki właściwe należą do liczby takich Ptáków, które jescze dotąd u pospólstwa są celem náydziwacznieyszych powieści i náynierozsądnieyszych zabobonów; a których w dawnieyszych książkach do sytu naczytać się można.

b. Owadościg. Martin-Chasseur.

Dziób potężny. Szczęka wiérzchniá cokolwiek dłuższá, bardzo małym háczykiem zakończoná. n. p. Alcedo Gigantea. Lath.

Známy dotąd *jeden* gatunek, który jest wielkości *Wrony*. Mieszká na Nowéy Gwinei daleko od wód. Żywi się prawie wyłącznie Owadami. Więcéy o nim nic pewnego nie wiemy.

RODZÀY II. (25.)

MNISZKA. *MONACULA.*

Manikup. *Fran.*

Dziób mierny, prosty, prawie czworagraniasty, szérszy niż wyższy. Sczyt wzniesiony, prosty, przy samym końcu spadzisty. Szczęka wiérzchniá cokolwiek dłuższá, małym háczykiem zakończoná. Brzegi gładkie: przy końcu wiérzchniéy szczęki wycięte. Broda słabo zaokrągloná. Nosdrza w osadzie dzióba piórami zasłonione. Nogi przykrótkie. Palec skrayny zrosły z szrednim aż po ostatni członek. n. p. Pipra albifrons. GL.

Wiemy o *dwóch* gatunkach. Obadwa żyią w Ameryce południowéy. Obadwa są ptászkami małémi. Zdaie się więc, jż ta jch małość była przyczyną, że je bez względu na różnicę cech w mięszano do rodzaiu *Pipra*. — Obadwa maią głowyczubate. Żywią się Owadami i Robakami. Głos maią mieć przyiemny.

RODZÀY III. (26.)

PŁASKODZIÓB. *TODUS.*

Todier. *Fran.* Plattschnabel. *Niem.*

Dziób mierny lub dłuższy niż głowa, prosty, płaski, rowno legło boczny, wązki, na końcu zaokrąglony, tępy. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzióba okrągławe. Nogi prawie mierne. Palec skrayny zrosły z szrednim więcéy niż do połowy. n. p. Todus viridis. GL.

Ten rodzáy składá się z samych drobnych dość przyiemnie ubarwionych gatunków, których liczymy *sześć*. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowéy. Żyią w lasach i w gęstych krzákach. Żywią się Owadami i Robákami. Gnieżdzą się na ziemi pod krzákami. Postać maią głupiowatą.

W trzynástém wydaniu dzieł Linneusza, czytámy w tym rodzaiu szesnaście gatunków opisanych; lecz dziesięć z nich potrzeba wysunąć do jnnych rodzaiów; gdyż w tym dlá sprzeczności cech pozostać się nie mogą. —

Tablica XI. (57.)

POKREWIEŃSTWO II. (8.)

ZĘBATE. DENTIROSTRES.

Ptáki Zrosłopalczaste, maiące dzióby mniéy więcéy łukowate, z brzegami mniéy więcéy wyraźnie ząbkowanémi.

		Rodzaie.	Genera.
Dziób	krótki; brzegi tylko przy końcu w ząb wycięte	1. Górzyk.	*Pipra.*
	przedłużony z wyrostami rogowémi różnego kształtu . .	2. Dzióborożec.	*Buceros.*
	mierny, gładki; brzegi wyraźnie ząbkowane	3. Zębatka.	*Prionites.*

UWÀGI DO TABLICY XI. (57.)

Rodzaie tém pokrewieństwem objęte, tak są między sobą różne, jż zniewoleni jesteśmy do przystąpieniá od razu do szczegółowych uwág nad niémi.

RODZÀY I. (27.)

GÓRZYK. *PIPRA.*

Manakin. *Fran.* Ziervogel. *Niem.*

Dziób krótki, nożykowato spadzisty, na końcu ściśniony. Szczęka wiérzchniá daszkowatá, z końcem háczykowatym. Brzegi gładkie; przy końcu

szczęki wierzchniéy wycięte. Osada dzióba położystémi piórami pokryta. Nosdrza w osadzie dzióba, okrągławe, piórami zasłonione. Nogi mierne. Palec skrayny zrosły z szrednim po ostatni członek.

Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzáy na dwa podrodzaie; a to z następuiących przyczyn.

a. Górzyk. Pipra.

Les vrais Manakins. *Fran.*

Dziób przy nasadzie szérszy niż wyższy. Pióra pod dzióbem w kształcie brody owisłe. n. p. Pipra Pareola. GL.

Do tego podrodzaiu należy blisko *trzydzieści* gatunków. Są to same drobne, ale powabnie ubarwione i tak miłym głosem obdarzone ptaszyny, że podług świadectwa wiary godnych Pisarzów słusznie pomiędzy náyprzyiemniéy śpiéwaiące Ptáki policzone bydź mogą. Ameryka południowá jest ich Oyczyzną. Lubią nadewszystko gęste bagniste krzewia między górami. Żywią się drobnémi Owadami i Robákami. Długie, pod dzióbem zwisłe pióra nadaią im szczególnieyszą postać.

b. Skałokur. Rupicola.

Coq-de-Roche. *Fran.*

Dziób przy nasadzie wyższy niż szérszy. U niektórych na głowie czub grzebieniasty. n. p. Pipra Rupicola. GL.

Takich známy *dwa* gatunki, które żyią w górach Ameryki południowéy. Żywią się owocami i nasionami roślin. Są bardzo płoche i pierzchliwe. Gnieżdżą się w rozpadłościach skał niedostępnych, ścieląc sobie gniazda z suchych ziół i precików. Samice znoszą tylko po dwa jaia. Na piérwszy rzut oka dziób ich podobny jest dzióbowi kurzemu.

Młode obudwóch gatunków są rude; w starszym zaś wieku przybiérają maść kwiatu Krokoszu; samce jednak pięknieyszémi są niż samice. Gatunek za przykład podany jest wielkości Gołębia.

RODZAY II. (28.)

DZIÓBOROŻEC. *BUCEROS.*

Calao. *Fran.* Hornvogel. *Niem.*

Dziób wielki: t. j. gruby i przedłużony, ale czczy i słaby, łukowaty, kończysty, rogowy. Na dziobie wyrost podobnie rogowy różnego kształtu i wielkości. Brzegi szczęk u młodych gładkie; u starych nierówno w zęby poszczérbane. Otwory nosdrzy odsłonione, podłużno okrągławe, na bokach dzióba, blizko osady przy wyroście. Język bardzo krótki, kończysty. Nogi mierne. Palec skrayny zrosły z szrednim po ostatni członek. n. p. Buceros Rhinoceros. GL.

Podług wykazu Letema (*Latham*) liczymy w tym rodzaiu *dziewiętnáście* gatunków, które się znayduią częścią w Afryce, częścią w Azyi południowéy, a częścią na wyspach tém dwóm częściom świata przyległych. Należą do liczby Ptáków dużych; gdyż niektóre między niémi wyrównywaią w wielkości Indykowi. Są Ptákami wszystkożérnémi; żywią się bowiem nasionami roślin, owocami drzew, Owadami Gadami, Płazami: łowią także sczury i inne małe zwiérzęta Ssące: wyjádaią z gniázd pisklęta Ptaków innych; a w potrzebie i ściérwem niegardzą. Nie mogąc słabym swym dzióbem nic rozdrabiać, łykaią pospolicie naráz całą zdobycz swoią. Są bardzo śmiałe. Krążą zwykle w blizkości myśliwych, i unoszą wyrzucone trzewia z zwierzyny. Gnieżdzą się

na drzewach. Mięso maią mieć wyborne. Młodo złowione łatwo się ugłaskać daią, i czyszczą domy z Myszy i z Sczurów.

Świérzo z jáy wylęgłe pisklęta *Dzióborożców* maią dziób krótki, gruby, niezgrabnie nożykowato klinowaty, bez wyrostu na sczycie, i z brzegami zupełnie gładkiémi. Daléy z wiekiem dziób jch powiększaiąc się w długość, zginá się coráz bardziéy, i coráz więcéy staie się kształtnieyszym: na sczycie jego wyrost zaczyná powoli odrástać; a na brzegach sczęk pokazuią się coráz wyraźnieysze szczérby.

Nadmiernie wielki, a w szrodku czczy i słaby dziób zbliżá *Dzióborożce* do rodzaiu *Tukanów*; lecz potężny wyrost z podobnéy massy jak dziób na wiérzchu tegoż, który w niektórych gatunkach wyrównywá wielkości dzióba: ten mówię różno kształtny wyrost różni *Dzióborożce* od wszystkich jnnych dotąd znanych Ptáków. Cechę gatunków w tym rodzaiu stanowi powiększéy części kształt wyrostu na dzióbie.

RODZÁY III. (29.)

ZĘBATKA. *PRIONITES.*

Momot. *Fran.* Sägeschnabel. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, rogowy, silny, zaokrąglony, łukowaty, ku końcowi zeszczuplony, kończysty. Brzegi porządnie ząbkowane; przy końcu gładkie. Wąsy przy dzióbie stérczące. Nosdrza w osadzie dzióba okrągławe, odsłonione. Głowa suto upiérzoná. Język taki jak w rodzaiu Tukana. *Nogi mierne. Palec skrayny zrosły z szrednim po ostatni członek.* n. p. Ramphastos Momota. GL.

Z pewnością wiemy o *dwóch* gatunkach, które do tego rodzaiu należą. Obadwa żyią w Ameryce południowéy. Żywią się Owadami i Robákami. — Wielkością ciała wyrównywaią *Sroce*; a kształtem głowy podobne są *Krasce Europeyskiéy*. Gnieżdzą się w nórach podziemnych na brzegach rzék. Lot maią krótki, lecz dość zwinny.

Dwa szrodkowe pióra w jch ogonie zasługuią na osobną uwágę. Są one o wiele dłuższe od jnnych stéruwek, a na dwa cale przed końcem maią blizko dwu calową przerwę t. j. szypułkę bez chorągiewek; sám zaś koniec i reszta tych dwóch stéruwek opatrzone są (jak zwykle) chorągiewkami. — U niektórych tego wystrzyżeniá na wspomnianych dwóch stéruwkach niepostrzégámy. Cuvier twiérdzi, że tak wystrzyżone stéruwki są dowodem późnieyszego jch wieku. Gdyby się to podanie jego nie potwiérdziło: rodzáy ten obéymowáłby trzy gatunki, z których dwa miałyby stéruwki szrodkowe wystrzygane, a jeden całe. — Na wszystkich maść rdzawo zieloná jest przemágaiącą.

Ten rodzáy jest znowu dowodem niepewności zasád dawnieyszego systematu; gdyż (oprócz jednego języka) trudno domyśléć się powodów, któreby choć na pozór usprawiedliwiały pomieszczenie *Zębatek* w rodzaiu *Tukanów*. Wszakże *Tukany* maią nogi do łażeniá; te zaś zrosłopalczaste: *Tukany* maią dzióby bardzo wielkie; te zaś mierne. Zamilczám jnne drobnieysze różnice; bo już te są dostateczne do rozróżnieniá jch na piérwszy rzut oka.

Tablica XII. (58.)

Pokrewieństwo III. (9.)

ŁUKODZIOBE. ARCUATI.

Ptáki Zrosłopalczaste, maiące dzióby sczupłe, na dół lub w górę zagięte: brzegi szczęk gładkie: stéruwki na końcach wietkie.

			Rodzaie.	Genera.
Dziób	na dół zgięty	zaokrąglony, lekko ściśniony	1. Zjawka.	*Phoeniculus.*
		graniasty: czworograniasty	2. Zołna.	*Merops.*
		graniasty: tróygraniasty	3. Szmérka.	*Dicaeum.*
	w górę zadarty, odwrotnie nożykowaty		4. Przybysz.	*Xenops.*

UWAGI DO TABLICY XII. (58.)

Jle dotąd wiadomością zasięgámy, całe to pokrewieństwo składá się z samych pomnieyszych Ptáków. Wszystkie maią dzióby sczupłe, z tą jednak różnicą, że u jednych dziób zgięty jest łukowato na dół końcém; drugie zaś maią koniec dzioba w górę zadarty. Wszystkie żywią się Owadami i Robákami.

Napomknąć tu musimy, że *brodą* (gonys) nazywámy u Ptaków tę część spodniéy szczęki dzióba, którá po zetknięciu się z sobą *zuchw* czyli *sánek* (gnatidia) jednostayny i nie rozdwoiony koniec spodniéy szczęki stanowi. Długość téy brody jest różną stósownie do różności rodzaiów w gromadzie Ptáków: z tąd często za pomocniczą cechę używać jéy będziemy.

RODZAY I. (30.)

ZJAWKA. *PHOENICULUS.*

Dziób długi, szczupły, łukowaty, z góry i ze spodu zaokrąglony, z boków ściśniony, ostro kończysty. Szczęki równe, z brzegami gładkiémi. Broda blizko dwie trzecie części spodniéy szczęki zaymuie. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba, podłużne, odsłonione. Głowa bez czuba. Ogon przedłużony, lub długi. Nogi prawie mierne. Goleń blizko do połowy kosmatá. Palec skrayny zrosły z szrednim więcéy niż do połowy. Pazury łukowate, wszystkie ściśnione. n. p. Upupa erythrorhynchos. Lath.

Známy jch *dwa* gatunki. Jeden z nich żyie w południowéy Azyi, a drugi w Afryce. Obadwa są ciemno czárne mieniąco połyskuiące. Z przyczyny tak podobnego ubarwieniá, zmięszano je pod jedno nazwisko; lecz oprócz nierównéy wielkości maią w upstrzeniu skrzydeł i ogona tak wyraźne cechy, że je na piérwszy rzut oka rozróżnić można. Należą one dotąd między náyrzadsze sztuki w zbiorach zoologicznych. Jednego z nich widziałem w gabinecie Berlińskim a drugiego w gabinecie Paryzkim. Niebędzie, mniemám, od rzeczy, gdy załączę jch opis wierzytelny.

1. *Zjawka czarnoogoniastá.*

Phoeniculus unimaculatus. *n.*

Ceha. *Ogon długi, zaokrąglony, cały czárny. Na skrzydle plama białá.*

Opis. Cały ten Pták jest ciemno czárny, w zielone, w błękit i w fiiołek mieniąco świetnie połyskuiący, tylko lotki dłuższe maią przy nasadzie po kawałku białym: a te tworzą na złożoném skrzydle wyżéy wymienioną małą plamę białą. Dziób i no-

gi są u starych pięknie żółtawo czerwone; u młodych zaś rude. Pazury czárne. Od końca dzióba do końca ogona má blizko dwanaście calów długości; lecz z tego dziób záymuie półtora, a ogon blizko półszosta cala. W ogonie tylko dwie szrodkowe stéruwki maią na wiérzchu świetny mieniący połysk; jnne zaś stéruwki są bez połysku czárne. Ten gatunek widziałem 1816. r. w Gabinecie Zoologicznym Berlińskim pod napisem: » *Nectarinia erythrorhyn-* » *chos (Upupa erythrorhynchos* Lath.) *e Guinea.*» Podług tego napisu Pták ten był z Afryki.

2. *Zjawka pstroogoniastá.*

Phoeniculus notatus. *n.*

Cecha. *Ogon przedłużony, stopniowany, na spodzie biało upstrzony. Na skrzydle dwie plamy biáłe.* —

Opis. Ten Pták jest podobnie jak przeszły ciemno czárny mieniąco świetnie połyskuiący. Na piérwszych sześciu lotkach má po dwie białe plamy, z których jedna jest przy samey osadzie a drugá w szrodku lotki. Nadto káżdá z ośmiu skraynych stéruwek naznaczoná jest przed końcem białą jaiowatą plamą: z tąd owa pstrość na spodzie ogona. Dwie szrodkowe náydłuższe stéruwki są bez plamy ciemno czárne mieniąco połyskuiące. Dziób i nogi podobne jak u przeszłego gatunku. Od końca dzióba do końca ogona ten Pták má pietnaście calów długości; lecz z tego záymuie dziób przeszło dwa a ogon ośm calów. W jego klinowatym, z dziesięciu stéruwek złożonym ogonie tak są stéruwki stopniowane, że dwie szrodkowe maią po ośm, gdy tym czasem piérwszá na obu brzegach ogona má tylko trzy cale długości. Ten gatunek widziałem 1817. r. w Gabinecie Zoologicznym Paryzkim pod napisem: » *Guepier á* » *queue etagée (Upupa erythrorhynchos) d'Asie.* »

RODZAY II. (31.)

ŻOŁNA. *MEROPS.*

Guepier. *Fran.* Immenvogel *albo* Bienen-Fresser. *Niem.*

Dziób mierny, szczupły, czworograniasty, ściśniony, słabo łukowaty, ostro kończysty. Szczyt i broda ostre. Brzegi gładkie. Język wązki na końcu strzępiasty. Nosdrza w osadzie dzióba, okrągławe, piórami położystémi pokryte. Nogi krótkie. Goleń nagá. Palec skrayny zrosły z szrednim po ostatni członek. n. p. Merops Apiaster. GL.

Rodzáy ten obeymuie przeszło *dwanaście* gatunków. Wszystkie są mieszkańcami dawniéy znanych części świata. W Ameryce nie postrzeżono dotąd żádnego gatunku Żołn. W Europie známy tylko ten jeden gatunek, który właśnie za przykład wymieniony został; a i ten jest u nás tylko przelotnym Ptákiém, który rzádko pięćdziesiąty stopień szérokości przechodzi, wyiąwszy lata náygoretsze. — Właściwą jego Oyczyzną są wyspy morza Szródziemnego, Grecyia i Ukraina. Tam wiészaiąc jm w powietrzu wędki z Owadami, łowią je podobnie jak Ryby. *Zołna Europeyská*, którą Jundziłł nazwał *pospolitą*, jest wielkim nieprzyiácielem Pszczół. A że *Dzięciół zielony* lubi także przebywać w pasiekach i wyjádać Pszczoły z ulów: z tąd pospólstwo nasze nazywá mylnie tegoż Dzięcioła Zołną. Wytknięcie tak błędnéy zamiany nazwisk poczytuiemy sobie za obowiązek.

Wszystkie Żołny żywią się wyłącznie Owadami. Lot maią bardzo bystry i zwinny, jaskółczemu po-

dobny. Gnieżdżą się w jamach podziemnych brzegów rzék, jezior i mórz. Wszystkie ozdobione są bardzo powabném ubarwieniem. Mięso maią wyborne. *Zołny* należą także do liczby takich Ptaków, których starodawne bayczarstwo użyło za przedmiot niedorzeczney obmowy.

RODZÁY III. (32.)

SZMÉRKA. *DICAEUM.*

Dicée. *Fran.*

Dziób prawie mierny, szczupły, przy osadzie szérszy niż wyższy, przy końcu ściśniony, łukowaty, trójgraniasty, ostro kończysty. Szczyt ostry łukowato spadzisty. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba, wązkie. Nogi przykrótkie. Palec skrayny zrosły z szrednim po ostatni członek. n. p. Certhia Cardinalis. Lath.

Liczymy do tego rodzaiu przeszło *pięć* gatunków. Wszystkie należą do liczby náymnieyszych ale oráz náyozdobnieyszych Ptaków. Żyią w Azyi południowéy i na wyspach jéy przyległych. Żywią się drobnémi Owadami i Robákami. Látaiąc wydaią skrzydłami szmér czyli słabe fruczenie: co jest skutkiem jch przykrótkich skrzydeł.

Szmérki były dotąd bez żádnego ostrzeżenia wmieszane do rodzaiu *Certhia*; a przecież (oprócz szczupłości dzióba) nic z nim nie maią wspólnego.

RODZAY IV. (33.)

PRZYBYSZ. *XENOPS.*

Steigschnabel. *Niem.*

Dziób mierny, w górę zadarty, sczupły, silny, z boku mocno ściśniony, kończysty, ze spodu łukowato nożykowaty. Sczyt już prosty, już słabo wklęsły. Broda ostrá łukowato w górę zadartà. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzióba okrągławe, odsłonione. Skrzydła mierne. Nogi mierne. Palec skrayny zrosły z szrednim więcéy niż do połowy. n. p. Xenops genibarbis. Hofmg.

Ten rodzáy czyni piękny przechód do rzędu *Skáczących.* Liczymy w nim *trzy* gatunki; a te náleżą do liczby náyświérzszych odkryć. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowéy. Żyią w lasach. Żywią się Owadami. Mimo innego kształtu nóg łażą zręcznie po drzewach. Lézące w górę po drzewie podpiéraią się dzióbem. Ten szczególnieyszy zwyczáy zjednáł im w języku niemieckim wyżéy wymienione nazwisko rodzaiowe. Wszystkie dotąd znane *Przybysze* nie przechodzą wielkością Wróbla. Na wszystkich maść brudno rdzawo czerwoná jest przemagaiącą. —

Na tém kończymy uwági nad rzędem Ptaków Zrosłopalczastych.

Rzęd Trzeci (19.) SKACZĄCE. AMBULATORES.

Ptáki maiące nogi miernie wysokie, rzadko krótkie, z trzema palcami na przodzie a z jednym w tyle: palce wszystkie wolne; t. j. ani nie zrosłe, ani błoną nie spięte: dzióby bardzo rozmaite.

				Pokrewieństwa.	Familiae.
Pascz	prawie mierná; brzegi szczęk gładkie; dziób	mierny	mniéy więcéy długi, szczupły	I Szczupłodzióbe.	*Tenuirostres.*
			nożykowaty lub prosty, silny . .	II. Dziwokrzyki.	*Coraces.*
			klinowaty, kończysty;	III. Klinodzióbe.	*Conirostres.*
		krótki, gruby, silny		IV. Wróblowate.	*Passeres.*
		przy końcu szczęki wiérzchniéy w ząb wycięte		V. Wciętodzióbe.	*Incisirostres.*
	bardzo obszérná, dziób krótki, nizki; brzegi szczęk gładkie, wgięte . . .			VI. Pasczaste.	*Hiantes.*

UWAGI DO TABLICY XIII. (59.)

Przystępniemy teráz do rzędu, który jest náywiększy w całéy téy gromadzie. Obeymuie on przeszło półtora tysiąca gatunków rozmaitéy wielkości.

Wszystkie prawie maią podobną wewnętrzną budowę ciała i podobny skład nóg. Mimo więc rozmaitości kształtu dzióbów, trudno jest ściśle odznaczyć granice między ich rodzaiami tém bardziéy; gdyż po większéy części dzióby ich przechodzą zwolna i nieznacznie z jednego kształtu w drugi. Z tego powodu przyzwoite uporządkowanie tego rzędu wymagá náywiększéy przezorności a razem i bystrości Badacza; nie dziw przeto, że w nim náywięcéy popełniono zamieszaniá.

Stósownie do tak wielkiéy liczby tu należących gatunków, postrzégámy także między niémi bardzo rozmaity sposób życiá. Zywią się bowiem ziarnem, miękkiémi owocami drzew i innych roślin, Owadami, Robákami, a nawet niektóre z nich pożéraią mnieysze Ptáki i zwiérzęta Ssące; lecz żádnego prawie nie masz takiego, o którym by powiedzieć można, że się wyłącznie żywi mięsem lub ziarnem. Tyle jednak z pewnością twiérdzić możemy, że te gatunki żyią więcéy Owadami i Robákami niż ziarnem, które maią dziób sczupleyszy i słabszy; przeciwnie, że te między niémi przeznaczone są do żywieniá się wyłączniéy nasionami roślin, których dziób jest grubszy i silnieyszy. Ich lot, ich obyczaie i ich ubarwienie, są tak rozmaite jak kształt ich dzióba. Znáyduią się między niémi náyzwinnieysze latawce, náyprzyiemnieysze śpiéwaki: tudzież i takie, które w całéy téy gromadzie náypięknieyszém i náypowabnieyszém ubarwieniem są obdarzone.

U większéy ich liczby żołądek właściwy jest gruby, muszkularny; a u wielu wole wyraźne. Wszystko to zostanie w dalszych uwágach przyzwoicie rozwinione.

Pokrewieństwo I. (10.) SCZUPŁODZIOBE. TENUIROSTRES.

Ptáki Skáczące maiące dzióby szczupłe, mniéy więcéy długie, z brzegami gładkiémi lub bardzo drobno nasiekanémi, bez wycinków przy końcu.

Stéruwki

				Rodzaie.	Genera.
twarde, tęgie, ostro kończyste; dziób	mierny lub dłuższy niż głowa			1. Tęgostér.	*Dendrocolaptes.*
	krótszy niż głowa, ostrokończysty			2. Pełzacz.	*Certhia.*
na końcach wietkie; dziób	długi	tróygraniasty; język wysuwalny, rurkowaty		3. Miodojád.	*Nectarinia.*
		walcowaty	kończysty; język wysuwalny	4. Kolibr.	*Trochilus.*
			kończysty; język nie wysuwalny	5. Pomórnik.	*Tichodroma.*
			tępy; język krótki	6. Dudek.	*Upupa.*
		ściśniony; szczęka górná dłuższá niż spodniá		7. Ozdobnik.	*Epimachus.*
	mierny lub dłuższy niż głowa	ściśniony		8. Latawiec.	*Paradisea.*
		zaokrąglony		9. Wiesczek.	*Fregilus.*

UWÀGI DO TABLICY XIV. (60.)

O Ptákach tego pokrewieństwa tyle tylko można powiedzieć w ogólności, że maią dzióby sczupłe, mniéy więcéy długie; lecz co do kształtu bardzo rozmaite. Większá jch liczba ozdobioná jest náypowabnieyszém i náyświetnieyszém ubarwieniem. Jedne z pomiędzy nich żywią się Paiąkami, drugie Owadami i Robákami. Są między niémi i takie, których pożywienie stanowi miód kwiatów.

RODZÀY I. (34.)

TĘGOSTÉR. *DENDROCOLAPTES.*

Picucule *albo* Grimpar. *Fran.* Holzhauer. *Niem.*

Dziób różnéy długości, przyszczupły, ale silny czworograniasty lub ściśniony, prosty lub łukowaty. Broda dwarazy dłuższá niż sanki. Brzegi równe. Język krótki, kończysty. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba okrągławe, odsłonione. Ogon dwánasto stéruwkowy. Stéruwki tęgie, kończyste jak w rodzaiu Dzięcioła. *Nogi mierne. Palec skrayny równaiąc się szredniemu jest z nim zrosły przy nasadzie. Palec przyszrodkowy náykrótszy. Pazury łukowate, kończyste.*

Do tego rodzaiu liczymy dobrze rozróżnionych *jedénaście* gatunków, które dawniéy poprzyczepiane były do rodzaiów *Gracula*, *Oriolus*, *i Promerops.* Aże z cechami tamtych rodzaiów nie miały nic wspólnego: Herrmann utworzył dlá nich ten rodzáy. To prawda, że wszystkie maią ogony z stéruwek tęgich ostrokończystych złożone, że wszystkie łażą zręcznie po drzewach, chociáż maią u nóg po trzy palce na przodzie a po jednym w tyle: nakoniec, że nawet maść ubarwieniá maią podobną; bo tło jch

piór jest albo kasztanowate albo rdzawo czerwone. Z drugiéy strony kształt i długość dzióba spostrzégámy między témi Ptákami tak rozmaite, że z tego rodzaiu z czasem cztéry osobne rodzaie potrzeba będzie utworzyć. Tymczasowo dzielimy je atoli na cztéry następuiące oddziały.

a. *Dziób mało co dłuższy niż głowa, prawie mierny, prosty, mocno ściśniony, klinowato kończysty.* n. p. Oriolus Picus. GL.

b. *Dziób długi, słabo łukowato nożykowaty, mocno ściśniony.* n. p. Dendrocoloptes guttatus. Licht.

c. *Dziób przedłużony, mocno ściśniony, prosty, tylko na końcu cokolwiek łukowaty.* n. p. Nasican. Vaill. promer. pl. 24.

d. *Dziób długi, czworograniasty, nożykowaty, przy nasadzie prawie szérszy niż wyższy.* n. p. Gracula cayennensis. GL.

Ptáki do tego rodzaiu należące ukształceniem nóg, a nawet i maścią ubarwieniá daią piękny przechód z rzędu poprzedzaiącego do tego. Náywiększe między niémi wielkością ciała nie przechodzą *Drozda dużego.*

RODZÁY II. (35.)

PEŁZACZ. *CERTHIA.*

Grimpereau. *Fran.* Baumläufer. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, szczupły, ściśniony, łukowato nożykowaty, ostro kończysty. Nosdrza wązkie, odsłonione, naboczne, w osadzie przy brzegach dzióba. Język mierny, ostro kończysty. Skrzydła mierne: w nich lotka skráyná krótszá od na-

stępnéy. — Ogon klinowaty: w nim stéruwki tęgie, ostro kończyste. n. p. Certhia familiaris. GL.

Właściwie liczymy w tym rodzaiu tylko *trzy* gatunki. Z tych gatunek za przykład podany żyie w Europie. Pospólstwo nasze nazywá go *Dzięciołem szarym.* Pták ten należąc do liczby náymnieyszych Ptáków naszych, latá znacznémi stadami. — Łazi po drzewach bardzo szybko, i wybiérá z kóry drzew Owady i jch liszki. Jest więc ptászkiem bardzo użytecznym w gospodarstwie lesném. W zimie zbliżá się do mieszkań ludzkich otoczonych drzewami. Łażąc po drzewie, wydaie głos cichy piskliwy. Z przyczny szarawéy maści w ubarwieniu, podobny jest Myszy na piérwszy rzut oka. Gnieździ się w dziuplach drzew. Jest bardzo mnożny.

Dawniéy rodzáy *Certhia* był w systematach przytułkiem wszystkich drobnieyszych sczupłodzióbych Ptaków bez żádnego względu tak na długość i kształt dzióba jak na ukształcenie nóg. Dziwić się przeto nie można; gdy w dziełach *Letema* (Latham) rodzáy ten obeymuie dziewięćdziesiąt trzy gatunki. Podług teraźnieyszego stanu rzeczy, ta liczba różnorodnych jstót rozebraną została na kilka osobnych rodzaiów, z których jedne poznaliśmy już w rzędzie *Zrostopalczastych*; jnne zaś znáydziemy w rzędzie obecnym.

RODZÀY III. (36.)

MIODOJÀD. *NECTARINIA.*

Guitguit *albo* Sucrier. *Fran.* Honigvogel. *Niem.*

Dziób albo mierny albo długi, sczupły, mniéy więcéy łukowaty, okrągławo tróygraniasty, ostro kończysty. Brzegi słabo wgięte, albo gładkie albo

bardzo drobno nasiekane. Nosdrza w osadzie dzióba wązkie. Język wysuwalny, długi, rurkowaty, na końcu strzępiasty. Skrzydła mierne: w nich lotka piérwszá krótszá od następnéy. Stéruwki w ogonie tępe, wietkie. Nogi mierne, z goleniami nagiémi.

Gatunki tego rodzaiu wmieszane były do rodzaiu *Certhia*. Liczymy jch blizko *pięćdziesiąt* gatunków. Oprócz Europy, káżdá jnná część świata má z nich sobie właściwe. Náywięcéy atoli mieszká jch w Afryce, gdzie zdaie się, że Przyrodzenie zastąpiło niémi mieysce *Kolibrów*. Są to same drobne, ale tak powabnie ubarwione Ptaszki, że się jm słusznie piérwsze po *Kolibrach* mieysce náleży. Samce Miodojadów przyozdobione są w czasie weselnych godów náypięknieyszémi maściami i ożywione náyświetnieyszym połyskiem metalicznym. Samice mniéy są ozdobne i częstokroć zupełnie niepodobne swym samcom. — Żywią się one drobnémi Owadami i miodem kwiatów. Są żeźwe i wesołe; a niektóre pomiędzy niémi do ozdobnego pokryciá łączą bardzo przyiemne śpiéwanie.

Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzáy na trzy następuiące podrodzaie.

a. Miodojád. Nectarinia.

Sucrier *albo* Guitguit. *Fran.*

Dziób mierny, słabo łukowaty. n. p. Certhia cyanea. GL.

Do tego podrodzaiu náleży z powyższéy liczby przeszło dziesięć gatunków, z których większá część mieszká w Ameryce południowéy i na wyspach jéy przyległych.

b. Ssiekwiat. Cinnyris.

Souï-Manga. *Fran.*

Dziób długi, lub przedłużony, słabo łukowaty. n. p. Certhia famosa. GL.

Tu należy z powyżéy oznaczoney liczby przeszło trzydzieści gatunków. Afryka, południowá Azya i wyspy jm przyległe żywią jch náywięcéy.

c. Zgiętodziób. Vestiaria.

Héorotaire. *Fran.*

Dziób przedłużony, mocno łukowato zgięty, prawie półkolisty. n. p. Certhia coccinea. GL.

Do tego oddziału liczą tylko trzy gatunki. Gatunek za przykład wymieniony jest pięknie ponsowy. Żyie na wyspach Sandwichskich. Latham opisał go pod nazwiskiem *Certhia Vestiaria.*

RODZÀY IV. (37.)

KOLIBR. *TROCHILUS.*

Colibri. *Fran.* Kolibri. *Niem.*

Dziób długi lub przedłużony, szczupły, prosty albo słabo łukowaty, walcowaty, przy osadzie przygnieciony z szczękami niby zrostémi má kształt rurki na końcu tylko otwiéralnéy; gdyż szczęka wiérzchniá otaczá spodnią. Otwory nosdrzy wązkie w osadzie dzióba. Język wysuwalny, bardzo długi, z dwóch szczupłych rurek złożony. Skrzydła długie, wązkie, pałasikowate: w nich lotka piérwszá náydłuższá, następne coráz krótsze. Nogi bardzo krótkie, słabe, kosmate.

Podług kształtu dzióba, Naturaliści Francuzcy dzielą ten rodzáy na dwa następuiące podrodzaie.

a. Kolibr. Trochilus.

Colibri. *Fran.* Kolibri. *Niem.*

Dziób przedłużony, łukowaty. n. p. Trochilus Mango. GL.

Takich liczymy przeszło *trzydzieści* gatunków. Niektóre z przyczyny długiego ogona maią postać okazalszą.

b. Fruczek. Orthorhynchus.

Oiseau-Mouche. *Fran.* Schweber. *Niem.*

Dziób długi, prosty. n. p. Trochilus viridissimus. GL.

Tych známy blizko *czterdzieści* gatunków.

Podług tego wykazu liczymy w tym całym rodzaiu blizko *siedmdziesiąt* gatunków. Wszystkie należą do liczby náydrobnieyszych, ale oráz náyozdobnieyszych i náypowabnieyszych Ptáków. — Do drugiego jednakże podrodzaiu należą drobnieysze i świetnieysze niż do piérwszego.

Wszystkie dotąd znane *Kolibry* i *Fruczki* żyią wyłącznie w Ameryce między zwrotnikami. Są Ptákami przelotnémi. Towarzysząc słońcu, względnie do pory roku przenoszą się z niém od jednego zwrotnika do drugiego. Pożéraią wprawdzie Komary, Muszki i jnne drobne Owady; właściwym jednakże jch pokarmem jest miód kwiatów. — Unosząc się w powietrzu przy kwiátku wyssysaią z niego słodycz za pomocą swego przedłużonego języka. Lot maią bardzo bystry i zwinny. Jch długie wązkie skrzydła, i szybkość z jaką je poruszaią, są przyczyną, że látaiąc wydaią fruczenie podobne brzęczeniu Pszczół acz nierównie mocnieysze. Te Ptaszyny są żeźwe, wesołe, aż do zuchwałości odważne, a w bitwach z sobą zapalczywe. Zostaią prawie ustawicznie w locie. Rzádko siadaią na roślinach. Zyią gromadnie. Gniázda budują sobie z náymiększego puchu roślinnego, nadaią jm kształt półkulisty, i zawiészaią je na gałązkach drzew między gęstémi liściami. Samica znosi po dwa białe jaia wielkości grochu cukrowego; a siedząc na przemián z samcem, wysiaduie z nich w dwanaście dni pisklęta. Dzieci te czę-

stokroć bywaią zjádane od Mrówek. Stare obláne wodą za pomocą sikawki możná łatwo złowić; lecz w niewoli wkrótce zdychaią.

Lubo wszystkie są do podziwieniá piękne: na szczególnieyszą jednakże uwagę zasługuią jch samce. Większá liczba samców má plecy i wierzchnie pokrycie skrzydeł tylko ciemno zielone, mieniąco metalicznie połyskuiące; lecz na wiérzchu głowy, na spodzie szyi i na piersiach postrzégámy u nich tak piękne mieniące maści, ożywione tak bystrym i świetnym połyskiem, że mu połysk náydroższych brylantowanych kamieni nie wyrówná. Wszelkie usiłowaniá náybiegleyszych Mistrzów w sztuce malarstwa są dotąd daremne; jescze bowiem nikt zupełnie podobnych jm obrazów wystawić niezdołáł; gdyż żádná z dotąd używanych farb malarskich i sztycharskich podobnego połysku nie wydá. Zastanowiwszy się nad témi Ptákami, zdaie się, że Przyrodzenie dlá przyozdobieniá jch całéy siły swoiéy użyło, ażeby w náydrobnieyszych tworach zostawić náyokazalsze piętno Wszechmocności.

RODZAY V. (38.)

POMÓRNIK. *TICHODROMA.*

Echelette. *Fran.* Mauerklette. *Niem.*

Dziób przedłużony, cokolwiek łukowaty, bardzo sczupły, przy osadzie tróy graniasty, daléy okrągławy, ostro kończysty. Broda dwie trzecie części szczęki spodniéy zaymuie. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy wązkie w osadzie blizko brzegów dzióba. Skrzydła długie, szérokie: w nich lotka piérwszá krótsza od następnéy. Nogi mierne, z goleniami nagiémi. Pazury długie, mocno łukowate,

sczupłe. Stéruwki na końcach wietkie. n. p. Certhia muraria. GL.

Dotąd známy tylko *jeden* gatunek. Żyie on w południowych górach Europy. Jest wielkości *Zięby ogrodowéy*, cały popielato siwy, z dużą pięknie różową plamą na skrzydłach. Lot má cichy, a przy tém tak lekki jak Motyl. Zapomocą swych długich łukowatych pazurów, łazi po ścianach náygładszych skál i murow. Náyulubieńszém jego pokarmem są Paiąki. Gnieździ się w dziurach skál i murów spustoszałych. Należy do liczby náypięknieyszych Ptáków w Europie.

RODZÀY VI. (39.)

DUDEK. *UPUPA.*

Huppe. *Fran.* Wiedehopf. *Niem.*

Dziób przedłużony, słabo łukowaty, sczupły, przy osadzie tróygraniasty, daléy walcowaty, na końcu tępy. Broda większe pół szczęki dolnéy zaymuie. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba okrągławe, odstonione. Język bardzo krótki, tróygraniasty, tępy. Skrzydła i nogi mierne. n. p. Upupa Epops. GL.

Rodzáy *Dutków* zawiérá *trzy* gatunki. Z tych dopiéro za przykład podany gości w Europie; jest bowiem Ptakiem przelotnym. Przybywá do nás na początku wiosny. — Gnieździ się w dziuplach drzew, w rozpadłościach skál lub w szparach murów spustoszałych. Żywi się Owadami, a nadewszystko Mrówkami. W jesieni ciągnie do cieplic. Jest dość powabnie upstrzony, i pięknym grzebieniastym ruchomym czubem przyozdobiony; lecz dlá nieprzy-

iemnéy woni, którą z siebie wydaie, wzięto go za wzór plugawości; mámy bowiem przysłowie: »*Plugawy jak Dudek.*» Włochy liczą mięso jego pomiędzy przysmaczki.

RODZAY VII. (40.)

OZDOBNIK. *EPIMACHUS.*

Epimaque. *Fran.*

Dziób mniéy więcéy przedłużony, sczupły, mocno ściśniony, łukowaty, z wiérzchu i ze spodu zaokrąglony. Szczęka wiérzchnia znacznie dłuższá niż spodnia. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba piórkami drobnémi, kutnerowatémi pokryte. — Pióra wspiérne z pod skrzydeł na bokach ciała wystaiące. Ogon różnéy długości.

Z pewnością wiemy o *dwóch* gatunkach, z których *Upupa magna.* GL. má ogon trzy razy dłuższy niż ciało, w kształcie szérokiéy wstęgi zwisły. Ten sám Pták opisany jest w dziełach Lathama pod nazwiskiem *Upupa superba.* Drugi zaś gatunek *Epimaque Promefil.* Cuv. má ogon mierny, księżycowato wycięty. Ten jest z liczby Ptáków świérzo odkrytych. Obadwa te gatunki mieszkaią na wyspach wschodnio Jndyyskich; a mianowicie na Nowéy Gwinei. Obadwa należą do náypięknieyszych Ptáków. Jch długie, z pod skrzydeł wystaiące pióra wspiérne; a przy tém świetny metaliczny połysk w całém ubarwieniu czynią je zachwycaiącémi dlá oka. Widziałem obadwa w zbiorze Zoologicznym Paryzkim.

Jedynie przez wzgląd na sczupłość dzióba, stawiámy rodzáy *Ozdobnika* w tém pokrewieństwie;

gdyż nóg jch dotąd nie známy. Ptasznicy tamteyszy wyprawiaiąc dlá handlarzów skóry ozdobnieyszych Ptáków, urzynaią jm nogi, a często i skrzydła.

Wyiaśnić tu wypadá parę punktów.

1. *Piórami kutnerowatémi* (plumula holosericea) nazywámy te miękkie, włoskowate, krótkie, w górę podniesione, bardzo gęste piórka, któremi u niektórych Ptáków głowa cała lub w części jest pokrytą, a które na pierwszy rzut oka maią podobieństwo z kutnerem aksamitu.

2. *Pióra wspiérne* (ptilosis, *plumes des flanc.*), nazywámy te podskrzydłowe naboczne pióra, które wystaiąc u niektórych Ptáków znacznie z pod skrzydeł, nadaią bokom jch ciała szczególnieyszą postać. Dlá tego zaś dostały nazwisko *wspiérnych*, ponieważ n. p. u *Latawca Ptáka rayskiego* służą za pomoc skrzydłom w czasie lotu; gdyż rozwinione czynią niepotrzebném częste machanie skrzydłami. Te pióra u jednych są zwyczaynego kształtu z chorągiewkami szérokiémi, u drugich zaś są one bardzo długie, *strzępiaste*.

RODZAY VIII. (41.)

LATAWIEC. *PARADISEA.*

Oiseau-de-Paradis. *Fran.* Paradiesvogel. *Niem.*

Dziób mierny lub dłuższy niż głowa, szczupły, mocno ściśniony, nożykowaty. Nosdrza i znaczná część głowy

wy piórkami kutnerowatémi pokryte. Pióra wspiérne z pod skrzydeł wystaiące. Osobne bardzo długie, rogowe szypułki w ogonie, lub przy piórach wspiérnych. Nogi mierne.

Dobrze znanych liczymy *dziesięć* gatunków, które podług jakości piór wspiérnych dzielimy na dwa następuiące oddziały.

a. *Pióra wspiérne obfite, bardzo długie, strzępiaste.* n. p. Paradisea apoda. GL.

b. *Pióra wspiérne zwyczaynego kształtu, w górę zagięte, miernie długie, z chorągiewkami szérokiemi.* n. p. Paradisea regia. GL.

Wszystkie *Latawce*, które dotąd známy, są mieszkańcami Indyy wschodnich i wysp jm przyległych mianowicie wysp Moluckich i Nowéy Gwinei. Żyią gromadnie. Żywią się owocami roślin, tudzież Owadami i Robákami. Gnieżdzą się na drzewach. Są śmiałe, i nakształt Szpaków świegotliwe. Jch różno maściste, świetne ubarwienie mieści je w rzędzie náypięknieyszych Ptáków. Są Ptákami przelotnémi. — A ponieważ pewnoczasowe pielgrzymki swoie odbywaią ponad morzem, w których po dwadzieścia i więcéy mil morskich muszą przelatywać bez wypoczynku, czego szczególniéy doświadczaią *Latawce* do piérwszego oddziału należące: Przyrodzenie więc opatrzyło jm boki ciała nadzwyczáy długiémi i gęstémi piórami podskrzydłowémi, które podług upodobaniá rozsuwać i składać mogą. Na tych to rozwinionych piórach podskrzydłowych, które *wspiérnémi* nazywámy, opiéraią w czasie lotu swe skrzydła, i zostaią przez chwilę niby zawieszone w powietrzu. Te wędruwki odbywaią zawsze

pod wiatr; gdyż wiatr wieiący z tyłu wikle jm pióra wspiérne tak dalece, że na ziemię upádać muszą. —

Wspomniane pióra wspiérne *Latawców* piérwszego oddziału stanowiąc celnieyszą jch ozdobę, są oráz kosztownym przedmiotem handlu; bo maiętnieysze damy Europeyskie używaią jch za ozdobę ubraniá głowy, zatykaiąc za pomocą dzióba całą skórę Latawca między włosy. — Handlarze Indyyscy przyspasabiaiąc skóry tych Ptáków dlá kupców, odrzynaią od nich za świérza skrzydła i nogi. To dało powód do rozlicznych błędnych mniemáń; a te zrodziły krocie niedorzecznych powieści. Miedzy jnnémi twiérdzono bardzo długo, że *Latawce* od urodzeniá ani skrzydeł ani nóg nie miéwaią, że jedynie zapomocą swych miękkich nabocznych pior utrzymuią się ciągle w powietrzu, że żyią samą rosą i wilgocią powietrza, że samice na plecach samców wysiaduią i pielęgnuią swe dzieci: i jezcze więcéy tém podobnych dziwacznych marzeń, na których wymienienie szkoda trwonić czasu. I owszem pragnąć potrzeba, ażeby te i tém podobne baśnie z nauk wypędzone i wiecznie w niepamięci pogrążone zostały.

Sprowadzone za naszych czasów całkowite skóry *Latawców* do gabinetów Zoologicznych, maiące w zupełności skrzydła i nogi podobnie jak jnne Ptáki tego rzędu, okazały mylność powyższych starodawnych podań. Náywiększe w tym rodzaiu gatunki nieprzechodzą wielkością ciała *Synogarlicy*; lecz pióra wspiérne czynią je okazalszémi.

RODZAY IX. (42.)

WIESCZEK. *FREGILUS.*

Crave. *Fran.* Steinrabe. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, szczupły, łukowaty, z wiérzchu i ze spodu zaokrąglony, słabo ściśniony, ku końcowi coráz szczupleyszy. Szczęki prawie równe. Nosdrza w osadzie dzióba, kutnerowatémi piórkami pokryte. Pióra wspiérne żadne. Skrzydła długie. Ogon mierny, zaokrąglony. Nogi mierne, n. p. Corvus Graculus. GL.

W tym rodzaiu mieści się *dwa* gatunki. Jeden z nich mieszká w Europie, a drugi w Nowéy Hollandyi. Europeyski má dziób i nogi żółtawo czerwone, a Nowo Hollandski czárne: z resztą obadwa maią wielkość prawie jednaką, i obadwa są całe jednostaynie ciemno czárne, mieniąco połyskuiące. — To czárne ich ubarwienie było przyczyną, że je dawniéy (bez względu na szczupłość dzióba) do rodzaiu *Corvus* wmięszano.

Wieszczek Europeyski gnieździ się w rozpadlinach niedostępnych skał. Żywi się Owadami, Robákami, tudzież miękkiémi owocami i ziarnem roślin. —

Dniem przed nadchodzącą słotą, spuszczaią się pospolicie na równiny po kilka w jednéy gromadzie. Ten pewno czasowy ich zwyczáy, zjednał im nazwisko rodzaiowe. Głos maią chrapliwy. Mięso dość kruche i smaczne.

Trzy ostatnie rodzaie maiąc nosdrza piórkami pokryte, czynią nieznaczny przechód do pokrewieństwa następuiącego.

Pokrewieństwo II. (11.) DZIWOKRZYKI. CORACES.

Ptáki Skáczące maiące dzióby mierne, grube, silne, nożykowate lub proste, z brzegami gładkiémi: u większéy liczby nosdrza piórami pokryte.

					Rodzaie.	Genera.
Dziób	nożykowaty	wyższy niż szérszy; nosdrza piórami	nie zasłonione; brzegi wywinione		1. Gwarek.	*Gracula.*
			zakryte; szczęka dolna	prostá	2. Kruk.	*Corvus.*
				wgiętá	3. Ostrodziób.	*Toenia.*
			w pół zasłonione		4. Kraska.	*Coracias.*
		szérszy niż wyższy; nosdrza piórami w pół zasłonione			5. Kraskopiór.	*Colaris.*
	prosty, cokolwiek	krótszy niż głowa, tępy			6. Soyka.	*Garrulus.*
		dłuższy niż głowa, kończysty			7. Orzechówka.	*Caryocatactes.*

UWAGI DO TABLICY XV. (61.)

Ptáki tém pokrewieństwém objęte maią ten zwyczáy, że gdy jakie zwiérze bądź żywe bądź martwe w blizkości siebie niespodziéwanie spostrzegą: wszczynaią nad niém mocne chrapliwe krzyki. Ten jch zwyczáy zjednał jm nazwisko *Dziwokrzyków.* Są to zwiérzęta wszystkożérne, żywią się bowiem nasionami roślin, Owadami, Robákami, ściérwem zwiérząt zdechłych: pożéraią także młode ptastwo domowe i drobne zwiérzęta polne. Wiele między niémi jest takich, które się w niewoli z łatwością uczą naśladować wyrazy mowy ludzkiéy; a wszystkie prawie okazuią szczególnieyszą skłonność do kradzeniá i przechowywaniá przedmiotów błyszczących. — Wszystkie celuią bystrością węchu.

RODZÀY I. (43.)

GWAREK. *GRACULA.*

Mainate. *Fran.* Atzel. *Niem.*

Dziób mierny, prosto nożykowaty, silny, wysoki, ściśniony. Brzegi gładkie, u wiérzchniéy szczęki przy osadzie wywinione. Otwory nosdrzy na bokach w osadzie dzióba, okrągławe, niczém niezasłonione. Głowa piórkami kutnerowatémi pokrytá, maiącá na bokach łysiny nagie, nabrzmiałe, płatkami skóry w tyle zakończone. n. p. Gracula religiosa. Linn.

Známy dotąd *dwa* gatunki. Obadwa są ciemno czárne, połyskuiące; różnią się tylko wielkością ciała, tudzież kształtem blizn nagich i płátków na tyle głowy. Obadwa mieszkaią w Indyiach wschodnich i na wyspach jm przyległych; mianowicie na wyspie Jawie. Żywią się wszelkiémi owocami miękkiémi ro-

ślin, ziarnem, Owadami, Robákami; a w niewoli lubią nade wszystko mięso gotowane. Młodo złowione łatwo się ugłaskać dają. Są bardzo świegotliwe. Snadniéy niż Papugi uczą się gádać, i dobitniéy wymawiają wyrazy. Pociąg do kradzieży błyszczących przedmiotów okazują w wysokim stopniu.

Ostrzédz musimy, że Cuvier utworzył zupełnie nowy rodzáy pod nazwiskiem *Gracula*; ten zaś rodzáy, o którym właśnie mówimy, nazwał *Eulabes*. Przez tę niepotrzebną zmianę nazwisk powstaie znaczne zamięszanie.— Ponieważ wszyscy celnieysi Naturaliści kładli gatunek *Religiosa* za wzór do rodzaiu *Gracula*: przeto szanuiąc większość głosów zostawiámy go przy dawném jego nazwisku rodzaiowém; o gatunkach zaś mylnie tu policzonych, na swoiém mieyscu mówić niezaniedbámy.

RODZÀY II. (44.)

KRUK. *CORVUS*.

Corbeau. *Fran.* Rabe. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, silny, ściśniony, prostonożykowaty. Brzegi gładkie. Nosdrza piórami szczeciastémi, położystémi zakryte. Szczęki prawie równe. Głowa cała piérzem zwyczayném pokrytá.

W niektórych dziełach liczba gatunków tego rodzaiu posunioną jest aż do sześćdziesięciu; lecz ta z tąd pochodzi, ponieważ do nich wcielono takie gatunki, z których teráz kilka osobnych rodzaiów zrobić musiano. — Właściwie zatém do rodzaiu *Kruka* liczymy tylko *trzydzieści* gatunków; a te francuzcy Naturaliści dzielą na dwa następuiące podrodzaie.

a. Kruk. Corvus.

Corbeau *albo* Corneille. *Fran.* Rabe *albo* Krähe. *Niem.*

Ogon mierny, płaski, na końcu zaokrąglony. n. p. Corvus Corax. GL.

Sama Europa żywi z tego podrodzaiu pięć gatunków; a te maią ubarwienie mniéy więcéy czárne. W wiekach ciemnoty i zabobonu Ptáki te były w poszanowaniu religiyném: osobni do tego przeznaczeni Księżá uważali jch głos i obroty lotu, i z tych wróżyli wypádki przyszłości nietylko dlá káżdego Człowieka w osobności, ale nawet i dlá całych Narodów. Dzięki wzrostowi oświécenia, że te niedorzeczne kalendarze szczęścia i nieszczęścia zupełnie utraciły wiarę.

b. Sroka. Pica.

Pie. *Fran.* Elster. *Niem.*

Ogon długi lub przedłużony, klinowaty lub stopniowany. n. p. Corvus Pica. GL.

Ten podrodzáy jest bogatszy w gatunki, niż przeszły; liczy on bowiem blizko dwadzieścia gatunków; lecz z tych w Europie známy tylko jeden gatunek. Wszystkie prawie maią ubarwienie bardzo powabne.

Rodzáy *Kruka* w ogólności celuie miedzy jnnémi skłonnością do kradzieży. Młodo złowione łatwo się oswáiaią, i uczą się dość dobrze wymáwiać wyrazy mowy ludzkiéy. Káżdá część świata má sobie właściwe gatunki. W jesieni i w zimie żyią gromadnie i tułaią się znacznémi stadami po kraiu. Są śmiałe a razem ostrożne. Proch myśliwski wietrzą zdaleka, i uciekaią. Gnieżdżą się na drzewach wysokich, w rozpadłościach skał i w dziurach wysokich spustoszałych murów. W zimie zbliżaią się do mieszkań ludzkich. Żywią się ziarnem i mięk-

kiémi owocami roślin, tudzież Owadami, Robákami, Gadami, Płazami, i ściérwem zwierząt zdechłych. Pożéraią także Ptaszki młode, z tąd w pisklętach ptastwa domowego wielkie czynią szkody. Słowem jak widzimy, są to Ptáki wszystkożérne. Kruki stare maią mięso twarde. Mięso młodych za specyiáł jadane bywá od pospólstwa. Niektórzy Naturaliści twiérdzą, że *Kruki* z wszystkich Ptáków náytrwalsze maią życie, i że náypoźnieyszéy dochodzą starości. —

RODZAY III. (45.)

OSTRODZIÓB. *TOENIA.*

Toenia. *Fran.*

Dziób mierny, gładki, nożykowaty, ściśniony, wysoki. Szczyt dzióba w szrodku łukowato wzniesiony, ostry, ku końcowi spadzisty, podgięty. Szczęka wiérzchniá dłuższá niż spodniá. Broda wgiętá, ostrá, zaokrągloná. Brzegi gładkie. Nosdrza piórkami kutnérowatémi pokryte. Ogon przedłużony, stopniowany. n. p. Corvus varians. Lath.

Známy dotąd tylko *jeden* gatunek, który niedawno odkrytym został w Afryce. Jego sposób życiá i obyczaie są nám jescze niewiadome.

RODZAY IV. (46.)

KRASKA. *CORACIAS.*

Rollier. *Fran.* Rakke. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, silny, przy osadzie wyższy niż szérszy, nożykowaty, ściśniony. Szczęka

wiérzchniá dłuższá, podgiętá. Brzegi gładkie, przy końcu szczęki wiérzchniéy płytkie. Otwory nosdrzy wązkie, blizko brzegów w osadzie dzióba, piórami niezakryte. Pascz mierná. Głowa dużá, suto upiérzoná. n. p. Coracias garrula. GL.

Liczymy w tym rodzaiu *pięć* gatunków; a te rozrzucone są po różnych częściach świata. Wszystkie maią piękne ubarwienie. *Kraska Europeyská* jest náyozdobnieyszym Ptákiem w Europie. Żywi się ona ziarnem, żołędzią, Owadami, Robákami tudzież młodémi Gadami i Płazami. Mięso má wyborne. Jest bardzo ostrożną i piérzchliwą. Głos má chrapliwy. Należy do liczby Ptáków przelotnych. W połowie wiosny przybywá do nás párami. Gnieździ się na wiérzchach drzew náywyższych. — W jesieni ciągnie do cieplic po pięć lub po sześć w jednéy gromadzie.

RODZÀY V. (47.)

KRASKOPIÓR. *COLARIS.*

Rolle. *Fran.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, silny, nożykowato daszkowaty; przy osadzie szérszy niż wyższy, tróygraniasty; na końcu słabo ściśniony. Szczęka wiérzchniá dłuższá, haczykowato podgiętá. Brzegi gładkie, przy końcu szczęki wiérzchniéy płytkie. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba wązkie, długie, ukośne, piórami położystémi w półzasłonione. Pascz obszérná. Głowa dużá, suto upiérzoná. n. p. Coracias orientalis. Lath.

Ten rodzáy zawiérá prawie náypięknieysze Ptáki w tém pokrewieństwie. Na piérwszy rzut oka

maią one wiele podobieństwa z Kraskami: to więc podobieństwo było źrzódłém jch Polskiego nazwiska rodzaiowego. Liczymy dobrze rozróżnionych cztéry gatunki. Wszystkie są mieszkańcami wysp pod strefą gorącą; mianowicie wyspy Mindanao, Madagaskar i t. p. O jch sposobie życiá nic dotąd pewnego nie wiemy.

RODZAY VI. (48.)

SOYKA. *GARRULUS.*

Geai. *Fran.* Heher. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, prosty, silny, prawie walcowaty, słabo z boku ściśniony, tępy. Szczęki prawie równe. Nosdrza piórami szczeciastémi, położystémi zakryte. Pascz mierná. Głowa suto upierzoná. n. p. Corvus glandarius. GL.

Tu należy *sześć* gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. Wszystkie żyią w lasach. Zywią się Owadami, Robákami, a szczególniéy bukwią, żołędzią i jnnémi owocami drzew. Tułaią się ustawicznie przelatuiąc z jednego mieysca na drugie. Chęć przechowywaniá zbytniego pokarmu w ziemi czyni Soyki bardzo użytecznémi Ptákami w ekonomii leśnéy; bo zagrzebuiąc dzióbem w ziemi żołądź, bukiew i jnne tém podobne nasiona drzew: są zasiéwaczami lasów. W Europie żyie tylko jeden gatunek, Ten podczas zimy zjádá ptasznikom złapane w sidłach Ptáki: przy czém i sám się częstokroć usidlá. Zadzierżgniony w sidło krzyczy przeraźliwie; a gdy go kto chce wydobydź, sczypie dzióbem potężnie i drapie pazurami. W stanie wolności krzyczy podobnie, gdy w lesie człowieka lub zwiérze jakie spostrzeże, a krążąc około niego cie-

kawie, zwábiá drugie, które z podobnym krzykiém śpieszą do mieysca, z którego piérwszy głos towarzyszki usłyszały. W złości najéżaią pióra na głowie. Młodo złowione staią się aż do zuchwałości śmiałe. Ubarwienie maią dość powabne, a mięso (mianowicie w młodości) smaczne; lecz zabiianie jch powinnoby bydź zakazane.

RODZAY VII. (49.)

ORZECHÓWKA. *CARYOCATACTES.*

Casse-Noix. *Fran.* Nussrabe *albo* Tannenheher. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, silny, walcowaty, ku końcowi zasczuplony, kończysty. Szczęki równe, na końcach płytkie. Brzegi gładkie. Nosdrza piórami szczeciastémi, położystémi zakryte. n. p. Corvus Caryocatactes. GL.

Známy dotąd tylko *jeden* gatunek; a ten jest mieszkańcem Europy. Oprócz pory weselnych godów żyie pojedynczo w náygęstszych lasach. Lubo má nogi poskoczne, łazi zręcznie po drzewach. Żywi się Owadami i jch liszkami, tudzież orzechami, żołędzią, bukwią i jnnémi owocami drzew. Pożérá także w gniázdach piskleta Ptáków mnieyszych. — Gnieździ się w dziuplach drzew. Mięso má dość smaczne, ubarwienie niepozorne. Na piérwszy rzut oka dziób *Orzechówki* má wiele podobieństwa z dziobem *Szpaka*; lecz u niéy jest nie równie silnieyszy, a na końcu okrągleyszy.

Tablica XVI. (62.)

POKREWIEŃSTWO III. (12.)

KLINODZIOBE. CONIROSTRES.

Ptáki Skáczące maiące dziób mierny lub dłuższy niż głowa, silny, mniéy więcéy prosty, klinowato kończysty: szczęki przy końcach płytkie z brzegami gładkiémi.

			Rodzaie.	Genera.
Dziób walcowato-klinowaty, na końcu	zaokrąglony	. . .	1. Kowalik.	*Sitta.*
	spłaszczony	. . .	2. Szpák.	*Sturnus.*
graniasto-klinowaty; szczyt na czoło zastaie	széroko	. . .	3. Ziarnojád.	*Cassicus.*
	wązko	. . .	4. Zółtaczek.	*Icterus.*

UWÀGI DO TABLICY XVI. (62.)

Ponieważ o tém pokrewieństwie nic w ogólności powiedzieć nie umiemy: przystąpimy więc wprost do uwág nad rodzaiami.

RODZÀY I. (50.)

KOWALIK. *SITTA.*

Sittelle. *Fran.* Kleiber *albo* Baumklette. *Niem.*

Dziób mierny, przy szczupły, prosty, walcowato klinowaty, ostro kończysty. Szczyt prosty. Broda zaokrągloną, lekko w górę zadartą, dwie trzecie części szczęki zaymuie. Język krótki, na końcu ro-

gowy tróydzielny. Nosdrza piórkami szeciastémi położystémi zakryte. Ogon dwánasto stéruwkowy. Stéruwki na końcach wietkie. n. p. Sitta europaea. GL.

Kowalików liczymy *sześć* gatunków, które są rozrzucone po różnych częściach świata. Żyią pojedynczo w lasach. Chociáż maią nogi poskoczne i pióra w ogonie wietkie: mimo to łażą bardzo zręcznie w wszelkich kierunkach po náygładszych drzewach. Zywią się Owadami i jch liszkami, które z kory drzew wybiéraią: należą przeto do liczby Ptaków náyszanownieyszych w ekonomii leśnéy. — Wszystkie są z rzędu Ptáków małych. *Kowalik europeyski* nawet w starym wieku złowiony, daie się łatwo ugłaskać, i staie się bardzo krotofilnym. — Można go żywić mięsem gotowaném, byleby to niebyło zbyt słone lub korzenne. Návzdrowszém jednakże dlá niego pokarmem są leguminy, orzechy siekane i migdały słodkie. Gorzkie migdały są dlá niego trucizną. W dziełach Rzączyńskiego znáyduiemy go pod nazwiskiem *Dzięciół modry*; lubo z oechami Dzięcioła nic nie má wspolnego. Kluk nazwał go *Sikorożołném*; chociaż także ani z Sikorami ani z Żołnami nie má podobieństwa.

RODZAY II. (51.)

SZPAK. *STURNUS.*

Etourneau. *Fran.* Staar. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, walcowato klinowaty, na końcu spłaszczony, tępy. Szczęki prawie równe, na końcach płytkie. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy widoczne w osadzie na bokach dzióba, wązkie, z wiérzchu błoną w pół zasłonione. Język mierny, chrząstkowaty, na końcu strzępiasty. n. p. Sturnus varius. Mey.

Rodzáy *Szpáka* należy do rzędu takich rodzaiów, w których Daudin i Gmelin niezmiernego narobili zamięszaniá. Podług powyższéy cechy przyzwoicie rozróżnionych liczymy teráz *pięć* gatunków. Szpáki żyią gromadnie. Látaią licznémi stadami gęsto jeden przy drugim. Żywią się náywięcéy Owadami i Robákami: czynią przeto w ogrodnictwie i w leśnistwie wielką przysługę; w kraiach jednakże winorodnych robią znaczne szkody w winogronach. Są bardzo świegotliwe. Mięso maią wyborne. Na początku wiosny przybywaią do nás, a w jesieni odlatuią do kraiów ciepleyszych. Maść ubarwieniá aż do piątego roku tak corocznie odmieniaią, że piérwszo-roczne zupełnie są nie podobne pięcioletniém. Młodo złowione łatwo się oswáiaią i uczą się przyiemnie świstać, a nawet i gádać.

RODZAY III. (52.)

ZIARNOJAD. *CASSICUS.*

Cassique. *Fran.* Stirnvogel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, pospolicie jasno maścisty, niby kościany; przy osadzie gruby; ku końcowi zeszczuplony, klinowaty, kończysty, ściśniony. Szczyt prosty, daleko na czoło zastaiący i tu rozszérzony, zaokrąglony, nabrzmiały; ku końcowi zeszczuplony. Zuchwy grube, nagie. Brzegi gładkie, cokolwiek wgięte. Otwory nosdrzy odsłonione, okrągławe w osadzie dzióba blizko brzegów. Język chrząstkowaty, krótki, kończysty. n. p. Oriolus Persicus. GL.

Oprócz odmián wiekowego ubarwieniá, liczymy w tym rodzaiu *pięć* gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki. Zyią gromadnie latаiąc wielkiémi stadami. Zywią się náywięcéy ziarnem: czynią przeto ogromne szkody w zasiéwach; gdyż niektóre między niémi dorástaią wielkości Wrony. —

Jch postać i jch ubarwienie są dosyć powabne. Mięso (mianowicie starych) jest twarde i niesmaczne.

RODZAY IV. (53.)

ŻOŁTACZEK. *ICTERUS.*

Troupiale. *Fran.* Gilbvogel. *Niem.*

Dziób mierny (rzádko krótszy niż głowa), rogowy, klinowaty, ściśniony, przy osadzie gruby, ku końcowi zeszczuplony, mniéy więcéy ostro kończysty, prosty lub cokolwiek zgięty. Szczyt przy osadzie płaski, ostro na czoło zachodzący; przy końcu zaokrąglony, spadzisty. Brzegi gładkie, cokolwiek wgięte. Otwory nosdrzy naboczne, okrągławe. Język na końcu tróydzielny.

U niektórych Pisarzów znáyduiemy liczbę gatunków w tém rodzaiu posunioną aż do czterdziestu ośmiu; właściwie zaś ledwie jch *dwadzieścia* naliczyć można. Przyczyną tego jest naprzód to, że pomiędzy Żółtaczki mięszano dawniéy *Ziarnojady* i Wilgi; a powtóre ponieważ odmiany wiekowego ubarwieniá brano za osobne gatunki. Wilson uczony Badacz Amerykański okazał w pięknych rycinach dzieła swoiego (*), że niektóre gatunki tego rodzaiu aż do piątego roku barwę swą tak corocznie odmieniaią, że łatwo za inne poczytane bydź mogą.

Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzáy na cztéry następuiące podrodzaie.

a. Dziérgacz. Ploceus. Tisserin. *Fran.*

Dziób mierny, prosty, ogrubny, na wiérzchu cokolwiek zaokrąglony, miernie kończysty. n. p. Loxia Philippina. GL.

(*) American Ornithology etc. by Alexander Wilson. Philadelphia 1808. (in fol: 9. Vol.)

Ten oddział czyni piękny przechód z rodzaiu *Ziarnojada* do rodzaiu *Żółtaczka*. Gatunki do niego należące znáyduiemy u dawnieyszych Systematyków rozrzucone w rodzaiach *Loxia*, *Gracula* i *Oriolus*. Jedne z pomiędzy nich dziérgaią sobie z włokien roślinnych pojedynczo u gałęzi drzew podobne gniázda jak *Miodowiody*; jnne zaś zbiéraią się w gromady, i buduią na drzewach (podobnież z włokna roślinnego) ogromne kłęby, z których káżdy podzielony jest wewnątrz na tyle przegród czyli gniázd osobnych, jle pár do zbudowaniá jego należało. —

b. Żółtaczek. Icterus.
Troupiale. *Fran.*

Dziób mierny słabo łukowaty, przy końcu mocno zeszczuplony, ostro kończysty. n. p. Oriolus varius. GL.

c. Ponsuwka. Xanthornus.
Carouge. *Fran.*

Dziób prosty, mierny, kończysty. n. p. Oriolus Guyanensis. GL.

d. Daknis. Dacnis.
Pit-Pit. *Fran.*

Dziób krótszy niż głowa; prosty, bardzo ostro kończysty. n. p. Motacilla Cayana. GL.

W ogólności wszystkie gatunki tego rodzaiu żyią gromadnie, tułaiąc się wielkiémi stadami z jednego mieysca na drugie. Wytępiaią w práwdzie Owady i Robáki; ale obok tych pożéraiąc także ziarno zbóż, czynią wielkie szkody w zasiéwach; gdyż są bardzo żarłoczne. Oyczyzną większéy liczby jest Ameryka i wyspy jéy przyległe. Gnieżdżą się na drzewach. W budowie swych gniázd okazuią podziwieniá godną zręczność. Większá jch liczba należy do poczetu ozdobnych Ptáków. Wszystkie prawie maią mięso niesmaczne.

Ta.

Tablica XVII. (63.)

Pokrewieństwo IV. (13.) WROBLOWATE. PASSERES.

Ptáki Skáczące maiące dzióby krótkie lub mierne, mniéy więcéy grube, silne, z brzegami gładkiémi.

Dziób					Rodzaie.	Genera.
przysczupły, zaokrąglony, krótki			tępo stożkowaty		1. Sikora.	*Parus.*
			ostro kończysto stożkowaty		2. Remiz.	*Remiz.*
gruby	krótki	stożkowaty; podniebienie	zębem uzbroione; brzegi nie dochodzące		3. Poświérka.	*Emberiza.*
			bez zęba; brzegi pokrywaiące się		4. Zięba.	*Fringilla.*
		klinowaty	dość mocno ściśniony; szczyt spadzisty		5. Wdówka.	*Vidua.*
			okrągławo czworograniasty		6. Grubodziób.	*Coccothraustes.*
		w pół haczykowaty	wypukły, niemal półkulisty		7. Gil.	*Pyrrhula.*
			słabo ściśniony		8. Łuszczak.	*Corythus.*
	mierny	mocno ściśniony; szczęki krzyżuiące się, kończyste			9. Krzywonos.	*Loxia.*
		daszkowaty; u szczęki dolnéy płatki skórzane, nagie			10. Kurobród.	*Glaucopis.*
		czworograniasty, prosty, tępy bez płatków			11. Bąkojád.	*Buphaga.*
		nożykowato klinowaty; pazur tylny prosty, długi			12. Skowronek.	*Alauda.*

UWAGI DO TABLICY XVII. (63.)

Całe to pokrewieństwo składá się z samych prawie drobnych Ptáków. Wszystkie żywią się ziarném i Owadami. A lubo zrządzaią wielkie szkody w zasiéwach wszelkiego rodzaiu; doświadczenie jednakże nauczyło nás, że większą nierównie czynią przysługę gospodarstwu wieyskiemu wytępianiem Owadów szkodliwych. W jesieni tułaią się znacznémi stadami przelatuiąc z mieysca na mieysce. W locie odbywaią ustawicznie tak łukowate w górę i na dół zwroty, jakgdyby po rozbuiałéy wodzie pływały. Przyczyną tak niejednostaynego ich lotu jest krótkość ich skrzydeł. Znáydziemy pomiędzy niémi powabnie ubarwione i przyiemnie śpiéwaiące. — Mięso prawie wszystkich jest jádalne i dosyć smaczne. —

RODZAY I. (54.)

SIKORA. *PARUS.*

Mesange. *Fran.* Meise. *Niem.*

Dziób krótki, rogowy, silny, przysczupły, prosty, tępo stożkowaty. Szczęka wiérzchnia przy końcu słabo spadzistá. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzióba piórkami zasłonione. n. p. Parus major. Linn.

Liczymy *Sikór* blizko *trzydzieści* gatunków. Sama Europa má ich ośm. Wszystkie żywią się więcéy Owadami i Robákami niż nasionami roślin. Szczególniéy jednakże lubią siemię konopne. Biorąc pojedynczo ziarnka tegoż pomiędzy nogi tak je kuią dzióbem jak młotkiem; a tém sposobem obłupuią je z twardéy łupiny. W lecie żyią w gęstych la-

sach. W zimie zbliżają się do mieszkań ludzkich. Głos wydaią przerywano gwiżdżący. Są śmiałe, ciekawe i nieostrożne. Wchodzą do każdéy szpary, do któréy się tylko zmieścić mogą: dla tego też łowią się w náyprostsze potrzaski. Co większá? — Złapáne i na wolność puszczone w krótce znowu w też same wchodzą łapki, skoro w nich żér dlá siebie zobáczą. Złowione (nawet i stare) prędko się przyswáiaią; a puszczone wolno na izbę czyszczą dom z Paiąków i Pluskiew. Mimo nóg poskocznych łażą zręcznie po drzewach. Rozgniéwane biiąc się z sobą gryzą się w nogi czasem aż do krwi. Jedne z nich gnieżdżą się w dziuplach drzew, drugie buduią sobie tak sztuczne gniázda, iż te słusznie na podziwienie zasługuią. Náywiększe między niémi nieprzechódzą wielkości Wróbla. Mimo to, że są tak małe, są podobno náymnożnieysze między Ptákami; gdyż niektóre między niémi wysiaduią na ráz po ośmnaście a czasem i po dwadzieścia piskląt.

RODZÀY II. (55.)

REMIZ. *REMIZ.*

Remiz. *albo* Pendulin. *Fran.* Remitz *albo* Kottonvogel. *Niem.*

Dziób krótki, prosty, szczupły, stożkowaty, ostro kończysty. Brzegi gładkie. Nosdrza piórkami położystémi zakryte. n. p. Parus pendulinus. GL.

Známy dotąd tylko *dwa* gatunki, z których jeden jest mieszkańcem południowych kraiów Polski, a drugi przygórka Dobréy Nádziei. Obadwa żyią w blizkości wód między gęstémi krzakami. Żywią się prawie wyłącznie drobnémi Owadami i Robákami. Ná-

leżą do liczby Ptaków drobnych. Wszakże ciało jch mnieysze jest niż Kanarka. Te małe ptászki budują sobie nadzwyczáy duże gniázda z puchu i z włókna roślinnego, które z przyczyny sztucznego urządzeniá słusznie na náywiększe podziwienie zasługują. Gniázda te zawiészaią w gęstych zaroślach u cienkich gałązek nad wodą: czém zabezpieczaią je przeciw wszelkim nieprzyiáciołom.

W wiekach ciemnego przesądu, gdy wszystko nadzwyczayne poczytywano za cudowne, gniázdo *Remiza* stało się źrzódłem náyniedorzecznieyszych powieści i zabobonów, które się dotąd jeszcze między pospólstwem utrzymuią. Oprócz mnóztwa jnnych dziwacznych skutków, przypisywano temu gniázdu także cudowną siłę léczeniá bolu gardła.

RODZAY III. (56.)

POŚWIÉRKA. *EMBERIZA.*

Bruant. *Fran.* Ammer. *Niem.*

Dziób krótki, stożkowato-klinowaty, ogrubny, kończysty. Brzegi gładkie, wgięte. Szczęka wiérzchniá szczupleyszá niż spodniá; w szrodku do spodniéy brzegami niedochodzącá. Podniebienie mniéy więcéy wyraźnym, klinowatym zębem uzbroione. Nosdrza w osadzie dzióba piórkami położystémi zakryte. n. p. Emberiza Miliaria. GL.

Ten rodzáy należáł do liczby takich, które służyły za składy tymczasowe nowo odkrytych gatunków. Podobnie nieszczęśliwego losu doznawały także (w tém pokrewieństwie) rodzáy *Fringilla* i *Loxia*. Tkano w te trzy rodzaie wszystkie drobnieysze grubodzióbe Ptáki; a mniemani ułatwiacze téy nauki tak mało cenili jch cechy, że często napotykámy

w jch dziełach *samca* w jednym, *samicę* w drugim, a *odmiany* wiekowego ubarwieniá w trzecim z tychże rodzaiów, i to pod trzema (a czasem i pod więcéy) osobnémi nazwiskami, jako tyleż osobnych gatunków opisane. Badacz początkuiący zamiást szczéry pomocy i gruntownego oświéceniá znáyduie u nich zamitrężenie i wstręt; bo musi się błąkać w jch dziełach, jak w bezdrożnych manowcach. Jakóż w dawnieyszych systematach rodzáy *Emberiza* obéymuie przeszło siedmdziesiąt gatunków, które jedynie dlá tego tu policzone zostały, ponieważ były z rzędu Ptáków mnieyszych. Z tak wielkiéy liczby zaledwie téráz *dwadzieścia* takich gatunków wybrać można, które się rzeczywiście z cechą teraźnieyszego rodzaiu *Poświérki* zgádzaią. Z tych dziewięć znáyduiemy w Europie. W czasie lata żyią one pojedynczo na polach i w lasach. Żywią się ziarném, Owadami i Robákami. W zimie cisną się stadami do stodół, i nieostrożne pádaią ofiarą ptaszników. Mięso maią tłuste i smaczne.

RODZAY IV. (57.)

ZIĘBA. *FRINGILLA.*

Pinçon. *Fran.* Fink. *Niem.*

Dziób krótki, gruby, stożkowaty, ostro kończysty. Szczyt przy czole tępo zakończony. Brzegi wiérzchniéy szczęki pokrywaią dolne. Otwory nosdrzy okrągławe, w osadzie dzióba przy czole piórkami zakryte.

Rodzáy ten składa się z samych drobnych Ptáków, i jest w tém pokrewieństwie náyobfitszy w gatunki; obeymuie jch bowiem przeszło *stopięćdziesiąt* z których sama Europa żywi jedénáście. Wszystkie

żyią Owadami, Robákami i ziarnem. Gdy zboża doyźrzéwać zaczynaią: zbiéraią się te Ptáki w wielkie gromady tak jednakże, że káżdy gatunek osobne tworzy stado: ciągną na niwy okryte plonami, i pożéraią nasiona wszelkiego rodzaiu. W zimie jedne z nich cisną się u nás do stodół, drugie uchodzą do kraiów ciepleyszych. Jakkolwiek wielką jest klęska, którą zrządzaią w zbożu; większą jednakże jest korzyść, którą przynoszą gospodarstwu wieyskiemu pożéraniem szkodliwych Owadów. Przekonało się o téy práwdzie Państwo Pruskie z szkodą po wytępieniu u siebie Wróblów.

Wszystkie są bardzo mnożne, i maią mięso smaczne. Jedne między niémi obdarzone są przyiemnym głosem, drugie powabném ubarwieniém. Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzáy na następuiące cztéry podrodzaie.

a. Czeczótka. Linaria.

Linotte. *Fran.* Hänfling. *Niem.*

Dziób doskonale stożkowaty, bardzo krótki, ostro kończysty. n. p. Fringilla Linaria. GL.

Ten oddział jest náylicznieyszy, i zawiéra náypowabniéy ubarwione i náyprzyiemniéy śpiéwaiące Ptáki. Wszystkie żywią się náywięcéy takiémi nasionami, z których oléy wytłaczámy: jako to Rzepákiém, Siemieniem konopném, Makiem i t. p. w.

b. Szczygieł. Carduelis.

Chardonneret. *Fran.* Stieglitz. *Niem.*

Dziób doskonale stożkowaty, bardzo ostro kończysty, cokolwiek dłuższy niż w przeszłym oddziale. n. p. Frigilla Carduelis. GL.

Ten podrodzáy zawiéra tylko kilka gatunków. Sposobem życiá i przyiemnością głosu podobne są przeszłém.

c. Zięba. Fringilla.

Pinçon. *Fran.* Fink. *Niem.*

Dziób stożkowaty: dłuższy, grubszy i tępszy, niż w dwóch pierwszych podrodzaiach. n. p. Fringilla coelebs. GL.

Te tylko w ostatniéy potrzebie jádaią nasiona roślin; większą zaś część roku przepędzaią żywiąc się Owadami i Robákami. Spiéwaią przyiemnie.

d. Wróbel. Pyrgita.

Moineau. *Fran.* Sperling. *Niem.*

Dziób stożkowaty, przy końcu cokolwiek wypukły. n. p. Fringilla domestica. GL.

Ten oddział zawiérá náywiększych szkodników, które ani z głosu ani z ubarwieniá żádnéy niemaią zalety. Są zaś Ptákami tak żérnémi, że stósownie do okoliczności żádném ziarnem niewzgardzą. Náybardziéy jednak lubią Proso, Pszenicę i Ryż.

Jakkolwiek podział tego rodzaiu jest pięknym, tak do wykonaniá prawie niepodobnym; gdyż przechód dzióba z jednego kształtu w drugi jest bardzo nieznaczny.

RODZAY V. (58.)

WDÓWKA. *VIDUA.*

Veuve. *Fran.* Wittwen-Ammer *albo* Wittwenvogel. *Niem.*

Dziób krótki, gruby, silny, prosty, dość mocno ściśniony, klinowaty. Szczyt zaokrąglony, ostro na

czoło zastaiący, ku końcowi spadzisty. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba, blizko czoła, podłużno okrągławe, piórami zakryte. n. p. Emberiza paradisaea. GL.

Tu należy przeszło *dwadzieścia* gatunków. — Wszystkie są mieszkańcami strefy gorącéy, i znayduią się w Afryce w Ameryce i na wyspach jm przyległych tak jednakże, jż káżdá z tych części ziemi má sobie właściwe gatunki. Żyią ziarnem i Owadami. Niektóre miedzy niémi maią bardzo długie ogony; a wszystkie prawie ozdobione są powabném ubarwieniem. —

Ten rodzáy był utworzony przez Brissona; lecz Gmelin i jnni niewolniczy naśladowcy Linneusza rozrzucili gatunki tu należące po rodzaiach *Emberiza, Fringilla i Loxia*: i to z taką nieprzezornością, o jakiéy namieniło się już w uwágach przy rodzaiu *Poświérki.*

RODZÀY VI. (59.)

GRUBODZIOB. *COCCOTHRAUSTES.*

Gros-Bec. *Fran.* Kernbeisser. *Niem.*

Dziób krótki, bardzo gruby, silny, prawie czworo-graniasto ostrosłupny, prosty: przy końcu słabo ściśniony, klinowato kończysty: z wiérzchu i ze spodu słabo zaokrąglony. Brzegi gładkie, wgięte: wiérzchnię pokrywaią spodnie. Sczyt klinem tępym na czoło zastaie. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba przy czole, piórkami zasłonione. n. p. Loxia Coccothraustes. GL.

Ten rodzáy doznał tegoż samego losu, jak poprzedzaiący. — *Grubodzióbów* dobrze rozróżnionych liczymy blizko *pięćdziesiąt* gatunków. Każdá część świata má z nich sobie właściwe. W Europie známy jch trzy. Żyią one ziarnem i Owadami. W jesieni zbiéraią się w małe gromady, i krążą po polach. Do mieszkań ludzkich rzádko się zbliżaią. Śpiéwaią dość przyiemnie. Ubarwienie maią powabne. Mięso jch jest smaczne.

RODZÀY VII. (6o.)

GIL. *PYRRHULA.*

Bouvreuil. *Fran.* Gimpel. *albo* Dompfaffe. *Niem.*

Dziób krótki, gruby, zaokrąglony, prawie półkulisto wypukły. Szczęka wiérzchniá od spodniéy dłuższá, małym háczykiem zakończoná. Brzegi gładkie. Język gruby, mięsisty. Nosdrza w osadzie dzióba, przy czole, piórkami zasłonione. n. p. Loxia Pyrrhula. GL.

Gilów známy *pięć* gatunków. Sposobem życiá podobne są Grubodzióbom, z tą jednak różnicą, że te bardziéy są żarłoczne. Dziko żyiące wábiąc się gwiżdżą głośno; a zamiást śpiéwaniá wydaią głos cichy, mrukliwy. Młodo złowione i skromnie chowane, żeby się niezapasły: uczą się z pozytéwku pięknie śpiéwać, i staią się bardzo piesczotliwémi. W Europie znáyduiemy jeden gatunek; a ten należy do liczby pięknych Ptáków. Rzączyński opisał go pod nazwiskiem *Popek.*

RODZAY VIII. (61.)

ŁUSCZAK. *CORYTHUS.*

Dur-Bec. *Fran.* Kirschenschneller. *albo* Bollenbeiser. *Niem.*

Dziób krótki lub prawie mierny, gruby, silny, słabo ściśniony. Szczęka Wiérzchnia wypukłá, haczykowatá, dłuższá niż spodniá. Brzegi gładkie, równe (u niektórych wiérzchnie esowate): u wszystkich wiérzchnie pokrywaią spodnie. Szczyt zaokrąglony łukowato spadzisty. Nosdrza w osadzie dzióba, przy czole, piórkami zasłonione. n. p. Loxia Enucleator. GL.

Wiemy dotąd o *trzech* gatunkach. Z tych za przykład wymieniony żyie w Europie. Żywi się bukwią, nasieniem sosen, jądrami pestek wiśni i t. p. w. Pestki wiśni rozłupuie on swym dzióbem z taką łatwością, że słusznie dziwić się potrzeba równie sile muszkułów szczękowych jak tęgości rogu w szczękach dzióba jego; gdyż to Pták jest nie wielki. — Śpiéwá przyiemnie. Ślezacy nazywaią go *Leske*; a u pogranicznego z nimi pospólstwa Polskiego zowie się *Klesk*. Górale polscy nazywaią go *Grabołuskiem*. Słowem ten Pták má kilka nazwisk prowincyonalnyh.

RODZAY IX. (62.)

KRZYWONOS. *LOXIA.*

Bec-Croisé. *Fran.* Kreuzschnabel. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, silny, mocno ściśniony. Szczęki łukowate, ostro kończyste, na końcu krzyżu-

iące się. Otwory nosdrzy okrągłe w osadzie na bokach dzióba piórkami położystémi zakryte. n. p. Loxia curvirostra. GL.

Rzeczywiście do tego rodzaiu należących známy tylko *trzy* gatunki; a te mieszkaią w północnych kraiach Europy, Azyi i Ameryki. Są Ptákami przelotnémi. W jesieni przybywaią do nás; a na początku wiosny ciągną napowrót ku północy. Przebywaią w gęstych jgiełkowatych lasach, i żywią się ziarnem jch szyszek. Na wiérzchach drzew náywyższych budują sobie gniázda z mchu leśnego. Złowione trudne są do ugłáskaniá. Zamknięte w klátce psuią dzióbem sczeble i wydobywaią się z niewoli. —

RODZÁY X. (63.)

KUROBROD. *GLAUCOPIS.*

Glaucope. *albo* Calaeas. *Fran.* Lappenvogel. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, wypukło daszkowaty. Szczęka wiérzchniá wypukłá, ku końcowi łukowato spadzistá, dłuższá niż spodniá. Szczęka spodniá wgiętá. Brzegi gładkie: wiérzchnie pokrywaią spodnie. Przy osadzie szczęki spodniéy płátki skórzane, owisłe, nagie, kolorowe. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba wklęsłe, z wiérzchu błonką nagą wypukłą pokryte, z tyłu kępkami wąsów szczeciastych opatrzone. Język chrząstkowy, włoskami najéżony; na końcu széroki, w ząbki powycinany. Golenia znacznie wysokie. n. p. Glaucopis cinerea. Lath. —

Wiemy dotąd tylko o *jednym* gatunku, który mieszká na Nowéy-Hollandyi. Biegá prawie ustawicznie po ziemi. Na drzewa rzádko wylatuie. Żywi się równie Owadami i Robákami, jak owocami i ziarnem roślin. Mięso má wyborne; ubarwienie niepozorne. Dwa płátki pod dzióbem podobnie jak u Kury różnią go od wszystkich jnnych tego pokrewieństwa. Głos jego przyiemny podobny jest głosowi pisczátki. Kształt jezyka *Kurobroda* należy do liczby osobliwości; gdyż podobnego w żádnym rodzaiu téy gromady dotąd nieznáyduiemy. —

RODZAY XI. (64.)

BĄKOJÀD. *BUPHAGA.*

Pique-Boeuf. *Fran.* Madenhakker. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, gruby, okrągławo czworograniasty, przy końcu mocno zgrubiały, tępym czworograniastym ostrosłupem zakończony. Szczęki prawie równe. Brzegi gładkie. Język chrząstkowy, kończysty. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba okrągławe, piórkami zakryte. n. p. Buphaga africana. Briss. —

Tylko *jeden* gatunek należy do tego rodzaiu. Mieszká on w Afryce nad rzéką Senegal. Żyie gromadnie. Żywi się Owadami. Szczególniéy zaś lubi siadać na bydle, i wybiérać mu z pod skóry liszki Bąków i jnnych Owadów.

RODZAY XII. (65.)

SKOWRONEK. *ALAUDA.*

Alouette. *Fran.* Lerche. *Niem.*

Dziób mierny lub krótszy niż głowa, ściśniony, mniéy więcéy klinowato nożykowaty. Szczęki prawie równe. Brzegi równe, gładkie. Pazur palca tylnego długi, prosto-pałasikowaty. n. p. Alauda Calandra. GL.

W tym rodzaiu liczymy blizko *dwadzieścia* gatunków, które znáyduiemy w różnych częściach świata. Wszystkie prawie maią barwę niepozorną, szarawą; ale na to miást wszystkie prawie obdarzone są wyborném mięsem; a wiele pomiędzy niémi známy takich, które śpiéwaią bardzo przyiemnie unosząc się wysoko na powietrzu. Europeyskie należą do Ptáków przelotnych. Zaráz w piérwszych dniach wiosny przybywaią do nás, i ogłaszaią zaymuiącém śpiéwaniem powrot przyiemnéy pory roku. Gnieżdzą się niemal wszystkie na gołéy ziemi, wygrzebawszy na jáyka mały dołek przy kamieniu lub przy bryle jakiéy. Żywią się Owadami, Robákami i nasionami roślin. W jesieni odlatuią do kraiów ciepleyszych. Niektóre z pomiędzy nich nigdy na drzewach nie siadaią. — *Skowronki* są także z liczby tych zwiérząt, które w starożytności służyły za przedmiot dziwacznych baśni.

Na tém kończymy uwági nad pokrewieństwami takich *Ptáków Skáczących*, które maią u dzióba brzegi szczęk gładkie, przy końcu niewycięte.

Tablica XVIII. (64.)

POKREWIEŃSTWO V. (14.)

WCIĘTODZIOBE. INCISIROSTRES.

Ptáki Skáczące maiące dzióby rozmaite: brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu mniéy-więcéy wyraźnie w ząb wycięte.

Pasoż
- mierná; dziób
  - okrągławy, przyszczupły . . . . . *Oddział A.*
  - ściśniony, ogrubny, mierny lub długi *Oddział B.*
  - gruby, krótszy niż głowa . . . . *Oddział C.*
  - daszkowaty, prawie mierny, széroki *Oddział D.*
- bardzo obszérná; dziób przy nasadzie bardzo széroki *Oddział E.*

UWAGI DO TABLICY XVIII. (64.)

Ponieważ to pokrewieństwo tak wiele obeymuie rodzaiów, że jch na jednéy zwykłéy tablicy pomieścić niepodobná: zniewoleni przeto jesteśmy do rozebraniá go na powyższe oddziały. Tym sposobem otrzymámy pięć mnieyszych, a do użyciá wygodnieyszych tablic.

Większá część gatunków tego pokrewieństwa żywiąc się Owadami i Robákami należy do liczby Ptaków przelotnych. — Większá jch liczba nie má wyraźnego woła.

Tablica XIX. (65.)

Pokrewieństwa 5go. Oddział A.

Ptáki Skaczące, Wcięciodzióbe, maiące dzióby przyszczupłe, okrągławe.

					Rodzaie.	Genera.
Dzióbkrótszy niż głowa	prawie walcowaty; szczyt prosty; brzegi	nie wgięte; ogon mierny			1. Swiergotek.	*Anthus.*
		wgięte; ogon	długi, ruchawy		2. Pliszka.	*Motacilla.*
			mierny	. .	3. Płochacz.	*Accentor.*
	słabo-nożykowato spadzisty			. . .	4. Pokrzéwka.	*Sylvia.*
	przy osadzie szérszy niż wyższy			. . . . .	5. Rudzik.	*Saxicola.*
Dzióbmierny	prosty, walcowaty, z brzegami nasiekanémi, zakończony	małym háczykiem			6. Pluscz.	*Cinclus.*
		tępym końcem		.	7. Brzeguwka.	*Grallina.*
	słabo-łukowato-nożykowaty, zaokrąglony, cokolwiek ściśniony.			, . .	8. Wronka.	*Pyrrhocorax.*

UWÀGI DO TABLICY XIX. (65.)

Oddział piérwszy pokrewieństwa *Wcięłodziobych* (które Cuvier nazywá *les Dentirostres)* zawiérá same prawie takie Ptáki, które się żywią wyłącznie Owadami i Robákami. Większá między niémi liczba obdarzoná jest od Przyrodzeniá bardzo przyiemném głosem; ale na to miást właśnie te, które náyprzyiemniéy śpiéwaią, są upośledzone w powabności ubarwieniá. Wszystkie dotąd znane nie maią wola wyrażnego.

RODZÀY I. (66.)

ŚWIÉRGOTEK. *ANTHUS.*

Lulu *albo* Farlouse. *Fran.* Pieper. *Niem.*

Dziób prawie mierny, prosty, sczupły, zaokrąglony, kończysty. Sczyt bardzo słabo łukowaty. — Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu słabo w ząb wycięte. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba okrągławe, odsłonione. Pazur palca tylnego długi, lekko obłączkowaty. Ogon mierny, nieruchawy. n. p. Anthus arboreus. Bechst.

Z pewnością liczymy w tym rodzaiu *siedm* gatunków. Wszystkie wmięszane były do rodzaiu *Skowronka* bez względu na szczérbę w brzegach szczęki górnéy jch dzióba, na kształt pazurów i na sposób życiá. Bechstein piérwszy je odosobnił.

Swiérgotki są Ptáki drobne, w ubarwieniu nie pozorne, pospolicie szare. Zyią zwykle w gęstych lasach, w zaroślach, albo na łąkach otoczonych gęstémi krzakami. Zywią się drobnémi Owadami i Robákami. Jedne z pomiędzy nich ścielą gniázda na gałązkach gęsto krzewistych krzaków, drugie pod krza-

krzakami na ziemi. Wszystkie prawie maią głos przyiemny; lecz ten nie może jść w porównanie z głosem Skowronków. *Swiérgotki* nigdy w locie nie śpiéwaią; ale zawsze prawie pod czas śpiéwaniá siedzą na wiérzchołkach drzew. — Wszystkie są Ptákami przelotnémi.

RODZÁY II. (67.)

PLISZKA. *MOTACILLA.*

Hochequeue. *albo* Lavandière. *Fran.*
Bachstelze. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, szczupły, prosty, walcowaty, kończysty. Szczęki prawie równe. Brzegi obu szczęk wgięte: u wiérzchniéy przy końcu słabo w ząb wycięte. Nosdrza w osadzie dzióba z otworami małémi. Ogon długi, poziomy, ruchawy.

Latham liczy ich *pietnaście* gatunków; a te są mieszkańcami różnych części świata. Zawsze prawie żyią w blizkości wód, albo na mieyscach nizkich wilgotnych. Náyulubieńszém jch pokarmem są Dzdzowniki. Na drzewach rzádko siadaią. Po ziemi biegaią szybko. Biegaiąc noszą ogon poziomo, czyli równolegle do poziomu; a przy káżdém zatrzymaniu się, trzesą nim pionowo do ziemi. Ten jch zwyczáy zjednał jm w niektórych językach nazwisko *Práczka.* W Wielkiéy Polsce znaią je pod nazwiskiem *Trzęsogonek.* Są Ptákami przelotnémi. Cuvier dzieli je na dwa następuiące podrodzaie.

a. Pastérka. Bodytes.
Bergeronnette. *Fran.*

Pazur u palca tylnego długi, słabo łukowato pałasikowaty. n. p. Motacilla flava. GL.

Te gnieżdzą się pospolicie w trawie na łąkach. Lubią się uwiiać wśrzód bydła na pastwiskach.

b. Pliszka. Motacilla.

Lavandiére. *albo* Hochequeue. *Fran.*

Pazur u tylnego palca łukowaty. n. p. Motacilla alba. GL.

Te gnieżdzą się náywięcéy w wypruchniałych drzewach albo w dziurach starych strzech wieyskich.

Jak widzimy, te dwa rodzaie *Swiérgotek* i *Pliszka* daią kształtem pazura tylnego piękny przechód z przeszłego pokrewieństwa do tego.

RODZÀY III. (68.)

PŁOCHACZ. *ACCENTOR.*

Accentor. *Fran.* Flüevogel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż połowa głowy, prosty, szczupły, prawie walcowaty, ku końcowi zeszczuplony, ostrokończysty. Brzegi obu szczęk wgięte: u wiérzchniéy szczęki przy końcu wycięte. Nosdrza w osadzie dzióba odsłonione. Ogon mierny. n. p. Motacilla alpina. GL.

Jak dotąd, známy tylko *dwa* gatunki; a te są mieszkańcami Europy. Obadwa były od Naturalistów przerzucane z jednego rodzaiu do drugiego, aż wreszcie Bechstein osobny dlá nich rodzáy utworzył. Co gorszá? — Gmelin zbiéraiąc z pism rozmaitych dlá powiększeniá ostatniego wydaniá dzieł Linneusza: opisáł wyżéy wymieniony gatunek pod trzema następuiącémi nazwiskami: 1. *Motacilla alpina*, 2. *Sturnus moritanus*, i 3. *Sturnus collaris.*

Podobnych uchybień znáydzie się więcéy w dziele jego. Przyczynę takich zamięszań w téy nauce przypisać potrzeba naprzód zbytniéy skąpości opisów, a powtóre niedokładności cech rodzaiowych w systemacie dawnieyszym.

Płochacze żyią w kraiach górzystych. Żywią się Owadami, Robákami i nasionami roślin. Należą do liczby Ptáków mnieyszych. Gnieżdzą się w rozpadłościach skał i między kupami kamieni. Są bardzo piérzchliwe i ostrożne. Śpiéwaią dość przyiemnie.

RODZAY IV. (69.)

POKRZÉWKA. *SYLVIA.*

Bec-fin. *Fran.* Sänger. *Niem.*

Dziób połowie głowy równaiący się, prosty, szczupły, przy osadzie wyższy niż szérszy, przy końcu okrągławy, kończysty. Brzegi szczęk niewgięte: przy końcu szczęki wiérzchniéy wycięte. Wąsy przy paszczy albo żádne, albo drobne. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba okrągławe, odsłonione. Ogon mierny lub krótki.

W tym rodzaiu liczymy przeszło *sto siedmdziesiąt* gatunków, z których sama Europa żywi dobrze rozróżnionych dwadzieścia pięć. Tegocześni Badacze dzielą je na cztéry następuiące podrodzaie.

a. Mysikról. Regulus.

Roitelet *albo* Figuier. *Fran.* Zaunkönig. *Niem.*

Dziób bardzo szczupły, prosty, stożkowaty, ostro kończysty. n. p. Motacilla Regulus. GL.

Ten oddział zawiérá náydrobnieysze Ptászki z tego rodzaiu, które się żywią drobnémi Muszkami i Komarami. W jesieni ciągną do kraiów ciepleyszych.

b. Krzciuczek. Troglodytes.

Troglodyte. *Fran.* Zaunschnurz. *Niem.*

Dziób bardzo szczupły, ostro kończysty, słabo nożykowato łukowaty. n. p. Sylvia Troglodytes. Lath.

W tym oddziale mieszczą się także bardzo drobne Ptászki. Gatunek za przykład wymieniony, żywiąc się Owadami i Paiąkami zostaie u nás na zimę i wśrzód náytęższych mrozów śpiéwá dość przyiemnie. Żyie náywięcéy w gęstych krzewiach blizko płotów. Gniéżdzi się w płotach. U pospólstwa Polskiego má bardzo wiele nazwisk, mianowicie: *Wołowe oczko, Strasz, Popłotek, Krzciuczek, Szmyrga* i t. p. w.

c. Słowik. Currruca.

Fauvette. *Fran.* Grasmükke. *Niem.*

Dziób prosty, równy, szczupły, miernie kończysty z szczytém przy końcu nożykowato spadzistym. n. p. Sylvia Luscinia. Lath.

Do tego oddziału należą náymniéj pozorne, ale natomiást náyprzyiemniéy śpiéwaiące Ptáki. Wszystkie odlatuią na zimę do cieplic.

W tych trzech oddziałach dziób przy nasadzie jest wyraźnie wyższy niż szérszy, nieprzygnieciony.

d. Pokrzéwka. Sylvia.

Rubiette. *Fran.*

Dziób przy nasadzie przygnieciony, prawie tak wysoki jak széroki; przy końcu zaokrąglony, prosty, kończysty. n. p. Sylvia rubecula. Mey.

Ten oddział czyni kształtém dzióbá piękny przechód do rodzaiu następuiącego. Ptáki do niego należące gnieżdzą się pospolicie w dziurach skał i murów spustoszałych. Niektóre z pomiędzy nich zostaią u nás na zimę.

W ogólności wszystkie *Pokrzéwki* są Ptáki drobne, z ubarwieniá niepozorne, ale za to náypowabnieyszym głosem obdarzone. Większá część gatunków Europeyskich ciągnie na zimę do kraiów ciepleyszych; a z początkiém wiosny powróciwszy do nás, rozweselaią całe okolice náyprzyiemnieyszém śpiéwaniem. Wszystkie lubią zamieszkiwać geste krzáki i zarośla w blizkości wód lub mieysc wilgotnych. Żywią się Paiąkami, Owadami drobném i Robakámi. Wszystkie były dawniéy wcielone do rodzaiu *Motacilla* bez náymnieyszego ostrzeżeniá.

RODZAY V. (70.)

RUDZIK. *SAXICOLA.*

Traquet. *Fran.* Steinschmätzer. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, szczupły, prosty; przy nasadzie przygnieciony, szérszy niż wyższy; daléy zaokrąglony, kończysty. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu wycięte. Nosdrza w osadzie dzióba odsłonione, z otworami okrągławémi. Przy paszczy wąsy szczeciaste, stérczące. n. p. Motacilla Oenanthe. GL.

Ten rodzáy obéymuie dotąd znanych blizko *dwadzieścia* gatunków. Wszystkie należą do liczby drobnych ptáków. Ubarwienie ich jest niepozorne, lecz śpiéwanie przyiemne. Żywią się wyłącznie O-

wadami i Robákami. Gnieżdzą się albo pod zwaliskami kamieni, albo w rozpadlinach skał, albo nakoniec w murach spustoszałych. Od ostatnich (które zwykle *Ruderami* nazywámy) dostały nazwisko *Rudzików*.

Gatunki tu należące były także wmięszane do rodzaiu *Motacilla*.

RODZAY VI. (71.)

PLUSCZ. *CINCLUS.*

Cincle. *albo* Merle-d'eau. *Fran.*

Schwätzler. *albo* Wasser-Amsel. *Niem.*

Dziób mierny, nożykowato-prosty, prawie walcowaty. Szczęka wiérzchniá małym háczykiem zakończoná. Brzegi wgięte, bardzo drobno nasiekane: u wiérzchniéy szczęki przy końcu w ząb wycięte. Nosdrza w osadzie na boku dzióba, wklęsłe, piórkami zasłonione, z wązką szparą blizko brzegów. Głowa nieznacznie w dziób przechodzi. n. p. Sturnus Cinclus. GL.

W tym rodzaiu liczymy teráz trzy gatunki. Wyżéy wymieniony gatunek doznał podobnego losu jak *Płochacze*. U jednych znáyduiemy go w rodzaiu *Turdus*, u drugich w rodzáiu *Sturnus*: a przecież ani z piérwszym ani z drugim rodzaiem nie má nic wspólnego. *Pluscze* żyią ustawicznie nad takiémi wodami, które w zimie niezamarzaią. Szukaiąc żéru wchodzą tak daleko w wodę, dopóki nogami zgruntować mogą. Żywią się Rybkami

drobnémi, Owadami i Robákami. Gnieżdzą się w norach brzegów rzék lub jezior. Głos maią dość przyiemny.

RODZAY VII. (72.)

BRZEGUWKA. *GRALLINA.*

Gralline. *Fran.*

Dziób mierny, prosty, gładki, walcowaty, przy końcu słabo ściśniony, tępo zakończony. Szczęki prawie równe. Brzegi słabo wgięte, bardzo drobno nasiekane: u wiérzchniéy szczęki przy końcu wycięte. Broda zaokrągloná większe pół szczęki zaymuie. Otwory nosdrzy w osadzie, podłużno okrągławe, z tyłu błonką w pół zakryte. Wąsy przy otworze dzióba szczeciaste, położysto-stérczące. Nogi czworopalczaste. Goleń blizko dwa razy tak długá jak palec szrodkowy. Palce wolne, skrayny równá się przyszrodkowemu. Pazur tylny náywiększy. n. p. Grallina melanoleuca. Vieillot.

Dotąd známy *dwa* gatunki, które są mieszkańcami Nowéy Hollandyi. Obadwa są czysto-biało i ciemno-czarno pięknie upstrzone. Jeden przechodzi wielkością ciałá *Drozda dużego*, a drugi cokolwiek jest mnieyszy. Wysokie jch nogi każą się domyślać, że powinny mieć podobny sposób życiá jak *Pluscze*, z którémi także nasiekane brzegi dzióba maią wspólne. Nic jednak pewnego dotąd o nich nie wiemy. Jch postać i jch ubarwienie czynią je powabnémi dlá oka.

Dziwić się potrzeba: dlá czego Cuvier żádnéy o nich nie uczynił wzmianki w dziele swoiém (*Le*

Régne Animal). Znáydowały się bowiem przed wydaniem dzieła wymienionego obadwa w zbiorze zoologicznym Paryzkim w bardzo pięknych exemplarzach pod napisem: „*Gralline noire et blanche de la Nouvelle Hollande.*" Z tychże samych dwóch sztuk ułożyłem wierzytelnie powyższą cechę rodzaiową.

RODZAY VIII. (73.)

WRONKA. *PYRRHOCORAX.*

Chocard. *Fran.* Alpenkrähe. *Niem.*

Dziób mierny, kolorowy, przysczupły, okrągławy, słabo-łukowato-nożykowaty, cokolwiek ściśniony. Szczęka wiérzchnia gładká, wypukłá, słabo-spadzistá. Brzegi gładkie: przy końcu szczęki górnéy wycięte. Nosdrza piórkami szczeciastémi, położystémi zakryte. n. p. Corvus Pyrrhocorax. GL.

Dotąd známy dwa gatunki. Wyżéy wspomniany mieszká w kraiach górzystych Europy. Gnieździ się w szparach náywyższych skał. Zywi się owocami i ziarnem roślin, tudzież Owadami, Robákami, Slimákami, a nawet i ściérwem. W zimie spuszcá się z gór w niziny znacznémi stadami. Mięso má wyborne, głos chrapliwy i nieprzyiemny. Drugi gatunek (*Le Sicrin* Vaill. *Afr. pl.* LXXXII.) mieszká w Jndyiach wschodnich. Ten szczególniéy z tego względu zasługuie na uwágę, iż nad káżdém uchem má po trzy sczupłe pręciki rogowe, które wyrównywaią długości ciała.

Tablica XX. (66.)

Pokrewieństwa 5go Oddziału B.

Ptáki Skáczące, Wciętodzióbe maiące dzióby mierne lub długie, mniéy więcéy ściśnione, nożykowate, ogrubnie.

				Rodzaie.	Genera.
Dzióbmierny	przy osadzie zaokrąglony, przy końcu ściśniony, daszkowato nożykowaty			1. Wilga.	*Oriolus.*
	ściśniony cały	łukowato nożykowaty, ostro kończysty		2. Spiéwák.	*Philedon.*
		nożykowaty, na końcu tępy		3. Drózd.	*Turdus.*
		prosty, nożykowato klinowaty; brzegi przy osadzie	równe, proste	4. Mrówkołów.	*Myiothera.*
			wywinione na wiérzch	5. Sczebiot.	*Graculaca.*
		nożykowato háczykowaty, silny		6. Dzierzba.	*Lanius.*
	długi, prosty, gruby, lekko ściśniony, nagle háczykiem zakończony			7. Dzierżbonos.	*Barita.*

UWAGI DO TABLICY XX. (66.)

Gdy o Ptákach tego oddziału nic ogólnego powiedzieć nie można, coby niebyło powtórzeniem powyższéy cechy oddziałowéy; albo czegobyśmy późniéy powtórzyć nie musieli: przystąpimy więc wprost do uwág nad rodzaiami.

RODZAY I. (74.)

WILGA. *ORIOLUS.*

Loriot. *Fran.* Pirol. *albo* Widewall. *albo* Pfingstvogel. *Niem.*

Dziób mierny, słabo okrągławy, przy osadzie równie wysoki jak széroki, przy końcu cokolwiek ściśniony, prosty, daszkowato nozykowaty, kolorową błoną pokryty. Szczęka wiérzchnia dłuższá niż spodniá, z szczytem ostrym, z brzegami przy końcu wyciętémi. Nosdrza odsłonione na bokach w osadzie dzióba. n. p. Oriolus Galbula. Linn.

Liczymy *sześć* gatunków *Wilg*, które są rozrzucone po różnych częściach świata. Na wszystkich maść żółtá, czarná i maiowo zielona są przemagaiącémi. Wszystkie odmiéniaią kilka razy maść ubarwieniá. Gatunek za przykład podany mieszká w Europie. Jest u nás Ptákiem przelotnym. Na wiosnę przybywá on w nasze okolice párami. Gnieździ się w lasach zawiészaiąc swe sztuczne, workowate gniázdo u widełkowatych gałązek na drzewach. Żywi się Owadami, Robákami i miękkiémi owocami roślin, jako to: wiśniami, malinami i t. p. w. Głos jego donośny podobny jest grubemu, wesołemu, przerywanemu gwizdaniu. A że z tym głosem

náyczęściéy w wiliią dni dzdzystych słyszéć się daie: z tąd w niektórych okolicach Polski nazywaią go także *Wywilgą*. Mięso má smaczne. Jego ubarwienie mieści go w rzędzie náypięknieyszych Ptáków Europy. Na początku jesieni ciągną po kilka w jednym stadzie do kraiów ciepleyszych.

Ten rodzáy w dziele Letema (*Latham*) obéymuie czterdzieści ośm gatunków. Co z tąd pochodzi; że do niego wmięszáł *Zółtaczki*, *Ziarnojady* i *Tęgostéry*.

Pod wyrazem maści *przemagaiącéy* (n. p. *maść czarná przemagaiącá*) rozumiemy to, że maść *czarná* większą część pokryciá záymuie.

RODZAY II. (75.)

SPIEWÀK. *PHILEDON.*

Philedon. *Fran.*

Dziób mierny lub cokolwiek dłuższy niż głowa, ściśniony, łukowato nożykowaty, ku końcowi zeszczuplony, ostro kończysty. Szczęka wiérzchniá dłuższá niż spodniá, ostro bez haczyka zakończoná, z szczytem ostrym. Szczęka spodniá wgiętá, brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu słabo wycięte. Otwory nosdrzy podłużne, okrągławe, z błoną osady dzióba aż ku szrodkowi jego wysunione, odsłonione. Piórka wypustek czoła daleko na boki dzióba sięgaią. Język na końcu roztrzepany, penzelkowaty. n. p. Merops carunculata. Shaw.

Do tego rodzaiu należy teráz znanych przeszło *dwadzieścia* gatunków, które w dawnieyszych systematach znáyduiemy rozprószone po różnych rodzaiach. Mianowicie w rodzaiach: *Merops*, *Corvus*, *Sturnus*, *Gracula*, *Certhia* i *Turdus*. Zaiste! słu-

sznie dziwić się potrzeba, że tak charakterystyczne, i na piérwszy prawie rzut oka od wszystkich jnnych różniące się Ptáki, mogły podobnego doświadczyć losu. Oprócz powyższych wyraźnych cech rodzaiowych, káżdy prawie gatunek má coś szczególnieyszego albo w sposobie pokryciá, albo w budowie ciała. Jedne z pomiędzy nich maią mniéy więcéy wyraźne wyrosty na dzióbie: takim jest n. p. *Merops corniculatus.* Lath. — Drugie ozdobione są pod dzióbem nagiémi, różnomaścistémi, skorzanémi płátkami: jak n. p. *Corvus paradoxus.* Lath. — Jnne maią pewną część głowy nagą: n. p. *Certhia lunata.* Vieill. — Na jnnych nakoniec postrzégámy w pokryciu osobliwszą budowę czyli ukształcenie piór: jak to n. p. *Merops Novae Hollandiae.* GL. i t. p. w.

Niemal wszystkie *Spiéwaki* maią głos bardzo przyiemny. Są mieszkańcami różnych części świata; żáden jednakże nie należy do Europy. Żywią się one Owadami, Robákami i miękkiémi owocami roślin.

RODZAY III. (76.)

DRÓZD. *TURDUS.*

Merle. *albo* Grive. *Fran.* Drossel. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, ściśniony, nożykowaty, tępo kończysty. Szczyt na końcu lekko spadzisty. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu wycięte. Nosdrza z otworami okrągławémi w osadzie na bokach dzióba, nagie, z góry błonką ruchomą zakryte. Ogon mierny lub długi. n. p. Turdus pilaris. GL. —

W tym rodzaiu mieścimy blizko *sto pięćdziesiąt* gatunków, z których w saméy Europie známy trzynáście. Wszystkie prawie są Ptákami tułaiącémi

się. W czasie wiosny i lata żyią párami w lasach. i w zaroślach. Gnieżdzą. się w gęstwinach budując gniázda na gałązkach drzew. Żywią sie Owadami, Robákami i jagodami. W jesieni zbiéraią się w wielkie stada, a tułaiąc się z mieysca na mieysce, objádaią winne grona, kaliny, jałowce i t. p. Wszystkie maią mięso wyborne. Niektóre przyozdobione są powabném ubarwieniem; a wiele między niémi jest takich, które śpiéwaią bardzo przyiemnie. Między ostatniémi *Drózd Zartowniś* (Turdus polyglottus) mieszkaiący w Ameryce zasługuie na szczególnieyszą uwágę: jest on práwda szary i niepozorny, ale przyiemnością głosu przechodzi nawet *Słowika rudego* tém bardziéy; gdyż umié naśladować głosy wszystkich niemal Ptáków.

RODZAY IV. (77.)

MRÓWKOŁÓW. *MYIOTHERA.*

Fourmilier. *Fran.* Ameisenjäger. *Niem.*

Dziób mierny, nożykowato-klinowaty, prosty, jednostaynie ściśniony, tępo kończysty, przy osadzie wyższy niż szérszy z sczytem prostym. Brzegi szczęki wiérzchniéy proste, niewywinione, przy końcu wycięte. Wąsy przy pasczy szczeciaste stérczące. Nozdrza w osadzie dzióba z otworami okrąglawémi. Ogon krótki. Nogi wysokie. n. p. Turdus Coraya. GL. —

Do tego rodzaiu liczymy blizko *dwadzieścia* gatunków, które w dawnieyszych dziełach rozrzucone są częścią w rodzaiu *Corvus*, częścią w rodzaiu *Turdus*. Każdá prawie część świata má sobie właściwe gatunki. Wszystkie żyią pojedynczo w gęstych lasach i zaroślach. Látaią bardzo mało. Biegaią prawie ustawicznie po ziemi. Żywią się jago-

dami, Robákami i Owadami. Nade wszystko náybardziéy lubią Mrówki. Jedne z pomiędzy nich przyozdobione są powabném ubarwieniem, drugie obdarzone przyiemnym głosem. Należą do Ptáków pomnieyszych. Nogi (w stosunku do ciała) maią w tym rzędzie tak wysokie, że na piérwszy rzut oka zdaią się należeć do rzędu Ptáków *Brodzących*; lecz nogi aż do kolanek piórami pokryte, i palce zupełnie wolne káżą je tu zostawić.

RODZAY V. (78.)

SZCZEBIOT. *GRACULAEA.*

Martin. *Fran.*

Dziób mierny, klinowato nożykowaty, ściśniony, prosty z szczytem ku końcowi spadzistym. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy osadzie na wiérzch wywinione, daléy proste, przy końcu wycięte. Na głowie blizny lub płátki nagie. — Nosdrza w osadzie dzióba, z otworami podłużno okrągławémi. Ogon i nogi mierne. n. p. Gracula tristis. Lath.

Ten rodzay obeymuie przeszło *dziesięć* gatunków, które dotąd (niewiedzieć dlá jakich przyczyn) błąkaią się u dawniéyszych Systematyków w rodzaiach *Gracula*, *Paradisea*, *Sturnus*, *Turdus*, a nawet i w rodzaiu *Certhia*.

Szczebioty są mieszkańcami południowych kraiów i wysp: żáden więc nie należy do Europy. — Wszystkie żywią się Owadami, Robákami i owocami roślin. Szczególniéy zaś lubią Szarańczę i liszki Chrząszczów, których pilnie w swiérzych rolach szukaią. Są bardzo żarłoczne, świegotliwo wrzaskliwe, i śmiałe aż do zuchwałości. Młodo złowione

łatwo się ugłaskać daią; a nauczywszy się gadać, sczebiocą ustawicznie. W jesieni látaią wielkiémi stadami. —

RODZAY VI. (79.)

DZIERŻBA. *LANIUS.*

Pie-Grièche. *Fran.* Würger. *Niem.*

Dziób mierny, silny, ściśniony, prosto nożykowaty, przy osadzie wyższy niż szérszy. Sczyt dzióba na czoło niezastaiący, ostry, prosty, przy końcu łukowato spadzisty, ostrym háczykiem zakończony. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu głęboko w ząb wycięte; u spodniéy zaś na końcu ścięte. Otwory nosdrzy okrągławe na bokach w osadzie dzióba. Przy paszczy wąsy szczeciaste, stérczące. n. p. Lanius Excubitor. GL.

Dzierżb liczymy blizko *pięćdziesiąt* gatunków. Káżdá prawie część ziemi má z nich sobie właściwe. W saméy Europie gości jch cztéry gatunki; a te są u nás Ptákami przelotnémi. Na początku wiosny przybywaią párami w nasze okolice. Gnieżdzą się na gałązkach w gęstych krzákach. Na widok zbliżaiącego się Człowieka lub zwiérzęcia jakiego do jch gniázda, wydaią głos podobny mlaskaniu. Są śmiałe, zuchwałe i natarczywe. Żádnemu Ptákowi do swych gniázd zbliżyć się nie pozwálaią. Lubo należą do liczby Ptáków pomnieyszych: z podziwieniá godną odwágą uderzaią one na Sroki i Wrony; a cisnąc się jm w locie z zajadłością pod skrzydła odpędzaią je dokuczném sczypaniem daleko od posady swoiéy. Tém podobne napowietrzne jch walki godne są widzeniá. *Dzierżby* żywią się prawie wyłącznie Owadami i Robákami. Niektórzy Badacze twiérdzą, że pożéraią także Ptáki drobnieysze.

To podanie było przyczyną, że je dawnieysi Naturaliści (w brew niezgodności cech) do rzędu Ptáków *Drapieżnych* liczyli. Niektóre między niémi maią głos dość przyiemny.

RODZAY VII. (8o.)

DZIERŻBONOS. *BARITA.*

Cassican. *Fran.*

Dziób długi, gruby, prosty, tępy, potężny, okrągławo czworograniasty, ku końcowi coráz mocniéy ściśniony. Szczyt szèroko na czoło zastaiący, prosty, słabo spłasczony; na końcu dzióba nagle spadzisty, ostrym háczykiem zakończony. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu w ząb wycięte. Broda większe pół szczęki spodniéy zaymuie. Otwory nosdrzy podłużne blizko osady na bokach dzióba wydłubane, niczém niezasłonione. n. p. Coracias varia. LATH.

Tu należy *sześć* gatunków, których większá część zamieszkuie wyspy morza Jndyyskiego. Żáden nie znáyduie się w Europie. Opisy jch czytámy w dziełach dawnieyszych rozrzucone po rodzaiach *Coracias, Gracula, Corvus*, i *Paradisea*; chociáż z cechami tych rodzaiów náymnieyszego nie maią podobieństwa. Niektóre między niémi dorástaią wielkości *Wrony*. Obyczaie jch maią bydź podobne obyczaiom *Dzierżb.*

Ta-

Tablica XXI. (67.)

Pokrewieństwa 5go Oddział C.

Ptáki Skáczące, Wciętodzióbe maiące dziób gruby, krótszy niż głowa.

Dziób			Rodzaie.	Genera.
zaokrąglony	prawie walcowaty, tępy, potężny		1. Gryzichrząscz.	*Psaris.*
	stożkowaty, ostro kończysty; skrzydła długie		2. Sinodziób.	*Ocypterus.*
	wypukło daszkowaty z sczytem łukowatym		3. Wdzięczka.	*Bethylus.*
daszkowato	klinowaty	krótszy niż głowa; zuchwy grube	4. Tanagra.	*Tanagra.*
		połowie głowy równaiący	5. Wzłotozmián.	*Euphone.*
		bardzo krótki tròygraniasto daszkowaty	6. Krótkodziób.	*Spizites.*
	wypukły, przy nasadzie przygnieciony		7. Siwopiór.	*Grauculus.*

UWÀGI DO TABLICY XXI. (67.)

O ptákach tego oddziału tyle tylko można powiedzieć w ogólności, że prawie wszystkie nie maią wola wyraźnego.

RODZÀY I. (81.)

GRYZICHRZĄSCZ. *PSARIS.*

Bécarde. *Fran.*

Dziób długości głowy równaiący, prosty, bardzo gruby, prawie walcowaty, przy końcu cokolwiek zeszczuplony i lekko ściśniony, tępy. Szczyt dzióba na czoło niezastaiący, zaokrąglony, prosty, na końcu nagle spadzisty. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu słabo wycięte. Otwory nosdrzy okrągłe, duże, na bokach dzióba blizko osady wydrążone, odsłonione. Głowa dużá, lekko spłaszczona. Palce przednie przy nasadzie zrosłe. n. p. Lanius Cayanus. GL.

Známy *trzy* gatunki, które dotąd mięszano do rodzaiu *Lanius*. Prawie wszystkie są mieszkańcami południowéy Ameryki. Obyczaie ich są nám dotąd nie wiadome. Zrosłémi przy nasadzie palcami czynią one ważny wyiątek w tém pokrewieństwie, gdyż w wszystkich jnnych rodzaiach palce są zupełnie wolne.

RODZAY II. (82.)

SINODZIÓB. *OCYPTERUS.*

Langrayen. *albo* Piegriéche-Hirondele. *Fran.*

Krähenjäger. *Niem.*

Dziób cokolwiek krótszy niż głowa, prawie mierny, gładki, silny, stożkowaty, na końcu lekko ściśniony, ostro kończysty. Sczyt dzióba zaokrąglony, prosty, przy końcu słabo spadzisty. Szczęka wiérzchnia dłuższa niż spodnia. Brzegi szczęki wiérzchniéy cokolwiek wycięte. Broda dwie trzecie części szczęki dolnéy zaymuie. Otwory nosdrzy na dzióbie blizko osady małe, niby wydłubane, rzadkiémi, położystémi wąsami w pół zasłonione. Ogon mierny, zaokrąglony lub słabo wycięty. Skrzydła złożone dłuższe niż ogon, lub jemu równe. n. p. Lanius leucorhynchos. GL.

W tym rodzaiu liczymy *pięć* gatunków. Wszystkie prawie są mieszkańcami wysp morza Indyyskiego; mianowicie wysp Manilli, Timoru i t. p. Náywiększy między niémi nieprzechodzi wielkością *Dzierżby czarnoczelnéy*. Wszystkie więc należą do liczby Ptáków pomnieyszych. Mimo swą małość są one áż do zuchwałości śmiałe. Nierównie większe, do jch gniazd zbliżaiące się Ptáki odpędzaią z náywiększą zapalczywością. Maiąc skrzydła długie látaią bardzo szybko i zwinnie. Żywią się wyłącznie Owadami i Robákami. Wszystkie dotąd znane maią dzióby błękitne. Ten szczególnieyszy charakter różniąc je od wszystkich jnnych na piérwszy rzut oka, posłużył nám za źrzódło do jch nazwiska rodzaiowego.

RODZAY III. (83.)

WDZIĘCZKA. *BETHYLUS.*

Béthyle. *Fran.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, silny, gładki, daszkowato wypukły. Sczyt łukowato spadzisty. Szczęka wiérzchnia dłuższa niż spodnia. Broda lekko wypukła, zaokrąglona, większe pół szczęki dolnéy zaymuie. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu lekko wycięte. Otwory nosdrzy okrągłe na bokach dzióba blizko sczytu i osady, odsłonione. Skrzydła mierne. Ogon długi. n. p. Lanius Leverianus. GL.

Známy tylko *jeden* gatunek, który jest mieszkańcem Ameryki południowéy. Jego obyczaie są nám dotąd niewiadome.

RODZAY IV. (84.)

TANAGRA. *TANAGRA.*

Tangara. *Fran.* Spatz. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, nożykowato klinowaty, przy nasadzie prawie tak széroki jak wysoki. Sczyt tępy, przy końcu spadzisty. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu wycięte. Zuchwy szczęki spodniéy przy nasadzie mniéy więcéy zgrubiałe. Nosdrza w osadzie dzióba z otworami okrągławémi.

Ten rodzáy obéymuie blizko *dwadzieścia* gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki. Zywią się Owadami, Robákami i nasionami roślin. Wszystkie są z liczby Ptáków drobnych. Zręczność niektórych w budowaniu gniázd zasługuie na uwagę. Cuvier dzieli je na następuiące cztéry podrodzaie.

a. Tanagra. Tanagra.

Tangara Gros-Bec. *albo* Tangara proprement dit.

Dziób silny, wypukły, z sczytem zaokrąglonym. Zuchwy szczęki spodniéy przy nasadzie mało co zgrubiałe. n. p. Tanagra magna. GL.

b. Tangarzyk. Cardinalis.

Tangara - Cardinal. *Fran.*

Dziób prawie stożkowaty z sczytem zaokrąglonym. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu w tępy ząb wycięte. n. p. Tanagra rubra. GL.

c. Loryiot. Loriotus.

Tangara-Loriot. *Fran.*

Dziób ostro kończysty, cokolwiek zgięty. Zuchwy szczęki spodniéy przy nasadzie bardzo mało zgrubiałe. n. p. Tanagra cristata. GL.

d. Zuchwiak. Ramphocelus.

Tangara-Ramphocèle. *Fran.*

Dziób daszkowato klinowaty. Zuchwy szczęki spodniéy przy nasadzie potężnie zgrubiałe. n. p. Tanagrá Jacapa. GL.

RODZAY V. (85.)

WZŁOTOZMIAN. *EUPHONE.*

Euphone. *albo* Tangara-Bouvreuil. *Fran.*

Dziób prosty, krótki, połowie długości głowy równaiący, gruby, tróygraniasty, daszkowato klinowaty: przy nasadzie szérszy niż wyższy, na bokach wgnieciony; przy końcu ściśniony. Sczyt ostry, nożykowato łukowaty. Brzegi szczęki wiérzchniéy

przy końcu lekko wycięte. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba. n. p. Tanagra tricolor. GL.

W tym rodzaiu mieści się przeszło *dwadzieścia* gatunków. Wszystkie zamieszkuią gorące kraie Ameryki. Żywią się Owadami, Robákami i ziarném. Są to same drobne, ale bardzo powabnie ubarwione ptászki. Niektóre między niémi obrócone ukośnie do słońca zmieniaią całe ubarwienie w żółtość i połysk czystego złota. Takim jest n. p. *Tanagra flava.* GL.

Ta podziwieniá godná zmienność maści w jch ubarwieniu posłużyła za zasadę do jch nazwiska rodzaiowego. Są także między niémi i takie, które śpiéwaią przyiemnie.

RODZÀY VI. (86.)

KROTKODZIÓB. *SPIZITES.*

Lanielle. *Fran.* Kurz-Schnabel. *Niem.*

Dziób bardzo krótki, silny, prosty, tróygraniasty. Sczyt ostry, nożykowaty, małym háczykiem zakończony. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu wycięte. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba wązkie, z wiérzchu błonką zakryte, piórami położystémi w pół zasłonione. n. p. Pipra punctata. Lath.

Známy dotąd *dwa* gatunki, które mimo różnic w budowie dzióba i nóg wmieszano do rodzaiu *Pipra.* Obadwa żyią na Nowéy Hollandyi. Obadwa maią postać i ubarwienie przyiemne. Należą do liczby Ptáków náymnieyszych; bo ledwie wyrównywaią *Sikorze modréy.* O jch obyczaiach nic jeszcze pewnego nie wiemy.

Ten rodzáy utworzył Lichtenstein *Profesor Zoologii w Król: Berlińskim Uniwersytecie.*

RODZAY VII. (87.)

SIWOPIÓR. *GRAUCALUS.*

Choucari. *albo* Échenilleur. *Fran.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, daszkowato wypukły, w pół haczykowaty: przy nasadzie pod wąsami mniéy więcéy przygnieciony i prawie tak wysoki jak széroki; daléy wzniesiony, wypukły, słabo ściśniony. Sczyt tępy, łukowato spadzisty. Szczęka wiérzchniá cokolwiek dłuższá niż spodniá. Broda cokolwiek wypukłá. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu słabo wycięte. Otwory nosdrzy gęstémi położystémi, szczeciastémi wąsami zakryte. n. p. Corvus papuensis. GL.

Liczba gatunków tu należących dochodzi do *dwudziestu.* Są one mieszkańcami południowéy Afryki, Indyy wschodnich i wysp jm przyległych. U dawnieyszych Systematyków znáyduiemy opisy jch częścią w rodzaiu *Corvus*, a częścią w rodzaiu *Muscicapa*; lecz trudno pozornego nawet upatrzéć w nich podobieństwa, któreby takie jch pomieszczenie usprawiedliwić mogło.

Cuvier utworzył z nich dwa osobne podrodzaie 1. *Craucalus.* n. p. Corvus novæ Guineæ. Lath. — i 2. *Ceblepyris.* n. p Muscicapa cana. GL. — Widziałem sám, i opisałem szczegółowo wszystkie te Ptáki; ale mimo náyściśleyszego porównywaniá, nie mógłem dostrzédz w nich takich różnic na którychby powyższy jch podział oprzéć można.

Nazwisko tego rodzaiu zastósowano do maści jch ubarwieniá; gdyż gatunki dotąd znane albo są siwe albo popielate, i różnią się między sobą tylko upstrzeniem i wielkością.

Tablica XXII. (68.)

Pokrewieństwa 5go. Oddział D.

Ptáki Skáczące, Wciętodzióbe maiące dziób mierny lub dłuższy niż głowa, przy nasadzie szérszy niż wyższy.

			Rodzaie.	Genera.
Wąsy przy pasczy	długie, szczeciaste, stérczące		1. Muchołówka.	*Muscicapa.*
	żádne; głowa	mierná: nagá	2. Łysák.	*Gymnocephalus.*
		mierná: czubatá	3. Stroynoczub.	*Cephalopterus.*
		dużá, piórami pokrytá	4. Jedwabnik.	*Ampelis.*

UWÀGI DO TABLICY XXII. (68.)

Przeydźmy odrazu do uwág nad káżdym z dopiéro wymienionych rodzaiów.

RODZÀY I. (88.)

MUCHOŁOWKA. *MUSCICAPA.*

Gobe-Mouche. *Fran.* Fliegenschnäpper. *Niem.*

Dziób mierny, silny, nizko daszkowaty, przy nasadzie szérszy niż wyższy. Szczęka wiérzchniá małym háczykiem zakończoná, z brzegami przy końcu wyciętémi. Otwory nosdrzy okrągławe w osadzie na bokach dzióba wąsami szczeciastémi zasłonione. Wąsy przy pasczy szczeciaste, stérczące.

Ten rodzáy zawiérá przeszło *sto* gatunków różnéy wielkości. Każdá część świata, a nawet każdá prawie większá wyspa má między témi sobie właściwe gatunki. W Europie známy jch trzy. Wszystkie żyią niemal wyłącznie Owadami i Robákami, za którémi się ustawicznie uganiaią. Wszystkie okazuią w oczach pewien wyráz zuchwałości. Niektóre są dosyć powabnie ubarwione. Cuvier dzieli ten rodzáy na cztéry następuiące podrodzaie.

a. Muchołówka. Muscicapa.

Gobe Mouche. *Fran.*

Dziób prosty, cokolwiek tylko szérszy, niż wyższy. n. p. Muscicapa grisola. GL.

Do tego oddziału należą wszystkie Europeyskie i niektóre mnieysze zamorskie gatunki.

b. Dławimuszka. Muscipeta.

Moucherole. *Fran.*

Dziób prosty, dwa razy tak széroki jak wysoki. n. p. Muscicapa paradisi. GL.

Tu należą drobnieysze, ale z całego rodzaiu náyozdobnieysze gatunki. Między niémi pomieścić potrzeba i te, które w dawnieyszych systematach mylnie do rodzaiu *Todus* policzono. Wszystkie są zamorskie *(exoticus).*

c. Tyran. Tyrannus.

Tyran. *Fran.*

Dziób potężny, cokolwiek szérszy niż wyższy przegięto prosty, wyraźnie daszkowaty. n. p. Lanius sulfuraceus. GL.

Do tego oddziału należą gatunki okazalsze, których większá część (niewiedzieć z jakiego powodu) policzoną była do rodzaiów *Lanius* i *Corvus.* — Resztę znáyduiemy w rodzaiu *Muscicapa.* Zdarzá

Tablica XXII. (68.)

Pokrewieństwa 5go. Oddział D.

Ptáki Skáczące, Wciętodzióbe maiące dziób mierny lub dłuższy niż głowa, przy nasadzie szérszy niż wyższy.

			Rodzaie.	Genera.
Wąsy przy pasczy	długie, sczeciaste, stérczące		1. Muchołówka.	*Muscicapa.*
	żádne; głowa	mierná: nagá	2. Łysák.	*Gymnocephalus.*
		mierná: czubatá	3. Stroynoczub.	*Cephalopterus.*
		dużá, piórami pokrytá	4. Jedwabnik.	*Ampelis.*

UWÀGI DO TABLICY XXII. (68.)

Przeydźmy odrazu do uwág nad káżdym z dopiéro wymienionych rodzaiów.

RODZÀY I. (88.)

MUCHOŁOWKA. *MUSCICAPA.*

Gobe-Mouche. *Fran.* Fliegenschnäpper. *Niem.*

Dziób mierny, silny, nizko daszkowaty, przy nasadzie szérszy niż wyższy. Sczęka wiérzchniá małym háczykiem zakończoná, z brzegami przy końcu wyciętémi. Otwory nosdrzy okrągławe w osadzie na bokach dzióba wąsami sczeciastémi zasłonione. Wąsy przy pasczy sczeciaste, stérczące.

Ten rodzáy zawiérá przeszło *sto* gatunków różnéy wielkości. Każdá część świata, a nawet każdá prawie większá wyspa má między témi sobie właściwe gatunki. W Europie známy jch trzy. Wszystkie żyią niemal wyłącznie Owadami i Robákami, za którémi się ustawicznie uganiaią. Wszystkie okazuią w oczach pewien wyráz zuchwałości. Niektóre są dosyć powabnie ubarwione. Cuvier dzieli ten rodzáy na cztéry następuiące podrodzaie.

a. Muchołówka. Muscicapa.

Gobe Mouche. *Fran.*

Dziób prosty, cokolwiek tylko szérszy, niż wyższy. n. p. Muscicapa grisola. GL.

Do tego oddziału należą wszystkie Europeyskie i niektóre mnieysze zamorskie gatunki.

b. Dławimuszka. Muscipeta.

Moucherole. *Fran.*

Dziób prosty, dwa razy tak széroki jak wysoki. n. p. Muscicapa paradisi. GL.

Tu należą drobnieysze, ale z całego rodzaiu náyozdobnieysze gatunki. Między niémi pomieścić potrzeba i te, które w dawnieyszych systematach mylnie do rodzaiu *Todus* policzono. Wszystkie są zamorskie *(exoticus).*

c. Tyran. Tyrannus.

Tyran. *Fran.*

Dziób potężny, cokolwiek szérszy niż wyższy przegięto prosty, wyraźnie daszkowaty. n. p. Lanius sulfuraceus. GL.

Do tego oddziału należą gatunki okazalsze, których większá część (niewiedzieć z jakiego powodu) policzoną była do rodzaiów *Lanius* i *Corvus.* — Resztę znáyduiemy w rodzaiu *Muscicapa.* Zdarzá

się także, że niektórych gatunków samice w jnnym, a samców w jnnym z tych trzech rodzaiów napotykámy opisane. Wszystkie są zamorskie. Postać jch okazuie náywięcéy wyrazu zuchwałości.

d. Żukodław. Edolius.
Drongo. *Fran.*

Dziób potężny, cokolwiek szérszy niż wyższy, daszkowato nożykowaty, cały słabo łukowato zgięty. n. p. Lanius forficatus. GL.

W tym oddziale mieścimy same okazałe gatunki, które tyle maią w sobie charakterystyczności, iżby z nich osobny rodzáy utworzyć możná. Doznały one podobnego losu jak przeszłe; znáyduiemy bowiem opisy jch rozrzucone w rodzaiach *Corvus, Lanius, Muscicapa*: co górsza? nawet i w rodzaiu *Cuculus*. Prawie wszystkie żyią na wyspach Wschodnio-Jndyyskich.

RODZÀY II. (89.)

ŁYSAK. *GYMNOCEPHALUS.*

Gymnocephale. *albo* Tyran-Chauve. *albo* Choucas-Chauve. *Fran.*

Dziób mierny, gruby, potężny, daszkowaty, prosty: przy osadzie przeszło dwarazy tak széroki jak wysoki; ku końcowi zwolna ściśniony. Sczyt wzniesiony słabo nożykowato spadzisty, małym háczykiem zakończony. Brzegi sczęki wiérzchniéy przy końcu wycięte. Otwory nosdrzy okrągławe w osadzie dzióba. Pascz Obszérná. Głowa nagá, miernéy wielkości.

Tu náleżą *dwa* gatunki; a i te potrzeba na dwa osobne podrodzaie rozdzielić.

a. Łysák. Gymnocephalus.
Tyran-Chauve. *Fran.*

Sczyt dzióba ostry. Głowa cała nagá. Szyia pokrytá gęsto piórami dużémi. n. p. Gymnocephalus Capucinus. Geoff.

Gatunek za przykład dopiéro wymieniony cały oliwkowo tabaczkowaty jest wielkości *Kawki.* Mieszká w Kaiennie. W ostatniém wydaniu dzieł Linneusza znáyduie się opisany pod nazwiskiem *Corvus calvus.* Trudno zgadnąć powodów takiego pomieszczeniá. Kształt dzióba jego i głowa nagá, którá z pomiędzy gęstych i dużych piór szyi podobnie jak z kaptura wyglądá: rozróżniaią go zaráz ná piérwszy rzut oka od wszystkich dotąd znanych Ptáków. — Sposób życiá jego jest jescze nie wiadomy.

b. Łysowron. Gymnoderus.
Gymnodère. *Fran.*

Sczyt dzióba tępy. Głowa i szyia mieyscami nagie, a mieyscami pokryte piórkami kutnerowatémi. n. p. Gracula nudicollis. Sh.

Gatunek za przykład tu podany opisany jest w ostatniém wydaniu dzieł Linneusza pod dwiema następuiącémi nazwiskami: *Corvus nudus* i *Gracula foetida.* A przecież ani z piérwszym ani z drugim rodzaiem nie má cech wspólnych. Mieszká w Ameryce południowéy.

RODZAY III. (90.)

STROYNOCZUB. *CEPHALOPTERUS.*

Cephaloptère. *Fran.* Schopfvogel. *Niem.*

Dziób mierny, potężny, gruby, daszkowato nożykowaty: przy osadzie prawie tak wysoki jak szé-

roki. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu słabo w ząb wycięte. Nosdrza piórami czuba zasłonione. Na głowie i na osadzie dzióba pióra gęste, pionowe, wysokie, u wiérzchu rozszérzone i na boki poschylane tworzą czub wielki w kształcie wypukłéy muszli, która cały dziób zasłania. Boki szyi nagie. Na przodzie szyi pióra długie, szérokie, w jeden kłęb zwinione, i na kształt worka przed piersiami wiszące. n. p. Cephalopterus ornatus. Geoff.

Známy tylko *jeden* gatunek. Jest on wielkości *Wrony*. Mieszká w Ameryce. Jego obyczaie i sposób życiá są jescze nie znaiome. *Stroynoczub* jest Ptákiem tak osobliwszym z kształtu czuba i z pior przed piersiami wiszących, że między dotąd znanemi Ptákami nic jemu podobnego nieznáyduiemy.

RODZÀY IV. (91.)

JEDWABNIK. *AMPELIS.*

Piauhou. *Fran.*

Dziób cokolwiek krótszy niż głowa, gruby, prosty, silny, okrągławo daszkowaty, przy osadzie prawie tak wysoki jak széroki, lub cokolwiek szérszy. Szczyt zaokrąglony, przy końcu spadzisty. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu wycięte. Pascz obszérná. Nosdrza w osadzie dzióba piórami zasłonione. Głowa dużá, bez czuba, suto piórami pokrytá. n. p. Muscicapa rubricollis. GL.

Ten rodzáy składá się z *cztérech* gatunków, które mieszkaią w Ameryce. Należą one do okazalszych i powabnie ubarwionych Ptáków. Opisy ich czytámy w dziełach dawnieyszych przy rodzaiach *Muscicapa, Coracias*, i *Ampelis*. Wszystkich ulubionym pokarmem są Owady. Głos maią nie przyiemny, wrzaskliwy.

Tablica XXIII. (69.)

Pokrewieństwa 5go. Oddział. E.

Ptáki Skáczące, Wcięłodzióbe maiące dziób krótszy niż głowa, nizki, przy nasadzie rozszérzony: pascz obszérną.

Dziób		Rodzaie.	Genera.
	nizko daszkowaty	1. Szkarłatuwka.	*Cotinga.*
	z wiérzchu i ze spodu wypukły	2. Jemiolucha.	*Bombycivora.*
	bardzo nizki i rozszérzony .	3. Wielkopascz.	*Procnias,*

UWÀGI DO TABLICY XXIII. (69.)

O Ptákach tego oddziału tylko to można powiedzieć w ogólności, że maią pascz bardzo obszérną, i że tą czynią piękny przechód do pokrewieństwa następuiącego.

RODZÀY I. (92.)

SZKARŁATUWKA. *COTINGA.*

Cotinga. *Fran.* Schmukkvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, nizki, przy osadzie znacznie szérszy niż wyższy, daszkowaty, z sczytem słabo nożykowato spadzistym. Sczęki prawie tróykątne: wiérzchnią małym háczykiem zakończoną. Brzegi sczęki wiérzchniéy przy końcu

wycięte. Pascz obszérná. Nosdrza w osadzie piórami zasłonione. Głowa mierna. n. p. Ampelis Pompadora. GL.

Szkarłatnwki są mieszkańcami Ameryki. Żywią się Owadami, Robákami i miękkiémi owocami drzew. Samce stare niemal w wszystkich gatunkach w porze párzeniá się przyozdobione są ubarwieniem przepyszném. Náyżywszy błękit lazuru i náypięknieyszá purpura obok náyczystszéy białości, są to maści w tym rodzaiu náyzwyczaynieysze, które ożywiá świetny połysk. Samice zaś i młode jednoroczne samce bywaią pospolicie niepozorne, szarawe, i nieokazuią na sobie ani śladu téy piękności barwy, jaką w roku trzecim otrzymać maią. Dobrze rozróżnionych známy *pięć* gatunków. — Budowa piór w ich pokryciu zasługuie na uwágę.

RODZAY II. (93.)

JÉMIOLUCHA. *BOMBYCIVORA.*

Jaseur. *Fran.* Seidenschwanz. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, prosty: przy osadzie mocno przygnieciony, znacznie szérszy niż wyższy; przy końcu zeszczuplony, z wiérzchu i ze spodu słabo wypukły, zaokrąglony. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu słabo w ząb wycięte. Nosdrza z osadą ku szrodkowi dzióba posunione, gęstémi szczeciastémi, położystémi wąsami pokryte. Pascz obszérná. Szypułki lotek krótszych rogowémi, jasno maścistémi płatkami zakończone. n. p. Ampelis garrulus. GL.

Tu liczymy z pewnością *dwa* gatunki, które mieszkaią w północnych kraiach Europy i Ameryki. Żyią gromadnie. Są Ptákami tułaiącémi się.— Bez względu na porę roku przelatuią stadami z mieysca na mieysce. Objádaią winne grona, owoce Ka-

liny, Jarzębiny, Jémioły, Jałowce i jagody wszelkiego gatunku. Są niezmiernie żarłoczne, świegotliwe i głupie. Łapią się w náyprostsze sidła. Złowione łatwo się oswáiaią, i jedzą wszystko. Ubarwienie maią dosyć powabne, a mięso wyborne.

RODZÀY III. (94.)

WIELKOPASCZ. *PROCNIAS.*

Procnias. *Fran.* Schnapper. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, płaski, przy osadzie potężnie rozszérzony, prawie tróykątny. Sczyt przy końcu słabo spadzisty, małym ściśnionym háczykiem zakończony. Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu wycięte. Broda krótká, zadartá, płytká. Otwory nosdrzy okrągławe, na przód zwrócone, z osadą aż ku szrodkowi dzióba posunione. Páscz bardzo obszérná z otworem aż popod oczy zastaiącym. Język bardzo krótki, szczuply, na końcu rozdwoiony, kończysty. Skrzydła mierne. Nogi przykrótkie. n. p. Ampelis carunculata. GL.

Ten rodzáy obeymuie *pięć* gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowéy. Żywią się owocami miękkiémi roślin, Owadami i Robákami. Nie wiele znáydziemy między niémi takich gatunków, któreby na sobie nie miały nic osobliwego. U jednych postrzegámy mięsiste wyrosty na głowie; u drugich widzimy pod dzióbem wiszące u podgardla wązkie, długie, nagie skorzane strzępki; na innych zastanawiá przyiemná zmienność máści ubarwieniá. Większá część dotąd znanych będąc białe lub siwe są z pokryciá swego nie pozorne. Znáyduią się między niémi i takie, które maią do tego stopnia piękne ubarwienie, że do ozdobnieyszych Ptáków policzone bydź mogą.

Tablica XXIV. (70.)

POKREWIEŃSTWO VI. (15.)

PASCZASTE. HIANTES.

Ptáki Skáczące maiące pascz bardzo obszérną: dziób krótki, nizki, przy osadzie potężnie rozszérzony: brzegi sczęk gładkie, wgięte: nogi krótkie.

RODZÀY.	GENUS.
Jaskółka.	*Hirundo.*

UWÀGI DO TABLICY XXIV. (70.)

Ponieważ to pokrewieństwo zawiérá tylko jeden rodzày: przystąpmy więc wprost do uwág rodzaiowych.

RODZÀY I. (95.)

JASKÓŁKA. *HIRUNDO.*

Hirondelle. *Fran.* Schwalbe. *Niem.*

Dziób krótki, daszkowaty, tróygraniasty: przy nasadzie mocno przygnieciony i rozszérzony: na końcu ściśniony, słabo háczykowaty. Brzegi sczęk wgięte, niewycięte. Broda prostá. Pascz obszernà. Wąsy przy pasczy drobne, rzádkie. Otwory nosdrzy okrągławe w osadzie dzióba piórami zasłonione.

Ję-

Język krótki szeroki, skrzydła długie. Nogi krótkie słabe, kosmate lub nagie, czworo palczaste. Palec tylny u niektórych dowolnie na bok zwrotny. n. p. Hirundo urbica. GL.

Jaskółek známy przeszło *trzydzieści* gatunków; a te są mieszkańcami różnych części świata. Europa liczy jch trzy; i te są Ptákami przelotnémi. Przybywaią one do nás w połowie wiosny; a na początku jesieni odlatuią stadami do kraiów ciepleyszych. Z tych dwa gatunki *(Dymówka* i *Oknówka)* buduią sobie gniázda z błota przyczépiaiąc je do domów ludzkich w mieyscach zabezpieczonych przed désczem. Błoto na gniázda noszą w dzióbie i w części gardła, i urabiaią go z śliną swoią; a ta nadaie mu tę wisłą tęgość, jaką po wyschnięciu okazuie w jch gniázdach. Gospodarze rządni niepozwálaią jm przyczépiać gniázd do domów swoich z dwóch następuiących przyczyn: naprzód, że szpecą domy błotem i gnoiem swoim; a powtóre ponieważ się w jch gniázdach *Pluskwy* bardzo mnożą, które po odlocie *Jaskółek* do mieszkań ludzkich przechodzą. Powyższe dwa gatunki *Jaskółek* europeyskich są dotąd u pospólstwa przedmiotem náyniedorzecznieyszych baśni i powieści. Trzeci gatunek *Jaskółek* europeyskich *(Grzebielucha)* gnieździ się w nórach podziemnych.

Wszystkie Jaskółki maią lot bardzo bystry. Na wszystkich maść czarná jest przemagaiącą. Żyią gromadnie látaiąc licznémi stadami bardzo wysoko. Są śmiałe aż do zuchwałości. Z Ptákami drapieżnémi lubią się drážnić: skoro którego spostrzegą, krążą około niego z przeraźliwym krzykiem. Żywią się prawie wyłącznie drobnémi wysoko látaiącémi Owadami: dlá tego też uganiaią się za niémi ustawicznie w powietrzu. Wszystkie prawie świérgoczą dość przyiemnie. Wszystkie będąc Ptákami kochaiącémi wol-

ność nieograniczoną, nie pozwálaią się trzymać w klátkach; bo dlá niedostatku przyzwoitego ruchu i świérzych Owadów, wkrótce w nich zdychaią. Wszystkie prawie okazuią w lepieniu swych gniázd bardzo wiele zręczności. Gniázdo *Jaskółki Salangany* (*Hirundo esculenta.* GL.) mieszkaiącéy w Jndyiach na brzegach Kochinchiny, jest bardzo kosztowne; liczą go bowiem między náywiększe przysmaczki na stołach pańskich.

To pokrewieństwo jest piękném ogniwem między rzędami Ptáków *Skáczących* i *Przyczepnych.*

Na tém kończymy uwági nad rzędem Ptáków *Skáczących.*

Tablica XXV. (71.)

RZĘD CZWÁRTY. (20.)

PRZYCZEPNE. ADHAMANTES.

Ptáki maiące nogi krótkie, czworopalczaste: palce *albo* wolne i wszystkie na przód zwrócone; *albo* cokolwiek przy nasadzie błoną spięte, a palec czwárty dowolnie zwrotny: dzióby rozmaite.

		Rodzaie. Genera.
Palce wolne, wszystkie na przód zwrócone; skrzydła przedłużone		1. Jérzyk. *Cypselus.*
Palce wolne, wszystkie na przód zwrócone; skrzydła mierne		2. Czepiga. *Colius.*
Palce spięte cokolwiek przy osadzie; palec tylny zwrotny		3. Kozodóy. *Caprimulgus.*

UWAGI DO TABLICY XXV. (71.)

Idąc tu za przykładem sławnego *Ornitologa* Brissona, odważám się na utworzenie rzędu osobnego z rodzaiów dopiéro w tablicy wyrażonych. Oczywistość cech w uporządkowaniu ich palców u nóg zdaie się dostatecznie usprawiedliwiać krok niniejszy. Jakoż jedne z policzonych tu Ptáków maią u nóg palce wolne i wszystkie cztéry stale na przód zwrócone, u drugich zaś palec czwárty umieszczony jest na przyszrodkowéy stronie nogi, i może się dowolnie na przód lub na bok zwracać, nigdy jednakże zupełnie w tył przekręcić się niepozwoli. Ostatnie maią palce przy nasadzie cokolwiek błoną spięte. —

Wszystkie prawie tu policzone Ptáki okazuią szczególnieyszą zręczność w przyczépianiu się do ciał gładkich. Większá jch połowa má skrzydła długie, a lot bardzo bystry. Niektóre (mimo innego ukształceniá nóg) łażą zręcznie po drzewach. Wszystkie nie maią wola wyraźnego.

RODZAY I. (96.)

JÉRZYK. *CYPSELUS.*

Martinet. *Fran.* Häkkler. *albo* Segler. *Niem.*

Dziób bardzo krótki, tróygraniasty, słaby: przy osadzie przygnieciony, potężnie rozszérzony i tak piórami pokryty, iż ledwie koniec jego widoczny. Koniec ściśniony, haczykowaty. Brzegi szczęk gładkie, słabo wgięte. Pascz obszérná bez wąsów. — Nosdrza w osadzie piórami zakryte. Skrzydła bardzo długie. Nogi bardzo krótkie, kosmate, przyczepne. Palce wolne, wszystkie cztéry na przód zwrócone. n. p. Hirundo Apus. GL.

Jérzyków liczymy z pewnością *sześć* gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. Europa żywi z nich dwa gatunki. Obadwa są Ptákami przelotnémi. Przybywaią do nás w drugiéy połowie wiosny. Gnieżdzą się w szparach skał i murów wysokich. W jesieni wracaią do kraiów ciepleyszych. Wszystkie Jérzyki żywią się wyłącznie drobnémi wysoko látaiącémi Owadami. Z przyczyny bardzo krótkich nóg rzádko siadaią na równéy ziemi; ale ustawicznie prawie buiaią wysoko w powietrzu. Należą do liczby náyzwinniéy i náybystrzéy látaiących Ptáków; gdyż jedna tylko *Fregeta* może mieć przed niémi piérwszeństwo. Wszystkie przyłączano dawniéy do rodzaiu *Hirundo.*

RODZAY II. (97.)

CZEPIGA. *COLIUS.*

Coliou. *Fran.* Klammervogel. *Niem.*

Dziób krótki, gruby, tępy, lekko ściśniony. — Szczęka wiérzchniá przy końcu wypukłá, spadzistá, krzyżuie się cokolwiek z spodnią. Brzegi gładkie, Pascz miérná. Nosdrza naboczne, w osadzie dzióba, piórami pokryte. Język krótki, na końcu rozdarty. Skrzydła mierne. Ogon bardzo długi, wązki. Nogi prawie miernie wysokie z goleniami nagiémi. Wszystkie cztéry palce wolne, na przód zwrócone. n. p. Colius erythropus. Lath.

W ornitologii *Letema* rodzáy ten zawiérá wzmiankę o siedmiu gatunkach; rzeczywiście zaś známy jch tylko *cztéry*. Trzy przeto nadliczone, są może tylko odmianami ubarwieniá płci lub wieku. Wszystkie *Czepigi* są mieszkańcami południowych kraiów Azyi, Afryki i wysp jm przyległych. Żyią gromadnie. Żywią się Owadami, Robákami i owocami roślin. Koniec szczęki wiérzchniéy (przy zamkniętym dzióbie) maią do połowy skrzyżowany z końcem szczęki spodniéy. Żyią gromadnie. Gnieżdżą się w gęstych krzewach. Gniázda buduią blizko jedno drugiego: z tąd często kilka a czasem i kilkanaście na jednym krzáku można jch znaléźć. Látaią dość szybko. Łażą zręcznie po drzewach. Wszystkie należą do liczby Ptáków drobnych; ciało bowiem náywiększego z dotąd znanych, zaledwie wyrównywá ciału *Dzierlátki*.

Cuvier twiérdzi, że *Czepigi* spiąc w nocy, wiszą blizko siebie u gałęzi drzew na dół głowami, podobnie jak *Nietoperze*. To podanie będzie podobno

potrzebować potwiérdzeniá; gdyż z przyczyny zbyt długich ogonów, położenie takie byłoby dlá *Czepig* bardzo niewygodne.

RODZAY III. (98.)

KOZODÓY. *CAPRIMULGUS.*

Tête-Chévre. *albo* Crapaud-Volant. *albo* Engoulevent. *Fran.* Geismelker. *albo* Nachtschatten. *albo* Schnurrer. *Niem.* Goatsucker. *Angl.* Lelek. *Rossy.* Aegothelas. *Grec.*

Dziób krótki, słaby nożykowaty: przy osadzie mocno przygnieciony, potężnie rozszérzony i tak piórami pokryty, iż tylko sám koniec widoczny. — Koniec ściśniony, wráz z brodą haczykowato podgięty. Pascz nayobszérnieyszá. Język długi, kończysty. Wąsy przy pasczy szczeciaste, długie, stérczące. Nosdrza w osadzie piórami pokryte. Oczy duże, naboczne. Skrzydła długie. Nogi krótkie, słabe, mniéy więcéy kosmate. Palce wszystkie przy osadzie cokolwiek błoną spięte. Palec tylny mały, na stronie przyszrodkowéy umieszczony, dowolnie naprzód zwrotny. Pazur palca szredniego grzebykowaty. n. p. Caprimulgus europaeus. GL.

Ten rodzáy zawiérá w sobie blizko *dwádzieścia* gatunków: które rozrzucone są po różnych częściach świata. W Europie známy tylko jeden gatunek: i ten jest u nás Ptákiem przelotnym. Wszystkie dotąd znane *Kozodoie,* maiąc na sobie pióra ciemniéy

i bledziéy rudo drobno nakrapiane, są sobie wielce podobne. Różnice zatém jch gatunków stanowią: wielkość ciała, długość i kształt ogona, i nakoniec obecność plám białych lub płowych w pokryciu. O tych plamach to w ogólności można powiedzieć, że samce maią zwykle plamy białe; a na tychże samych mieyscach znáyduiemy u samic plamy płowe. Wszystkie *Kozodoie* żyią wyłącznie Owadami; szczególniéy zaś lubią *Zuki* i *Zmierzchnice*, które żywe połykaią. Zdarzá się więc często, że w żołądku świérzo zabitego Kozodoia, żyiące jescze *Zuki* znaléźć można. To maią wspólne z *Ropuchami*.

Kozodoie są Ptákami nocnémi. Sypiaią w dzień na drzewach przytulone do gałęzi; a będąc tak rude, jak kora drzew: trudno jch wyśledzić; gdyż pospolicie poczytuie się je zdaleka za sęki tychże gałęzi. Wieczorem wylatuią na żér. Lot maią lekki, zwinny, i bardzo szybki. Látaiąc wydaią słaby, mrukliwy głos podobny poniekąd mruczeniu Kota w cieple leżącego. Mieszkaią w lasach. Gnieżdzą się na gołéy ziemi pod krzákami. Niektórzy Pisarze twiérdzą, że wyśledzone przenoszą swe jaia w dzióbach na jnne mieysce.

Ptáki tego rodzaiu należą także do liczby owych, o których mnóztwo niedorzecznych baśni między pospólstwem upowszechniono. Szczególniéy zaś posądzano je náyniesłuszniéy o ssanie Owiec i Kóz: o czém świadczą odwieczne jednoznaczące nazwiska, które prawie w wszystkich języykach dostały. —

Na tém kończymy uwági nad rzędem Ptáków Przyczepnych.

Tablica XXVI. (72.)

Rzęd Piąty. (21.)

DRAPIEZNE. RAPTATORES.

Ptáki maiące nogi silne, chwytne: mierne lub wysokie, z jednym palcem w tył a z trzema na przód zwróconémi: palce przednie albo wolne, albo po piérwszy członek przy osadzie błoną spięte: u palców szpony silne, łukowate, mniéy więcéy ostrokończyste: podeszwę chropowatą: dziób silny, háczysty.

			Pokrewieństwa.	Familiae.
Nogi mierne; głowa mierná	wielká, napuszysto upiérzoná	1. Nocne.	*Nocturni.*
	piórami pokrytá . . .	2. Orlikowate.	*Accipitrini.*
	cała lub w części nagà	3. Sciérwożérne.	*Vulturini.*
bardzo wysokie; palce przykrótkie		4. Długonogie.	*Grallatorii.*

UWAGI DO TABLICY XXVI. (72.)

W całéy gromadzie Ptáków nie známy dotąd takiego gatunku, któryby się żywił wyłącznie ciałami roślinnémi. Wszystkie obok ciát roślinnych pożérają mniéy więcéy także i ciała zwiérzęce. Wszakże żáden Pták nieprzepuści napotkanego Owada i Robáka; a wiele nawet jest takich między żywiącémi się ziarnem, które Gady, Płazy i jnne drobne zwiérzęta grzbietne z chciwością pożérają. Stósownie do

tego, wszystkie Ptáki można uważać za jstoty drapieżne. Z tąd wynika, że (biorąc ściśle) nazwisko tego rzędu jest tylko nazwiskiem względném, które dlá tego jedynie jest użyte, ażeby nás ostrzégało, że Ptáki pod niego wcielone, żywią się wyłącznie ciałami zwiérząt, a mianowicie zwiérząt Grzbietnych. Ta wyłączność pożywiéniá posunioną jest u nich do tego stopnia, że náywiększy nawet głód niezdoła zniewolić dziko żyiące do jedzeniá ciát roślinnych. Stósownie do nabywaniá takiéy żywności dostały one od Przyrodzeniá uposarzenie, godne bliższéy uwági naszéy. Poświęćmy jm chwilę czasu.

Ptáki Drapieżne różnią się od wszystkich jnnych háczystością dzióba i łukowatością szponów. Maią bowiem dziób albo mierny albo cokolwiek dłuższy niż głowa, potężny, ostro háczysto zakończony.

Większá jch jlość má nogi miernie wysokie, opatrzone potężnémi muszkułami i uzbroione wielkiémi łukowatémi szponami. Lubo w tém uzbroieniu znáydziemy (względnie do rodzaiów), stopniowanie wyraźne; u wszystkich atoli dzióby i nogi okazuią nám na piérwszy rzut oka tę moc i siłę, jakich jm potrzeba do chwytaniá, trzymaniá i rozdzieraniá zdobyczy. Szpon srzedni i tylny są u nich zwykle náypotężnieysze.

U wszystkich napotykámy podeszwę palców chropowatą, i pod káżdym członkiem grubym półkulistym muszkułem opatrzoną: z tąd pod káżdym jch palcem znáyduiemy tyle wzgórków czyli wypukłości, jle w nim członków liczą. W skrzydłach maią lotki bardzo tęgie i grube.

Kość piersiową znáyduiemy w nich grubą i széroką: oboyczyki grube i mocno rozwiedzione; a to

dlá pomieszczeniá tak wielkich muszkułów, jakich potrzeba było do silnego i bystrego jch lotu.

Żołądek jest w nich prosty, workowaty, błonowy: trzewia krótkie: kiszka grubá mała, a wole u jednych mniéy niż u drugich wyraźne.

Jch sposób życiá oznaczony jest zewnętrzną jch budową ciała. U tych albowiem, które żéruią w nocy, postrzégámy głowę wielką, napuszystą: oczy bardziéy niż u jnnych Ptáków naprzód zwrócone; przeciwnie u dziennych głowa jest miernéy wielkości. Tym więc sposobem Ptáki Drapieżne dzielą się na *Nocne* i *Dzienne*.

Między *Dziennémi* uważámy znowu, że te, które się żywią połowém zwiérząt żywych, maią głowę i szyię pokryte przywoicie piórami; u tych zaś, które żyią ściérwem, głowa i szyia są albo zupełnie nagie, albo tylko drobnym puchem pokryte. Na koniec te, które się żywią wyłącznie Gadami i Płazami, maią nogi soszkowate, bardzo wysokie; u wszystkich zaś jnnych Drapieżnych widzimy je miernie wysokie. Podług tego, rzęd Ptáków Drapieżnych podzielony został na cztéry zupełnie naturalne pokrewieństwa, między którémi jedno jest nocnych, a trzy dziennych.

W całym rzędzie samice są znacznie większe i potężnieysze, a w ubarwieniu okazalsze niż samce; czém odznaczaią sie Drapieżne od wszystkich jnnych rzędów w téy gromadzie; bo właśnie w wszystkich jnnych rzędach Ptáków, samce trzymaią pierwszeństwo przed samicami.

Tablica XXVII. (73.)

POKREWIEŃSTWO I. (16.)

NOCNE. *NOCTURNI.*

Ptáki Drapieżne maiące głowę wielką miękiémi piórami gęsto pokrytą: nogi mierne: palce u nóg wolne błoną nie spięte.

	RODZAIE. GENERA.	
Dziób krótki, przy osadzie rozszérzony; oczy na bokach głowy	1. Morąg.	*Celuro.*
mierny, ściśniony, oczy na przodzie głowy	2. Sowa.	*Strix.*

UWAGI DO TABLICY XXVII. (73.)

Ptáki *Nocne Drapieżne* maią (ják się iuż wyżéy nadmieniło) głowy duże, wietkiémi piórami gęsto pokryte, napuszyste. Pióra na całém jch ciele są wietkie i obfite. Skrzydła jch mierne opatrzone są lotkami z chorągiewkami wietkiémi; a te są przyczyną bardzo cichego jch lotu.

W jch wielkiéy głowie znáyduiemy mózg dosyć mały: większá albowiem część jch czaszki zaięta jést przez czcze kómory, które służą do powiększeniá bystrości słuchu.

Muszkuły, któremi skrzydła poruszaią, tudzież oboyczyki i kość piérsiową, postrzégámy u nich znacznie słabsze niż w jnnych pokrewieństwach tego rzędu: dlá tego téż i lotu nié maią tak rączego.

Jch żołądek zbliżá się jeszcze tęgością muszkułów i ukształceniem do takich żołądków, jakieśmy znáydowali w Ptákach rzędów poprzedzaiących. Wole jest u nich dość wyraźne; a kiszka grubá długá, na końcu rozszérzoná.

RODZAY I. (99.)

MORĄG. *CELURO.*

Podarge. *Fran.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, potężnie silny, daszkowaty, z pomiędzy piór sczeciastych, położystych ledwie widoczny: przy osadzie bardzo rozszérzony, po bokach przygnieciony, wklęsły. Szczyt ostro wzniesiony, łukowato spadzisty, przy końcu zaokrąglony. Szczęka wiérzchnia dłuższá ostro haczystá; dolná prostá z zuchwami grubémi. Broda krótká, mocná. Brzegi szczęk gładkie. Pascz bardzo obszérná bez wąsów stérczących. Nosdrza gęstémi sczeciastémi, piórami pokryte. Głowa wielká płaská. Oczy duże na bokach głowy. Skrzydła mierne. Nogi mierne, silne, czworopalczaste, z goleniami nagiémi. Palce wolne: tylny niezwrotny, w tył obrocony, silny. Szpony ściśnione, gładkie, łukowate, ostro kończyste.

Do tego rodzaiu známy tylko *jeden* świérzo na Nowéy Hollandyi odkryty gatunek. Exemplárz jego bardzo dobrze zachowany widziałem 1817 r. w zbiorze Zoologicznym Paryzkim pod napisem „*Podarge Bulock de la Nouvelle Hollande.*" Z tegóż exemplarza ułożyłem wiernie powyższą cechę rodzaiową. Cuvier uczynił o tym rodzaiu w dziele swoiém między przypisami (*) tak krótką i wątpliwą wzmiankę, jak gdyby go jedynie za podrodzáy *Kozodoiów* uważáł. To prawda, że Pták dopiéro wymieniony má w ubárwieniu swoiém bardzo wiele podobieństwa z *Kozodoiami;* ale budową dzióbá i nóg różni się

(*) *Patrz:* Le Régne Animal. *Tom* IV. *stronę* 172. — *Przy tymże tomie znáyduiemy na* Pl. IV. fig. 1. *dobre wyobrażenie Ptáka tego, o którym właśnie mówimy.*

od nich zupełnie. Tym sposobem stanowi on piękny przechód z poprzedzaiącego rzędu do tego.

Obyczaie i sposób życia *Morągów* są jescze niewiadome; silny jednakże jch dziób i szponami uzbroione pálce u nóg káżą się domyślać, że są Ptákami Drapieżnémi; a duże oczy i obfite wietkie pióra w całém pokryciu daią powód do wnioskowaniá, że muszą należeć do liczby takich, które po nocach látaią. Gatunek wyżéy wymieniony większy jest niż *Sowa Lelek.*

RODZAY II. (100.)

SOWA. *STRIX.*

Hibou. *Fran.* Eule. *Niem.*

Dziób mierny, silny, ściśniony, ostro háczykowaty, piórami sczeciastémi tak zasłoniony, że koniec jego tylko widoczny; przy osadzie woskuwką pokryty. Brzegi szczęk gładkie. Pascz obszérná. Otwory nosdrzy okrągławe, na przednim brzegu woskuwki piórami zasłonione. Oczy duże na przodzie głowy, kołami promienistémi piór otoczone. Głowa dużá, gęstémi piorami pokrytá, napuszystá. Nogi mierne, silne, mniéy więcéy kosmate, czworo palczaste, z trzema palcami na przodzie a z jednym w tyle. Palce wolne: przedni skrayny dowolnie na bok zwrotny. Szpony zaokrąglone, náyostrzeysze. n. p. Strix Aluco. Lin.

Liczymy blizko *sześćdziesiąt* gatunków w tym rodzaiu. Káżdá część światá má między niémi sobie właściwe. Sama Europa żywi dobrze znanych dwanaście. Cuvier podzielił je na następuiące *siedm* podrodzaiów:

1. *Les Ducs* (Bubo). — 2. *Les Hibous* (Otus). — 3. *Les Scops* (Scops). — 4. *Les Chouettes* (Ulula). — 5. *Les Effrayes* (Strix). — 6. *Les Chats-Huans* (Syrnium). — 7. *Les Chevèches* (Noctua).

Tak rozdrobniony podział tego rodzaiu jest niepotrzebny; bo do wykonaniá przyzwoitego nie podobny. Zasadzá się on po większéy części na wielkości i kształcie konchy uchowéy, o któréy w krótce obszerniéy mówić niezaniedbámy. Koncha ta za życiá *Sów* jest zawsze pod piórami ukrytą. Po jch śmierci, gdy się zeschnie na sztukach wypchanych, staie się tém bardziéy niewyraźną. A tak zawsze jest niewidoczną. Ażeby więc tę cechę uczynić tak wyraźną, ażeby się o jakości jéy káżdy mógł przekonać na wzorach chowanych w gabinetach: potrzebaby (w brew przyrodzeniu) porobić z Sów potwory z pootwiéranémi konchami uchowémi.

Nie równie stósownieyszym jest podziáł Sów przez Meyera; a ten jest następuiący.

a. Sowy *uszate.* (Puchacze). Ohren Eulen.
Kępka piór dłuższych nad káżdém okiem podniesioná i w górę stérczącá. Ogon przykrótki n. p. Strix Bubo. GL.

b. Sowy *nieuszate krótko ogoniaste.* Kauze.
Bez piór stérczących w górę nad oczami. Ogon krótki. n. p. Strix Nyctea. GL.

c. Sowy *nieuszate długo-ogoniaste.* Langschwänzige Eulen. n. p. Strix nisoria. Bech.

Na tak widocznych cechach wsparty podziáł má oraz tę zaletę, że nàm okazuie stopniowy przechód do pokrewieństwa następuiącego; *Sowy* albowiem należące do oddziału trzeciego obok dłuższych ogonów, maią także głowę w stósunku do ciała znacznie mnieyszą niż te, które do dwóch piérwszych oddziałów policzone bydź muszą.

W ogólności wszystkie *Sowy* pokryte są bardzo gestém i wietkiém piérzem. Látaią w nocy, mianowicie gdy księżyc świéci. Pod czas dnia rzádko się pokazuią, i to tylko w dni pochmórne ale nie dżdżyste. — Pospolicie dzień przepędzaią one w dziuplach drzew wypruchniałych, w ciemnych zakątkach domów lub w szparach skał i murów. Obudzone jakim przedmiotem, podnoszą się na końce palców, i czynią dziwaczne a śmieszne poruszenia. Jeżeli zaś która wyleci przypádkiem na świat pod czas dnia pogodnego: natychmiást ją Wróble i Jaskółki dopóty z krzykiem prześladuią, dopóki jéy w ciemny zakąték jaki niezapędzą.

Sowy żywią się żywo złowionémi zwiérzętami. Większe między niémi gatunki czynią znaczne szkody w zwierzynie wszelkiego gatunku; mnieysze zaś zasługuią na względy gospodarzów, bo czyszczą lasy z Owadów, a pola i domy z Myszy, Kretów i t. p. Mnieysze przeto Sowy powinny bydź wysoko cenione, i káżdy dobry gospodárz powinien zabiiania ich przestrzégać.

Jedne *Sowy* maią nogi włoskowatémi piórami aż do samych szponów gęsto pokryte; u drugich zaś tylko golenie są kosmate, a palce albo zupełnie nagie, albo tylko rzádkiémi włoskami upstrzone. — Przechód téy kosmatości ich nóg jest między gatunkami bardzo nieznaczny.

Ich wielká, napuszystá głowa: ich prawie zupełnie w piérzu ukryty dziób: nakoniec ich wielkie, bystre, na przód zwrócone oczy: wszystko to nadaie Sowom wyráz powagi i rostropności; a te były przyczyną, że je w starożytności za Ptáki poświęcone Bogini Mądrości *(Minerwie Palladzie)* uważano. Późniéy, straciwszy poszanowanie religiyne, stały się przedmiotem zabobonnych powieści, które się dotąd między pospólstwem utrzymuią.

Budowa ucha Sowy zasługuie na szczególnieyszą uwágę. W całéy gromadzie Ptáków známy tylko

ten jeden rodzáy, którego gatunki okazuią wyraź
ślad konchy uchowéy. Jest to mniéy więcéy d
fałd nagiéy i bardzo czułéy skóry na bokach
głowy, który otáczá otwór słuchowy, a który b
pod piórami ukryty, może się dowolnie rozsuwa
składać. Dobre wyobrażenie ucha Sowiego z
duiemy w dziele Brissona (*). Náylepiéy wykształ
ną taką konchę uchową okazuie nám *Sowa usz*
(Strix Otus), gdy jéy pióra na boku głowy od
niemy. — W szród téy nagiéy konchy spostrz
gámy obszérny otwór słuchowy. Jch wielká i p
wie kulistá czaszka, którá wiele má podobieńst
z czaszką Kota, mieści w sobie duże czcze kóm
ry. Te przybyszowe kómory maią związek z w
ściwą kòmorą ucha, i są wysłane błoną nerwu sł
chowego. Tak więc całe to urządzenie ucha S
wiego dowodzi, że zmysł słuchu jest u nich na b
dzo wysokim stopniu doskonałości. Káże się o
domyślać, że w czasie ciemnéy nocy bystrość sł
chu więcéy jm czyni przysługi niż oczy.

(*) *Patrz*: Ornithologie etc. par M. Brisson. Tome I. Pl. XXXVII. fig. 3

Ta-

Tablica XXVIII. (74.)

Pokrewieństwo II. (17.)

ORLIKOWATE. ACCIPITRINI.

Ptáki Drapieżne maiące głowę mierną, piórami przyzwoicie pokrytą: palce u nóg po piérwszy członek przy osadzie błoną spięte (rzádko wolne): woskuwkę przy nasadzie dzióba wyrażną.

			Rodzaie. Genera.	
Dziób	mierny; szczyt	łukowato wypukły	1. Sokół.	*Falco.*
		prosty, przy końcu nagle spadzisty	2. Orzeł.	*Aquila.*
	dłuższy niż głowa, sczeciną otoczony, prosty, z końcem háczystym		3. Gryf.	*Gypaëtos.*

UWAGI DO TABLICY XXVIII. (74.)

To pokrewieństwo składá się z náyśmielszych, a razem náyszkodnieyszych Ptáków Drapieżnych.— Wszystkie są Ptákami dziennémi. Wszystkie żywią się żywo złowionémi zwiérzętami: náywiększá tylko potrzeba przymuszá je czasem do jedzeniá ściérwu zwiérząt zdechłych. Wszystkie maią wźrzok bardzo bystry. Wszystkie látaią szybko i zwinnie. Krążąc wysoko w powietrzu szukaią żéru; a gdy zdobycz dlá siebie upatrzą: z szybkością strzały spuszczaią się na nią; a uderzywszy ją naprzód piersiami, chwytaią w szpony, i albo na mieyscu rozdziéraią dzióbem i pożéraią, albo téż unoszą z sobą w powietrze. To gwáłtowne spuszczanie się jch na

upatrzoną zdobycz staie się dlá nich czestokroć zgubne; gdyż ptasznicy stawiaią w polu Ptáki wypchane, w których tkwi ostry strzałkowaty żeleźc. Jeżeli się więc który na tak zwodniczą zdobycz spuści: zostaie na niéy przebity.

Trzy w powyższéy tablicy wymienione rodzaie stanowiły w dziełach Linneusza tylko jeden rodzaj *Falco*. Zastanówmy się nad káżdym z osobna a przekonaniá się o potrzebie tego podziału.

RODZAY I. (101.)

SOKOŁ. *FALCO.*

Faucon. *Fran.* Falk. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, silny, ostro háczykowaty, mniéy więcéy ściśniony, woskuwką przy osadzie pokryty. Szczyt szczęki wiérzchniéy zaraz przy głowie łukowato zginać się zaczyná. Brzegi szczęki wiérzchniéy albo gładkie, albo na bokach w jeden lub w więcéy zębów wycięte. Otwory nosdrzy w woskuwce okrągławe. Wiérzch głowy pospolicie wypukły, zaokrągłony, piórami wiełkiémi, okrągławo przyciętémi pokryty. Palce u nóg po piérwszy członek przy nasadzie błoną spięte, rzádko wolne. Szpony ostro kończyste, lekko ściśnione.

Do tego rodzaiu liczą niektórzy Pisarze przeszło *półtorasta* gatunków. Troskliwsze jednakże dostrzeganiá przekonały Badaczów, że niektóre gatunki (wtym rodzaiu) aż do dziewiątego roku corocznie barwą swoią stopniami tak dalece odmiéniaią, że piérwszoletnie zupełnie są niepodobne dziewięcioletnim a przeto, że więcéy naliczono gatunków, niż ich jest w jstocie. Jeżli zwrócimy uwágę na to, cośm

przed dwiema laty o *Sokołach Europeyskich* nawiasowym sposobem okázali (*) wnosić potrzeba, że powyższá liczba gatunków przynáymniéy o trzecią część zmnieyszoną zostanie.

Sokoły są mieszkańcami wszystkich części świata, lecz tak, że káżdá má sobie właściwe gatunki. Sama Europa żywi dobrze rozróżnionych ośmnáście. Większá jch liczba má u nóg po dwa przednie skrayne palce po piérwszy członek przy osadzie błoną spięte, a trzeci przedni wolny; rzádko zaś znáydziemy między niémi takie gatunki, u ktorych albo wszystkie palce są zupełnie wolne, albo trzy przednie równo przy osadzie błoną spięte.

Tego cześni Naturaliści dzielą ten rodzáy na następuiące ośm podrodzaiów.

a. Błotniàk. Circus.
Busard. *Fran.* Weihe. *Niem.*

Brzegi dzióba gładkie. Wstawy między dzióbem a oczami nagie, rzádkiémi położystémi włosami upstrzone. Owrózka z piór odmiennych na bokach głowy. Golenie szczupłe, nagie, wysokie. Ogon zaokrąglony. Skrzydła złożone znacznie krótsze niż ogon. n. p. Falco cyaneus. GL.

Do tego oddziału známy w Europie *dwa* gatunki, które tak odmieniaią barwę, że z nich mylnie pięć osobnych gatunków utworzono. Jnne części świata maią także swoie tu náleżące gatunki. — Wspomnianą w cesze owrózką i kształtem głowy, czynią one piękny przechód z rodzaiu *Sów* do rodzaiu *Sokołów*. Wszystkie żyią w blizkości wód i bagien, i żywią się niemal wyłącznie drobnémi Gadami i Płazami Z tego powodu gatunki żyiące w Egipcie były dawniéy w poszanowaniu religiy-

(*) *Patrz*: Spis Ptáków w Gabinecie Kr. Warsz. Uniwersytetu etc. przez Jarockiego. w Warszawie 1819. na Stronie 33. i t. d. *Kto chce do rodzaiów téy gromady mieć wskazaną większą liczbę gatunków: znáydzie ją w tymże Spisie.*

ném. Ciała zdechłych zbiérano i balsamowane w mumiie, chowano w piramidach. W gabinecie Zoologicznym Paryzkim znáyduie się mumiia z jednego *Błotniaka*, którą przywieziono z *Tebów* Egipskich, a która podług wyrazu hieroglifów má przeszło cztéry tysiące lát.

b. Krogulec. Nisus.

Epervier. *Fran.* Sperber. *Niem.*

Brzegi dzióba gładkie. Wstawy między dzióbem a oczami nagie, włosami upstrzone. Boki głowy (podobnie jak u wszystkich następnych) *bez owrózki. Golenie znacznie dłuższe niż palec szredni, szczupłe, nagie, łuskowato pokryte. Ogon słabo zaokrąglony. Skrzydła złożone znacznie krótsze niż ogon.* n. p. Falco Nisus. GL.

W Europie mieszká z tego oddziału tylko jeden gatunek; a ten żywi się ptastwem drobnieyszém. Odmienianie barwy kilkakrotne w życiu jest mu wspólne z poprzedzaiącémi. W jnnych częściach świata znáyduie się więcéy tu należących gatunków. Wszystkie prawie są z liczby náydrobnieyszych, ale oráz náyśmielszych Ptaków Drapieżnych.

c. Jastrząb. Astur.

Autour. *Fran.* Habicht. *Niem.*

Brzegi szczęki wiérzchniéy na bokach łukowato wycięte. Wstawy między dzióbem i oczami nagie, włosami upstrzone. Golenie mierne, nagie, łuskowato pokryte. Ogon słabo zaokrąglony. Skrzydła złożone znacznie krótsze niż ogon. n. p. Falco palumbarius. GL.

Do tego oddziału má także Europa tylko jeden gatunek, który żywiąc się Ptákami czyni w mnieyszém ptastwie domowém znaczne szkody. Jnne czę-

ści ziemi maią więcéy sobie właściwych gatunków. Savigny umieścił ten podrodzáy w dziele swoiém pod nazwiskiem *Dædalion*.

d. Ráróg. Hierofalco.

Gerfault. *Fran.* Edelfalk. *Niem.*

Brzegi dzióba gładkie. Wstawy między dzióbém a oczami nagie, włosami upstrzone. Golenie przykrótkie, mniéy niż do połowy upiérzone; daléy nagie, pończoszkowato pokryte. Palce długie. Szpony bardzo silne. Ogon klinowato zaokrąglony. — Skrzydła bardzo długie; lecz złożone krótsze niż ogon: w nich lotka drugá naydłuższá. n. p. Falco islandicus. GL.

Rárogów známy dotąd tylko jeden gatunek; a ten jest mieszkańcem Polski i kraiów bardziéy ku północy i ku wschodowi leżących. Częstém odmienianiem barwy dał powód, iż uważany w różnych porach wieku, został pod pięcioma osobnémi nazwiskami (jako pięć osobnych gatunków) opisany.

Ráróg należy do liczby pomiernych Ptáków drapieżnych; lecz w stanie dzikości będąc náyodważnieyszym, jest oráz náyszkodliwszym między Sokołami; gdyż psuie zwiérzynę wszelkiego gatunku. Przeciwnie oswoiony należy do liczby kosztownych zdobyczy. Łączy on do swéy odwági wielką poiętność: z tąd łatwo do łowów wszelkiego rodzaiu ptastwa i zaięcy ułożyć się daie. Dawniéy *Rárogi* były bardzo wysoko cenione, i po całéy Europie rozsyłane; a dotąd jescze Tatarzy zabicie tego Ptáka poczytuią za zbrodnię.

Ponieważ ten Pták w wieku podeszłym staie się coráz czyściéy białym: z tąd w starości nazywá się *Białozór*; w młodszym zaś wieku zowią go pospolicie *Rárogiem*. Upowszechnione w mowie naszéy przysłowie („ *Krzyczą jak na Rárogá*„) náylepszym jest dowodem drapieżności i zuchwałości jego.

e. Sokół. Falco.

Faucon. *Fran.* Falk. *Niem.*

Brzegi szczęki wiérzchniéy na bokach jednym lub dwiema kończystémi zębami uzbroione. Wstawy między oczami a dzióbem nagie, włosami upstrzone. Golenie mierne, cokolwiek przy kolanku upiérzone, z resztą nagie, pończoszkowato pokryte. Palce mierne. Ogon zaokrąglony. Skrzydła długie: w nich lotka drugá náydłuższá. n. p. Falco peregrinus. GL.

W saméy Europie liczymy sześć gatunków, które tu należą. W jnnych częściach świata żyie jch nie równie więcéy. Wszystkie są podobnie śmiałe, i poietne jak *Rárogi*; ale od nich słabsze i mnieysze. Większe z pomiędzy nich układaią Myśliwi do łowów Kuropatw i jnnych tém podobnych Ptáków.

Tylko w oddziale *Rároga* i *Sokoła* znáyduiemy w skrzydłach drugą lotkę náydłuższą; w wszystkich zaś jnnych oddziałach tego wielkiego rodzaiu lotka czwártá jest pospolicie náydłuższą.

f. Myszołów. Buteo.

Buse. *Fran.* Bussard. *Niem.*

Brzegi dzióba gładkie. Wstawy między dzióbem a oczami i powieki nagie, włosami upstrzone. Nogi mierne, silne. Golenie albo do połowy, albo aż do palców upiérzone. Skrzydła długie. Ogon równo przycięty. n. p. Falco Buteo. GL.

Rzeczywiście żyie w Europie tylko trzy gatunki z tego oddziału; lecz zmienność jch ubarwieniá jest przyczyną, że jch więcéy niż dziewięć naliczono. Jakkolwiek *Myszołowy* są Ptákami dosyć okazałémi, tak dlá braku odwági żywią się prawie wyłącznie Kretami i Myszami polnémi. Są więc z tego względu bardzo użyteczne gospodarstwu wieyskiemu, i zasługuią u rolników na względy.

g. Pszczołojád. Pernis.

Bondrée. *Fran.* Sommermauser. *Niem.*

Brzegi dzióba gładkie. Wstawy między dzióbem a oczami pokryte gęstémi piórami. Golenie mierne, do pół upiérzone. Ogon długi zaokrąglony. Skrzydła długie. n. p. Falco apirovus. GL.

Z tego oddziału známy w Europie tylko jeden gatunek, który pomimo swéy okazałości żywi się náywięcéy Owadami. Szczególniéy zaś wyszukuie gniázda Trzmielów, i pożérá jch liszki wráz z miodem. Obok tych łowi także Krety, i Myszy polne i jnne drobne zwiérzątka.

h. Kania. Milvus.

Milan. *Fran.* Milan. *Niem.*

Brzegi dzióba gładkie. Wstawy między dzióbem i oczami nagie, włosami upstrzone. Nogi krótkie. Golenie do połowy upiérzone. Ogon długi, widlasto wycięty. Skrzydła bardzo długie. n. p. Falco Milvus. GL.

Sama Europa má jch dwa gatunki, w jnnych częściach świata znáyduiemy jch więcéy. Wszystkie maią lot bystry; a będąc bardzo śmiałe, czynią znaczne szkody w ptastwie domowém.

RODZÁY II. (102.)

ORZEŁ. *AQUILA.*

Aigle. *Fran.* Adler. *Niem.*

Dziób mierny, silny, prosty, ostro háczysty, ściśniony, woskuwką przy osadzie opatrzony. Szczyt dzióba prosty, przy końcu nágle spadzisty. Brze-

gi szczęk gładkie. Wierzch głowy płaski, széroko nad oczy wystaiący. Na głowie i na znaczney części szyi pióra gęste, tęgie, ostrojęzyczkowate. Otwory nosdrzy w woskowce podłużno okrągławe, na przelot przebite. Nogi mierne, silne. Palce przednie przy nasadzie błoną spięte.

Zmienność maści w ubarwieniu uwiodła i tu Naturalistów, iż więcéy naliczyli gatunków, niż jch jest w jstocie. Dobrze rozróżnionych liczymy *dwadzieścia* gatunków, z których w saméy Europie mieści się siedm. Wszystkie były dawniéy wcielone do rodzaiu *Falco*. Tegoczesni Naturaliści dzielą je na trzy następuiące podrodzaie.

a. Rybołów. Pandion.

Balbusard. *Fran.*

Dziób bardzo ostro háczysty. Szpony zaokrąglone, bardzo ostro kończyste. Goleń pod kolankiem tylko trochę upiérzony, z resztą nagi, pończoszkowato pokryty. Skrzydła długie: w nich lotka drugá náydłuższá.

Do tego oddziału liczyć można ośm gatunków. Z tych jedne maią *głowę i szyię całą przyzwoicie piórami pokryte.* n. p. Falco Haliaetus. GL.

U drugich *boki głowy, a czasem i szyi mieyscami nagie.* n. p. Falco brasiliensis. GL.

Te wszystkie żyią pospolicie nad wodami, i żywią się powiększéy części ptastwem pływaiącém i Rybami. Lot maią bardzo bystry.

b. Orlik. Haliaetos.

Aigle-Pêcheur. *albo* Orfraye. *Fran.*

Skrzydła mniéy więcéy długie: w nich lotka czwártá náydłuższá. Goleń do połowy upiérzony.

Szpony pod spodem wydrążone. n. p. Falco ossifragus. GL.

c. Orzeł. Aquila.

Aigle. *Fran.*

Skrzydła i szpony jak u Orlików. Golenie aż do palców upiérzone. n. p. Falco Chrysaëtos. GL.

Do dwóch ostatnich oddziałów należą náywiększe i náypotężnieysze Ptáki drapieżne. Żywią się większémi Ptákami i mnieyszémi zwiérzętami Ssącémi. Jedne gnieżdzą się na náywyższych drzewach, drugie na sczytach náywyższych niedostępnych skał. Wszystkie są bardzo zuchwałe, i rzádko można który do łowów usposobić. Wszystkie okazuią w oczach wyraz bystrości i wysoki stopień drapieżności.

RODZAY III. (103.)

GRYF. *GYPAËTOS.*

Griffon. *Fran.* Greif *albo* Geyeradler. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, potężny, ściśniony, ostro háczysty. Sczyt jego od nasady przeszło do połowy płaski, wklęsły; przy końcu nágle łukowato w górę podniesiony, zaokrąglony, hákiem potężnym zakończony. Boki nasady dzióba długiémi, tęgiémi, szczeciastémi, położystémi włosami pokryte. Pod brodą pęk duży podobnych szczecin. Nosdrza pod włosami ukryte. Głowa małá, miękkiémi piórkami pokrytá, nieznacznie w dziób przechodzi. — Oczy bardzo ku tyłowi i pod wiérzch głowy posunione. Otwór paszczy bardzo obszérny aż po za oczy zastaie. Skrzydła bardzo długie. Nogi przy-

krótkie aż do palców suto upiérzone. Palce przednie popiérwszy członek przy nasadzie błoną spięte. n. p. Gypaëtos leucocephalus. Mey.

Naprzód ostrzédz musimy, że nie mówimy o owych Gryfach, o których nám starodawná łatwowierność krocie pociesznych a razem niedorzecznych baśni zostawiła. Tamte nieistnęły nigdy na ziemi. —

Gryfy nasze są Ptákami w ścisłym znaczeniu. Známy jch *dwa* gatunki. Obadwa są mieszkańcami pasm náywyższych gór w trzech dawniéy znanych częściach świata. Gnieżdzą się na wierzchołkach niedostępnych skał. — Są one náywiększémi w rzędzie Ptáków drapieżnych, i czynią wielkie szkody w zwiérzynie wszelkiego rodzaiu. Co większá? Podług świadectwa niektórych Pisarzów maią bydź tak śmiałe i drapieżne, że nawet dzieci ludzkie porywaią. Ściérwa nieświérzego nigdy nie jádaią.

Jch potężny, wygięto háczysty, długiémi szczeciastémi włosami otoczony dziób: jch duże, jaskrawe, blizko wiérzchu głowy umieszczone oczy, i jch bardzo obszérná pascz, nadaią jm postać strachem przerażaiącą. Wole wielkie wystaie przed piersiami u najedzonych podobnie jak u Sępów. Jch skrzydła rozsunione maią przeszło dziesięć stóp długości: dlá tego téż unoszą z łatwością w powietrze zaiące, jagnięta, koźlęta i sarny młode. W locie dopomagá jm jch długi rozsuwalny ogon. Nogi maią przykrótkie, aż do palców dużémi piórami pokryte. Szpony znacznie krótsze i tępsze niż w rodzaiu Orła. Savigny opisał ten rodzáy pod nazwiskiem *Phène*. —

Tablica XXIX. (75.)

Pokrewieństwo III. (18.)

ŚCIÉRWOŻÉRNE. *VULTURINI.*

Ptáki Drapieżne maiące głowę mierną, nagą lub tylko drobnym puchem pokrytą, z wyrostami skórzanémi lub bez wyrostów: woskuwkę przy nasadzie dzióba wyraźną: nogi mierne: palce przednie przy osadzie błoną spięte.

	Rodzaie.	Genera.
głowa z szyią: puchem pokryte lub nagie, bez zmarszczków i nadrostów	1. Sęp.	*Vultur.*
głowa z szyią: nagie, nadrostami lub zmarszczkami opatrzone	2. Ściérwojád.	*Cathartes.*

UWÀGI DO TABLICY XXIX. (75.)

Ptáki tego pokrewieństwa nié maią ani téy bystrości lotu, ani téy śmiałości, ani téż téy wesołości i żeźwości, jakie nás zastanawiały w ptákach pokrewieństwa przeszłego. Wszystko to znáyduiemy u tych przeciwnie. Ptáki *Ściérwożérne* maią skrzydła tak długie, że jch nigdy zupełnie złożyć i do ciała przytulić nié mogą: zawsze więc trzymaią je od ciała odsunione i w pół opusczone. Takie położenie złożonych skrzydeł obok smutnéy i głupiowatéy postaci nadaie jm wyráz schorzałości. Lot jch jest ciężki i opieszały. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie ściérwem. Na żywe zwiérzęta w ten czas tylko uderzaią, gdy jm głód do żywego dokuczy. U najedzonych wole wielkie stérozą przed piersiami.

RODZAY I. (104.)

SĘP. *VULTUR.*

Vautour. *Fran.* Geyer. *Niem.*

Dziób mierny, mniéy więcéy gruby, silny, prosty, blizko do połowy woskuwką pokryty; na końcu ściśniony, z szczytem nágle spadzistym, háczykowaty. Otwory nosdrzy na bokach dzióba w przedniém brzegu woskuwki podłużno okrągławe, na przeloc nie przebite. Głowa i większá część szyi drobnym puchem pokryte, (u niektórych) z dużémi mieyscami nagiémi. Nizko na szyi kołniérz z piór długich, gęstych. Goleń nagi, krótszy niż palec srzedni. Szpony silne, kończyste. n. p. Vultur cinereus. GL.

Sępy zmieniaiąc kilka razy maść ubarwienia w swém życiu, uwiodły Naturalistów, że więcéy gatunków naliczyli, niż jch jest w jstocie. Dobrze rozróżnionych známy dotąd tylko *cztéry* gatunki. Latham naliczył jch *dwadzieścia pięć*; lecz to dziwić nás nie powinno; gdyż on wmięszał tu jeszcze *Gryfy* i *Sciérwojady*, i nadto większą liczbę odmian wiekowego ubarwieniá (na wzór swych poprzedników) opisał jak osobne gatunki.

Oprócz pory párzeniá się i pielęgnowaniá piskląt resztę roku przepędzaią *Sępy* gromadnie. Látáią znacznémi stadami. Żywią się ściérwem, które wietrzą z daleka. Wźrzok a jeszcze więcéy węch maią bardzo bystry. Gnieżdżą się albo na cyplach niedostępnych skál, albo na wiérzchach gładkich i wysokich drzew. Gniázda jch są bardzo niedbale zbudowane z suchych gałęzi i z mchu leśnego. Między samcem a samicą nie postrzégámy zewnątrz żadnéy różnicy. Mięso nawet świérzo zabitego *Sępa* śmierdzi nieznośnie ściérwem, i zupełnie jest niezdatném do jedzeniá. Sępy tak maią postać smutną, że ta poszła w mowie naszéy w przysłowie: „*Smutny jak Sęp.*"

RODZAY II. (105.)

ŚCIERWOJAD. *CATHARTES.*

Sarcoramphe. *albo* Neophron. *Fran.* Aasvogel. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny lub przysczupły, na końcu wypukły, háczysty. Woskuwka (u niektórych pozmarszczaná) większe pół szczęki wiérzchniéy pokrywa. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe, przy samym sczycie, na przelot przebite. Język rowkowaty, na bokach ząbkowany. Głowa i początek szyi nagie, mięsistémi nadrostami lub zmarszczkami opatrzone. U niektórych owrózka z piór długich na dole szyi. Goleń nagi, palcowi srzedniemu prawie równy. Palce przednie długie. Palec tylny przy krótki. Szpony długie, słabo łukowate, kończyste. n. p. Vultur Gryphus. GL.

Do tego rodzaiu liczą blizko *dziesięć* gatunków. Wszystkie żyią w gorących kraiach Azyi, Afryki, i Ameryki. Látaią znacznémi stadami. Węch okazuią jescze bystrzeyszy niż Sępy. Żywią się prawie wyłącznie ściérwem. Mądre Przyrodzenie chcąc zapobiédz wsczynaniu się zarazy powietrza w kraiach bliżéy równika położonych, przeznaczyło (że tak powiem) Ptáki tego rodzaiu do uprzątaniá gniiących ciál zwiérzęcych. Stósownie do takiego celu wydoskonaliło w nich zmysł powonieniá do náywyższego stopnia, i obdarzyło je wielką odwágą. Jakoż *Ściérwojady* ciągną gromadnie blizko za karawanami kupców i innych pielgrzymów, i pożéraią wszystkie szczątki ciál zwiérzęcych, które na mieyscu ich wypoczynków zostaną.

Gatunek za przykład wymieniony, który żyie w górach Ameryki południowéy, a który w tym rodzaiu jest náywiększy, znany jest powszechnie pod nazwiskiem *Kondora.* Wierne wyobrażenie jego załączámy na *Fig.* 1.— Wielkość jego była od niektórych Pisarzów bardzo przesadzoną. Rzeczywiście zaś podług świadectwa sławnego *Humboldta* má on wyrównywać *Gryfowi białogłowemu.*

RODZAY II. (107.)

DWUCZUB. *DICHOLOPHUS.*

Cariama. *albo* Microdactyle. *Fran.* Schreyvogel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, gruby, silny, okrągławo daszkowaty, prosty; na końcu háczykowaty; przy nasadzie cienką woskówką pokryty. Otwory nosdrzy podłużne blizko szrodka dzióba, w woskowce. Brzegi gładkie. Pascz obszérná, aż po pod oczy zastaiącá. Obwódki oczów nagie. Czub podwóyny: jeden jest z piór wązkich, długich na osadzie dzióba na przód zwieszony: drugi na tyle głowy i na początku karku w postaci grzywy. Skrzydła mierne. Ogon prawie mierny, zaokrągłony. Nogi bardzo wysokie, znacznie nad kolankami nagie. — Stósunek palców przednich taki, jak u Zórawiosępa. Palec tylny bardzo krótki. Szpony u wszystkich palców grube. n. p. Palamedea cristata. GL.

J w tym rodzaiu mieści się tylko *jeden* gatunek; a ten znáyduiemy w Ameryce południowéy. Jest on blizko trzy stopy wysoki. Żywi się Gadami i Płazami podobnie jak *Zórawiosęp*. Głos jego mocny Jndyczemu podobny. Mięso má smaczne. Rzádko latá. Na drzewach nigdy nie siadá. Młodo złowiony łatwo się przyswaiá. — Widziałem tego Ptáka w bardzo dobrym exemplarzu w zbiorze zoologicznym Paryzkim. Na tém kończymy uwági nad rzędem Ptáków Drapieżnych.

Ta-

Tablica XXXI. (77.)

Rzęd Szósty (22.) GRZEBIĄCE. RASORES.

Ptáki maiące nogi do grzebaniá: mierne lub przykrótkie, czworopalczaste, z trzema palcami na przodzie a z jednym w tyle; palce przykrótkie: przednie przy osadzie błoną spięte: palec tylny krótki, pospolicie bezwładny; pazury grube, paznogciowate lub łukowate, tępe; rzádko kończyste.

						Rodzaie.	Genera.
pazury mierne lub krótkie; dziób	bardzo długie, słabo łukowate, zaokrąglone, tępe: ogon bardzo długi, osobliwszy					1. Dziwogon.	*Menura.*
	ogrubny z brzegami	ząbkowanémi; policzki	piórami pokryte; tył głowy grzywiasty			2. Grzywiák.	*Crinifer.*
			nagie; tył głowy czubaty			3. Stułuczub.	*Opisthocomus.*
		gładkiémi; nadrosty	wyraźne	rogowe	za dzióbem na czole . . .	4. Perlica.	*Numida.*
					na dzióbie przy czole . .	5. Szyszkonos.	*Crax.*
				mięsiste	nad nosdrzami, albo żádne .	6. Czubatka.	*Penelope.*
					nad i pod dzióbem: brodáwkowate	7. Jndyk.	*Meleagris.*
					nad i pod dzióbem: płátkowate , .	8. Kura.	*Gallus.*
			żádne; blizny nagie		całe policzki zaymuią; ogon wązki .	9. Bażant.	*Phasianus.*
					nad i pod oczami wązkie; ogon wielki	10. Paw.	*Pavo.*
					nad oczami w kształcie pół księżyca	11. Głuszec.	*Tetrao.*
					żádne; ogon krótki	12. Kuropatwa.	*Perdix.*
	przyszczupły	prawie mierny; błona na nosdrzach			za życiá nabrzmiałá	13. Gołąb.	*Columba.*
					nie nabrzmiała . .	14. Kusák.	*Crypturus.*
		przykrótki; zamiást palca tylnego tylko sęczek				15. Stepuwka.	*Pterocles.*

UWAGI DO TABLICY XXXI. (77.)

Ptáki *Grzebiące* różnią się od wszystkich jnnych równie budową ciała, jako też i sposobem życiá. Zaczniymy od uwág nad jch ciałem.

Wszystkie niemal Ptáki *Grzebiące* maią dzióby mierne, mniéy więcéy wypukłe, w półháczykowate: wole pod szyią duże, wystaiące: odwilżacz obszérny: trawieniec gruby muszkułowy, a trzewia długie.

Kość piersiową znáyduiemy w nich w stosunku do ciała węższą niż w Ptákach rzędów poprzedzaiących. Nadto kość tu piersiowá jest u nich na bokach powycinaná, z wystawą szrodkową nizką, ukośnie ściętą; a oboyczyki znacznie zeszczuplone. Takie ściśnienie kości piersiowych pociągnęło za sobą zmnieyszenie muszkułów skrzydłowych. Aże przy tém maią skrzydła przykrótkie, zaokrąglone: ztąd też i lot *Grzebiących* jest słaby i ociężały.

Krztań *Grzebiących* jest bardzo pojedynczo ukształconá: dlá tego też żáden w tym rzędzie przyiemnie śpiéwać nie umié.

U wielu napotykámy w tyle u goleniá osobny, w górę zagięty, okrągławy szpon, który *ostrogą* (calcar) nazywámy.

Lubo Ptáki tu należące pożéraią Owady i Robáki; náygłównieyszém jednakże jch pożywieniem są nasiona roślin, których szukaiąc (mianowicie domowe) rozgrzebuią nogami śmieci i ziemię. Od tego zwyczaiu dostały nazwisko rzędowe. Wszystkie lubią się grzać na słońcu, przy czém rozgrzebuią ziemię nogami, i tarzaią się w miałkich jéy prochach.

Wszystkie są bardzo mnożne, i maią mięso wyborne; a większá jch liczba należy do rzędu Ptá-

ków dużych. Są między niémi i takie, które niedbając o wolność nieograniczoną zostały od niepamiętnych czasów przyswoione, i należą do pożytecznych zwierząt domowych. Co większá?— Niektore między niémi stanowią ważne źrzódło dochodów chłopka naszego.

Ptáki pięciu rzędów poprzedzających żyią przez czas weselnych godów w jednożeństwie. Samica i samiec ścielą wspólnie dlá przyszłego potomstwa swego mniéy więcéy sztuczne gniázdo, i oboie siedzą na przemián na zniesionych jaiach dopóty, dopóki się z nich pisklęta nie wykluią. Pisklęta w powyższych pięciu rzędach lęgną się słabe, gołe, i zupełnie ślepe z oczami zakrytémi: słowém niedołężne. Potrzebuią zatém wielkiéy staranności i pieczołowitości swych rodziców przez znaczny przeciąg czasu. Dopiéro po piątym dniu zaczynaią się jm oczy otwiérać; a gniázd swoich dopóty nie opuszczaią, dopóki się zupełnie piórami nie pokryią. Przez cały ten czas, a nawet jeszcze i po wyleceniu z gniázd są tak głupie, że same jeśdź nie umieią. W tym więc czasie ich niedołężności rodzice muszą je karmić, i powoli do staraniá się o pożywienie przyzwyczaiać.

W rzędzie *Grzebiących* wszystko to znáyduiemy przeciwnie. Większá część tu należących Ptáków żyie w wielożeństwie. Káżdy samiec maiąc po kilka samic, nie troszczy się bynáymniéy ani o budowanie gniázd, ani o wysiadywanie jáy, áni na koniec o pielęgnowanie dzieci. Co gorszá?— Są nawet między niémi i takie, których samice zniewolone są do ukrywaniá swych gniázd przed samcem; ponieważby jm jaia powypiiał. W wszystkich więc tych rodzaiach samica zniosłszy jaia albo na gołéy ziemi, albo w prostém na ziemi usłaném gniáździe: sama wysiaduie swe dzieci. Pisklętá ich lęgną się pokryte gęstym puchem, z oczami otwartémi, i tak silne, że

zaráz po wylęgnieniu się z gniázdá uciekaią, i same na tych miást żywności dlá siebie szukaią. Zdarzá się nawet, że się jescze łupina z jaia za niémi włóczy; a te już znacznie oddaliły się od gniázda swego. Od téy ogólnéy reguły mała tylko liczba tu policzonych rodzaiów czyni wyiątek; o tych dowiemy się w szczególnych uwágach nad rodzaiami.

RODZÀY I. (108.)

DZIWOGON. *MENURA.*

Lyre. *albo* Menure. *Fran.* Schweifhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, słabo wypukły, przy osadzie daszkowaty. Szczęka wiérzchnia dłuższá, nożykowato spadzistá, z brzegami przy końcu wyciętémi. Nosdrza wklęsłe, błoną pokryte, z otworami podłużno okrągławémi, blizko szrodka dzióba. Głowa gęsto piórami pokrytá. Obwódki oczów nagie: Ogon bardzo długi z szesnastu stéruwek: u samca w kształcie lutni (z chorągiewkami stéruwek rzadkiémi) rozwiialny; u samicy klinowaty, zwyczayny. Nogi mierne, czworopalczaste. Goleń nagi bez ostrogi. Palce przednie mniéy niż po piérwszy członek błoną spięte. Palec tylny przykrótki. Pazury u wszystkich palców bardzo długie, słabo łukowate, zaokrąglone, tępe: tylny náydłuższy. n. p. Menura superba. LATH.

Do tego rodzaiu wiemy tylko o *jednym* gatunku, który mieszká w krzemienistych okolicach na Nowéy-Hollandyi. Pták ten jest wielkości *Bażanta szrebrnego.* Zasłużył on godnie na nazwisko *przepysznego* (superba); bo ogon jego nie má sobie podobnego w całéy gromadzie Ptáków. Składá się on u samca z szesnástu stéruwek troistego kształtu;

a naprzód z dwánastu stéruwek bardzo długich z chorągiewkami bardzo szérokiémi, rzádkiémi i tak strzępiastémi, że káżdy włos jch chorągiewki má kształt osobnego wązkiego piórka: powtóre z dwóch cokolwiek krótszych, na boki słabo łukowato wywinionych z chorągiewkami gęstémi tylko po jednéy stronie: na koniec z dwóch drugiém równych, esowato wygiętych, maiących po jednéy stronie chorągiewkę wązką gęstą, a po drugiéy chorągiewkę széroką mieyscami symetrycznie gestszą i rzádszą, niby powystrzyganą, w poprzek różno maścisto pręgowaną. Te cztéry stéruwki naśladuiąc postać lutni wydaią się w ogonie rozwinionym jak cztéry wstążki na tle gazowym. W czasie pogodnym samiec wznosi ogon w górę, rozwiiá go, i obracá się tyłem do słońca. Promienie słoneczne spadaią na niego przez rzádkie chorągiewki ogona podobnie jak przez zasłonę gazową.

Samica jego má ogon długi, klinowaty z piór zwyczáynego kształtu bez wszystkich tych ozdób. *Dziwogony* żywią się Owadami i Robákami, tudzież owocami i nasionami roślin. O jch sposobie życiá nic więcéy pewnego dotąd nie mámy.

RODZÀY II. (109.)

GRZYWIÀK. *CRINIFER.*

Crinifère. *Fran.*

Dziób mierny, gruby, przy osadzie wyższy niż szérszy, przy głowie równo zakończony, ku końcowi ściśniony, gładki. Szczyt zaokrąglony, łukowato spadzisty. Szczęká wiérzchniá mało co dłuższá od spodniéy. Broda ukośnie ścięta. Brzegi szczęk ząbkowane. Otwory nosdrzy okrągłe na bokach blizko

sczytu dzióba wydrążone, niczém nie zasłonione. Policzki piórami pokryte. Tył głowy i kark długiémi wązkiémi piórami (na kształt grzywy) przystroione. Ogon długi, zaokrąglony, rozsuwalny. Nogi przykrótkie. Goleń nagi, bez ostrogi równą się palcowi szredniemu. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury mierne, ściśnione, łukowate, koniczyste: przedni szredni naywiększy. n. p. Phasianus africanus. Lath.

W tym rodzaiu známy tylko *jeden* gatunek, który mieszká w Afryce. Został on niedawno odkryty; a już kilku doznał przenosin w systematach. U jednych czytámy opis jego w rodzaiu *Phasianus* (jak wyżéy); u drugich w rodzaiu *Columba* (Colum. cristata var. s. GL); jnni nakoniec wcielili go do rodzaiu *Corythaix.* Widziałem tego Ptáka exemplarz bardzo dobrze zachowany w zbiorze zoologicznym Paryzkim, i śmiało zaręczyć mogę, że do żádnego z trzech dopiéro wymienionych rodzaiów należeć nie może. Dowodem tego jest powyższá cecha rodzaiowá, którą wiernie podług tegoż exemplarza ułożyłem.

Obyczaie i sposób życiá *Grzywiáka* są nám jeszcze nie znaiome.

RODZÀY III. (110.)

STYŁUCZUB. *OPISTHOCOMUS.*

Hoazin. *albo* Sasa. *Fran.* Schopfhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, przy osadzie bez woskuwki, przy końcu ściśniony, nożykowato klinowaty. Sczyt zaokrąglony, łukowato spadzisty. Szczęka wiérzchniá dłuższá niż spodniá, w pół háczykowatá. Broda ukośnie ściętá, przy zuchwach wystaiącá. Brzegi

szczęk od osady do połowy ząbkowane; daléy zaś ku końcowi nasiekane. Nosdrza naboczne, wklęsłe, niezasłonione, z otworami okrągławémi. Policzki nagie. Tył głowy grzywiasto czubaty. Ogon długi, płaski, zaokrąglony, z dziesięciu stéruwek. Nogi przykrótkie, czworopalczaste. Goleń nagi bez ostrogi, krótszy niż palec szrodkowy. Palce wolne. Pazury mierne, ściśnione, łukowate, kończyste: przedni szredni náywiększy. n. p. Phasianus cristatus. GL.

Rodzáy ten má tylko ten *jeden* gatunek, który za przykład wymieniony został. Mieszká on w Ameryce, a mianowicie w prowincyiach Guiany i Nowéy-Hiszpanii. Żywi się liśćmi, owocami i nasionami roślin; szczególniéy zaś lubi ziele zwane *Obrazki* (Arum). Pożérá także młode Gady i Płazy. Żyie w blizkości wód. Gnieździ się na drzewach: czyni więc wyiątek z ogólnéy reguły w tym rzędzie. Młodo złowiony łatwo się oswaiá. Głos má przyiemny, wykrzykuiący. Mięso jego jest nie jádalne; ponieważ wonieie bardzo mocno stroiem bobrowym: używá się jedynie za ponętę dlá Ryb.—

Trudno zgadnąć przyczyny, dlá któréy ten Pták włączony był do rodzaiu *Phasianus*.

RODZÀY IV. (111.)

PERLICA. *NUMIDA.*

Peintade. *Fran.* Perlhuhn. *Niem.*

Dziób przykrótki, ogrubny, okrągławo daszkowaty, w poł háczykowaty, przy osadzie woskuwką pokryty. Woskuwka po obu stronach dzióba płatkiém zwisłym zakończoná. Nosdrza w woskuwce na bokach. Głowa i wiérzchniá część szyi nagie. Na głowie nadrost rogowy; rzádko wiérzch głowy bez nad-

rostu. Ogon krótki, na dół pochyły. Nogi mierne. Golenie nágie bez ostróg. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury grube, paznogciowate, tępe. n. p. Numida Meleagris. Linn.

Do tego rodzaiu należą *cztéry* gatunki. Niektóre z pomiędzy nich znáyduią się przyswoione w wszystkich niemal częściach świata. Właściwą jednakże jch Oyczyzną jest Afryka. Wszystkie dotąd znane gatunki maią tło ubarwieniá ciemne kropkami białémi niby perłami mniéy więcéy gęsto upstrzone. Te kropki zjednały jm nazwisko rodzaiowe prawie w wszystkich językach. Mięso maią wyborne; ale jch wrzaskliwość czyni je niezuośnémi. Są bardzo mnożne. Nawet te, które od dáwna żyią u nás przyswoione, przekradaią się z jaiami w trawy i w krzáki, i tam na gołéy ziemi wysiaduią swe dzieci, które zaráz po wylęgnieniu sie prowadzą przed dom Pana swoiego. Náyulubieńszym jch pokarmem jest zboże.

RODZÀY V. (112.)

SZYSZKONOS. *CRAX.*

Hocco. *albo* Mitou. *Fran.* Hökkerhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, ściśniony, bez woskuwki; przy końcu okrągławo daszkowaty, w pół haczykowaty. Szczęka wiérzchnia przechodzi przy czole w nadrost rogowy, duży, rozmaitego kształtu. Nosdrza w osadzie dzióba przy czole pod nadrostém. Głowa i szyia gęsto piórami pokryte. Ogon mierny, płaski, zaokrąglony, z dwánastu stéruwek. Nogi mierne. Golenie nagie bez ostróg. Palce przednie przy nasadzie błoną spięte. Pazury mier-

ne, ściśnione, grube, kończyste. n. p. Crax globicera. Linn.

Tu liczymy *trzy* gatunki. Oyczyzną jch jest Ameryka. Należą do liczby Ptáków większych. Żyią dziko w lasach. Żywią się pączkami drzew, liśćmi, owocami i nasionami roślin. Gnieżdzą się na ziemi pod gęstémi krzákami. Dorosłe wlatuią na drzewa. Młodo złowione łatwo się oswáiaią. Mięso maią wyborne. U większéy liczby pióra na głowie są kutnerowate.

RODZAY VI. (113.)

CZUBATKA. *PENELOPE.*

Alector. *Fran.* Jaku. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, w pół háczykowaty; przy osadzie ściśniony, wyższy niż szérszy. Szczyt przy końcu okrągławo daszkowaty, spadzisty. Nosdrza na bokach dzióba w woskuwce. Woskuwka u niektórych przechodzi nad nosdrzami w nadrost płátkowaty, stérczący. Policzki i podgardle nagie, (rzádko piórami pokryte). Na głowie czub z piór w górę stérczących, z końcami zwykle pozwijanémi. Ogon mierny albo długi, płaski, zaokrąglony, z dwánastu stéruwek. Nogi mierne. Goleń nagi bez ostrogi. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury mierne, grube, ściśnione.

Oprócz bardzo licznych odmián ubarwieniá, liczymy dobrze rozróżnionych *pięć* gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki. Sposób życiá postrzégámy u nich podobny jak w rodzaiu *Szyszkonosa.* Mięso maią wyborne. Niektóre z pomiędzy nich dorástaią wielkości Jndyka. — Cuvier dzieli je na dwa następuiące podrodzaie.

a. Czubatka. Penolope.

Guan. *albo* Jacou. *Fran.*

Nadrost nad nosdrzami wyraźny. n. p. Penelope cristata. Linn.

b. Paraka. Ortalida.

Parqua. *Fran.*

Nosdrza bez nadrostu. n. p. Phasianus Parraqua. Lath.

U samców tego rodzaiu na szczególnieyszą uwágę zasługuie urządzenie *gardzieli* (trachea, *Luftröhre.)*; gdyż-ta nie idzie prosto w piersi dlá połączeniá się z płucami; ale przybywszy do początku piersi skręcá się na bok przy lewym oboyczyku, i idzie pod skórą aż blizko końca kości piersiowéy. Tu zwracá się łukowato ku prawemu bokowi, idzie napowrót pod skórą do góry, a przegiąwszy się przez prawy oboyczyk, wstępuie dopiéro do kómory piersiowéy, i łączy się z płucami. U samic gardziel przechodzi prosto do płuc nie czyniąc tych nádzwyczaynych zwrotów.

RODZÀY VII. (114.)

JNDYK. *MELEAGRIS.*

Dindon. *Fran.* Truthuhn. *Niem.*

Dziób przykrótki, ogrubny, okrągło daszkowaty, w pół háczykowaty z woskuwką przy osadzie. Na czole brodawka kończystá, mianowicie u samców dowolnie przedłużalná, zwisłá. Nosdrza naboczne w woskuwce. Głowa i początek szyi nagie, kolorowémi, wypukłémi, gąbczastémi brodawkami pokryte.

Na wolu u samców kutás duży z szczecin długich. Ogon prawie mierny, széroki, rozwiialny, z ośmnastu stéruwek. Nogi mierne. Goleń nagi, u samców ostrogą tępą uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Palec tylny krótki. Pazury paznogciowate, grube, tępe. n. p. Meleagris Gallopavo. GL.

Známy tylko *jeden* gatunek *Indyków*. Należy on teráz w Europie do Ptáków domowych. Właściwą zaś Oyczyzną jego są lasy Wirginiyskie w Ameryce, gdzie go jescze i teráz (lubo rzádko) w stanie dzikości znáyduią. Jezuici sprowadzili go do nás w wieku szesnástym. Przez domowe chowanie stracił on wiele z piękności swoiéy. — Mianowicie z świetnego metalicznego połysku piór tylko mu ślád pozostáł, i to jedynie w tych sztukach, które jescze zachowały maść czárną. Wielkość jego ciała, jego mnożliwość i smak mięsa wyborny, czynią *Indyka* bardzo szacownym Ptákiem. To tylko szkoda, że wychowanie jego połączone jest z wielu trudnościami; pisklętá bowiem jego są bardzo delikatne, potrzebuią u nás wielkich wygód i pieczołowitości; a mimo to zdychá jch w tenczas bardzo wiele, gdy jm na głowie i na szyi brodáwki wyrástać zaczynaią.

W stanie dzikości samica gnieżdzi się na gołéy ziemi pod gęstémi krzákami. *Indyki* żywią się liśćmi, owocami i ziarnem roślin. Na drzewach lubią siadać. Samce młode są między sobą swarliwe i bitne. Dorosłe czerwonéy maści nieciérpią. Samiec stary *(Indor)* w chwili wesołości wypełniá krwią koralowate brodáwki na szyi, przedłużá owisły na czole wyrost, nadymá wole i całą szyię, opusczá skrzydła, i rozwiiá w górę podniesiony ogon. W tak napuszonéy postawie wydaiąc psztykaiące sapanie, i orząc końcami lotek po ziemi, przechodzi się z powagą.

Głos samic jest labiédzący; samców zaś hurgotliwo bełkocący.

RODZAY VIII. (115.)

KURA. *GALLUS.*

Coq *albo* Poule. *Fran.* Haushuhn. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, wypukło daszkowaty, w pół háczykowaty. Woskuwka przy osadzie dzióba wznosi się na czole w nadrost mięsisty, grzebykowaty; a po obu bokach szczęki spodniéy kończy się płátkiem kolorowym. Policzki nagie. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba naboczne, z wiérzchu łuską błonową w pół zakryte. Ogon prawie mierny, széroki z cztérnástu stéruwek. Nogi mierne. Goleń u samców ostrogą uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury mierne, grube, tępe.

Ten rodzáy mieści w sobie dobrze rozróżnionych *ośm* gatunków, które tegocześni Naturaliści dzielą na cztéry następuiące podrodzaie.

a. Kura. Gallus.

Coq. *Fran.*

Nad i pod dzióbem nadrosty mięsiste. Ogon széroki, ściśniony, w górę podniesiony, lub záden. Pazury u wszystkich palców. n. p. Phasianus Gallus. GL.

Oprócz kilkunastu odmián *Kury domowéy*, różniących się tak dalece wielkością, że słusznie za osobne gatunki mogłyby bydź poczytane, známy nadto *cztéry* gatunki, które żyią dziko w Indyiach wschodnich i na wyspach im przyległych.

Kury przyswoione należą do liczby náypożytecznieyszych Ptáków w gospodarstwie. Ich jaia sta-

nowią prawie nayważnieysze źrzódło dochodów chłopka naszego. Samiec *(Kogut)* zaráz po północy zaczyná śpiéwać. To śpiewanie jego, które *piániem* nazywámy, jest tak regularne, że (mianowicie w jesieni i w zimie) służy wieśniákom zamiást zégara. To pewnoczasowe po północy jch piánie dało powód, że Koguty brane są za symbol czuynośći, i że jch w starożytności uważano za Ptáki poświęcone *Marsowi* Bożkowi woyny.

b. Kurogon. l'Houppifère. *Fran.*

Policzki nagie jak u Kur. *Nadrosty płátkowate tylko pod dzióbem. Czub jak u* Pawia. *Ogon* Kury. *Ostroga u golenia potężná. Pazury u wszystkich palców.* n. p. Phasianus ignitus. Lath.

Tu należy tylko jeden gatunek. Oyczyzną jego jest wyspa Jawa.

c. Pawioczub. Lophophorus.

Lophophore. *Fran.*

Szczęka wiérzchniá znacznie dłuższá niż spodniá. Nadrosty przy dzióbie żádne. Obwódki oczów nagie. Czub jak u Pawia. Ogon długi, płaski, széroki, klinowato zaokrąglony. Ostroga u goleniá potężná. Pazury u wszystkich palców. n. p. Phasianus impeyanus. Lath.

W tym oddziale mieści się *jeden* gatunek, który żyie dziko w Jndyiach wschodnich. Jest on wielkości dużego Koguta domowego. Ubarwienie na nim jest bardzo ozdobne.

d. Bezszpon. Cryptonyx.

Cryptonyx. *Fran.*

Dziób bez nadrostów. Obwódki oczów nagie. Ogon mierny, płaski, széroki, zaokrąglony. Goleń bez ostrogi. Palec tylny bez pazura.

Gdyby cechy dzióba ściśléy były opisane: oddział ten zasłużyłby pewnie na to, ażeby był osobnym rodzaiem. Wiemy do niego o *jednym* gatunku, który jest wielkości *Gołębia Grzywacza*. Mieszká on na wyspie Malaka.

Ptak ten daie nám nowy dowód dwuwykładności dawnéy charakterystyki rodzaiów, podług któréy można było bez zapłonieniá się postawić samca w jednym a samicę w drugim jakim rodzaiu. Wszakże w dziełach Gmelina i Latiiama samiec gatunku tu należącego znáyduie się pod nazwiskiem *Columba cristata var. α.*—; a samica pod napisem *Tetrao viridis.* (?) —

RODZAY IX. (116.)

BAŻANT. *PHASIANUS.*

Faisan. *Fran.* Fasan. *Niem.*

Dziób i nosdrza jak u Kury. *Czoło i podbrodek bez nadrostów płatkowatych. Policzki nagie drobnémi, gęstémi brodawkami najéżone. Ogon długi, wązki, ściśniony, ostro klinowaty, z ośmnástu stéruwek złożony. Nogi mierne. Goleń nagi, pospolicie ostrogą uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury u wszystkich palców grube, tępe.*

Do tego rodzaiu liczymy dobrze rozróżnionych *cztéry* gatunki. Tegocześni Naturaliści dzielą je na dwa następuiące podrodzaie.

a. Bażant. Phasianus.

Faisan. *Fran.*

Skrzydła mierne, zwyczayne bez ozdób. Goleń ostrogą uzbroiony. n. p. Phasianus pictus. GL.

Tu należą z powyższéy liczby trzy gatunki, które równie są znakomite z pięknego ubarwieniá, jak z mięsa wybornego. Wszystkie są od dawna w Europie przyswoione. Właściwą jednakże jch Oyczyzną są południowe kraie Azyi i wyspy jéy przyległe. Wychowanie Bażantów potrzebuie u nás znacznéy troskliwości. Zakładaią osobne sady pod nazwiskiem *bażantarni*: w tych chowaią się Bażanty przez lato na wpół dziko. Na zimę zamykaią je do domów umyślnie dlá nich zbudowanych, i przez czas mrozów przyzwoicie opálanych.

Bażanty są Ptáki bardzo piérzchliwe. Gnieżdzą się na goléy ziemi pod gęstémi krzákami.

b. Argus. Argus.

Luen. *albo* l'Argus. *Fran.*

Skrzydła bardzo szérokie, serduszkowato listkowate: w nich lotki szrodkowe nadzwyczay przedłużone i rozszérzone, ozdobnie wzdłuż oczkowane. Goleń bez ostrogi. n. p. Phasianus Argus. GL.

Liczymy tu *jeden* gatunek. Oyczyzną jego jest wyspa Sumatra. Wielkością ciała przechodzi on *Bażanta szrebrnego*. Jest bardzo piérzchliwy i bardzo trudny do ugłáskaniá. Już dlá samego kształtu skrzydeł *Argus* powinienby stanowić rodzáy udzielny; gdyż w całéy gromadzie Ptáków nieznáydziemy jm podobnych. — Skráyná jego lotka má *iedenaście* calów długości: następne są stopniami coráz dłuższe. Ośmnástá (szrodkowá) lotka jest przeszło *dwadzieścia siedm* calów długá. Dziesięć piérwsze lotki są niepozorne zwyczaynego kształtu; następne zaś nadzwyczáy szérokie i na zewnętrznéy chorągiewce rzędem powabnych, oczkowatych, mieniących plám przyozdobione. Liczba takich oczek na jednéy lotce (stósownie do jéy długości) przechodzi od dziewięciu do ośmnástu. Ogon *Argusa* podobny jest ogonowi *Bażanta*, lecz rozwiialny i bardzo

długi; bo blizko cztéry stóp miary reńskiéy wynoszący. Samice maią skrzydła zwyczayne bez wszelkich ozdób.

Samiec *Argus* w chwilach wesołości stoiąc na gałęzi drzewa zniżá swe piersi, podnosi rozwiniony ogon w górę, i roztáczá przepyszne skrzydła swoie. W takiéy postawie obracaiąc się przodem do słońca, cieszy się igrzyskiem świetnie mieniących i połyskuiących maści ubarwieniá swoiego.

RODZAY X. (117.)

PAW. *PAVO.*

Paon. *Fran.* Pfau. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, przy osadzie bez woskuwki. Szczęka wiérzchniá przy końcu wypukłá, w pół háczykowatá. Nosdrza na bokach dzióba odsłonione. Głowa bardzo drobnémi piórkami upstrzoná. Na czole czub z piór pęzelkowatych, w górę stérczących. U starych na policzkach smugi nagie. U samca pióra nadogonowe bardzo przedłużone, liczne, na końcach pięknie oczkowate. — Stéruwki właściwe miernie długie, w liczbie ośmnáście. Ogon z stéruwek i z piór nadogonowych złożony, bardzo przedłużony, rozwiialny. Nogi mierne. Goleń nagi, jedną lub więcéy ostrogami uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury krótkie, grube, tępe. n. p. Pavo cristatus. GL.

Známy *trzy* gatunki *Pawiów*. Oyczyzną ich są południowe kraie i wyspy Azyi. Samce wszystkich należą do liczby Ptáków náyozdobnieyszych. Gatunek za przykład wymieniony pochodzi piérwiástkowo z wysp Japońskich. Sprowadzony podobno za czasów *Alexandra Wielkiego* do Europy; został nie-

niemal w wszystkich jéy częściach przyswoionym. — Samiec tego gatunku jest w tym rodzaiu náyokazalszym, a w całéy téy gromadzie náywspanialszym Ptákiem. Świetność i mieniącość maści w piórach jego szyi i pleców jedná mu piérwsze po *Kolibrach* mieysce; ogon zaś jego przystroiony przepysznie różnomaścistémi oczkowatémi palmami czyni między nim a Kolibrami wątpliwém piérwszeństwo.

Wesoły *Paw* w dniu pogodnym roztaczá swóy bardzo długi i obszérny, kolisty, w górę podniesiony ogon; a zwracaiąc się przodem w różnych kierunkach do słońca, zdaie się, że zná zachwycaiącą piękność swoię, i że w świetnie mieniących oczach ogona chluby swoiéy upatruie. Tak piękny Ták má głos wrzaskliwy i nieprzyiemny. Samice mniéy są powabne. Jch pióra nadogonowe są krótkie i bez wszelkich ozdób. Gnieżdzą się w gęstych krzewach i zaroślach. Gniázda swoie ukrywaią z náywiększą troskliwością przed samcem; gdyżby jm jaia potłukł i powypiiał. Samce młode zdychaią náywięcéy w roku drugim; t. j. w ten czas, gdy jm świetne pióra nadogonowe wyrástać zaczynaią; do wydaniá albowiem z siebie tylu i tak wielkich piór, potrzeba niezmiernéy siły wewnętrznéy. Mięso Pawiów jest smaczne.

RODZAY XI. (118.)

GŁUSZEC. *TETRAO.*

Coq-de-Bruyère. *albo* Tetras. *Fran.*
Waldhuhn. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa bez woskuwki przy osadzie, ogrubny, okrągło daszkowaty, wypukły, w pół há-

czykowaty. Policzki piórami pokryte. Nad okiem blizna księżycowatá nagá, pospolicie drobnémi, gęstémi brodawkami najężoná. Skrzydła mierne. — Ogon zwyczayny mierny z ośmnastu stéruwek złożony. Nogi przykrótkie, całe kosmate. Goleń bez szpona. Błona (przy osadzie spinaiącá palce) ząbkowaná. Palec tylny bardzo krótki. Pazury krótkie, ściśnione, łukowate. n. p. Tetrao Urogallus. GL.

Ten rodzáy mieści w sobie blizko *dziesięć* gatunków, z których w saméy Europie známy pięć. Wszystkie żyią dziko w lasach i na polach. Żywią się liśćmi i pączkami drzew, tudzież owocami i nasionami roślin, Owadami i Robákami. Mięso maią wyborne. Wszystkie gnieżdzą się w gęstwinach pod krzákami albo zupełnie na goléy ziemi, albo na prostém z suchéy trawy usłaném gniáździe.

Gatunek za przykład podany jest z wszystkich náywiekszy. Samiec w chwilach porankowych daie słyszéć swóy szczególnieyszy, donośny krzyk, który Myśliwi *graniem* nazywaią. W czasie tego graniá tak się zapominá, że traci słuch i wzrok: i to jest jedyná chwila, w któréy go podéyśdź i zastrzelić możná; gdyż z resztą jest on Ptákiem bardzo ostrożnym i pierzchliwym.

RODZÁY XII. (119.)

KUROPATWA. *PERDIX.*

Perdrix. *Fran.* Feldhuhn. *Niem.*

Dziób krótki, ogrubny, ściśniony, wypukło daszkowaty, w pół háczykowaty, bez woskuwki przy osadzie. Głowa całá piórami pokrytá, u niektórych tylko powieki nagie. Skrzydła mierne. Ogon krótki. Nogi mierne. Golenie nagie, u niektórych

ostrogami lub szczkami uzbroione. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Palec tylny krótki. Pazury u wszystkich palców krótkie, ściśnione, kończyste. —

W tym rodzaiu liczymy przeszło *czterdzieści* gatunków, z których w saméy Europie mieści się sześć. Wszystkie żyią w polach w blizkości gęstych krzaków. Żywią się liściami i nasionami roślin, tudzież Owadami i Robákami. Gnieżdzą się na goléy ziemi. Są bardzo mnożne. Pisklęta jch zaledwie się wydobyły z jaia, zaráz z gniázda uciekaią, chociáż się jeszcze skorupa za niémi włóczy. Wszystkie maią mięso wyborne. Dawnieysi Systematycy włączali je do rodzaiu *Tetrao*; tegocześni zaś dzielą je na trzy następuiące podrodzaie.

a. Frankolin. Francolinus.

Francolin. *Fran.*

Goleń samca jedną lub więcéy ostrogami uzbroiony. n. p. Tetrao Francolinus. GL.

Takich liczymy w powyższéy liczbie blizko dziesięć gatunków, które znáyduiemy w różnych częściach świata. Z tych w Europie żyie tylko ten gatunek, który właśnie za przykład wymieniony został. —

b. Kuropatwa. Perdix.

Perdrix. *Fran.*

Goleń Samca tępym szczkiem uzbroiony. n. p. Tetrao Perdix. GL.

Tych opisuią Naturaliści przeszło dziesięć gatunków. W saméy Europie známy jch cztéry: mianowicie gatunek za przykład podany znáyduie się niemal w wszystkich kraiach, i zimuie stale w mieyscu urodzeniá.

c. Przepiórka. Coturnix.

Caille. *Fran.*

Goleń bez ostrogi i bez szczka w obu płciach. n. p. Tetrao Coturnix. GL.

Do tego oddziału należy blizko dwadzieścia gatunków. Z pomiędzy tych, gatunek za przykład podany żyie przez lato w wszystkich okolicach Europy; na początku zaś jesieni ciągnie do kraiów cieplyszych; a że tę podróż odbywá w czasie pogodnych nocy: dáł przeto powód do niedorzecznych powieści, które się dotąd między ciemném pospólstwem utrzymuią.

Cuvier oddzielá od tego oddziału *Przepiórki Amerykańskie* pod napisem *Les Colins*, ou *les Cailles d'Amerique.* Oddziál ten uważámy za zbyteczny; bo nie má stałéy zasady.

RODZAY XIII. (120.)

GOŁĄB. *COLUMBA.*

Pigeon. *Fran.* Taube. *Niem.*

Dzióh mierny, szczupły, słabo ściśniony. Szczeka wiérzchnia przy końcu słabo wypukłá, spadzistá, od spodniéy mało co dłuższa. Nosdrza w osadzie dzióba w błonie za życia nabrzmiałéy, wzgórki na bokach dzióba tworzącéy. Skrzydła mierne. Nogi przykrótkie. Goleń bez ostrogi krótszy niż palec szredni. Palce rozsunione, bardzo mało przy osadzie błoną spięte. Palec tylny krótki. Pazury mierne, łukowate, ściśnione kończyste. n. p. Columba Palumbus. GL.

Známy dobrze rozróżnionych przeszło *sto* gatunków Gołębi. Z tych przeszło dwadzieścia przyswoionych należą do ptastwa domowego. Reszta żyie dziko w lasach. Każdá część świata, a nawet każdá niemal większá wyspa ma z ostatnich sobie właściwe gatunki. Wszystkie maią mięso wyborne. Żywią się owocami i nasionami roślin. Podług kształtu ogona dzielimy je na dwa następuiące oddziały.

a. Równo-ogoniaste.

Ogon mierny, równo przycięty. n. p. Columba Oenas. GL.

b. Długo-ogoniaste.

Ogon długi lub przedłużony, wązki, stopniowany, ostro klinowaty. n. p. Columba migratoria. GL.

Gołębie czynią ważny wyiątek w rzędzie *Grzebiących.* — Wszystkie lubią látać gromadnie; lecz żyia w jednożeństwie. Dzikie gnieżdzą się na drzewach lub w dziurach niedostępnych skał. Samiec z samicą trudnią się usłaniem gniázda. Samica znosi dwa jaia, i te wysiaduie na przemián z samcem. Piskleta legną się ślepe i niedołężne: rodzice muszą je przez znaczny czas karmić: czém różnią się od większéy liczby *Grzebiących.*

Gołębie przyswoione, czyli domowe należą do liczby Ptáków náymnożnieyszych. Znoszą one wprawdzie podobnie jak dzikie tylko po dwa jaia; lecz wysiadywanie jáy odbywaią dziewięć razy do roku. Młode po skończonych sześciu miesiącach przy mierney wygodzie już się párzą. Podług obrachunku wspartego na doświadczeniach, można sie z jednéy páry dochować w dziewięciu latach przeszło ośmnaście tysięcy sztuk Gołębi.

RODZAY XIV. (121.)

KUSAK. *CRYPTURUS.*

Tinamou. *albo* Ynambus. *Fran.* Steissvogel. *Niem.*

Dziób mierny lub cokolwiek dłuższy niż głowa, szczupły, prosty, trochę spłaszczony, na końcu tępy, przy osadzie woskuwką opatrzony. Szczyt széroki, prosty, przy końcu spadzisty, począwszy od woskuwki aż do końca od boków dzióba odznaczony. Broda od zuchw odznaczoná. Brzegi szczęki wiérzchniéy pokrywaią dolne. Pascz obszérná. Otwory nosdrzy wklęsłe, naboczne, blizko szrodka dzióba przy brzegu woskuwki. Język bardzo krótki, tróykątny. Skrzydła krótkie, lotne. Ogon bardzo krótki, lub żáden. Nogi mierne. Goleń nagi bez ostrogi. Palce przednie bardzo mało przy osadzie błoną spięte. Palec tylny bardzo krótki, od ziemi odsuniony. Pazury krótkie, tępe: szredni rozwiniony. n. p. Tetrao cinereus. GL.

Jakkolwiek *Kusáki* różnią się od wszystkich Ptáków tego rzędu: mimo to wmieszane były dawniéy do rodzaiu *Tetrao,* z którego cechami náymnieyszego nie maią podobieństwa. Liczymy ich teráz *dziewięć* gatunków. Wszystkie prawie są mieszkańcami Ameryki południowéy. Żyią w lasach i w gęstych zaroślach. Żywią się liściami, owocami i nasionami roślin. Obok tych pożéraią Owady i Robáki. W wieczór zwábiaią się donośnym głosem w gromady, i przepędzaią noc na gałęziach drzew blizko ziemi. Gnieżdżą się na gołéy ziemi pod gęstémi krzákami. Są bardzo mnożne. Pisklęta ich zaráz po wylęgnieniu się uciekaią z gniázda: same dlá siebie szukaią pożywieniá: są bardzo ostróżne, i za usłyszeniem jakiego szelestu, chowaią się w tráwę.

Gatunki teráz znane przechodzą od okazałości *Bażanta* do wielkości *Przepiórki*. Wszystkie maią mięso wyborne.

RODZAY XV. (122.)

STEPUWKA. *PTEROCLES.*

Ganga. *albo* Gélinotte. *Fran.* Sandhuhn. *Niem.*

Dziób krótki, przyszczupły, prosty, lekko ściśniony, daszkowato stożkowaty. Szczeka wiérzchniá cokolwiek dłuższá. Szczyt przy końcu słabo spadzisty. Nosdrza piórami pokryte. Głowa całá piórami pokrytá, z przodu kończystá, nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła bardzo długie, pałasikowate. Ogon mierny, klinowaty: u niektórych dwie szrodkowe stéruwki znacznie przedłużone. Nogi krótkie, aż do palców kosmate. Palce przednie zbliżone, wązką błoną przy osadzie spięte i obrąbione. Palec tylny bardzo mały, od ziemi usuniony, w kształcie szczeczka. Pazury krótkie. n. p. Tetrao Alchata. GL.

Známy dotąd *cztéry* gatunki. Z tych dwa mieszkaią na Ukrainie, w małéy Tartaryi i daléy ku wschodowi za Dnieprem. Zdarzá się czasem (lubo arcy rzádko), że się pokazuią także i w kraiach daléy ku zachodowi i ku północy leżących. I tak dnia 20. Sierpnia 1801. r. pokazała się para z gatunku *Tetrao arenarius* w Xięstwie Anhaltskim w okolicy miasta Köthen. Samiec został ubity, i przez NAUMANNA bardzo dobrze odrysowany i opisany (*). „Ta para » Ptáków (mówi NAUMANN) żérowała na wzgórku

(*) *Patrz*: Naturgeschichte der Land-und Wasservögel etc. von NAUMANN. Nachtrag erstes Heft. *strona* 41. Tabl. VII. fig. 15. *tudzież*: Achtes Heft. *strona* 442. jest *sprostowanie nazwiska.*

» kwokaiąc podobnie jak Kury przy kurczętach. » Były bardzo śmiałe. Widziały strzelca; mimo to » pozwoliły blizko przystąpić do siebie. Wznosząc » się na powietrze klaskały skrzydłami podobnie » jak Gołębie. Ubity samiec miał wole napełnio- » ne ziarnem soczowicy, pszenicy i jęczmienia, mię- » dzy którémi znáydowało się kilka Owadów."

Krótkością palca tylnego czynią *Stepuwki* bardzo piękny przechód do rzędu następuiącego.

Wspomnieć tu musimy, że do tego rzędu liczono także pewien rodzáy Ptáków pod nazwiskiem

Dronta. Didus.

Podług świadectwa niektóryeh Pisarzów należało do niego trzy następuiące gatunki: 1. *Didus ineptus*, le Dronte. 2. *Didus solitarius*, le Solitaire 3. *Didus nazarenus*, le Nazare, albo l'oiseau de Nazare.— Wszystkie miały bydź Ptákami bardzo dużémi. Wszakże náymnieyszy z nich wielkością ciała miáł przechodzić Łabędzia. Żyły one na kilku wyspach morza wschodnio Jndyyskiego; lecz że látać nie umiały, a miały mięso bardzo smaczne: ztąd przez zawiiaiących tam maytków tak wytępione zostały, że z nich nawet ślad niepozostáł. A że ani ścisłych opisów, ani wierzytelnych obrazów tych Ptáków nie mámy: przeto o nich tylko nawiasową czynimy wzmiankę.

Tegocześni Astronomowie chcąc przynáymniéy zachować pamiątkę tych tak wcześnie przez nierząd wytępionych ptáków, ochrzcili jch nazwiskiem *(der Einsiedlervogel)* jednę Konstellacyią, którá się znáyduie na południowéy pułkuli nieba przy końcu ogona *Węża wodnego* a pod *znakiem Wági*. Tak więc *Dronty* przestawszy żyć na ziemi, nieprzestaną nigdy błysczéć na niebie.

Na tém kończymy uwági nad rzędem Ptáków Grzebiących.

Tablica XXXII. (78.)

Rzęd Siódmy (23.)

BIEGAJĄCE. CURSORES.

Ptáki maiące nogi biegowe: mniéy więcéy wysokie, rzádko krótkie, dwu lub tróypalczaste zawsze bez palca tylnego: palce przy nasadzie cokolwiek błoną spięte; pazury pospolicie grube; dzióby rozmaite.

			Pokrewieństwa. Familiae.
Dzióby	cały rogowy; skrzydła	lotne	1. Polne. *Campestres.*
		nie lotne	2. Nielátaiące. *Proceri.*
	przy nasadzie błoną pokryty, skrzydła lotne		3. Nabrzeżne. *Littorales.*

UWAGI DO TABLICY XXXII. (78.)

Rzęd Ptáków *Biegaiących* jest prawdziwie rzędem poszrodkowym między *Grzebiącémi* i *Brodzącémi*. Jedna bowiem część Ptáków tu należących żyie prawie wyłącznie nasionami i owocami roślin, okazuie obszérne wole i całe urządzenie żołądka podobne jak w rzędzie Grzebiących, i maią mięso wyborne. Drugie przeciwnie tak sposobem żvciá jak całą budową ciała bardziéy zbliżaią się do Ptáków Brodzących. Jedne między niémi maią skrzydła za krótkie, i nie mogą látać; drugie lubo są opatrzone

skrzydłami zdatnémi do látaniá, maią lot ciężki, i tylko w náywiększéy potrzebie wznoszą się na powietrze; mała tylko liczba uposarzoną jest skrzydłami długiémi. U tych postrzégàmy nogi krótkie, u owych mierne, u jnnych wysokie. Są nawet między niémi i takie, które maią nogi w stósunku do ciała náywyższe w całéy téy gromadzie. Wszystkie atoli w tém się zgàdzaią, że niemaią palca tylnego; przednich zaś palców liczą u káżdéy nogi po trzy lub po dwa. U żádnego nié znáyduiemy ostróg u goleniá.

Tablica XXXIII. (79.)

POKREWIEŃSTWO I. (20.)

POLNE. CAMPESTRES.

Ptáki Biegaiące maiące dziób cały rogowy: skrzydła lotne: nogi krótkie lub miernie wysokie, tróy-palczaste.

			Rodzaie.	Genera.
Golenia	wráz z palcami kosmate		1. Stepnik.	*Syrrhaptes.*
	nagie; nogi	mierne	2. Przepiórzyk.	*Ortygis.*
		wysokie	3. Drop.	*Otis.*

UWÀGI DO TABLICY XXXIII. (79.)

W tém pokrewieństwie zniewoleni jesteśmy przystąpić wprost do uwág nad káżdym rodzaiem w szczególności.

RODZÀY I. (123.)

STEPNIK. *SYRRHAPTES.*

Syrrhapte. *Fran.* Steppenhuhn. *Niem.*

Dziób prawie mierny, przysczupły, ściśniony, prosty, kończysty. Sczyt przy końcu słabo spadzisty. Broda ukośnie w górę ścięta. Nosdrza pió-

rami pokryte. Skrzydła długie, pałasikowate. — (Ogon mierny—?). Nogi krótkie aż do pazurów kosmate, tróypalczaste. Palce krótkie, zbliżone, błoną wystrzyżoną znacznie spięte. Pazury krótkie. n. p. Tetrao paradoxus. GL.

Wiemy dotąd tylko o *jednym* gatunku; lecz i ten nie wiele jest znany. Má mieszkać w stepach Tatarskich. Należy jescze pomiędzy náywiększe osobliwości w zbiorach zoologicznych. Lubo zwiedziłem náyznakomitsze tego rodzaiu gabinety: nigdzie go jednakże nie widziałem. Za zupełną więc wierzytelnością powyższéy cechy rodzaiowéy zaręczyć niemogę; w opisaniu atoli nóg wszyscy się Naturaliści zgadzaią. Obyczaie i sposób życiá *Stepnika* są nám nieznaiome.

RODZÁY II. (124.)

PRZEPIÓRZYK. *ORTYGIS.*

Turnix. *albo* Tridactile. *Fran.* Laufhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, przysczupły, prosty, ściśniony, kończysty, daszkowaty z sczytem przy końcu spadzistym. Broda słabo ukośnie ścietá. Nosdrza błoną nagą pokryte, z otworami aż blizko szrodka dzióba. Głowa piórami pokrytá. Skrzydła mierne, lotne. Ogon krótki. Nogi mierne. Goleniá nagie. Palce prawie wolne. Pazury krótkie. n. p. Tetrao Gibraltaricus. GL.

Známy dotąd *sześć* gatunków. Z tych dwa znáyduiemy w zachodnio południowych kraiach Europy; reszta zaś mieszká w jnszych częściach świata, jako to: na wyspie Madagaskar, w Ázyi południowéy i na wyspach jéy przyległych. Przepiórzyki żyią na polach i w gęstych krzákach. Żywią się ziar-

nem roślin, Owadami i Robákami. Gnieżdzą się na gołéy ziémi w gęstym chwaście lub pod krzákami. Mięso maią jádalne.

RODZAY III. (125.)

DROP. *OTIS.*

Outarde. *Fran.* Trape. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, prosty, ściśniony, w pół klinowaty. Szczęka wiérzchniá przy końcu daszkowato wypukłá, spadzistá. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe, na bokach blizko szczytu dzióba. — Skrzydła przykrótkie, lotne. Ogon mierny. Nogi potężne, wysokie. Palce krótkie, na bokach błoną obrąbione, a przy nasadzie równo spięte. Pazury grube, krótkie, tępe. n. p. Otis tarda. GL.

W tym rodzaiu liczymy przeszło *ośm* gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. W Europie postrzégamy z nich dwa następuiące: *Otis tarda* i *Otis tetrax*. Obadwa są Ptákami przelotnémi. Przybywaią do nás w połowie wiosny. Gnieżdzą się párami w równinach między zbożem na gołéy ziemi. Żywią się ziarnem, liśćmi ziół, Owadami i Robákami. W jesieni zbiéraią się w znaczne stada i ciągną do kraiów ciepleyszych. Mięso młodych jest wyborne; starych zaś cokolwiek przytwarde; lecz jeżeli skruszeie przez párę dni, staie się zwierzyną wyśmienitą.

Wybrawszy się na Dropie przede dniem: możná je brać za pomocą Hartów; gdyż z przyczyny krótkich skrzydeł nie mogą się wznieść od razu na powietrze.

Czasem (lubo arcy rzádko) przybywá do nás z Afryki gatunek trzeci: *Otis Houbara.* Dowodem

tego jest piękny exemplárz samca z tego gatunku, który się znáyduie w zbiorze Zoologicznym Królewsko Warszawskiego Uniwersytetu, a który ubito w okolicy Wrocławia na początku Października 1800 roku. Naumann, Bechstein i inni tegocześni Niemieccy Naturaliści brali z tegoż samego exemplarza wzory do dzieł swoich; dotąd albowiem niewidziano go w Europie.

Gatunek za przykład wymieniony *(Otis tarda)* jest z wszystkich dotąd znanych náywiększy; a z przyczyny szczególnieyszego worka podjęzykowego, zasługuie na osobną uwágę. Pod językiem jego napotykámy otwór ściągalny do worka błonowego, jakiego dotąd u żádnego innego Ptáka nieodkryto. Worek ten jest tak długi jak szyia. Przy dzióbie jest on náyobszérnieyszy: potém zwężá się stożkowato aż do dwóch trzecich części długości swoiéy: odtąd znowu zaczyná się rozszérzać i przybiérá na końcu kształt podłużnéy chemicznéy kolbeczki. — Przeznaczenie tego osobliwszego worka jest jeszcze nieznaiome; jest bowiem u dołu zaokrąglony: má tylko jeden otwór pod językiem: nie można go więc poczytać za wole, gdyż to jest obok niego dosyć wyraźne. Niektórzy Badacze ośmielili się twiérdzić: że *Dropie* noszą w tych workach wodę dlá swych dzieci; inni zaś utrzymuią, że ten worek podjęzykowy służy im do ułatwieniá lotu, i dodaią to postrzeżenie, że Dropie podnosząc się z ziemi otwiéraią dzióby dlá wpuszczániá powietrza do wspomnianego worka, który wypełniwszy się powietrzem czyni lżeyszém ich ciało. Obadwa te twiérdzeniá są práwda tylko przypuszczeniami; ostatnie atoli prędzéy się usprawiedliwić pozwoli; gdyż zbyt słabe, i ledwie widoczne muszkuły przy tym worku, użycie jego do noszeniá wody okazuią nie możném. — Nie maiąc jednakże postrzeżeń niewątpliwych: rozstrzygnienie tego punktu potrzeba zostawić czasowi.

Tablica XXXIV. (8o.)

POKREWIEŃSTWO II. (21.)

NIELÁTAIĄCE. PROCERI.

Ptáki Biegaiące maiące dziób cały rogowy: skrzydła bardzo krótkie, do látaniá nie zdatne: nogi wysokie dwu lub tróypalczaste.

			Rodzaie.	Genera.
Nogi	tróypalczaste; pazury	przyszrodkowe náydłuższe	1. Kazuar.	*Casuarius.*
		wszystkie prawie równe	2. Rea.	*Rhea.*
	dwupalczaste; palec skráyny bez pazura		3. Struś.	*Struthio.*

UWÀGI DO TABLICY XXXIV. (8o.)

To pokrewieństwo zawiérá w sobie náywiększe i náyokazalsze jstoty w całéy téy gromadzie; lecz obok jch olbrzymiéy wielkości zaráz na piérwszy rzut oka krótkość skrzydeł, a w nich wietkość i małość lotek zapowiadaią nám, że Ptáki tego pokrewieństwa pozbawione są korzyści jnném Ptákom właściwéy t. j. że látać nie umieią, i że (podobnie jak zwiérzęta niemaiące skrzydeł) ciągle na ziemi zostawać muszą. O téy jch niezdolności do látaniá przekonywámy się jescze mocniéy przy rozczłonkowaniu jch ciała.

Kość piersiowá, jak wiadomo, jest u Ptáków podstawą dlá tych muszkułów, które służą do poruszaniá skrzydeł; a wysokość jéy wystawy szrodkowéy obok szérokości saméyże kości piersiowéy, będąc miarą wielkości muszkułów skrzydłowych, są oráz oznaką mocy lotu káżdego Ptáka. O téy práwdzie przekonaliśmy się dostatecznie na tych Ptá-

kach, któreśmy dotąd poznali; szczególniéy zaś porównywaiąc kość piersiową Ptáków *Drapieżnych* z tąż kością u *Grzebiących*. Lecz że w wszystkich dotąd rozważanych rzędach i pokrewieństwach szrodkowá wystawa kości piersiowéy była wyrażną, wszystkie też znaleźliśmy obdarzone zdolnością do látaniá. W tém pokrewieństwie nastręczá się nám widok zupełnie nowy. — Kość piersiowá w Ptákach *Nielataiących* jest płaská bez szrodkowéy wystawy i naśladuie kształt słabo wypukłego pancérza: a tém samém niepodobna zwykłéy kości piersiowéy w Ptákach, zbliżá się podobieństwem do *mostka* zwiérząt *Ssących*. Stosownie do takiego ukształceniá kości piersiowéy znáyduiemy u nich muszkuły skrzydłowe bardzo cienkie i słabe: a przeto do dźwigaiá i utrzymaniá w powietrzu ciała tak wielkich Ptáków zupełnie nie zdolne. Do tak małych i słabych muszkułów na piersiach, łączy się niestosowná krótkość i sczupłość kości w jch skrzydłach: a tak przyczyna zupełnéy niemożności látaniá już w samém wewnętrznem jch urządzeniu jest oczywistą. Cóż dopiéro, gdy do téy dodámy jescze wietkość i krótkość piór w jch małych skrzydłach?

Uymę mocy w skrzydłach wynagrodziło jm Przyrodzenie siłą w nogach. Jakoż nogi jch opatrzone są tak potężnémi muszkułami i wsparte tak dużémi kościami, że się aż za wielkie w stósunku do ciała wydaią. Z takiém uposarzeniem nóg postrzégámy w nich zgodne zdolności. Wszakże niektóre między niémi gatunki biegaią rączéy niż náyszybsze Konie. —

U wszystkich znáyduiemy wole wyraźne; reszta zaś wnętrzności jest różną w różnych rodzaiach.— Wszystkie szukaią dlá siebie pożywieniá w płodach Królestwa Roślin. Wszystkie gnieżdzą się na gołéy ziemi. —

RODZAY I. (126.)

KAZUAR. *CASUARIUS.*

Casoar. *Fran.* Kasoar. *Niem.*

Dziób mierny, ściśniony, prosty z sczytem słabo nożykowato spadzistym. Otwory nosdrzy okrągławe, na bokach blizko szrodka dzióba. Skrzydła náykrótsze, bez piór, u niektórych długiémi rogowémi prętami zamiast lotek opatrzone. Pióra na ciele wietkie, sczeciasto strzępiaste. Nogi wysokie, potężne, tróypalczaste. Palce przy osadzie bardzo mało błoną spięte. Palec káżdy má cztéry członki. U wszystkich pazury grube, długie, kończyste: pazur szrodkowy náydłuższy. n. p. Struthio Casuarius. GL.

Známy dotąd dwa gatunki *Kazuarów.* Jeden z pomiędzy nich mieszká w południowéy Azyi, drugi w Nowéy Hollandyi. Azyiatycki jest czárny i má na głowie duży wyrost rogowy w kształcie szyszaka w tył zwróconego; Nowohollandski zaś jest rudy i bez nadrostu na głowie. Obadwa żywią się soczystémi owocami roślin, tudzież Owadami i Robákami. Zboża nie jádaią. Są bardzo mnożne. Biegaią bardzo szybko. Są práwda w tém pokrewieństwie náyniższe; ale wielkością ciała trzymaią piérwsze mieysce po *Strusiu.* Jch jaia i mięso młodych maią bydź bardzo smaczne. Skrzydła jch są tak małe, że jm nawet w biegu nic niepomágaią.

Rozczłonkuiąc *Kazuara* postrzégámy tę osobliwość, że má język bardzo krótki na bokach ząbkowany, wole duże, trawieniec muszkułowy potężny; a niedostaie mu *odwilżacza.* Mądre Przyrodzenie wskazawszy dlá niego miękkie owoce roślin na pożywienie: uięło mu zaráz tę część wnętrzności, która służy do odwilżaniá twardych ziarn roślinnych nasion. Nadto kiszkę grubą znáyduiemy w nim bardzo krótką; kanáł zaś odchodowy i trzewia podobne jak w jnnych Ptákach.

RODZAY II. (127.)

REA. *RHEA.*

Touyou. *albo* Churi. *Fran.* Nandu. *albo* Rhea *Niem.*

Dziób mierny, prosty, spłasczony, tępy, woskuwką przy osadzie pokryty. Szczęka wiérzchnia dłuższa niż spodnia, tępym háczykiem zakończona. Szczyt i broda odznaczone. Otwory nosdrzy jáykowate, na bokach przy szrodku dzióba. Skrzydła krótkie, nie lotne, długiémi wietkiémi piórami pokryte, bez szponów przy zgięciu. Głowa, szyia, boki ciała i nogi aż do goleniów położystémi puchowatémi piórkami pokryte. Na plecach pióra większe strzępiaste. Kuper bez stéruwek pokryty krótkiémi piórkami. Nogi wysokie, potężne, tróypalczaste. Palce wolne, wszystkie pazurami tępémi, grubémi, prawie równémi zakończone. n. p. Struthio Rhea. GL.

Rodzáy *Rei* obéymuie dotąd *jeden* gatunek. Oyczyzną jego są południowe kraie Ameryki, a mianowicie pasmo gór Andyyskich. *Rea* żyie gromadnie po kilka samic z jednym samcem. Gnieżdzą się ná gołéy ziemi. Są bardzo mnożne. Żywią się liśćmi, owocami i nasionami roślin. Jch jaia i mięso młodych maią smak wyborny. Pióra z jch skrzydeł używá tylko pospólstwo Amerykańskie do ozdób ubioru swoiego. Náywyższe między niémi nie przechodzą sześciu stóp miary reńskiéy. Młodo złowione łatwo się oswáiaią. O jch wewnętrznéy budowie ciała nic jescze stanowczego nie wiemy.

RODZAY III. (128.)

STRUŚ. *STRUTHIO.*

Autruche. *Fran.* Strauss. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, płaski, na końcu zaokrąglony, tępy. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy na dzióbie podłużne. Głowa i większa część szyi nagie, rzádkiémi tylko włoskami upstrzone. Skrzydła nie lotne, wielkiémi kędzierzawémi piórami pokryte, dwoma szponami przy zgięciu uzbroione. Na piersiach guz duży, nagi, twardy. Boki ciała i nogi całe zupełnie nagie; reszta ciała miernémi piórami pokrytá. Stéruwki w ogonie podobne piórom w skrzydłach. Nogi bardzo wysokie, potężne, dwu palczaste. Każdy palec má cztéry członki. Na palcu przyszrodkowym pazur gruby, podłużny, kopytkowaty. Palec skráyny przez pół krótszy bez pazura. n. p. Struthio Camelus. GL.

Do tego rodzaiu liczymy tylko *jeden* gatunek; a ten jest náyogromnieyszém zwiérzęciem w gromadzie Ptáków. Dorosły samiec przechodzi ośm stóp wysokości, samice zawsze są niższe, i rzádko siedm stóp przenoszą. Oyczyzną jego są piáscżyste pustynie Afryki. *Strusie* żyią w wielożeństwie znacznémi stadami. Żywią się liśćmi i nasionami roślin. Są bardzo mnożne. Jaia składaią na gołym piásku. Samice mieszkaiące między zwrotnikami blizko równika siedzą na jaiach tylko w nocy, przez cały zaś dzień zostawiaią je ciepłu słońca; przeciwnie te, które mieszkaią zewnątrz zwrotników, muszą ciągle siedzieć na jaiach, i tylko je w czasie południa opusczaią. Samiec zawsze się bawi w blizkości gniázd samic swoich, i broni je przeciw napadom zwiérząt drapieżnych z taką zaciekłością, że się go nawet *Szakale* boią.

Trawienie kamieni i kawałków żelaza, które przypisywano Strusiowi, należy pomiędzy niedorzeczne twiérdzenia. Wszystkie Ptáki (jak wiadomo) dlá ułatwieniá trawieniá połykaią piásek tém grubszy im są większe; a że *Struś* jest náywiększym z Ptaków: przeto on zamiast piásku połykaiąc małe kamyki, zdarzyć się może, że połknie czasem i mały kawałek żelaza; lecz to czyni mu w żołądku podobną przysługę jak káżdy jnny kamyk dopóki się nie zetrze. Jeżeli podobne użycie kamyków może się nazwać jch trawieniem: wszystkie więc Ptáki trawią kamyki; bo je wszystkie połykaią.

Wole, odwilżacz i trawieniec znáyduiemy w *Strusiu* podobne jak w Ptákach Grzebiących. Trzewia są w nim wielkie, kiszka grubá znaczńéy długości; kanáł zaś odchodowy tak obszérny, że się w nim uryna podobnie jak w pęcherzu zbiérać może. Z téy przyczyny jeden tylko *Struś* (między Ptákami) może osobno oddawać urynę a osobno odchód gruby.

Co Cuvier za osobliwość w téy gromadzie podaie, że żyła zastępuiącá mieysce członka płodnego u Strusia má bydź tak długą, iż ją często z kanału odchodowego wypuszczá: to bynáymniéy osobliwością nazwać się nie może; gdyż podobne dowolne wypuszczanie téy żyły uważałem na wiosnę u starych *Kaczorów domowych*; a przecież te wielkością ciała nie mogą jśdź w porównanie z Strusiami.

Struś uciekaiąc rzucá za siebie piásek z znaczną siłą; bieg zaś má pewnie náyszybszy z wszystkich dotąd znanych zwiérząt. W biegu trzymá się kierunku wężykowatego, i robi ustawicznie skrzydłami. Pióra z jego skrzydeł i z ogona, będąc używane do stroiów damskich, są ważnym przedmiotem handlu. Jaio *Strusia* váży blizko trzy funty, i má bydź bardzo smaczne. Mięso, mianowicie młodych, jest wysoko cenione od Narodów Afrykańskich.

Tablica XXXV. (81.)

Pokrewieństwo III. (22.) NABRZEŻNE. LITTORALES.

Ptáki Biegaiące maiące dziób przy nasadzie mniéy więcéy błoną pokryty: skrzydła lotne: palce u nóg pospolicie nie równo spięte.

Dziób			Rodzaie.	Genera.
prosty	mierny, cały błoną pokryty		1. Samotnik.	*Arenaria.*
	krótszy niż głowa, na końcu rogowy		2. Siéwka.	*Charadrius.*
	przedłużony	gruby, od spodu nożykowaty	3. Klinodziób.	*Burhinus.*
		przysczupły, ściśniony	4. Ostrygojád.	*Haematopus.*
		sczupły, walcowaty	5. Cienkonóg.	*Himantopus.*
łukowaty	krótszy niż głowa, kończysty		6. Ściga.	*Tachydromus.*
	przedłużony, tępy		7. Łukodziób.	*Falcinellus.*

UWÀGI DO TABLICY XXXV. (81.)

Ptáki do tego pokrewieństwa należące, żyią prawie wyłącznie Owadami i Robákami. Z przyczyny więc szukaniá żywności jedne zatrzymuią się na polach świérzo zoranych i na brzegach wód; drugie zaś uwiiaią się jedynie przy wodach, i wchodzą w nie dopóty, dopóki bez zmaczaniá piór na brzuchu zgruntować mogą. Wszystkie są Ptákami wędrowno przelotnémi. Oprócz czasu, którego potrzebuią na wysiedzenie jáy i na wychowanie dzieci, rzádko na jedném mieyscu długo zabawiaią. Wysokość nóg znáydziemy u nich bardzo różną względnie do różnych rodzaiów; zobaczymy je bowiem u jednych prawie mierne, u drugich wysokie, u jnnych náywyższe. Długość szyi i dzioba spostrzegámy odpowiadaiącą wysokości nóg. Palec skrayny z szrednim jest u nich pospolicie daléy od nasady błoną spięty, niż szredni z przyszrodkowym: tak spięte palce nazywámy *palcami niérówno spiętémi.* U większéy ich liczby nieznáyduiemy między wnętrznościami ani wola ani odwilżacza; trawieniec zaś jest w nich zwykle cienki woreczkowaty. Słowem, to pokrewieństwo jest piękném ogniwem, które daie nieznaczny przechód od Ptáków żyiących na suchym ládzie do Ptáków brodzących. Dalsze uwági lepiéy rzecz tę wyiaśnią.

RODZÀY I. (129.)

SAMOTNIK. *ARENARIA.*

Sanderling. *Fran.* Sandläufer. *albo* Sonderling. *Niem.*

Dziób mierny, błoną pokryty, szczupły, prosty, walcowaty, przy końcu zgrubiały. Szczęka wiérz-

chnią ostro kończystą. Otwory nosdrzy na bokach dzióba, podłużno okrągławe, (na przelot przebite?) Skrzydła mierne, lotne. Nogi mierne wysokie. Palce przy nasadzie bardzo mało błoną spięte. n. p. Arenaria Calidris. Bech.

Známy *dwa* gatunki *Samotników*. Z tych za przykład podany żyie w Europie; drugi zaś w Ameryce. Europeyski przepędzá wiosnę i lato w Anglii i w jnnych kraiach północnych; a w jesieni posuwá się coráz daléy ku południowi. Gmelin opisał go pod dwiema następuiącémi nazwiskami: *Tringa arenaria* i *Charadrius calidris*. Samotniki należą do liczby Ptáków mnieyszych; nieprzechodzą bowiem wielkością Przepiórki. Żyią na brzegach rzek i jezior. Żywią się Dzdzownikami, Piiáwkami i t. p. Illiger opisał ten rodzáy pod nazwiskiem *Calidris*. — My jdziemy w tym punkcie za większą liczbą Autorów.

RODZÀY II. (130.)

SIÉWKA. *CHARADRIUS.*

Pluvier. *Fran.* Regenpfeifer. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, szczupły, okrągławy, prosty, przy osadzie błonką pokryty; na końcu rogowy zgrubniały, ściśniony, klinowato zakończony. Nosdrza wklesłe, błonką pokryte, z otworami w błonce podłużnémi. Skrzydła lotne. Nogi miernie wysokie. Palce przy osadzie nierówno błoną spięte. n. p. Charadrius Morinellus. GL.

Ten rodzáy zawiérá w sobie blizko *trzydzieści* gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. W samèy Europie známy jch *sześć*. Wszystkie są Ptákami przelotnémi. Gnieżdżą się na ziémi w trávie blizko wody. Żyią w jednożeństwie.

Látaią znacznémi stadami. Zatrzymuią się na brzegach rzék i jezior, i na polach świérzo zoranych. Jch podziwieniá godná ciekawość staie się dlá nich zgubną; bo skoro się który w sidła złapie lub zastrzelony zostanie: drugie zbiegaią się do niego gromadnie. Mięso *Siéwek* jest smaczne. — Rodzáy *Charadrius* był dawniéy przytułkiem wszystkich drobnieyszych Ptáków Biegaiących bez żádnego względu na kształt dzióba.

RODZÀY III. (131.)

KLINODZIÓB. *BURHINUS.*

Oedicneme. *Fran.* Keilschnabel. *Niem.*

Dziób długi, prosty, gruby, silny: przy osadzie wyższy niż szérszy, błoną pokryty: przy końcu rogowy, ściśniony, klinowaty, od spodu nożykowaty. Sczyt rogowy przy osadzie prosty, płaski, słabo zaokrąglony; przy końcu lekko spadzisty. Broda większe pół szczęki zaymuie, przy zuchwach wystaiącá, daléy nożykowato zadartá. Brzegi szczęk ukośnie nasiekane. Nosdrza wklęsłe, z tyłu błonką wyciągniętą pokryte, na przelot przebite, z otworami podłużnémi blizko szrodka dzióba. Skrzydła lotne. Nogi wysokie, dłuższe niż ciało, ogrubnie. Palce przy osadzie nierówno błoną spięte. n. p. Charadrius magnirostris. Latii.

Do tego rodzaiu należy tylko *jeden* gatunek. Oyczyzną jego jest Nowa Hollandyia. Na piérwszy rzut oka dziób jego má cokolwiek podobieństwa z dzióbem *Siéwka Grubonoga* (Charadrius Oedicnemus); lecz stósunkowá długość jch dzióbów rozróżniá je dostatecznie. A cóż dopiéro, gdy na

jnne cechy zwrócimy uwagę? Powyższą cechę rodzaiową ułożyłem podług pięknego exemplarza będącego w zbiorze zoologicznym Paryzkim.

RODZAY IV. (132.)

OSTRYGOJAD. *HÆMATOPUS.*

Pie-de-mer. *albo* Huitrier. *Fran.* Austernfischer. *Niem.*

Dziób przedłużony, przysczupły, silny, prosty, ściśniony, klinowato zakończony, kolorową błoną pokryty. — Nosdrza w rowkach na bokach dzióba z otworami wązkiémi. Skrzydła lotne. Nogi miernie wysokie, silne. n. p. Hæmatopus ostralegus. GL.

Známy jch *trzy* gatunki. Z tych jeden mieszká w Europie, drugi na Przygórku Dobréy Nadziei, trzeci w Nowéy Hollandyi. Wszystkie żyią na brzegach mórz, jezior i rzék dużych. Żywią się Robákami, tudzież wyrzuconémi na brzég drobnémi Rybkami i Mięczákami; szczególniéy zaś zręcznie otwiéraią dzióbem Ostrygi, i pożéraią jch zwiérzątka. Gnieżdżą się w trawie na małych, ale wysokich, wodą oblanych kępach czyli wyspach.

RODZAY V. (133.)

CIENKONÓG. *HIMANTOPUS.*

Échasse. *Fran.* Stelzenläufer. *albo* Strandreuter. *Niem.*

Dziób przedłużony, sczupły, prosty, walcowaty, ostro kończysty, cały błoną pokryty. Sczyt od

osady aż do połowy rowkami odznaczony. Otwory nosdrzy wązkie w rowkach na bokach dzióba. Skrzydła lotne. Nogi szczupłe, w stosunku do ciała náydłuższe. n. p. Charadrius Himantopus. GL.

Wiemy tylko o *jednym* gatunku *Cienkonogów*. Jest on w Europie ptákiem przelotnym. Żyie Robákami. Gnieździ się w tráwie na mieyscach bagnistych. Należy do Ptáków mnieyszych rzádko się u nás pokazuiących. Chociáż jego nad miarę wysokie i szczupłe nogi obok szczupłego i przedłużonego dzióba nie maią w całéy gromadzie Ptáków sobie podobnych: mimo to wmieszali go dawnieysi Systematycy do rodzaiu *Charadrius*, z którym on náymnieyszego nie má podobieństwa.

RODZAY VI. (134.)

ŚCIGA. *TACHYDROMUS.*

Coure-vite. *Fran.* Läufer. *albo* Rennvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, przyszczupły, okrągławy, przy końcu łukowaty, kończysty. Otwory nosdrzy jáykowate. Skrzydła lotne. Nogi wysokie, szczupłe. Palce przy nasadzie prawie równo spięte. n. p. Charadrius gallicus. GL.

W tym rodzaiu liczymy dobrze znanych *dwa* gatunki. Obadwa były dawniéy wmięszane do rodzaiu *Charadrius*. Latham odosobnił je pod nazwiskiem *Cursorius*.

Ścigi żywią się prawie wyłącznie Robákami. — Gnieżdzą się na kępach wodą lub bagnami otoczonych. Są z liczby Ptáków mnieyszych.

RODZAY VII. (135.)

ŁUKODZIÓB. *FALCINELLUS.*

Falcinelle. *Fran.*

Dziób przedłużony, szczupły, okrągławo czworograniasty, łukowaty, tępy. Szczki na bokach rowkami odznaczone. — Otwory nosdrzy wązkie w rowkach na bokach dzióba. Głowa całá piórami pokrytá, z przodu kończystá, nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła lotne. Nogi miernie wysokie, tróypalczaste jak u wszystkich tego pokrewieństwa. Palce przy nasadzie nierówno błoną spięte. n. p. Scolopax pygmea. GL.

Do tego rodzaiu známy *jeden* gatunek. Jest on mieszkańcem Europy południowéy. Żywi się Robákami. Gnieździ się na ziemi w tráwie na mieyscach bagnistych. Wielkością ciała wyrównywá Skowronkowi. Na piérwszy rzut oka má wiele podobieństwa z Kuligami. Należy do liczby Ptaków rzádkich: widziałem tylko jednego w zbiorze Paryskim, i z tego ułożyłem powyższą wierzytelną cechę rodzaiową.

Na tém kończymy uwági nad rzędem Ptáków Biegaiących.

Rzęd Ósmy. (24) BRODZĄCE. GRALLATORES.

Ptáki maiące nogi mniéy więcéy wysokie, soszkowate, znacznie nad kolankiem nagie, czteropalczaste; z trzema palcami na przodzie, a z jednym w tyle: palce przednie mniéy lub więcéy niż do połowy błoną spięte; a jeżli wolne, to bardzo długie błoną na bokach rozszérzone: dzióby rozmaite, mniéy więcéy długie.

					Pokrewieństwa.	Familiae.
Błona między palcami zastaie	mniéy niż do połowy; palce	mierne lub przykrótkie; dziób	przykrótki albo mierny		1. Miernodziobe.	*Alectorides.*
			długi lub przedłużony	szczupły, prosty	2. Prostodziobe.	*Rectirostres.*
				ogrubny: łukowaty	3. Zgiętodziobe.	*Falcati.*
				ogrubny: prosty, klinowaty	4. Czaplowate.	*Herodii.*
			gruby, osobliwszego kształtu		5. Dziwodziobe.	*Mirirostres.*
		długie lub przedłużone, prawie wolne, błoną obrąbione			6. Długopalczaste.	*Microdactyli.*
	daléy niż do połowy; palce przykrótkie; dzióby rozmaite				7. Spiętopalczaste.	*Hygrobatae.*

UWAGI DO TABLICY XXXVI. (82.)

Nazwisko tego rzędu wzięte jest od sposobu życiá Ptáków do niego policzonych. Jedne albowiem szukaiąc pożywieniá w wodach, drugie w bagnach, brodzą po nich dopóty, dopóki jm długość nóg wystarczá; czyli dopóki bez zamaczaniá piór na spodzie ciała zgruntować mogą.

Jedne z *Brodzących* żywią się Gadami, Płazami i Rybami, drugie Robákami, Owadami i jch liszkami. Mała tylko liczba znáyduie się między niémi takich które jádaią nasiona roślin. Stósownie do takiéy żywności, większá jch część má trawieniec cienki woreczkowaty; a nie má ani wola, ani odwilżacza. — U wielu niedostaie także i kiszki grubéy.

Jch soszkowato wysokie, czworopalczaste, znacznie nad kolankiem z piór obnażone nogi są bardzo wyraźną cechą. Skrzydła spostrzégámy u nich albo mierne albo długie. Większá część má lot dosyć lekki, lecz rzádko szybki. Te z pomiędzy nich, które maią nogi bardzo wysokie, wyciągaią je w locie za siebie; jnne zaś (podobnie jak większá liczba Ptáków) skurczaią je pod brzuchem. Wszystkie niemal *Brodzące* należą do Ptáków przelotnych.

Sposób gnieżdzeniá się i pielęgnowaniá dzieci znáydziemy w tym rzędzie bardzo rozmaity; więcéy jednakże poznámy takich, które się gnieżdzą na ziemi, i których dzieci zaráz po wydobyciu się z jáy same dlá siebie pożywieniá szukaią. To wszystko wykáże się w mieyscu swoiém.

Pokrewieństwo I. (23.) MIERNODZIOBE. ALECTORIDES.

Ptáki Brodzące maiące u nóg palce mierne lub przykrótkie, mniey niż do połowy błoną spięte: dziób mierny lub przykrótki, różnego kształtu.

				Rodzaie.	Genera.
Dziób	daszkowato nożykowaty; głowa	pokrytá piórami	zwyczaynémi	1. Piaskowiec.	*Glareola.*
			kutnerowatémi	2. Wrzaskot.	*Psophia.*
		nagá, skórą grubą zmarszczkowatą pokrytá		3. Kapturnik.	*Cereopsis.*
	prosty; przyszczupły;	od spodu nożykowato klinowaty, mierny		4. Zwrotnik.	*Strepsilas.*
		krótszy niż głowa, przy końcu zgrubiały, klinowaty		5. Czayka.	*Vanellus.*
		dłuższy niż głowa, walcowaty, na końcu zgrubiały		6. Biegus.	*Tringa.*

UWAGI DO TABLICY XXXVII. (83.)

O Ptákach tego pokrewieństwa tyle tylko można napomknąć w ogólności, że maią palce u nóg nierówno spięte: t. j. że błona między palcem *skraynym* a *srednim* zastaie od osady daléy niż po piérwszy członek; przeciwnie między palcem *srednim* a *przyszrodkowym* jest ona ledwie znaczną.

RODZAY I. (136.)

PIASKOWIEC. *GLAREOLA.*

Giarole. *albo* Perdrix-de-mer. *Fran.*

Giarol. *albo* Schwalbenwader. *Niem.*

Dziób krótki, ogrubny, na końcu ściśniony, nożykowaty, kończysty. Nosdrza w osadzie dzióba, z otworami podłużnémi. Pascz obszérná. Skrzydła bardzo długie. Ogon albo widlasty, albo zaokrąglony. Nogi miernie wysokie, czworopalczaste. — Palce przednie prawie mierne, tylny krótki. Pazury krótkie, łukowate, kończyste. n. p. Glareola austriaca. GL.

Tu należą *cztéry* gatunki. Wszystkie żyią Owadami i Robákami. Gnieżdżą się w tráwie blizko wód i bagien. Lot maią niemal tak bystry jak Jaskółki. Szczególniéy lubią się zatrzymywać na pobrzeżach piászczystych i na świérzych rolach. Gatunek za przykład wymieniony, jest mieszkańcem południowych kraiów Europy, do nás rzádko przybywá.

RODZAY II. (137.)

WRZASKOT. *PSOPHIA.*

Agami. *Fran.* Trompettenvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, ogrubny, przy końcu słabo ściśniony, nożykowato klinowaty, kończysty. Szczęka wiérzchnia wypukła z szczytem spadzistym. Nosdrza w osadzie dzióba błonką zakryte, z otworami podłużno okrągławémi, na przelot przebite. Głowa i szyia pokryte wietkiémi kutnerowatémi piórkami. Obwódki oczów nagie. Skrzydła mierne, sęczkami przy zgięciu uzbroione. Lotki ostatnie przy ciele przedłużone, strzępiaste, wietkie. Nogi bardzo wysokie. Palce przednie prawie mierne; tylny krótki, końcem ziemi dotyká. Pazury mierne, łukowate, kończyste. n. p. Psophia crepitans. GL.

Známy do tego rodzaiu *jeden* gatunek. Oyczyzną jego jest Ameryka południowá. *Wrzaskot* dorosły má blizko dwie stóp wysokości. Należy do liczby Ptáków ozdobnych. Láta bardzo mało. Biegá bardzo szybko. Gnieździ sie na ziemi pod wysokiémi drzewami między gęstémi krzákami. Żywi się równie nasionami i owocami roślin jak Owadami i Robákami. Młodo złowiony łatwo się ugłáskać daie, i jak pies przywięzuie się do Pana swoiego. Co większá? — Niektórzy Podróżopisarze twierdzą, że tamteysi mieszkańcy wyuczaią go pilnować inne Ptástwo domowe. Głos jego mocny a razem głęboki, maiący podobieństwo z głosem waltorni, zjednał mu blizkoznaczne nazwiska w językach żyiących. Głos *Wrzaskota* zdaie się, że się wydobywá z głębi brzucha jego. Mięso jego má smak bardzo przyiemny.

RODZAY III. (138.)

KAPTURNIK. *CEREOPSIS.*

Céreopse. *Fran.* Kappenvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, wypukły. Szczęka wierzchnia daszkowata z szczytem przy końcu spadzistym. Nosdrza w osadzie dzióba. Głowa cała skórą nagą, grubą zmarszczkowatą pokrytá. Skrzydła mierne, przy zgięciu sękiem tępym uzbroione. Ogon zaokrąglony. Nogi miernie wysokie. Palce przednie mierne; tylny bardzo mały od ziemi usunięty. Pazury krótkie, kończyste. n. p. Cereopsis Novae Hollandiae. Lath.

Gatunek dopiéro za przykład podany jest *jedyny* w tym rodzaiu, i należy dotąd pomiędzy osobliwości w zbiorach zoologicznych; żaden albowiem (jle nám wiadomo) na stałym lądzie Europy poszczycić się nim nie może. Zbior *Leveryański* w Londynie má go pomiędzy wielu jnnémi rzádkiémi przedmiotami.

Oyczyzną *Kapturnika* jest Nowá Hollandvia, gdzie niedawno odkrytym został. O obyczaiach i sposobie życiá jego nic dotąd pewnego nie wiemy. W dziele Cuviera nieznayduiemy żadnéy wzmianki o tym rodzaiu.

RODZAY IV. (139.)

ZWROTNIK. *STREPSILAS.*

Tourne-pierre. *Fran.* Steindreher. *Niem.*

Dziób mierny, szczupły, prosty, rogowy, ku końcowi coráz szczupleyszy, klinowaty. Szczyt płaski, ró-

wny, prosty. Broda ostrá, nożykowato w górę zadartá. Nosdrza na boku dzióba z otworami wązkiémi. Skrzydła długie, sęczkami przy zgięciu uzbroione. Nogi miernie wysokie, czworopalczaste. Palce przednie wolne, prawie mierne; tylny krótki, końcem ziemi dotyká. Pazury mierne, kończyste: szredni z brzegami roztwartémi. n. p. Tringa Interpres. GL.

W tym rodzaiu mieści się *dwa* gatunki. Z tych gatunek za przykład podany znáyduie się w wszystkich trzech dawniéy znanych częściach świata. Drugi jest mieszkańcem Ameryki. Obadwa należą do Ptáków małych. Obadwa są wędrowno przelotnémi. Żywią się Owadami i Robákami, których szukaiąc na brzegach wód, poruszaią dzióbem z mieysc kamyki: od tego więc jch zwyczaiu dostały swe nazwisko rodzaiowe w wszystkich prawie językach. *Zwrotniki* biegaią bardzo szybko. Gnieżdzą się na gołym piásku w blizkości wody. Mięso maią smaczne.

RODZÀY V. (140.)

CZAYKA. *VANELLUS.*

Vanneau. *Fran.* Kiebitz. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, prosty, szczupły: przy osadzie walcowaty, błonką pokryty; przy końcu zgrubiały, rogowy, słabo ściśniony, klinowaty. Sczyt prosty, łukowato przy końcu podniesiony, nożykowato spadzisty. Broda przy zuchwach wystaiącá. Otwory nosdrzy wązkie w błonce przy osadzie. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce przednie prawie mierne, lub przykrótkie, nie

równo spięte. Palec tylny bardzo mały, od ziemi usuniony. Pazury krótkie, kończyste. n. p. Tringa Vanellus. GL.

Liczymy w tym rodzaiu *dziewięć* gatunków, które Gmelin rozrzucił częścią w rodzaiu *Tringa*, częścią w rodzaiu *Parra*. (?)

Z powyższéy liczby dwa gatunki żyią w Europie; reszta rozrzuconą jest po różnych częściach świata. *Czayki* żywią się Owadami i Robákami. Biegaią bardzo szybko. Látaią lekko i zwinnie. Gnieżdżą się na mieyscach bagnistych w tráwie. Na widok Człowieka lub jakiego zwiérzęcia w blizkości swych gniázd wsczynaią krzyk piskliwy, którym zwabione towarzyszki zlátuią się w gromadę, i krzycząc podobnie, krążą z wielką szybkością około podeyźrzanego im przedmiotu. W jesieni zbiéraią się w wielkie stada i ciągną na zimę do ciepłych kraiów. Mięso maią smaczne. —

Illiger opisał ten rodzáy pod nazwiskiem *Tringa*, a Biegusom dał imię *Actitis*: przez co to tylko jedno zamięszanie wkradło się do szanownego dzieła jego. —

RODZÁY VI. (141.)

BIEGUS. *TRINGA.*

Maubèche. *Fran.* Strandläufer. *Niem.*

Dziób mierny lub cokolwiek dłuższy niż głowa, szczupły, prosty, walcowaty, błonką pokryty, słaby; przy końcu cokolwiek zgrubiały, nágle w ostry koniec przechodzi. Otwory nosdrzy wązkie, w rowku blizko głowy. Głowa małá, okrągłá. (U niektórych samców policzki drobnémi brodáwkami najéżone, a przód szyi i piersi dużémi piórami w kształcie tar-

czy pokryte). *Nogi miernie wysokie. Palce przednie prawie mierne, przy osadzie bardzo mało i nierówno spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyká. Pazury krótkie, kończyste.* n. p. Tringa pugnax. GL.

Latham liczy w tym rodzaiu czterdzieści ośm gatunków; lecz odłączywszy od nich *Czayki*, *Zwrotniki* i *Londziki*, które razem pomięszał: zostanie się może *dwadzieścia kilka* takich, które jstotnie tu należeć powinny. Nadto do zmnieyszeniá opisanéy przez Autorów liczby gatunków tego rodzaiu przyczyni się i to nie pomału, że wiele odmián wiekowego ubarwieniá za osobne gatunki poczytano i opisano (*) Wiedzieć bowiem potrzeba, że niektóre *Biegusy* odmieniaią kilka krotnie w życiu maść ubarwieniá swego. Co większa? — Z gatunku za przykład podanego trudno jest dobrać dwóch sztuk, któreby miały barwę zupełnie podobną.

Biegusy żyią Owadami i Robákami. W potrzebie jádaią także nasiona roślin. Gnieżdzą się w trávie na mieyscach bagnistych. Látaią gromadnie.— Są Ptákami przelotnémi. Mięso maią smaczne.

Cuvier dzieli ten rodzáy na trzy następuiące podrodzaie: 1. *Les Maubèches.* (Calidris). — 2. *Les Alouettes-de-mer.* (Pelidna).— 3. *Les Combattans.* (Machetes).

Ten podział uważámy za mniéy potrzebny; bo nie má stałéy zásady.

(*) Patrz: *Spis Ptáków.*

Tablica XXXVIII. (84.)

Pokrewieństwo II. (24.)

PROSTODZIÓBE. RECTIROSTRES.

Ptáki Brodzące, maiące u nóg palce przednie mierne, przy osadzie nierówno spięte: rzádko wolne: dzióby przedłużone, sczuple, prawie proste, błoną pokryte.

Dziób			Rodzaie.	Genera.
przedłużony, bardzo sczuply, na samym końcu háczykowaty . . .			1. Londzik.	*Totanus.*
bardzo przedłużony, na końcu tępy	słabo w górę zagięty		2. Nabłotnik.	*Limosa.*
	zupełnie prosty . .		3. Bekas.	*Scolopax.*
	słabo na dół zgięty .		4. Długodziób.	*Rhynchoea.*

UWÁGI DO TABLICY XXXVIII. (84.)

Ptáki tego pokrewieństwa są z liczby tych nieszczęśliwych jstót, w których dawnieysi Systematycy niegodziwego dopuścili się zamieszaniá. Ale niedziw; bo wszystkie należą do Ptáków pomnieyszych. — Wszystkie żywią się wyłącznie Robákami i Owadami w bagnach mieszkaiącémi: dlá tego téż brodzą prawie ustawicznie po płytkich stoiących wodach i po mieyscach bagnistych. Wszystkie gnieżdzą się w tráwie na mieyscach otoczonych wodą lub błotem. Na drzewach rzádko który usiadá. Wszystkich mięso jest jádalne; a niektórych nawet wyborne. U wszystkich palce zakończone są krótkiémi, kończystémi pazurami.

RODZAY I. (142.)

LONDZIK. *TOTANUS.*

Chevalier. *Fran.* Wasserläufer. *Niem.*

Dziób przedłużony, prosty, bardzo szczupły, walcowaty, ku końcowi coráz szczupleyszy. Szczęka wiérzchniá dłuższá, na samym końcu słabo háczykowatá, kończystá. Obiedwie szczęki na bokach blizko połowy rowkami odznaczone. Otwory nosdrzy wązkie w rowkach. Nogi wysokie, szczupłe. Palce przednie przy osadzie nierówno spięte. Palec tylny krótki, od ziemi usuniony. n. p. Scolopax Totanus. GL.

O jlości gatunków, które do tego rodzaiu należą, nic pewnego wyrzec nie umiemy. Są to Ptáki, w których Naturaliści náywiększego dopuścili się zamięszaniá. Naprzód wmięszali je do rodzaiów *Tringa* i *Scolopax*; a powtóre jeden i ten sám gatunek poopisywali pod kilkoma nazwiskami. I tak: w Europie známy z pewnością *cztéry* gatunki *Londzików*; a w Autorach czytámy jch opisy pod dziewięcioma osobnémi nazwiskami, jako tyleż osobnych gatunków. Do takiéy pomyłki przyczyniło się szczególniéy częste zmienianie maści w ubarwieniu tych Ptáków. Wyiaśnienie tego winniśmy niespracowanym tegoczesnym Badaczom: mianowicie Meyerowi, Bechsteinowi, Wolfowi i t. p. w.

O tych Londzikach, które żyią w jnnych częściach świata, nic pewnego nie wiemy. Wszystkie maią mięso wyborne.

RODZAY II. (143.)

NABŁOTNIK. *LIMOSA.*

Barge. *Fran.* Pfuhlläufer. *albo* Pfuhlschnepfe. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, szczupły, prawie prosty, słabo łukowato końcem w górę podany; przy osadzie ogrubny, wyższy niż szérszy, czworograniasty; daléy coráz szczupleyszy; na samym końcu cokolwiek zgrubiały, tępy. Szczyt płaski, łukowato wklęsły. Szczęki łyżeczkowato zakończone, na bokach aż do końca rowkami oznaczone: wiérzchniá cokolwiek dłuższá. Otwory nosdrzy wązkie w rowkach. Przód głowy kończysty nieznacznie w dziób przechodzi. Nogi wysokie. Palce przednie, mierne przy osadzie nierówno spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyká. n. p. Scolopax Limosa. GL.

Równie i w tym rodzaiu oznaczenie całkowitéy liczby gatunków jest rzeczą dotąd niepodobną. To jednakże pewná, że w Europie dobrze rozróżnionych známy *trzy* gatunki. Opisy jch czytámy u dawnieyszych Systematyków w rodzaiu *Scolopax.*

RODZAY III. (144.)

BEKAS. *SCOLOPAX.*

Bécasse. *Fran.* Schnepfe. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, zupełnie prosty szczupły, walcowaty, miękki, u nieżywych marszczący się, na końcu zgrubiały, tępy. Szczęki na bokach rowkami odznaczone: wiérzchniá dłuższá, sęczkiem u spodu zakończoná. Otwory nosdrzy w rowkach, podłużne. Przód głowy kończysty nieznacznie w dziób przechodzi. Oczy duże, pod wiérzchem przy tyle głowy. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce przednie nadmierne, pra-

wie zupełnie wolne. Palec tylny przykrótki, dobrze ziemi dotyká. n. p. Scolopax Rusticola. GL.

Liczymy w tym rodzaiu *dziewięć* gatunków, z których w saméy Europie żyie dobrze znanych cztéry. Wszystkie maią lot bystry i zwinny. Niektóre z pomiędzy nich zatrzymuią się na drzewach. Wszystkie atoli żyią ciągle na mieyscach bagnistych. Jch duże, pod wiérzchem przy tyle głowy umieszczone oczy, nadaią im wyráz głupiości. Jch sposób życiá i obyczaie odpowiadaią téy postaci. Mieso *Bekasów* należy do liczby náywybornieyszéy zwierzyny.

RODZAY IV. (145.)

DŁUGODZIÓB. *RHYNCHOEA.*

Rhynchée. *Fran.* Pfuhlvogel. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, szczupły, walcowaty, prosty; przy końcu słabo łukowato na dół zgięty; na końcu zgrubiały, tępy: cały miękki, u nieżywych marszczący się. Szczęki prawie równe: wiérzchnia bez szczka na końcu. Nosdrza, głowa i oczy jak w rodzaiu Bekasa. Nogi wysokie z palcami wolnémi. n. p. Scolopax capensis. GL.

Do tego rodzaiu liczymy *cztéry* gatunki, które Gmelin i Latham jako odmiany gatunku za przykłá przytoczonego opisali. Tak więc uważano często kroć to za gatunek osobny, co w jstocie jest tylk odmianą ubarwieniá; a przeciwnie dlá naciągnien podług potrzeby dwuwykładnych cech dawnych r dzaiów zbiérano takie jstoty pod pozorem odmián tunkowych, które rzeczywiście osobnémi są gatunka

Oyczyzną *Długodziobów* są południowe kr Azyi i Afryki. Sposobem życiá zbliżaią się náyl dziéy do Bekasów. Kształtem dzióba czynią nie czny przechód do pokrewieństwa następuiącego

Tablica XXXIX. (85.)

POKREWIEŃSTWO III. (25.)

ZGIĘTODZIOBE. FALCATI.

Ptáki Brodzące, maiące u nóg palce mierne, przy osadzie mniéy niż do połowy błoną spięte: dzióby przedłużone, łukowate.

			Rodzaie.	Genera.
Dziób	przyszczupły; policzki	piórami pokryte	1. Kulig.	*Numenius.*
		nagie . . .	2. Ibis.	*Ibis.*
	gruby; cały przód głowy nagi . . .		3. Dławigád.	*Tantalus.*

UWÀGI DO TABLICY XXXIX. (85.)

W tém pokrewieństwie przystąpimy wprost do uwág nad rodzaiami.

RODZÀY I. (146.)

KULIG. *NUMENIUS.*

Courlis. *albo* Courlieu. *Fran.* Brachvogel. *Niem.*

Dziób przedłużony lub bardzo długi, przyszczupły, okrągławo czworograniasty, łukowato zgięty, na końcu tępy. Szczęki na bokach rowkami oznaczone. Szczęka wiérzchniá cokolwiek dłuższá. Otwory nosdrzy w rowkach wązkie, (na przelot przebite?) Głowa całá piórami pokrytá, z przodu kończystá,

nieznacznie w dziób przechodzi. Nogi wysokie, czworopalczaste. Palce przednie przy osadzie nie równo błoną spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyká. n. p. Scolopax Arquata. GL.

Latham liczy w tym rodzaiu dwanaście gatunków; ale rzeczywiście nie wiem, czy się z pomiędzy nich *ośm* takich wybierze, których cechy są zgodne z powyższémi cechami rodzaiu; gdyż jescze w dziele jego panuie wielkie zamięszanie, mianowicie w rodzaiach tego rzędu.

W Europie známy trzy gatunki *Kuligów*. Wszystkie maią mięso smaczne. W przelotach lubią się zatrzymywać na świérzych rolach, na bagnach i na nizkich brzegach wód. Żywią się Owadami, Robákami i Mięczákami drobnémi. Gnieżdzą się w wysokiéy tráwie na mieyscach bagnistych.

RODZAY II. (147.)

JBIS. *JBIS.*

Jbis. *Fran.* Jbis. *albo* Sichler. *albo* Nimmersatt. *Niem.*

Dziób przedłużony, przysczupły, łukowato zgięty, czworograniasty, tępy: przy osadzie ogrubny, ku końcowi coráz sczupleyszy. Sczęki równe, rowkami na bokach odznaczone. Sczyt płaski, łukowato spadzisty. Brzegi wgięte: u wiérzchniéy sczęki w szrodku drobno nasiekane. Otwory nosdrzy wązkie w rowkach. Podbrodek i policzki nagie. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi wysokie. Palce przy osadzie błoną spięte. Palec tylny mierny. Pazury krótkie, tępe. n. p. Tantalus Falcinellus. GL.

Do tego rodzaiu należy przeszło *dziesięć* gatunków, które dotąd wcielano do rodzaiu *Tantalus*. Z tych jedynie gatunek za przykład podany znayduie się w kraiach południowych Europy; inne zaś są mieszkańcami gorących okolic Azyi, Afryki i Ameryki. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie drobnieyszémi Gadami i Płazami, szczególniéy zaś Wężami; a że są bardzo żarłoczne: wytępiaią więc bardzo wiele istót niebezpiecznych. Dla téy przyczyny *Ibisy* Afrykańskie były dawniey u Egipcyian w poszanowaniu religiyném. Kapłani wychowywali je przy świątyniach z náywiększą pieczołowitością. Ciała zdechłych zbiérano troskliwie, robiono z nich mumiie, i chowano w pieczarach piramid. Gabinet Zoologiczny Paryzki posiada z *Ibisy białéy* (Tantalus aethiopicus. GL.) trzy bardzo dobrze zachowane mumiie, z których jednę przywieziono z Tebów Egipskich, a dwie z Memfis. Niektóre tu należące gatunki maią ubarwienie bardzo powabne. Wszystkie gnieżdżą się na ziemi w blizkości wód i wielkich bagien.

RODZAY III. (148.)

DŁAWIGAD. *TANTALUS.*

Tantale. *Fran.* Schlukker. *Niem.*

Dziób przedłużony, potężny, gruby, okrągławy, do samych oczów zastaiący, całe policzki osadą swoią záymuiący, lekko ściśniony: ku końcowi coráz szczupleyszy, łukowato zgięty, tępy. Szczęka wiérzchniá przy osadzie okrągławo daszkowatá, daléy zaokrągloná. Brzegi wgięte: u szczęki wiérzchniéy przy końcu wycięte; u dolnéy rowkowate, i tak ku sobie zbliżone, że szczęka dolná má postać wą-

zkiego, głębokiego rowu. Otwory nosdrzy przy osadzie blizko sczytu dzióba, jaykowate, na przelot przebite. Język bardzo krótki. Wiérzch głowy niby ze skóry obdarty, rogowy, wráz z policzkami i z podgardlem nagi. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi bardzo wysokie. Palce przednie przy osadzie równo spięte. Palec tylny mierny. n. p. Tantalus Loculator. GL.

Z pewnością liczymy w tym rodzaiu *cztéry* gatunki. Wszystkie są mieszkańcami kraiów gorących Afryki, Ameryki i wysp jm przyległych tak atoli, że káżdá z tych części ziemi má sobie właściwe gatunki. Postać jch wyrażá znaczny stopień głupiości i obłąkaniá. Chodzą powoli. Żywią się Gadami i Płazami wszelkiego rodzaiu. Należą do liczby Ptáków dużych i żarłocznych. Gnieżdzą się w wysokich tráwach na mieyscach bagnistych.

Tablica XL. (86.)

Pokrewieństwo IV. (26.) CZAPLOWATE. HERODII.

Ptáki Brodzące, maiące palce u nòg mierne, przy osadzie mniéy niż do połowy błoną spięte: dzióby długie, ogrubnie, proste, klinowate.

					Rodzaie.	Genera.
Dziób	przedłużony, potężny, od spodu słabo nożykowaty				1. Bociàn.	*Ciconia.*
	dłuższy niż głowa, w szrodku	bez szpary	kończysty; policzki	nagie	2. Czapla.	*Ardea.*
				upiérzone	3. Woźniczka.	*Eurypyga.*
			tępy, z sczytem zaokrąglonym		4. Zóraw.	*Grus.*
		z szparą dużą między sczękami			5. Klésczák.	*Anastomus.*

UWAGI DO TABLICY XL. (86.)

Ptáki *Czaplowate* należą do liczby náywiększych w tym rzędzie; a wszystkie jch rodzaie, które widzimy w dopiéro odczytanéy tablicy, składały w dziele Linneusza jeden tylko rodzáy *Ardea*. Ten tak ogólny rodzáy znáyduiemy práwda u niego podzielony na pięć oddziałów; lecz tym podziałem jescze bardziéy rzecz zabałamucono. Ptáki tu náleżące brodząc po wodach dość głębokich pożéraią Gady, Płazy i Ryby. Budowa i dziwne pokręcenie gardzieli u samców większéy liczby tu náleżących gatunków, są godne uwági Badacza. Przystąpmy do uwág nad rodzaiami zapowiedzianémi dlá bliższego poznaniá się z niémi. —

RODZÁY I. (149.)

BOCIÁN. *CICONIA.*

Cigogne. *Fran.* Storch. *Niem.*

Dziób przedłużony, gruby, potężny, prosty, podłużno klinowaty, ostro kończysty, z brodą nożykowato w górę zadartą. Sczyt albo zupełnie prosty, albo w szrodku cokolwiek wklęsły. Nosdrza przy osadzie, blizko sczytu z otworami długiémi, bardzo wązkiémi. Obwódki oczów i podbrodek, (u niektórych nawet cały przód głowy) nágie. Nogi soszkowate, wysokie. Palce mierne: przednie przy osadzie równo spięte. Pazury krótkie, tępe z brzegami gładkiémi.

Ten rodzáy obeymuie blizko *dwanaście* gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. Tegocześni Naturaliści dzielą je na dwa następuiące podrodzaie.

a. Wcięтodziób. Mycteria.

Jabiru. *Fran.*

Sczyt dzióba słabo łukowato wklęsły. Język bardzo mały, niewyraźny. n. p. Mycteria americana. GL.

Do tego podrodzaiu należą z powyższéy liczby cztéry gatunki, które znáyduiemy w Azyi południowéy, w Nowéy Hollandyi i w Ameryce. Wszystkie są z liczby Ptáków wielkich. Język maią tak mały i niewyraźny, że go jm niektórzy Naturaliści zupełnie zaprzeczaią.

b. Bocián. Ciconia.

Cigogne. *Fran.*

Sczyt dzióba zupełnie prosty. Język wyraźny, kończysty. n. p. Ardea Nigra. GL.

Tu potrzeba policzyć resztę z powyższéy liczby, któréy jednakże z pewnością oznaczyć nie umiemy; a to z przyczyny zbytnie osczędnych opisów w systematach. To rzecz pewná, że sama Europa żywi jch dwa gatunki, które co lato u nás gosczą. Przybywaią one do nás na wiosnę, a odlatuią w jesieni wielkiémi stadami do kraiów ciepleyszych.

Bociany są Ptákami dużémi; a niektóre nawet do náywiększych policzone bydź mogą. Wszystkie żywią się niemal wyłącznie Gadami i Płazami. Z tego powodu w mieyscach bagnistych są wielce poważane. — Co większá? Po dziśdzień zostaią one w Hollandyi pod opieką ustáw. Tém podobne opiekowanie się z *Bocianami* w niektórych kraiach zrodziły o nich między pospólstwem mnóztwo rozmaitych powieści i dziwacznych przesądów. Dziś jeszcze uważaią *Bociana* w wielu okolicach za Ptáka przynoszącego szczęście; a spoczynek jego na dachu, za wróżbę pomyślności. *Bociany* látaią gromadnie. Żyią w jednożeństwie. Gnieżdżą się na drzewach

wysokich i na szczytach domów. Ostatniego powinni dobrzy gospodarze zabraniać; bo karmiąc pisklęta wężami żywémi, wpuszczają je częstokroć do domów. Nierównie rostropniéy postępuią ci, którzy im w blizkości domów koła od wozu na drzewach pod gniázda zawdziéwaią.

RODZAY II. (150.)

CZAPLA. *ARDEA.*

Héron. *Fran.* Reiher. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa lub długi, gruby, prosty, ściśniony, podłużno klinowaty, ostro kończysty. Szczęki równe. Na boku szczęki wiérzchniéy rowek przed końcem znikaiący. Szczyt ku końcowi wolno spadzisty. Nosdrza blizko osady w rowku z otworami bardzo wązkiémi. Brzegi u wielu drobno nasiekane: u wiérzchniéy szczęki przy końcu wycięte. Policzki nagie. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Goleń mało co dłuższy niż palec szredni. Palce nadmierne: przednie przy osadzie spięte. Pazury długie, ostro kończyste: u szredniego brzeg przyszrodkowy grzebykowaty.

Mieścimy w tym rodzaiu blizko *ośmdziesiąt* gatunków. Każdá część świata, a nawet każdá niemal wyspa wielká má między niémi sobie właściwe gatunki. Wszystkie żyią w blizkości jezior i bagien. Nie tylko brodzą zręcznie po mieyscach przepaścistych bagnisk; ale nadto wchodzą w wody stoiące do znacznéy głębokości. Pożéraią Gady, Płazy, a nadewszystko Ryby. Są Ptákami bardzo szkodliwémi dlá jezior rybnych. Jedne gnieżdzą się na wysokich drzewach, drugie w mieyscach bagnistych zawiészaią swe gniázda na gęstéy trzcinie i szászywiu.

wiu. Żołądek znáyduiemy w nich błonowy workowaty, a kiszkę grubą bardzo małą. — Tegocześni Naturaliści dzielą je na dwa następuiące podrodzaie.

a. Czapla. Ardea.

Héron. *Fran.* Reiher. *Niem.*

Szyia szczupłá, z boków ściśnioná. Dziób ostro kończysty. n. p. Ardea cinerea. GL.

Takich známy w saméy Europie cztéry gatunki, między którémi *Czapla Sułtańska* czyli *białá-dużá* jest sławną z kosztownych piór, które má w skrzydłach przy ciele; a nie w ogonie, jak pospólstwo utrzymuie. *Czaple* z tego oddziału żywią się náywięcéy Rybami.

b. Bąk. Botaurus.

Butor. *albo* Bihoreau. *Fran.* Rohrdommel. *Niem.*

Szyia grubá, na przodzie dużémi piórami gęsto pokrytá, w tyle pospolicie nagá. Dziób grubszy i tępszy niż w przesłym oddziále. n. p. Ardea Stellaris. GL.

Sama Europa żywi tu należących cztéry gatunki, z których mylnie sześć zrobiono. Powodem do téy pomyłki była zmienność maści ubarwieniá w gatunku *Ardea ralloides.* Wszystkie *Bąki* są znakomitémi z donośnego ryczącego głosu. Mianowicie samiec gatunku *Ardea Stellaris* odzywá się w wieczór i w porankach tak mocnym głosem, że go o pół mile dobrze słyszéć można. Jescze urządzeniá *gardzieli* jego dobrze nie známy: nie wiemy także przyczyny podziwieniá godnéy mocy głosu jego.

Wszystkie Ptáki tego wielkiego rodzaiu maią lot powolny, lekki, płynieniu podobny. W locie trzymaią szyię wężykowato zwinioną, a nogi w tył wysunione.

RODZAY III. (151.)

WOŻNICZKA. *EURYPYGA.*

Caurale. *albo* Paon-des-roses. *Fran.* Schweifstelze. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, ogrubny, prosty, podłużno klinowaty, ostro kończysty, ściśniony. Szczęki prawie równe. Na bokach szczęki wierzchniey rowki głębokie i szérokie, przy końcu znikaiące. Szczyt odznaczony, przy końcu słabo spadzisty. Otwory nosdrzy w rowkach, wązkie, na przelot przebite, z wierzchu błonką zakryte. Głowa cała piórami pokryta. Skrzydła szczkami uzbroione. Ogon miernie długi, széroki, w górę podnosić i roztáczać się mogący. Stéruwki szérokie, na końcach zaokrąglone. Nogi miernie wysokie. Goleń równa się palcowi szredniemu. Palce przednie mierne, przy osadzie spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyka. Pazury krótkie, kończyste z brzegami gładkiémi. n. p. Ardea Helias. GL.

Wiemy tylko o *jednym* gatunku, który jest wielkości *Kuropatwy*. Oyczyzną jego jest Guiana w Ameryce. Żyie pojedynczo na brzegach rzék. Żywi się Robákami, Owadami i Rybkami. Ten osobliwszy Ptak má ogon podobnie rozwiialny jak Indyk. Pokrycie jego jest powabnie upstrzone.

RODZAY IV. (152.)

ŻORAW. *GRUS.*

Grue. *Fran.* Kranich. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, ogrubny, prosty, ściśniony, na końcu podłużno klinowaty. Szczęki równe.

Na bokach wiérzchniéy rowki szérokie, przed szrodkiem znikaiące. Sczyt przy końcu słabo zaokrąglony. Otwory nosdrzy jáykowate, na przelot przebite, w rowku blizko szrodka dzióba. Wiérzch głowy albo nagi, albo czubaty. Nogi wysokie, soszkowate, Goleń przeszło dwa razy dłuższy od palca szredniego. Palce przednie mierne, przy osadzie spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotykaiący. Pazury krótkie, tępe. n. p. Ardea Grus. GL.

Známy *pięć* gatunków *Zórawiów*; a te są mieszkańcami różnych części świata. Za przykład podany jest mieszkańcem Europy, w któréy corocznie odbywá porządnie swe pielgrzymki, ciągnąc wielkiémi stadami na początku wiosny od południa ku północy; a w jesieni od północy ku południowi. Głos jch jest głęboki i przenikliwy. Budowa gardzieli i kości piersiowéy u samców tego gatunku zasługuie na uwagę Badacza.

Zórawie żywią się ziarnem, Robákami, Owadami i Mięczákami. Gnieżdżą się wszród gęstych krzaków na kępach otoczonych wodą lub przepaścistémi bagnami. Látaią lekko i bardzo wysoko. Są bardzo ostrożne i trudne do podeyściá. Młodo złowione łatwo się oswaiaią i staią się bardzo pieszczotliwe.

RODZÀY V. (153.)

KLÉSCZÀK. *ANASTOMUS.*

Hians. *albo* Bec-ouvert. *Fran.* Klaffschnabel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, gruby, ściśniony. Szczęki tylko się na końcach stykaią z sobą; w szrodku zaś zostawiaią między sobą dużą podłużną szparę. Końce szczęk u jednych ostro kończyste, u dru-

gich tępe: na kształt kleszcz schodzące się. Brzegi u jednych gładkie, u drugich ząbkowane. Otwory nosdrzy na bokach blizko nasady dzióba. Policzki u jednych piórami pokryte, u drugich nagie. Nogi wysokie. Palce mierne: przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury kończyste z brzegami gładkiémi. n. p. Ardea pondiceriana. GL.

Tu należą *dwa* gatunki. Jndyie wschodnie są obudwóch Oyczyzną. Obadwa należą do Ptaków pomiernych. Żyią nad brzegami rzék i jezior. Żywią się Rybami, Gadami i Płazami. Trudno domyśléć się przyczyny; dlá któréy w dawnych systematach do rodzaiu *Ardea* zostały policzone.

Tablica XLI. (87.)

Pokrewieństwo V. (27.)

DZIWODZIOBE. MIRIROSTRES.

Ptáki Brodzące maiące u nóg palce mierne, przy osadzie mniéy niż do połowy błoną spięte: dzióby mierne, grube, osobliwszych kształtów.

		Rodzaie.	Genera.
Dzióby	bardzo széroki, kształtu łodzi przewróconéy	1. Łódkodzióby.	*Cancroma.*
	gruby, z ruchomą rogową pokrywą przy osadzie	2. Pochwodzióby.	*Chionis.*

UWÁGI DO TABLICY XLI. (87.)

W káżdym prawie rzędzie znaleźliśmy zbiór rozmaicie ukształconych dzióbów: z czego mogliśmy się dostatecznie przekonać, że postać dzióba jedynie za cechę rodzaiową może bydź użytą. Rzetelność téy uwági potwiérdzá to pokrewieństwo. — Nieprzebrane w wzorach dzieł swoich Przyrodzenie, nowy widok stawiá nám tu przed oczy w takiéy postaci dzióbów, jakich w żádném jnném pokrewieństwie niepostrzégámy. Zwróćmy na nie uwágę naszą.

RODZAY I. (154.)

ŁÓDKODZIOB. *CANCROMA.*

Cuillier. *albo* Savacou. *Fran.* Kahnschnabel. *albo* Hohlschnabel. *Niem.*

Dziób kształtu łodzi do góry dnem przewróconéy, daszkowaty, miernie długi, bardzo széroki, na bokach przygnieciony, z przodu jaiowato zakończony. Szczyt odznaczony, przy końcu spadzisty, małym háczykiem szczękę wiérzchnią kończący. Broda bardzo krótká. Zuchwy dolne łączą się z brodą w kształcie paraboli. Otwory nosdrzy w rowkach przy szczycie dzióba, wązkie, z wiérzchu błoną w pół zakryte. Pascz obszérná. Język mały. Podbrodek nagi workowato rozciągalny. Nogi wysokie. Palce nadmierne: przednie przy osadzie bardzo mało spięte. Pazury łukowate, mierne, kończyste: u szredniego brzeg przyszrodkowy grzebykowaty. n. p. Cancroma cochlearia. GL.

Dwa gatunki żyiące w Ameryce południowéy składaią ten rodzáy. Obadwa żyią w blizkości wód rybnych. Siedząc nad wodą na gałęziach drzew, czatuią na przepływaiące Ryby: na spostrzeżone rzucaią się szybko jak strzały: schwytane połykaią. Oprócz Ryb pożéraią także Gady, Płazy i Skorupiáki. Niektórzy Naturaliści utrzymuią, że niemasz tylko jeden gatunek *Łódkodzióba;* lecz że ten zmieniá w życiu kilka razy ubarwienie swoie.

Jakkolwiek dziób tych Ptáków na pozór jest ogromny; tak na swą wielkość jest on za słaby.

RODZAY II. (155.)

POCHWODZIÓB. *CHIONIS.*

Vaginal. *Fran.* Scheidenvogel. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, ściśniony, wysoki, klinowaty. Sczyt ku końcowi spadzisty. Broda w górę ścięta. Przy osadzie szczęki wiérzchniéy pokrywa rogowa, ruchoma, na bokach wycięta, aż do połowy długości dzióba zastaie, i w téy części szczękę wiérzchnią niby pochwa otacza. Otwory nosdrzy podłużne, ukośnie położone, pochwą w części zasłonione. Policzki nagie, brodawkami najéżone. Skrzydła szczękami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce mierne, błoną obrąbione: przednie przy osadzie cokolwiek spięte. Pazury mierne, łukowate, pod spodem wydrążone. n. p. Vaginalis alba. GL.

Známy tylko *jeden* gatunek *Pochwodzióba*; a ten żyie znacznémi stadami na Nowéy Zelandyi i na innych wyspach przyległych. Żywi się Rybami, Gadámi i Płazami. Pochwę na dzióbie może dowolnie podnosić i opuszczać. Má bydź wielkości dużego Gołębia. Podług twiérdzeniá niektórych Pisarzów, zmieniá kilka razy w życiu nietylko maść piór, ale nawet nóg i dzióba. Mięso jego z przyczyny odrážaiącéy woni jest nie jádalne.

Pochwodzióbnależy dotąd pomiędzy náywiększe osobliwości w zbiorach zoologicznych Europeyskich. Cuvier nie czyni o nim żádnéy wzmianki w dziele swoiém; ponieważ go nie miał w Gabinecie Paryzkim.

Pokrewieństwo VI. (28.) DŁUGOPALCZASTE. MACRODACTYLI.

Ptáki Brodzące, maiące nogi miernie wysokie: palce u nóg długie lub przedłużone, błoną obrąbione, wolne, rzádko przy osadzie spięte; dzióby rozmaite.

				Rodzaie.	Genera.
Pazury	mierne; dziób	długi, lub tylko dłuższy niż głowa, pałasikowaty, ściśniony		1. Wodnik.	*Rallus.*
		mierny	prosto klinowaty; czoło piórami pokryte	2. Chróściel.	*Crex.*
			prosto klinowaty; czoło nagie, kolorowe	3. Kurka.	*Gallinula.*
			nożykowato klinowaty, wysoki; czoło nagie	4. Modrzyk.	*Porphyrio.*
		krótszy niż głowa, w pół háczykowaty		5. Skrzydłoszpon.	*Palamedea.*
	bardzo długie, proste; dziób	krótszy niż głowa, daszkowaty		6. Pastuszka.	*Chauna.*
		mierny, prosty, klinowaty		7. Długoszpon.	*Parra.*

UWÀGI DO TABLICY XLII. (88.)

Większá część Ptáków do tego pokrewieństwa należących má palce u nóg bardzo długie, skórą na bokach znacznie obrąbione: już wolne, już tylko bardzo mało przy osadzie spięte. Maiąc tak zbudowane nogi, nie mogą práwda pływać; ale w pewnym względzie możnáby o nich powiedzieć, że umieią chodzić po wodzie. Chodzenie to odbywaią szczególnieyszym sposobem: zapadaią wprawdzie za káżdém stąpieniem głęboko nogą w wodę; ale że bardzo szybko zbiéraią nogi: trudno więc dostrzédz tego ich zapadaniá. Słowem, patrząc się na nie, zdaie się, że te Ptáki tak wygodnie biegaią po powiérzchni wody jak po ziemi. Dlá téy przyczyny Illiger nazywá je w języku niemieckim *Wassertretter*. Większá ich liczba má na ciele piérze bardzo gęste.

RODZÀY I. (156.)

WODNIK. *RALLUS.*

Rale. *Fran.* Ralle. *Niem.*

Dziób długi, lub tylko dłuższy niż głowa, przyszczupły, równy, ściśniony, palasikowato prosty, z szytem przy końcu spadzistym. Szczęki prawie równe. Na boku szczęki wiérzchniéy rowek głęboki, przed końcem znikaiący. Nosdrza w rowkach z tyłu błoną zakryte, blizko osady, z otworami jáykowatémi. Głowa całá piórami pokrytá. Palce długie, wolne. Pazury mierne. n. p. Rallus aquaticus. GL.

Tu należy przeszło *dziesięć* gatunków. Z tych gatunek za przykład wymieniony żyie w Europie: reszta rosprószoną jest po innych częściach świata. Wszystkie żyią na wodach stoiących i na bagnach

w gęstéy trzcinie i szászywiu. Gniazda swe zawieszają sztucznie nad wodą na tychże roślinach. Żywią się Owadami, Robákami i Rybkami drobnémi. Mięso maią smaczne.

RODZAY II. (157.)

CHROŚCIEL. *CREX.*

Roi-des-cailles. *Fran.* Schnarrer. *albo* Knarrer. *Niem.*

Dziób mierny, lub krótszy niż głowa, prosty, ściśniony, klinowato zakończony. Sczyt prosty, ostrym klinem na czoło zachodzący, na końcu ścięto spadzisty. Broda podobnie jak sczyt przycięta. Szczęki prawie równe: na boku wierzchniéy rowek głęboki, przed końcem znikaiący. Skrzydła sęczkiem uzbroione. Palce nie obrąbione: przednie miernie długie, przy nasadzie cokolwiek spięte. Palec tylny krótki. Pazury krótkie, kończyste. n. p. Rallus Crex. GL.

Do tego rodzaiu liczymy blizko *dziesięć* gatunków. Wszystkie mięszano dawniéy do rodzaiu *Rallus*. Gatunek za przykład wymieniony gości co lato w całéy prawie Europie. Przebywá na wilgotnych, lecz wodą nie zalanych łąkach. Gnieździ się na ziemi w trawie. Látá bardzo mało. Biegá bardzo szybko. Po wodach nigdy nie brodzi. Żywi się Owadami i Robákami. W czasie pogodnych wieczorów wiosny i latá odzywá się donośnym rechcącym głosem. Mięso má smaczne; mianowicie przy końcu lata bywá bardzo tłusty. Na początku jesieni ciągnie nocami do kraiów ciepleyszych. Jnne gatunki tego rodzaiu mieszkaią w jnszych częściach świata.

RODZAY III. (158.)

KURKA. *GALLINULA.*

Poule-d'-au. *Fran.* Rohrhuhn. *albo* Wasserhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, ściśniony, klinowato zakończony, kolorową błoną pokryty. Sczyt prosty, mniéy więcéy széroko kolorową woskuwką na czoło zastaiący; przy końcu słabo spadzisty. Broda słabo wgórę zadartá. Rowki na bokach szczęki wiérzchniéy od połowy znikaiące. Szczęka wiérzchniá cokolwiek dłuższá. Nosdrza w rowkach, z otworami podłużno okrągławémi, na przelot przebite. Skrzydła szczkiem uzbroione. Palce u nóg długie, wolne, obrąbione. Pazury mierne, łukowate, ostro kończyste. n. p. Fulica chloropus. GL.

W tym rodzaiu mieścimy przeszło *dwadzieścia* gatunków, które dotąd znáyduiemy w systematach rozrzucone częścią w rodzaiu *Rallus*, a częścią w rodzaiu *Fulica*. Europa żywi jch trzy, z których dlá zmienności barwy mylnie sześć zrobiono.

Wszystkie *Kurki* żyią ustawicznie na wodach stoiących i na bagnach w trzcinie lub szászywiu. Żywią się Owadami, Robákami, Rybkami drobnémi i roślinami wodnémi, a mianowicie rzasą. Gniázda buduią sobie bardzo sztucznie, i zawieszaią je na trzcinie tak nad wodą, że jch przybiéraiącá woda zaláć nie może; bo je w miarę przybywaniá sobą w górę podnosi. Wszystkie maią mięso smaczne.

RODZAY IV. (159.)

MODRZYK. *PORPHYRIO.*

Taléve. *albo* Poule-Sultane. *Fran.* Meerhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, ściśniony, z boku widziany wysoki, błoną kolorową pokryty, nożykowato klinowaty, gładki. Sczyt zaokrąglony, łukowato spadzisty, széroko woskuwką na czoło zastaiący. Broda zaokrągloná, niemal prostá. Szczęki równe. Otwory nosdrzy na bokach blizko sczytu i osady dzióba, okrągławe, na przelot przebite. Wiérzch głowy grubą, kolorową woskuwką pokryty. Palce u nóg długie, wolne, obrąbione. Pazury mierne: tylny náywiększy. n. p. Fulica Porphyrio. GL.

Známy dotąd *trzy* gatunki *Modrzyków*, które dawniéy mięszano do rodzaiu *Fulica*. Są to náypięknieysze Ptáki w tém pokrewieństwie. Jch mniéy więcéy modre, pięknie zielone i fiałkowo lazurowe maści w ubarwieniu, zjednały jm jch nazwiska rodzaiowe. Oyczyzną jch są wyspy pod strefą umiarkowanie ciepłą równie na południowéy jak na północnéy półkuli ziemi. Żywią się Rybami drobnémi, Owadami, Robákami i roślinami wodnémi. Gnieżdzą się tak nad wodami jak Kurki. Maści ubarwieniá swego zmieniaią kilka razy w życiu. Mięso maią smaczne. Niektórzy naturaliści twiérdzą, że Modrzyki tak sobie żér do dzióba nogą podaią jak Papugi.

RODZAY V. (160.)

SKRZYDŁOSZPON. *PALAMEDEA.*

Kamichi. *Fran.* Wehrvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, ogrubny, w pół háczykowaty. Szczęka wiérzchniá wypukłá, przy koń-

cu spadzistá, háczykowato zakończoná. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe blizko szrodka dzióba. Na głowie rożek prosty, szczupły, walcowaty, dłuższy niż dziób, ruchomy. Skrzydła długie. Każde skrzydło przy zgięciu dwiema potężnémi szponami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce u nóg długie, prawie zupełnie wolne, obrąbione. Pazury mierne, słabo łukowate, kończyste: tylny naydłuższy. n. p. Palamedea cornuta. GL.

Wiemy dotąd tylko o *jednym* gatunku, który żyie na bagnach Ameryki południowéy. Wielkością ciała przechodzi on Gęś dużą. Żywi się Owadami, Robákami, roślinami wodnémi i jch nasionami. Głos má podobny głosowi Sroki; ale nierównie mocnieyszy. *Skrzydłoszpony* są Ptákami bardzo ostróżnémi. Spostrzegłszy taki przedmiot, po którym domyślaią się niebezpieczeństwa, wznoszą się z krzykiem na powietrze: czém pobudzaią jnne w blizkości bawiące Ptáki do wczesnéy ucieczki. Wzrok maią bardzo bystry. Żyią zawsze párami, i podług twierdzenia Podróżopisarzów śmierć jednego má za sobą pociągać wkrótce zgon drugiego. Mięso jch, lubo czárne, má bydź bardzo smaczne, i jest od tamteyszych mieszkańców wielce ulubione. O sposobie gnieżdzeniá się *Skrzydłoszponów* káżdy prawie Autor pisze jnaczéy: nic więc o tém pewnego dotąd nie wiemy.

RODZAY VI. (161.)

PASTUSZKA. *CHAUNA.*

Chaïa. *Fran.* Hirtvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, ogrubny, daszkowato klinowaty. Szczęka wierzchniá daszkowato wypukłá, przy końcu spadzistá. Otwory nosdrzy podłużne,

na przelot przebite. Głowa i szyia gęstém kutnerowatém piérzem pokrytá, z tyłu czubatá. Policzki nagie. Skrzydła bardzo długie: każde dwiema lub trzema potężnémi szponami uzbroione. Ogon z cztérnastu stéruwek. Nogi wysokie. Palce bardzo długie, cokolwiek przy nasadzie spięte. Pazury przedłużone, słabo zgięte: tylny prosty. n. p. Parra Chavaria. GL.

Ten rodzáy mieści w sobie tylko *jeden* gatunek, który mieszká w południowéy Ameryce na bagnach i jeziorach; a mianowicie w okolicach Kartagieny. Wielkością ciała wyrównywá dużému Kogutowi; lecz z przyczyny długich nóg má blizko dwie stopy wysokości. Maść czarná jest na nim przemagaiącą. Kolanka má tak grube, jak gdyby były napuchłe; palce zaś tak długie, że się mu w chodzeniu plątaią.

Pastuszká chodzi powoli i poważnie. Latá szybko i zwinnie. Żyie w zgodzie z innémi Ptákami wodnémi. Na widok Ptáka drapieżnego zrewá się zaráz na powietrze, a biiąc go silnie swémi długiémi, szponowatémi skrzydłami, odpędzá go daleko od towarzyszów swoich. Z przyczyny takich przymiotów, Amerykanie staraią się o młode *Pastuszki*, i wychowuią je między ptastwem domowém. Tak przyswoioná wyprowadzá ptastwo domowe codziennie rano na pastwisko, strzeże je troskliwie: wieczorem wracá z wszystkiémi bez szkody do domu. *Pastuszki* przyswoione a mianowicie samce lubią się pieścić z ludźmi dorosłymi: dzieci nie ciérpią, i zaczépione ustawicznie się na nich srożą.

Te Ptáki maią głos mocny, czysty, ale nieprzyiemny. Żywią się Robákami, Owadami, roślinami wodnémi i ich nasionami. Między jego wnętrznościami nie má wola, a żołądek jest cienki błonowy.

Na szczególnieyszą uwágę zasługuie jch skóra: jest ona wszędzie od ciała odstaiącá, powietrzem oddętá; a za dotknięciem palca wydaie szelest podobny szelestowi suchego pęcherza.

RODZAY VII. (162.)

DŁUGOSZPON. *PARRA.*

Jacana. *albo* Jahana. *Fran.* Klauenspreizer. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, prosty, ściśniony, równy, klinowato zakończony. Na boku szczęki wierzchniey rowek széroki, przed końcem znikaiący. Przy osadzie dzióba woskuwka małá, na czole (a u niektórych i na bokach dzióba) płátkami zakończoná. Otwory nosdrzy w rowkach blizko szrodka dzióba podłużno okrągławe, na przelot przebite. Skrzydła mierne: káżde jednym lub dwiema szponami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce bardzo długie, szczupłe, wolne. Pazury przedłużone, szczupłe, ściśnione, proste, kończyste: tylny náydłuższy. n. p. Parra Jacana. GL.

Tu należy blizko *dziesięć* gatunków, z ktòrych większá część mieszká w Ameryce południowéy; reszta żyie w Afryce i w Azyi południowéy. *Długoszpony* bawią na przepaścistych bagnach i na jeziorach zarosłych ziołami. Żywią się Robákami, Owadami i Rybkami drobnémi. Należą do liczby Ptáków ozdobnie ubarwionych. Jch nadzwyczáy długie pazury u palców, różnią je od jnnych Ptáków zaráz na piérwszy rzut oka. W budowie gniázd okazuią podobny przemysł jak Kurki.

Tablica LXIII. (89.)

POKREWIEŃSTWO VII. (29.)

SPIĘTOPALCZASTE. HYGROBATAE.

Ptáki Brodzące, maiące nogi wysokie lub bardzo wysokie: palce u nóg mierne lub przykrótkie, błoną do połowy lub więcéy niż do połowy spięte: dzióby rozmaite, osobliwszych kształtów.

		RODZAIE. GENERA.
Dziób	przedłużony	sczuply, wązki, płaski, esowato zgięty . . 1. Szablodziób. *Recurvirostra.*
	ogrubny	ściśniony, obosieczny . 2. Rudopiór. *Scopus.*
		płaski, okrągło łopatkowaty 3. Warzęcha. *Platalea.*
	dłuższy niż głowa, gruby, kolankowato zgięty	4. Czerwonák. *Phoenicopterus.*

UWAGI DO TABLICY XLIII. (89.)

Uważaiąc rozmaite, a prawdziwie zadziwiaiące kształty dzióbów tu należących Ptáków, przyznać potrzeba, iż słusznie należałoby się je z tego względu pomieścić w pokrewieństwie *Dziwodziobych*; lecz z drugiéy strony jłość błony spinaiącéy palce káże z nich osobne utworzyć pokrewieństwo; a to daie náybliższy przechód do rzędu *Pływaiących.*

RO-

RODZAY I. (163.)

SZABLODZIOB. *RECURVIROSTRA.*

Avocette. *Fran.* Säbler. *albo* Säbelschnäbler. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, wązki, cienki, płaski, słabo esowato w górę zagięty, ku końcowi coráz szczupleyszy, na końcu wietki. Na szczece wiérzchniéy dwa rowki przy połowie znikaiące. Brzegi wewnątrz rowkowane. Nosdrza w rowku blizko osady z otworami wązkiémi. Nogi bardzo wysokie. Palce przednie mierne, błoną prawie całkiem spięte; lecz taż błona łukowato wycięta. Palec tylny wolny, mały, usunięty. Pazury krótkie. n. p. Recurvirostra Avocetta. GL.

Ten rodzáy mieści w sobie *trzy* gatunki, z których jeden żyie w Europie, drugi w Ameryce, a trzeci w Nowéy Hollandyi. Żyią w blizkości jezior i bagien. Brodzą zręcznie, a nawet i pływaią dość dobrze. Cienkim i długim dzióbem swoim wydobywaią z mułu Dżdżowniki, Piiáwki i liszki Owadów; gdyż te stanowią prawie wyłączne jch pożywienie. Gnieżdżą się na ziemi w wysokiéy tráwie. Głosu jch dotąd nieznámy. Jch dziób różni je zaráz na piérwszy rzut oka od wszystkich innych dotąd znanych ptáków.

RODZÁY II. (164.)

RUDOPIÓR. *SCOPUS.*

Ombrette. *Fran.* Braunvogel. *Niem.*

Dziób długi, prosty, gruby, ściśniony, z wiérzi ze spodu ostry; przy osadzie wysoki, daléy

ku końcowi coráz niższy. Sczyt odznaczony, prosty, na końcu háczykowato zakończony. Otwory nosdrzy wązkie, długie, blizko sczytu i osady. Policzki pióramí pokryte. Nogi miernie wysokie. Palce przednie mierne, daléy niż do połowy spięte: tylny krótki, na ziemi wspiéraiący się, z przyszrodkowym cokolwiek spięty. Pazury małe, łukowate, kończyste. n. p. Scopus Umbretta. GL.

Do tego rodzaiu należy dotąd tylko *jeden* gatunek. Żyie on w Afryce nad rzéką Senegal. Jednostaynie rudá maść jego pokryciá zjednała mu nazwisko rodzaiowe prawie w wszystkich językach. Wielkością ciała wyrównywá on Wronie.

Lubo *Rudopiór* już dosyć dawno jest znany: mimo to cechy jego rodzaiu w dziełach Gmelina i Lathama są niedokładne. Mianowicie zastanawiá uwága ostatniego względem błony między palcami przedniémi, jakoby ta między niémi była bardzo małą i tylko przy saméy jch nasadzie wyrażną. Widziałem bardzo dobry exemplárz tego Ptáka w zbiorze zoologicznym Paryzkim: podług niego ułożyłem powyższą cechę: za ścisłość jéy zaręczám.

RODZAY III. (165.)

WARZĘCHA. *PLATALEA.*

Spatule. *albo* Pallette. *Fran.* Löffler. *albo* Löffelgans. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, prosty, gruby, zupełnie płaski, ku końcowi coráz szérszy, na końcu rozszérzony, w kształcie warzęchy zaokrąglony; przy osadzie cokolwiek wyższy, chropowaty. Na szczęce wiérzchniéy rowek do koła brzegi odznacza. Otwo-

ry nosdrzy podłużne w rowku blizko osady. Policzki i podgardle nagie. Nogi wysokie. Palce mierne: przednie blizko do połowy spięte. Pazury krótkie, grube. n. p. Platalea Leucorodia. GL.

Ten rodzáy zawiérá w sobie *trzy* gatunki, które są mieszkańcami różnych części świata. W Europie pokazuie się czasem gatunek za przykład wymieniony. Żywi się Gadami, Płazami, Rybami drobnémi i Robákami. Podług świadectwá Linneusza *Warzęchy* gnieżdzą się na wysokich drzewach. Przez czas párzeniá się i pielęgnowaniá dzieci są bardzo krzykliwe. Mięso maią smaczne, gęsiemu podobne.

RODZÁY IV. (166.)

CZERWONÀK. *PHOENICOPTERUS.*

Flammant. *Fran.* Hochstelze. *albo* Flammant. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, gruby, wyższy niż szérszy, kolankowato czyli złamano zgięty. Szczęka wiérzchniá szczupleyszá niż spodniá, przy osadzie trójgraniastá, a po zgięciu na wiérzchu płaská, z podniebieniem ostro wystaiącém. Brzegi (mianowicie szczęki wiérzchniéy) ostro karbowane. Policzki i podbrodek nagie. Nogi szczkowate, bardzo wysokie. Palce przednie przykrótkie, prawie całe błoną spięte. Palec tylny bardzo mały. Pazury grube, krótkie. n. p. Phoenicopterus ruber. GL.

Dotąd známy *dwa* gatunki *Czerwonaków.* Z tych gatunek za przykład podany znáyduie się w cztérech dawniéy znanych częściach ziemi, i w czasie upałów lata posuwá się w Europie czasem daléy niż do czterdziestego stopnia szérokości jeograficznéy. Do-

wodem tego jest piękny exemplárz w *Zbiorze Zoologicznym Królewsko Warszawskiego Uniwersytetu*, który zastrzelono 1811 r. w okolicy Strasburga. Gatunek drugi żyie wyłącznie w Azyi południowéy.

Czerwonaki rosną do trzeciego roku; a w piątym dopiéro dostaią náypięknieyszą ponsową barwę. Zmieniaią więc kilka razy w życiu maści ubarwieniá w ten sposób: w piérwszéy młodości są one niemal zupełnie białe z słabo różowémi skrzydłami: późniéy staią się blado różowe z ponsowémi skrzydłami: daléy przybiéraiąc po káżdém wypiérzeniu coráz czerwieńsze pióra, staią się na koniec całe ponsowe. W ostatniém ubarwieniu są one bardzo rzádkie.

Czerwonaki żywią się Robákami, Owadami, tudzież drobnémi Gadami, Płazami i Rybkami, które z głębi wód wydobywaią. Niektórzy Pisarze twiérdzą, że *Czerwonák* chcąc połknąć jaką zdobycz, musi dziób do góry brodą przekręcić. O kształcie jch gniázd i o sposobie wysiadywaniá jáy czytámy wiele zadziwiaiących podań, które podług wszelkiego podobieństwa są zbytnie przesadzone: a tém samém potrzebuią potwiérdzeniá. Na tém kończymy uwági nad rzędem Ptáków Brodzących.

Tablica XLIV. (90.)

Rzęd Dziewiąty. (25.) PŁYWAIĄCE. NATATORES.

Ptáki mające nogi krótkie (rzádko miernie wysokie) cztéro lub tróy palczaste z palcami aż do pazurów spiętémi, już płátkowate, już pletwowate, już wiosłowate: dzióby rozmaite.

				Pokrewieństwa.	Familiae.
Nogi:	cztéro palczaste	płátkowate		1. Płátkonogie.	*Lobipedes.*
		pletwowate		2. Pletwonogie.	*Pinnipedes.*
		wiosłowate; brzegi dzióba	listkowato zębate	3. Listkozębne.	*Lamellosodentati.*
			gładkie	4. Wiosłonogie.	*Remipedes.*
	tróypalczaste; otwory nosdrzy		w rurkach stérczących na dzióbie	5. Rurkonosy.	*Tubinares.*
			na dzióbie bez rurek	6. Tróypalczaste.	*Tridactyli.*

UWÀGI DO TABLICY XLIV. (90.)

Ptáki *Pływaiące* równie zewnętrzną jak wewnętrzną budową ciała rozróżnione są dostatecznie od rzędów poprzedzaiących. — Zaczniymy od zewnętrzności, a mianowicie od nóg, jako od punktu stanowczego.

Wyiąwszy párę rodzaiów, które maią nogi miernie wysokie: w wszystkich innych rodzaiach tego wielkiego rzędu znáydziemy nogi krótkie, mniéy więcéy w tył posunione. Golenia zwykle ściśnione w tyle i na przodzie ostre. Palce błoną aż do pazurów spięte. Podług jakości spięciá palców rozróżniámy u nich nogi na następuiące:

Nogi płátkowate, są nogi czworopalczaste, maiące trzy przednie palce błoną spięte, a czwárty w tyle wolny; lecz między palcami przedniémi błona powycinaná jest w płátki.

Nogi pletwowate, są nogi czworopalczaste, maiące wszystkie cztéry palce błoną całą spięte.

Nogi wiosłowate czworopalczaste, maiące trzy przednie palce błoną całą spięte, a czwárty wolny.

Nogi wiosłowate tróypalczaste maiące tylko po trzy na przód zwrócone i błoną całą spięte palce.

Wszystkie te cztéry gatunki nóg zastósowane są do pływaniá, czyli do przenoszeniá się z łatwością z mieysca na mieysce po tym żywiole, na którym Ptáki tego rzędu większą część życiá swego przepędzać muszą.

U większéy liczby Ptáków *Pływaiących* postrzégámy szyię (w stósunku do wysokości nóg) za długą. Powód takiego ich ukształceniá łatwym jest do wyśledzeniá. Ptáki tego rzędu pływaiąc po powiérzchni wody, muszą w głębi jéy szukać dlá siebie pożywieniá; ażeby więc tego bez ustawicznego nurzaniá się wygodniéy dopiąć mogły, nadmierná długość szyi była dlá nich niezbędnie potrzebną.

Piérze znáyduiemy na nich bardzo geste, i pewnym gatunkiem tłuszczu tak powleczone, że się jch woda nie chwytá. Nadto pod piórami właściwémi maią one na sobie puch bardzo gęsty. Takie pokrycie zabezpieczaiąc jch ciało przeciw szkodliwém wpływom ustawicznéy wilgoci, powiększá oráz znacznie jch objęcie; a tém samém czyni je lżéyszémi i zdatnieyszémi do pływaniá po powiérzchni wody.

Rozczłonkuiąc jch ciało, postrzégámy u wiekszéy liczby przed piersiami wole duże: daléy odwilżacz obszérny, trawieniec gruby muszkułowy, kiszkę grubą dużą: co wszystko káże się domyślać, że te Ptáki muszą bydź zwiérzętami wszystko żérnémi. Doświadczenie potwiérdzá ten domysł: jakóż widzimy, że równie chętnie pożéraią nasiona roślin jak Gady, Płazy i Ryby.

Kość jch piersiowá okazuie nie mniéy usposobieniá do pływaniá jak jnne części jch ciała. Znáyduiemy ją bowiem w nich zwężoną a przedłużoną, głęboką, na bokach powycinaną, a w szrodku wysoką wystawą opatrzoną.

Jch krztań jest bardzo prosto urządzoná; a gardziel u niektórych dziwnie u dołu rozszérzoná: dlá tego téż prawie wszystkie wydaią głos wrzaskliwy i nieprzyiemny.

Większá liczba Ptáków *Pływaiących* gnieździ się na ziemi; a pisklęta tychże lęgnąc się pokryte puchem i z oczami otwartémi, zaráz po wyyściu z jáy uchodzą z gniázd, i same szukaią dlá siebie pożywieniá; pospolicie naprzód w młodéy trawie, daléy w nasionach roślin, a wreszcie w gromadach Gadów, Płazów i Ryb drobnych. — Większá jch liczba należy do Ptáków przelotnych.

Tablica XLV. (91.)

Pokrewieństwo I. (30.)

PŁÁTKONOGIE. LOBIPEDES.

Ptáki Pływaiące, maiące nogi czworopalczaste, miernie wysokie, lub krótkie, płátkowate: dzióby rozmaite.

			Rodzaie. Genera.	
Nogi	miernie wysokie; dzióby	sczupły, płaski, prosty	1. Płátkonóg.	*Phalaropus.*
		gruby, ściśniony, klinowaty	2. Łyska.	*Fulica.*
	krótkie; dzióby	ogrubny, nożykowaty	3. Cyranik.	*Podoa.*
		przysczuply, ostro kończysty	4. Nurek.	*Colymbus.*

UWÀGI DO TABLICY XLV. (91.)

Ptáki *Płátkonogie* składaią jedno z náypięknieszych pokrewieństw w téy gromadzie, które czyni nieznaczny przechód z rzędu *Brodzących* do rzędu *Pływaiących* Ptáków. Pomimo jednakże oczywistości cech, Ptáki tu policzone znáyduiemy w dawnieyszych systematach tak rozrzucone, i częścią z *Brodzącémi* a częścią z *Pływaiącémi* tak pomięszane, że (ściśle biorąc) osobnych nawet nie maią dlá siebie rodzaiów. Czytámy práwda w dziele Linneusza rodzaie *Fulica* i *Colymbus*; ale te napełnione są u niego tak różnorodnémi gatunkami, że z nich teráz kilka osobnych rodzaiów utworzyć musiano. Resztę wcielono częścią do rodzaiu *Tringa*, a częścią do rodzaiu *Plotus*, o którym późniéy mówić będziemy.

W zbliżeniu tych Ptáków do siebie idę przykładem Brissona i Meyera, a podobne ukształcenie nóg i podobny sposób życiá tych zwiérząt krok ten dostatecznie usprawiedliwiaią.

RODZÀY I. (167.)

PŁÀTKONOG. *PHALAROPUS.*

Lobipède. *albo* Phalarope. *Fran.* Franzenfüsser. *albo* Wassertretter. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, szczupły, wązko płaski lub zaokrąglony. Szczyt rowkami odznaczony, prosty, małym háczykiem zakończony. Otwory nosdrzy w rowkach wązkie. Głowa całá piórami pokrytá. Nogi miernie wysokie, czworopalczaste. Błona między palcami przedniémi w płátki powycinaná.

Do tego rodzaiu należą same drobne, a w ubarwieniu niepozorne ptaszki, dlá tego téż Naturaliści, jdąc za zwykłym tonem świata, mniéy na nie zważali, i takiego między niémi dopuścili się zabałamuceniá, że teráz z jch skąpych i niedokładnych opisów trudno nawet odgadnąć, o którym gatunku mówią; a tém samém niepodobném jest oznaczenie liczby dotąd znanych. W dziele Lathama czytámy opisy pięciu; ściśléy biorący rzecz Badacze liczą jch w saméy Europie trzy gatunki.

Wszystkie Ptáki tego rodzaiu żywią się Robákami i Rybkami drobném. Brodzą i pływaią dość zręcznie. Gnieżdżą się w trawie na mieyscach otoczonych wodą lub bagnami. Cuvier dzieli je na dwa następuiące podrodzaie.

a. Płatkonóg. Phalaropus.

Phalarope. *Fran.* Franzenfüsser. *Niem.*

Dziób równoległo boczny, wązki, płaski. n. p. Tringa fulicaria. GL.

b. Łapieć. Lobipes.

Lobipède. *Fran.* Wassertretter. *Niem.*

Dziób szczupły, okrągławy. n. p. Tringa hyperborea. GL.

Te dwa oddziały maią tyle cech wyraźnych, że je potrzeba raczéy uważáć za dwa osobne rodzaie.

RODZÀY II. (168.)

ŁYSKA. *FULICA.*

Foulque. *albo* Morelle. *Fran.* Blässe. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, gruby, ściśniony, klinowato zakończony. Szczęki prawie równe. Szczyt prosty, szeroką łysiną daleko na głowę zastaiący, przy końcu nożykowato spadzisty. Broda w górę zadartá. Na boku szczęki wiérzchniéy rowek széroki, przyszrodku znikaiący. Otwory nosdrzy w rowkach jáykowate, na przelot przebite. Nogi mierne. Palce u nóg długie. Błona między palcami w płátki powycinaná. Pazury mierne, łukowate, ostro kończyste. n. p. Fulica atra. GL.

Dobrze rozróżnionych známy *cztéry* gatunki. Z tych gatunek za przykład podany żyie w Europie. Kilkokrotném zmienianiem maści ubarwieniá uwiódł on Naturalistów, że z niego mylnie trzy osobne gatunki w systematach utworzono.

Łyski żyią ustawicznie na wielkich stawach i na jeziorach porosłych trzciną, tatarakiem lub szászywiem. Pływaią i nurzaią się wybornie. Na ląd rzádko wychodzą. Żywią się Owadami, Robákami, Rybkami drobnémi i roślinami wodnémi. Gnieżdzą się nad wodą podobnie jak *Kurki*. Są bardzo piérzchliwe i do ugłaskaniá trudne. Mięso maią czarniawe, smaczne.

RODZÀY III. (169.)

CYRANIK. *PODOA.*

Oiseau-de-soleil. *albo* Grébe-foulque. *Fran.*

Saumfuss. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, prosto nożykowaty. Sczyt lekko spadzisty. Broda słabo w górę zadartá. Na boku szczęki wiérzchniéy rowek széroki przy końcu znikaiący. Otwory nosdrzy w rowku blizko szrodka dzióba, wązkie, na przelot przebite. Głowa całá piórami pokrytá. Skrzydła mierne, szczkami uzbroione. Ogon széroki, płaski, mierny. Nogi krótkie, przy szrodku ciała. Palce długie. Błona między palcami przedniémi w płátki powycinaná. Pazury mierne, łukowate, kończyste. n. p. Plotus surinamensis. GL.

Liczymy do tego rodzaiu *dwa* gatunki, które pomimo náyoczywistszych różnic w całéy budowie ciała wmięszano do rodzaiu *Plotus*. Obadwa znáyduią się na stoiących wodach w Ameryce południowéy. Żywią się Rybami drobnémi, Owadami i Robákami. Młodo złowione łatwo się ugłaskać daią. — Lubo Zbiór Zoologiczny Paryzki posiadá

obadwa tu należące gatunki w bardzo dobrych exemplarzach: mimo to Cuvier nie czyni o tym rodzaiu żádnéy wzmianki w dziele swoiém.

RODZAY IV. (170.)

NUREK. *COLYMBUS.*

Grèbe. *Fran.* Lappentaucher. *albo* Steissfuss. *Niem.*

Dziób mierny, szczupły, prosty, słabo ściśniony, klinowaty, ostro kończysty. Szczyt przy końcu słabo spadzisty. Broda cokolwiek w górę zadartá. Brzegi wgięte. Nosdrza w osadzie dzióba wklęsłe, na przelot przebite, z otworami wązkiémi. Skrzydła krótkie, lotne. Nogi krótkie, bardzo w tył posunione, z goleniami mocno ściśnionémi. Błona między palcami poprzecinaná. Paznogcie płaskie, cienkie. n. p. Colymbus cristatus. GL.

Ten rodzáy mieści w sobie przeszło *dziesięć* gatunków, z których w samey Europie żyie cztéry. Wszystkie przebywaią na wielkich stawach i na jeziorach zarosłych trzciną i innémi ziołami wodnémi. Gnieżdzą się w trzcinie buduiąc sobie z niéy gniázda pływaiące. Na ląd wychodzą bardzo rzádko; gdyż z przyczyny bardzo krótkich i ku tyłowi posunionych nóg maią chód bardzo niedołężny. Wyszedłszy na brzég pełzaią piersiami po ziemi, albo podskakuią w postawie pionowéy. Pożywieniem ich są Ryby drobne, Gady, Płazy i Robáki. Piérze na nich gęste i wietkie má piękny szrebrny połysk; a ten stał się powodem, że skóry niektórych *Nurków* wygarbowane przyzwoicie, bywaią używane od

maiętnych Pań naszych na wyłogi do sukien zimowych. W kraiach północnych skóry jch należą do liczby pospolitych zimowych ubiorów. Mięso jch má zapach rybi, a smak przyiemny. Kameduli i Kartuzi, którym twarde zakonu ustawy niepozwalaią jeśdź mięsa zwiérząt ciepłą krew maiących, jádaią mięso *Nurków* nawet w náywiększe posty; a przecież one są także z liczby takich zwiérząt, które maią krew czerwoną ciepłą. — *Nurki* pływaią i nurzaią się wybornie. Są bardzo piérzchliwe, ostrożne i do ustrzéleniá trudne. Mimo krótkość skrzydeł látaią dosyć szybko. — Latham i Meyer opisali ten rodzáy pod nazwiskiem *Podiceps*.

Pokrewieństwo II. (31.) PLETWONOGIE. PINNIPEDES.

Ptáki Pływaiące, maiące nogi krótkie, czworo palczaste, pletwowate: skrzydła długie: dzióby rozmaite.

Koniec dzióba				Rodzaie.	Genera.
báczykowaty; dziób	okrągławy	długi; spod szyi workowaty		1. Fregata	*Fregata.*
		mierny; podbrodek słabo workowaty		2. Komoran.	*Carbo.*
	płaski, széroki, przedłużony; pod dzióbem torba wielká			3. Pelikan.	*Pelecanus.*
klinowaty; dziób	dłuższy niż głowa, nożykowato klinowaty			4. Głupták.	*Sula.*
	przedłużony, prosty; szyia długá; ciało szczupłe			5. Wężówka.	*Plotus.*
	mierny, nożykowaty; szyia i ciało mierne			6. Faeton.	*Phaëton.*

UWÀGI DO TABLICY XLVI. (92.)

Káżdy niemal Pisárz nazywá to pokrewieństwo jnaczéy. U jednych czytámy opis jego pod nazwiskiem *Podopteres*, u drugich pod napisem *Steganopedes*; ci nazwali je *Totipalmes*, owi *Pinnipedes*. Ostatnie nazwisko zdaie mi sie náystósownieyszém; gdyż i náymniéy má pietna barbaryzmu, i náywyrażniéy maluie kształt jch nóg: jakoż Ptáki tego pokrewieństwa maią u nóg wszystkie cztèry palce jedną całą błoną aż do pazurów spięte: z tąd nogi jch okazuią wiele podobieństwa z pletwami Ryb.

Ptáki tych sześciu dopiéro w tablicy odczytanych, a tak dalece między sobą różniących się rodzaiów, zamykali dawnieysi systematycy w trzech rodzaiach; mianowicie w rodzaiach: *Pelecanus*, *Plotus* i *Phaëton*. O jle więc cechy rodzaiowe w systematach dawnieyszych były dowolnémi: nowy dowód mámy tu przed oczami.

W ogólności Ptáki *Pletwonogie* maią skrzydła bardzo długie: a przeto lot bardzo szybki i zwinny. Co większá? znáyduiemy między niémi i takie, które maią skrzydła w stósunku do ciała náydłuższe z wszystkich Ptáków; a następnie i lot náybystrzeyszy.

U jednych sám tylko podbrodek, u drugich całe podgardle napotykámy opatrzone nagą ciągłą torbą, którá jm służy do przechowaniá zbytniéy lub dlá jch piskląt przeznaczoney żywności. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie Rybami.

U wszystkich spostrzégámy jezyk bardzo mały, żołądek pojedynczy workowato błonowy bez wola i odwilżacza, a kiszkę grubą niepozorną. W wszystkich kości są do podziwieniá lekkie.

Lubo maią nogi krótkie z wszystkiémi palcami spiętémi: mimo to gnieżdzą się one albo na drzewach wysokich, albo na skałach niedostępnych. — Z tąd łatwo przewidzieć można, że pisklęta Ptaków *Pletwonogich* dopóty bez troskliwéy opieki rodziców swoich obéyśdź się nie mogą, dopóki się látać nienauczą.

RODZAY I. (171.)

FREGATA. *FREGATA.*

Frégatte. *Fran.* Fregattvogel. *albo* Orlogschiffsvogel. *Niem.*

Dziób długi, rogowy, okrągławy, przyszczupły, prosty, háczysto zakończony, maiący szczyt, boki i końce szczęk odznaczone. Szczyt okrągławo płaski, w szrodku wklęsło wgięty, ostrym hakiem zakończony. Broda krótká, háczykowato zagiętá. Policzki piórami pokryte. Podbrodek i całe prawie podgardle nagie, workowate. Otwory nosdrzy bardzo wązkie na dzióbie w rowkach przy osadzie. Skrzydła w stósunku do ciała náydłuższe. Ogon przedłużony, nożyczkowato widlasty. Nogi krótkie, pletwowate. Błona między palcami głęboko wyciętá. — Palec drugi náydłuższy. Pazury krótkie, łukowate. n. p. Pelecanus Aquilus. GL.

Latham liczy w tym rodzaiu cztéry gatunki; lecz pewnym jest tylko ten gatunek, który tu za przykład jest przytoczony.

Fregaty maią w stósunku do ciała náydłuższe skrzydła między Ptákami: z tąd téż i lot jch jest náybystrzeyszy, náyzwinnieyszy i tak lekki, iż zdaie się, że one do látaniá żádnego natężeniá sił nie po-

potrzebuią. *Jérzyki* w rzędzie Przyczepnych maią prawda lot bardzo szybki; lecz ten nie może się równać z lotem *Fregaty*. Żeglarze widzą je prawie ustawicznie buiaiące po nad morzem; chociaż niekiedy o dwieście i więcéy mil oddaleni są od lądów. *Fregaty* są mieszkańcami strefy gorącéy. — Żywią się náywięcéy Rybami látaiącémi, które albo same nad wodą chwytaią, albo jnszém Ptákom odbiéraią. Gnieżdzą sie na wysokich drzewach lub na skałach niedostępnych.

RODZAY II. (172.)

KOMORAN. *CARBO.*

Comoran. *Fran.* Komoran. *albo* Scharbe. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, szczupły, walcowaty, przy końcu słabo ściśniony, háczykowaty. Szczyt rowkiem odznaczony, równy, haczykiem zakończony. Nosdrza w rowku przy szczycie z otworami bardzo wązkiémi. Policzki i podgardle nagie. Skrzydła miernie długie. Ogon mierny, klinowato zaokrąglony. Nogi płetwowate. Błona między palcami széroká aż do pazurów zastaie. Palec skrayny náydłuższy, następne coráz krótsze. Pazury mierne, łukowate. n. p. Pelecanus Carbo. GL.

Jeżeli wszystkie w dziełach opisane są rzeczywistémi gatunkami, a nie odmianami wiekowego ubarwienia, więc do tego rodzaiu należy przeszło *dziesięć* gatunków, z których káżdá część świata má sobie właściwe. W Europie znáyduiemy jch dwa. Wszystkie gnieżdzą się albo na drzewach wysokich, albo na skałach niedostępnych; lecz zawsze w bliskości morza lub wielkich rybnych jezior. Mięso starych wonieie tranem, młodych jest dosyć smaczne. Wszystkie są Ptákami ostróżnémi.

RODZAY III. (173.)

PELIKAN. *PELECANUS.*

Pélican. *Fran.* Pelekan. *albo* Kröpfer. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, płaski, prosty, gruby, széroki. Szczęka wiérzchniá przy osadzie wypukłá, lecz daléy zupełnie płaská, równoboczná, na samym końcu nagle zeszczuploná, haczykiem zakończoná. Szczyt rowkiem odznaczony. Szczęka spodniá szérszá niż wiérzchniá z zuchwami bardzo długiémi. Broda bardzo krótká, w górę zadartá. Nosdrza w osadzie dzióba w rowku przy szczycie, z otworami tak wązkiémi, że jch ledwie dostrzédz można. Policzki z piór obnażone. Worek pod dzióbem bardzo wielki, nagi. Skrzydła długie. Nogi płetwowate. Palec drugi naydłuższy. Pazury łukowate z brzegami gładkiémi n. p. Pelecanus Onocrotalus. GL.

Latham naliczył w tym rodzaiu trzydzieści jeden gatunków. Tak wielka jch liczba pochodzi z tąd, ponieważ on pomięszał razem bez żadnego ostrzeżeniá *Fregaty*, *Komorany* i *Głuptáki;* jeżeli więc te odeymiemy, i jeźli w pozostałych weźmiemy wzgląd na odmiany wiekowe ubarwieniá: zaledwie podobno znáydziemy *cztéry* właściwe gatunki *Pelikanów*. Z pewnością jednakże o liczbie jch nic wyrzéc nie możemy; gdyż opisy jch tak są dotąd niedołężne, że w nich stanowczych cech gatunkowych znaléźć nie podobná. Atoli to rzecz niezawodná, że jeden żyie w południowych kraiach Europy na wielkich rzékach i jeziorach, który na Ukrainie znany jest pod nazwiskiem *Baba.*— Ten gatunek *Pelikanów*, który swe dzieci miáł karmić krwią i miesem piersi swoich, należy do państwa jestestw uroionych.

Pelikany gnieżdzą się pospolicie w trawie na kępach wodą otoczonych. W torbie pod dzióbem ich wiszącéy przynoszą one dzieciom swoiém żywe Rybki wráz z wodą. Dzieci wtykaią swe dzióby do ich torby i same łowią sobie w niéy przyniesione Rybki. Tym sposobem karmiąc pisklęta, muszą swóy wielki dziób tak na dół spuszczać, iż się zdaie, jak gdyby sobie piersi rozdziérać chciały; a to dało powód do moralnéy práwda, lecz bardzo mylnéy powieści, o któréy się wyżéy nadmieniło.

Pelikany látaią gromadnie. Chodzą powoli. Pływaią wybornie. Są bardzo żarłoczne. Żyią prawie wyłącznie Rybami. Język maią bardzo mały. Gardziel znáyduiemy u nich z tak niewyraźnych obrączek chrząstkowych złożoną, że ją prawie za błonową poczytać można. Mięso ich jest twarde i mocno tranem wonieiące. Głos wydaią mocny, rykowi Osła podobny.

RODZÀY IV. (174.)

GŁUPTÀK. *SULA.*

Fou. *albo* Boubie. *Fran.* Tölpel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, ogrubny, ściśniony, nożykowato klinowaty, kończysty. Szczyt rowkiem odznaczony, zaokrąglony, prosty, przy końcu ostry, nożykowato spadzisty. Szczęki prawie równe. Brzegi wgięte, ostre, drobno ukośnie nasiekane. Otworów nosdrzy widzialnych nie má. Podbrodek i policzki nagie. Skrzydła długie, szczkiem uzbroione. Nogi pletwowate. Palec skrayny náydłuższy. n. p. Pelecanus Bassanus. GL.

Oprócz odmian ubarwieniá liczymy dobrze rozróżnionych *pięć* gatunków, z których za przykład

podany jest náypospolitszym na wyspach i na pobrzeżach morza Baltyckiego i Niemieckiego. Szczególniéy na wyspie Bassa má jch bywać náywięcéy. Linneusz pisze: »W czasie párzeniá się tych Ptáków » takie mnóztwo zgromadzá się jch na tę wyspę, » że gdy siedzą na ziemi: cała jéy powiérzchniá tak » się bieli, jak gdyby śniegiem pokrytą była; — » gdy się wzbiią na powietrze: na kształt chmury » zaciemniaią sobą słońce, — a gdy krzyczéć zaczną: » rozmawiaiący ludzie rozumieć się nie mogą. Ca» ła zaś ta wyspa tak jest zasłaná jch gniázdami, iż » trudno postąpić mogą, ażeby na które z nich nie» nadeptać." —

Głuptáki gnieżdzą się albo na skałach, albo téż prosto na ziemi blizko wód rybnych. Są bardzo żarłoczne. Żywią się Rybami. Chińczykowie używaią jednego gatunku (Pelecanus piscator. GL) do łowieniá Ryb: i to w ten sposób. Wywożą oni oswoionego a głodnego *Głuptáka* na wodę rybną, i wdziéwaią mu taką obrączkę na szyię, która nie tamuiąc wolnego oddychaniá, nic mu połknąć nie pozwalá. Tak okutego puszczaią wolno. *Głuptak* naglony głodem łowi pilnie Ryby; lecz maiąc zamknięte gardło, przynosi káżdą na łódź do pana swoiego.

Prawie w wszystkich jezykach jedno znaczące nazwisko tego rodzaiu pochodzi z tąd, że Ptáki tu nàleżące dopóki są głodne, dopóty látaią bystro i zwinnie, i okazuią podziwieniá godną zwrotność. Skoro się zaś nasyciły: staią się ociężałe, przybiéraią postać osępiałą, pozwalaią się łatwo podeyśdź strzelcowi, i bez oporu znoszą prześladowaniá jnnych rybożérnych Ptáków.

Mięso starych má odrážaiącą wónię tranu; młodych zaś jest jádalne i dosyć smaczne. Jch jaia

maią bydź wybornego smaku.— Jlliger nadał temu rodzaiowi nazwisko *Dysporus*; my zatrzymuiemy to, pod którém go Brisson i jnni dawnieysi Badacze opisali.

RODZAY V. (175.)

WĘŻOWKA. *PLOTUS.*

Anhinga. *Fran.* Schlangenvogel. *Niem.*

Dziób przedłużony, prosty; przy osadzie ogrubny, daléy nieznacznie coráz sczupleyszy; na końcu sczupły, ściśniony, ostro kończysty. Szczęki równe. Szczyt i broda proste. Brzegi przy końcu ukośnie nasiekane: nacięcia na samym końcu wyraźnieysze, zadzierzyste. Otwory nosdrzy małe, obrąbione. Język mały, niewyraźny. Policzki i podgardle nagie. Skrzydła miernie długie. Szyia sczupłá przedłużoná. Ciało sczupłe, długie, nieznacznie w szyię przechodzi. Ogon długi, płaski, słabo klinowaty, lub równo zakończony. Nogi pletwowate, krótkie. Palec skrayny náydłuższy; następne coráz krótsze. Pazury potężne, szponowato łukowate, ostro kończyste. n. p. Plotus melanogaster. GL.

Z pewnością známy tylko *dwa* gatunki, lecz te odmieniaią kilka razy w życiu maści ubarwieniá swego. Oyczyzną jch są południowe kraie Ameryki. Żyią na wodach. Żywią się Rybami. Pływaiąc czynią wężykowate zwroty długą szyią swoią. Gnieżdzą się na drzewach wysokich w blizkości wód rybnych. Mięso *Wężówek* jest tłuste, ale nie smaczne, bo tranem mocno wonieie.

W stosunku do nóg i do wielkości ciała, *Wężówki* maią szyię náydłuższą z wszystkich Ptáków;

a cała jch postać usprawiedliwiá nadano jm nazwisko rodzaiowe. Wszakże jch długi, kończysty, nieznacznie z głową łączący się dziób: jch mała od szyi nieodznaczoná głowa: jch nad miarę długá, zwinná, nieznacznie w tułub przechodząca szyia: jch sczupły, wysmukły, długi tułub: jch nakoniec długi, wąski, w jednéy linii z ciałem będący ogon: wszystko to przypominá w nich postać *Węża.*

Gatunek za przykład podany má od końca dzióba do końca ogona trzy stopy reńskie długości; a wielkością ciała zaledwie wyrównywá *Kaczce domowéy.*

RODZAY VI. (176.)

FAETON. *PHAËTON.*

Paille-en-queue. *Fran.* Sonnenvogel. *albo* Tropikvogel. *Niem.*

Dziób prawie mierny, mało co dłuższy niż głowa, nożykowaty, ściśniony. Szczeki równe. Szczyt słabo łukowato spadzisty. Broda prostá. Koniec dzióba prosty, ostry. Brzegi ukośnie drobno nasiekane. Otwory nosdrzy wązkie w osadzie dzióba, naboczne, blizko szczytu wklęsłe, z wiérzchu błoną do połowy zakryte. Policzki i podgardle piórami pokryte. Skrzydła bardzo długie, sęczkami uzbroione. Ogon mierny; lecz dwie szrodkowe, wązkie stéruwki są bardzo przedłużone. Nogi płetwowate. Palec drugi naydłuższy. Pazury małe, łukowate, kończyste. n. p. Phaëton aethereus. GL.

Oprócz kilku odmián ubarwieniá liczymy do tego rodzaiu *trzy* gatunki. Wszystkie żyią tak sta-

le miedzy zwrotnikami, iż żeglarze z pewnością twiérdzić mogą, że wjechali pomiędzy zwrotniki, skoro *Faetony* nad morzem spostrzegą. Przez czas párzeniá się i pielęgnowaniá piskląt, krążą one gromadnie niedaleko brzegów wysp blizko równika położonych; jako to: około wysp Przyiácielskich, Sandwichskich i t. p. Gnieżdzą się w lasach tychże wysp na ziemi w tráwie. Lubią siadać na drzewach i są tak śmiałe, że się nawet rękami chwytać pozwálaią. Jak tylko dzieci swoie przyzwoicie odchowaią, i piérzenie się odbędą: opusczaią mieysca gnieżdzeniá się, i oddalaią się wráz z dziećmi niekiedy na párę set mil od lądu. Lot maią bystry, lekki i zwinny. Siadaią często nietylko na masztach, ale nawet i na pokładzie okrętów przepływaiących. Náyulubieńszém jch żérem są Ryby látaiące, które w powietrzu chwytaią. Mięso jch jest jádalne; ale nie náysmacznieysze. Wspomniane dwie długie stéruwki z jch ogonów, używaią tamteysi wyspiarze za ozdobę żałobnych ubiorów swoich.

Pokrewieństwo III. (32.) LISTKOZĘBNE. LAMELLOSODENTATI.

Ptáki Pływaiące, maiące nogi krótkie, (rzadko mierne) czworopalczaste, wiosłowate: dziób miękką, czułą błoną pokryty: brzegi szczęk listkowatémi ząbkami uzbroione.

			Rodzaie.	Genera.
Dziób	gruby	spłaszczony; policzki albo piórami pokryte, albo nagie brodawkowate	1. Kaczka.	*Anas.*
		wpół walcowaty; policzki nagie, pod kątem przy oku zakończone	2. Łabędź.	*Cygnus.*
		wpół walcowaty; policzki piórami pokryte; rzadko cała głowa nagá	3. Gęś.	*Anser.*
		nie równoboczno czworo graniasty, nieznacznie w głowę przechodzi	4. Miękkopiór.	*Eider.*
	sczupły, okrągławy, prosty, z ząbkami kończystémi		5. Trácz.	*Mergus.*

UWAGI DO TABLICY XLVII. (93.)

Cztéry piérwsze rodzaie tego pokrewieństwa stanowiły dawniéy tylko jeden rodzay *Anas*, w którym Latham stodwadzieścia jeden gatunków opisał. To prawda, że w tych trzech rodzaiach znáyduiemy brzegi dzióba listkowatémi zębami uzbroione; lecz jnne cechy, a nadewszystko jch wewnętrzná budowa ciała i różnice w sposobie życiá, są powodem do teraźnieyszego jch rozłączeniá.

W ogólności wszystkie Ptáki *Listkozębne*, które Cuvier *les Lamellirostres* nazywá, maią dzióby miękką, czułą, kolorową błoną pokryte. W cztérech piérwszych rodzaiach brzegi szczęk (jak się już powiedziało) uzbroione są ząbkami listkowatémi, w piątym zaś stożkowato ostro kończystémi. Wszystkie prawie maią wole duże, odwilżacz wyraźny, trawieniec gruby muszkułowy, a kiszkę grubą długą. Takie jch wewnętrzne uposarzenie jest nie mylną wskazuwką, że one należą do Ptáków żywiących się zarówno ciałami roślinnémi jak zwiérzęcémi. Wszystkie gnieżdzą się na ziemi; a bardzo mało znávdziemy takich pomiędzy niémi, które czasem na drzewach siádaią. Oprócz przyswoionych wszystkie prawie są Ptákami przelotnémi.

RODZÁY I. (177.)

KACZKA. *ANAS.*

Canard. *Fran.* Ente. *Niem.*

Dziób mierny lub dłuższy niż głowa, gruby, cały błoną pokryty: przy osadzie prawie tak wysoki jak széroki, daléy ku końcowi spłasczony, rozszé-

rzony, paznogciem rogowym zakończony. Szczęka wiérzchniá słabo wypukłá zakrywá spodnią. Brzegi obu szczęk listkowato ząbkowane. Otwory nosdrzy jáykowate blizko osady i szczytu. — Policzki albo pióramí pokryte, albo nagie brodáwkami porosłe. U niektórych guz przy czole. Szyia cokolwiek krótszá niż ciało lub jemu równá. Grzbiet płaski. Skrzydła mierne. Nogi krótkie, ku tyłowi posunione, wiosłowate. Palec tylny wolny.

Ten rodzáy obéymuie dobrze znanych i rozróżnionych przeszło *dziewięćdziesiąt* gatunków, z których w saméy Europie dziko żyiących liczą uczeni Myśliwi przeszło dwadzieścia gatunków. Wielkością i ubarwieniem różnią się one mniéy więcéy między sobą. Wszystkie są bardzo żarłoczne. Żywią się drobnémi Rybami, Gadami i Płazami. W niedostatku jednakże tych, jádaią zboże i rośliny wodne. Są bardzo szkodliwe stawom i jeziorom rybném; bo wytępiaią wiele narybku. Żyią w wielożeństwie. Samiec *(Kaczór)* nietrosczy się bynáymniéy ani o słanie gniázda, ani o wysiadywanie jáy. Samice gnieżdżą się w trávie na kępach otoczonych wodą. Jedna Kaczka znosi dwadzieścia i więcéy jáy, i sama je wysiaduie. Káczęta zaledwie się wykluły z jáy: zaráz uciekaią z gniázd na wodę, i same szukaią dlá siebie pożywieniá. Mięso *Kaczek* jest wyborne, puch miękki i do pościeli używany. Niektóre jch gatunki zostały od niepamiętnych czasów przyswoione, i należą do liczby użytecznego ptastwa domowego mianowicie w takich wsiach, które leżą nad rzékami.

Liczba pácierzy kościanych w szyi *Kaczek* stósownie do gatunku przechodzi od *cztérnastu* do *ośmnastu*. Kość piérsiowá jest w nich pojedynczá zwyczaynego kształtu. Gardziel jch przechodzi prosto do płuc i kończy się jednym tylko końcem przy

plucach; u samców jednakże w niektórych gatunkach znáyduiemy ją przy końcu w różnych kształtach porozszérzaną.

Dlá łatwieyszego poznawaniá gatunków, tegocześni Naturaliści podzielili ten rodzáy na pięć oddziałów. Náyważnieyszą zasadą do tego podziału jest naprzód kształt palca tylnego, a powtóre mniéy więcéy széroká smuga na skrzydle złożoném, którą tworzą końce łotek krótszych, a któréy maść różni się od reszty ubarwieniá. — Tę smugę nazywać będziemy *Zwierciadłem* (speculum). — Wyżéy zapowiedziane oddziały są następuiące.

a. Kaczki *bezzwierciadlne.* Les Macreuses.

Palec tylny błoną rozszérzony. Skrzydło bez zwierciadła. n. p. Anas nigra. GL.

b. Kaczki *szaro zwierciadlne.* Les Millouins.

Palec tylny błoną rozszérzony. Na skrzydle zwierciadło popielate lub białe. n. p. Anas Rufina. GL.

c. Kaczki *modro zwierciadlne.* Les Arlequins.

Palec tylny błoną rozszérzony. Na skrzydle zwierciadło ciemno fiiátkowe. n. p. Anas histrionica. GL.

d. Kaczki *biało zwierciadlne.* Les Kasarkas.

Palec tylny sczupły, błoną nie rozszérzony. Na skrzydle zwierciadło białe. n. p. Anas rutila. Pall.

e. Kaczki *zielono zwiérciadlne.* Les Tadornes.

Palec tylny sczupły, błoną nie rozszérzony. — Na skrzydle zwierciadło zielone. n. p. Anas Tadorna. GL.

W dziele Cuviera znáyduiemy bardziéy rozdrobniony, ale mniéy szczęśliwy podział tego rodzaiu.

RODZAY II. (178.)

ŁABĘDŹ. *CYGNUS.*

Cygne. *Fran.* Schwan. *Niem.*

Dziób prawie mierny, prosty, gruby, cały błoną pokryty, półwalcowaty, wszędzie równo széroki; przy osadzie wyższy niż szérszy, u niektórych guzem na czole opatrzony. Szczęka wiérzchnia szérokim tępym paznogciem zakończoná, na bokach brzegów szczęki spodniéy niezakrywá. Brzegi listkowato ząbkowane. Otwory nosdrzy jáykowate prawie na szrodku dzióba. Policzki nagie, gładkie, błoną dzióbową pod kątem przy oku kończącą się pokryte. Szyia znacznie dłuższá niż ciało. Grzbiet wypukły. Nogi krótkie, znacznie ku tyłowi posunione, bardzo széroko wiosłowate, czworopalczaste. n. p. Cygnus melanorhynchus. Mey.

Wiemy tylko o *trzech* gatunkach *Łabędzia*, z których dwa mieszká w Europie a jeden w Nowéy Hollandyi. Wszystkie przebywaią na jeziorach i na wielkich stawach. Żywią się wyłącznie zbożem i roślinami wodnémi. Ryb niezjadaią. *Kaczek* i innych rybożérnych Ptáków w blizkości siebie nie ciérpią. Są przeto bardzo użyteczne właścicielom wód rybnych. Wszystkie żyią dziko, i należą do Ptáków przelotnych; te nawet, które uważámy za przyswoione, dlá tego tylko nie odlatuią na zimę do kraiów ciepleyszych, bo im w młodości skrzydła połamano.

Łabędzie żyią w jednożeństwie. Gnieżdżą się w trávie na kępach wodą otoczonych. Samiec z samicą wysiaduią wspólnie swe dzieci, których potém nie odstępnémi są stróżami. Dzieci swoich bronią zapalczywie: były nawet przypádki, że w podobnéy obronie biiąc dzióbem i skrzydłami ludzi zabiiały. W dwóch piérwszych latach młode Europey-

skie Łabędzie są całe szare; w późnieyszym zaś wieku stają się coráz czyściéy białe. Nowo Hollandski jest ciemno czárny, połyskuiący. Mięso młodych jest wyborne, starych zaś przytwarde. Puch jch z przyczyny lekkości i sprężystości jest wielce zachwalony na pościél. Tak bardzo przez Poétów uwielbiane śpiéwanie *Łabędziów* przy jch zgonie, należy do uroionych i zupełnie báiecznych powieści.

Głos Łabędzia jest mocny, krzykliwy, głęboki, głosowi Żórawia podobny. Zgodnie z podobieństwem głosów znáyduiemy w nich także podobną budowę kości piersiowéy. Jakoż kość piersiowá w Łabędziu jest podwóyná, czyli wewnątrz na kształt kieszeni wydrążoná. Gardziel jch wchodzi w to wydrążenie kości piersiowéy po prawéy stronie oboyczyka, a wyszedłszy na powrot po lewéy, wstępuie dopiéro do kómory piersiowéy, i tu rozdzieliwszy się na dwa ramiona, łączy się z płucami. Tak podziwieniá godne urządzenie gardzieli, spostrzégámy náylepiéy ukształcone w tym gatunku, który jest za przykład wymieniony. Szyia *Łabędzia* składá się z dwudziestu trzech pácierzy kościanych: má zatém náywiększą jch liczbę między dotąd znanémi zwiérzętami *Grzbietnémi*.

Jeżeli z jednéy strony *Łabędź* na lądzie maiąc chód bardzo powolny, kolibiący się, słusznie za niedołężne stworzenie może bydź poczytany: tak z strony drugiéy wesoło płynący po wodzie, jest náywspanialszym z Ptáków. Jego długá, wysmukłá, z wdzięckiem esowato zwinioná szyia: jego poważne oko: jego w pół podniesione i z tyłu na kształt żagli w szrodku wzdęte skrzydła: jego nakoniec szybkie i na wzór okrętu rącze posuwanie się po powiérzchni wody: wszystko to sprawiá w nim widok zachwycaiący.

Dzikie *Łabędzie* zrewaiąc się z wody, uderzaią w nią tak gwáłtownie skrzydłami, że łoskot tych uderzeń (mianowicie w wieczór) blizko o ćwierć

mili słyszéć można; a wzniosłszy się cokolwiek nad jéy powiérzchnią, sprawiaią każdém ruszeniem skrzydeł gruby przerażaiący szelest, podobny chrapliwemu psów szczekaniu.

RODZAY III. (179.)

GĘŚ. *ANSER.*

Oie. *Fran.* Gans. *Niem.*

Dziób mierny albo krótszy niż głowa, gruby, prosty, cały błoną pokryty, prawie pół wałcowaty, przy osadzie wyższy niż szérszy, ku końcowi coráz szczupleyszy i węższy. Szyt i broda odznaczone. Brzegi stożkowato listkowatémi ząbkami uzbroione: wiérzchnie nie pokrywaią spodnich. Koniec dzióba i broda wypukłe, zaokrąglone. Otwory nozdrzy jáykowate w szrodku dzióba. Policzki piórami pokryte, rzádko całá głowa nagá. Szyia równá długości ciałá. Skrzydła mierne. Nogi przy szrodku ciała, wiosłowate, przykrótkie; rzádko miernie wysokie. Palec tylny bez błony. Pazury małe. n. p. Anas Anser. GL.

Gatunki tu należące mieszano dawniéy do rodzaiu *Anas*; lecz sposób jch życiá, budowa ciała, zręczność w chodzeniu i powyższe cechy są powodem, że z nich teráz rodzáy osobny utworzyć musiano. *Gęsi* liczymy przeszło *dwadzieścia* gatunków różnéy wielkości.- Z tych w saméy Europie żyie dziko sześć, a przyswoionych dwa gatunki. Ostatnie z przyczyny pięknego piérza i puchu, tudzież z przyczyny wybornego mięsa i mnożliwości, są dlá gospodarzy wieyskich wielce pożyteczne.

Gęsi dzikie ciągną co wiosna w porządnych rzędach od południa ku północy. W kraiach północnych

odbywszy párzenie się, i odchowawszy dzieci: wracaią z niémi w podobnych rzędach przy szrodku jesieni do kraiów ciepleyszych. Żyią one w wielożeństwie. Samice same wysiaduią swe jaia na kępach otoczonych wodą lub bagnami. Dzieci jch *(Gąsięta)*, podobnie jak w dwóch powyższych rodzaiach, zaráz po wykłuciu się z jáy opusczaią gniázda swoie. Szczebiocą między sobą ustawicznie, i żywią się dopóty młodą trawą, dopóki w pióra nie porosną. W ogólności Gesi żywią się więcéy zbożem i trawą niż Rybami lub jnnémi ciałami. Są bardzo świegotliwe, krzykliwe, ostrożne i czuyne. W pływaniu mniéy są zręczne niż *Kaczki*.

RODZAY IV. (180.)

MIĘKKOPIÓR. *EIDER.*

Eider. *Fran.* Eider. *albo* Eiderente. *albo* Eidergans. *albo* Eidervogel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, ogrubny, nie równoboczno czworo graniasty, błoną pokryty; przy osadzie znacznie wyższy niż szérszy; ku końcowi coráz szczupleyszy. Szczyt płaski, spadzisty; przy czole dwudzielny (u samców nabrzmiały), bokami daleko na czoło zastaiący; z przodu wypukłym tępym paznogciem zakończony. Brzegi listkowato ząbkowane: wiérzchnie nie zakrywaią spodnich. Otwory nosdrzy podłużne blizko osady. Czoło i policzki drobnémi gęstémi, prawie kutnerowatémi piórami pokryte, daleko na dziób klinowato wypuszczone. Przód głowy kończysty, nieznacznie w dziób przechodzi. Oczy pod samym wiérzchem głowy. Skrzydła przykrótkie, lotne. Nogi krótkie, ku tyłowi posunione, wiosłowate. Palec tylny znacznie błoną rozszérzony. n. p. Anas mollissima. GL.

Známy dotąd *jeden* gatunek; a ten mieszká w kraiach náybardziéy ku północy posunionych, jakiémi są: Norwegiia, Laponiia, Nowá-Zemla, Szpicberg i północne brzegi Ameryki. *Miękkopióry* żyią w jednożeństwie. Gnieżdzą się w dziurach niedostępnych skał. W tych budnią sobie gniázda z ziół suchych; i wyściełaią je oblicie swym puchem, który z siebie obskubuią. Samica zniosłszy pięć lub cztéry pięknie zielonych połyskuiących się jáy, wysiaduie one na przemián z samcem. Dzieci jch dopóty z gniázd nie wychodzą, dopóki się zupełnie piórami nie pokryią: a zatém przez ten przeciąg czasu rodzice muszą się jm starać o pożywienie.

Miękkopióry żywią się Rybami drobnémi, Robákami, a náywięcéy Mięczákami morskiémi, po które się głęboko pod wodę nurzaią. Niektórzy Naturaliści utrzymuią, że te Ptáki są bardzo mnożne bo powtarzaią kilkarazy przez lato wysiadywanie jáy. Mięso maią smaczne.

Mieszkańcy tamtych przybiegunowych kraiów wyszukuią gniázda *Miękkopiórów* z náywiększą pilnością, a często nawet i z niebezpieczeństwem życiá swego, i wybiéraią z nich puch i takie jaia, w których jescze niéma zarodków rozwinionych. Jaia jch świérze maią smak wyborny; a puch nie má sobie równego w całéy gromadzie Ptáków. — Szczególnieyszémi jego zaletami są: lekkość, sprężystość i złe przewodnictwo cieplika. Ten puch znany jest w handlu pod nazwiskiem *puchu erdredunowego* (Eiderdunen), i płaci się dosyć drogo. Podług twiérdzeniá niektórych Pisarzów *pięć* funtów czystego puchu tego są dostateczne do pościeli na jedne osobę. Na jeden funt potrzeba náymniéy sześciu gniázd.

Miękkopióry odmieniaią trzy razy maść ubarwieniá, i dopiéro w czwártym roku dostaią barwę sta-

stałą. Cuvier piérwszy utworzył z tych Ptáków rodzáy osobny. Dawnieysi Systematycy włączali je do rodzaiu *Anas*.

RODZÁY V. (181.)

TRÀCZ. *MERGUS*.

Harle. *Fran.* Säger. *albo* Tauchente. *Niem.*

Dziób mierny albo cokolwiek dłuższy niż głowa, szczupły, przy osadzie cokolwiek grubszy, prosty, okrągławy, błoną pokryty. Szczęka wiérzchniá tępym, háczykowatym paznogciem zakończoná. Brzegi długiémi, ostro stożkowatémi zębami uzbroione. Otwory nosdrzy małe, jáykowate, na bokach w środku dzióba. Skrzydła lotne. Nogi krótkie, w tył usunione, wiosłowate. Palec tylny błoną rozszérzony. n. p. Mergus Merganser. GL.

Oprócz licznych odmián ubarwieniá wiekowego, liczymy dobrze rozróżnionych *dziesięć* gatunków. Z tych známy w Europie trzy, które kilka razy w życiu maść ubarwieniá zmieniaią. Żyią na jeziorach i na stawach wielkich. Są bardzo żarłoczne. Żywią się prawie wyłącznie Rybami drobnémi: czynią więc w nárybku wielkie szkody. Gnieżdzą się na kępach otoczonych wodą, a zarosłych wysoką trawą, wikliną, sawiną lub jnnémi gęstémi krzákami. Pływaią i nurzaią się bardzo zręcznie. Są bardzo ostrożne i trudne do ustrzeleniá. Skoro się błysło na panewce u fuzyi: szybko jak łyskawica chowaią się pod wodę; a tak uchodzą przed wymierzonym do nich wystrzałem. Mięso młodych jest dosyć smaczne; starych zaś wonieie tranem.

Pokrewieństwo IV. (33.) WIOSŁONOGIE. REMIPEDES.

Ptáki Pływaiące, maiące nogi czworopalczaste wiosłowate: dzióby twarde z brzegami gładkiémi.

Skrzydła

- przykrótkie, lotne; dziób mierny, prosty, ostro kończysty . . . . . 1. Nur. *Eudytes.*
- długie; dziób
  - prosty, kończysty; szczęka spodniá
    - znacznie dłuższá . . . . 2. Nożyconos. *Rhynchops.*
    - równá wiérzchniéy . . . . 3. Rybitwa. *Sterna.*
  - z sczytem przy końcu spadzistym
    - ściśniony . . . . . 4. Mewa. *Larus.*
    - okrągławy . . . . . 5. Wydrzyk. *Lestris.*

UWÀGI DO TABLICY XLVIII. (94.)

To pokrewieństwo zawiérá takie rodzaie Ptáków Pływaiących, u których dziób jest twardy, nie czuły, z brzegami szczęk gładkiémi. Większá jch liczba má skrzydła długie; dlá tego téż niektórzy Pisarze nadali temu pokrewieństwu nazwisko *Longipennes* (Długoskrzydlne). My atoli przyymuiemy dlá nich takie jmię, pod które wszystkie tu należące rodzaie podciągnąć się dadzą; bo wszystkie maią nogi wiosłowate, czworopalczaste. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie Rybami, Robákami i Mięczákami. Stósownie do takiego jch pożywieniá, albo wcale nie znáyduiemy w nich ani wola ani odwilżacza; albo téż znáyduiemy je bardzo małe. Trawieniec jest w nich cieńszy niż w Ptákach pokrewieństwa poprzedzaiącego, kiszka gruba małá, a trzewia krótkie. — Większá część z pomiędzy tych, które maią skrzydła długie, żyie ciągle na morzu; a jeźli się czasem usuwaią od morza na stały ląd: czynią prawie niemylną wróżbę blizkiéy nawalnicy lub znacznéy słoty.

RODZÀY I. (182.)

NUR. *EUDYTES.*

Plongeon. *Fran.* Seetaucher. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, ogrubny, ściśniony, ostro kończysty. Szczyt słabo spadzisty. Brzegi wgięte, gładkie. Broda prostá. Szczęki prawie równe. — Nosdrza wklęsłe, w osadzie dzióba, z otworami wązkiémi, na przelot przebite. Głowa całá gęsto piórami pokrytá, z przodu kończystá nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła przykrótkie, lotne. Ogon krótki, z dwudziestu stéruwek złożony. Nogi krótkie, bar-

dzo ku tyłowi posunione, wiosłowate, czworopalczaste. Goleń mocno ściśniony, z przodu i z tyłu ostry. Palec tylny krótki. Pazury małe, kończyste. n. p. Colymbus glacialis. GL.

Nurów liczymy *ośm* gatunków. Z tych trzy znáyduią się w Europie. Wszystkie są mieszkańcami kraiów blizko biegunów leżących: z tąd Europeyskie rzádko się u nás pokazuią; i to tylko albo w twardéy jesieni, albo w piérwszych dniach wiosny. Żyią náywięcéy na morzach i na wielkich jeziorach. Żywią się Gadami, Płazami, Rybami, Mięczákami i Robákami wodnémi. Gnieżdzą się párami w tráwie na kępach zatok morskich lub na jeziorach. Mimo krótkość skrzydeł látaią dosyć szybko. Mięso jch lubo tranem wonieie, má smak dość przyiemny. — Norwegowie i Lapończycy robią dlá siebie z jch skór odzieniá zimowe.

RODZÁY II. (183.)

NOŻYCONOS. *RHYNCHOPS.*

Bécl-en-ciseau *albo* Coupeur-d'eau. *Fran.* Verkehrtschnabel. *albo* Scheerenschnabel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, tęgi, rogowy, bardzo ściśniony. Szczęki przy saméy osadzie tróygraniaste; daléy potężnie ściśnione, obosieczne. Szczęka wiérzchniá od spodniéy znacznie krótszá, ostro kończystá, z szczytem ostrym słabo spadzistym: brzegi jéy gładkie, przy osadzie rozwarte, lecz daléy tak do siebie zbliżone, że się między nie ostrá krawędź szczęki spodniéy zaledwie zmieścić może. Szczęka spodniá jescze mocniéy ściśnioná, na bokach słabo ukośnie karbowaná: brzegi jéy tylko przy osa-

dzie rozwarte, lecz daléy złączone tworzą jednę ostrą krawędź. Broda bardzo ostrá przez całą prawie długość szczęki spodniéy przestaie. Nosdrza przy osadzie blizko brzegów wklesłe, na przelot przebite, z otworami wązkiémi. Język bardzo krótki, wązki. Skrzydła pałasikowate, bardzo długie. Ogon nożyczkowato widełkowaty. Nogi krótkie, wiosłowate, przy szrodku ciała. Palec tylny mały. Błona między palcami przedniémi cokolwiek wycięta. Pazury kończyste. n. p. Rhynchops nigra. GL.

Známy tylko *jeden* gatunek *Nożyconosa*. Osobliwszy ten Pták tak má dziwnie ukształcony dziób, że się nim zaráz na piérwszy rzut oka różni od wszystkich jnnych dotąd znanych Ptáków. *Nożyconos* jest wielkości dużego Gołębia. Żyie wzdłuż brzegów południowéy Ameryki i na wyspach jéy przyległych. Żywi się Rybami drobnémi i Robákami. W czasie burzy ucieká na ląd. Lot má bardzo bystry. Gnieździ się na gołym piásku blizko wody. Pływá zręcznie.

RODZAY III. (184.)

RYBITWA. *STERNA.*

Hirondelle-de-Mer. *Fran.* Meerschwalbe. *albo* Seeschwalbe. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, rogowy, jednostáyny, prosty, przysczupły, ściśniony, ku końcowi coráz szczupleyszy, ostro kończysty. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba blizko głowy wązkie, na przelot przebite. Skrzydła bardzo długie, pałasikowate, w górę wygięte. Ogon albo nożyczkowato widełkowaty, albo w pół księżyc wycięty.

Nogi wiosłowate, krótkie, słabe, przy szrodku ciała. Palec tylny mały. Błona między palcami przedniémi cokolwiek wyciętá. n. p. Sterna Hirundo. GL.

W tym rodzaiu liczymy teráz znanych *dwadzieścia pięć* gatunków, z których w saméy Europie znáyduie się pięć. Żywią się Mięczákami, Robákami, Skorupiákami a nadewszystko Rybami, które bardzo zręcznie łowić umieią. Pożéraią także ściérwa tych Ryb, które morza i jeziora pod czas burzy na ląd wyrzucaią. Lot maią bardzo bystry. Krążą z piskliwym krzykiem prawie bez odpoczynku nad morzami, nad jeziorami i nad rzékami dużémi. Przed nadchodzącą nawalnicą uciekaią z morza na ląd. Gnieżdżą się albo na gołym piásku albo na skałach w bliskości wód rybnych. Prawie w wszystkich gatunkach młode jednoroczne są mniéy więcéy szare, i różnią się między sobą jedynie wielkością ciała i niektóremi niepozornémi znakami. W tym wieku przyzwoite rozgatunkowanie jch jest bardzo trudne. W trzecim dopiéro roku otrzymuią barwę właściwą gatunkowi swemu. Wszystkie Rybitwy są bardzo żarłoczne. Mięso maią dość smaczne. Piérze jch niewiele jest cenione.

RODZÁY IV. (185.)

MEWA. *LARUS.*

Goeland. *albo* Mauve. *albo* Mouette. *Fran.*
Mewe. *albo* Meve. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, silny, gładki, nożykowaty, ściśniony. Szczyt przy końcu łukowato spadzisty. Szczęki prawie równe. Broda krótká, ukośnie w górę zadartá. Nosdrza wklęsłe z otworami podłużnémi na bokach przy szrodku dzióba, na prze-

lot przebite. Skrzydła długie. Ogon równo przycięty. Nogi przykrótkie, wiosłowate, przy szrodku ciała. Palec tylny mały. Pazury kończyste, krótkie. n. p. Larus marinus. GL.

Oprócz licznych odmián wiekowego ubarwieniá, mieścimy w tym rodzaiu przyzwoicie rozróżnionych *jedénáście* gatunków, z których w saméy Europie mieszká ośm. *Mewy* żyią gromadnie na morzach i na wielkich jeziorach. Látaią szybko. Pływaią wybornie. Żywią się Rybami, Owadami, Mięczákami, Robákami i Skorupiákami drobnémi. Na plecach *Suchogrzbietów* lubią spoczywać. Gnieżdzą się náywięcéy w kraiach północnych na gołym piásku lub na skałach w blizkości mórz i jezior. Młode wszystkich są bledziéy i ciemniéy szaro upstrzone, i różnią się między sobą jedynie wielkością ciała. W czwártym roku dopiéro otrzymuią maści przyzwoite gatunkowi swemu. Zmienność ich ubarwieniá dała powód do utworzeniá w systematach wielu mylnych gatunków, które już po części wytknięte zostały (*). Ich jaia maią bydź smaczne; ale mięso zaledwie jádalne.

RODZÀY V. (186.)

WYDRZYK. *LESTRIS.*

Labbe. *albo* Stercoraire. *Fran.* Raubmewe. *Niem.*

Dziób mierny, okrągławy, prosty, ogrubny, hàczykowato zakończony. Szczęka wiérzchniá dłuższá niż spodniá, aż blizko końca błonką pokrytá, ma-

(*) *Patrz:* Spis Ptáków etc.

iącá koniec i brzegi rogowe, odznaczone; na końcu ostro háczykowatá. Otwory nosdrzy wązkie, na bokach przy końcu dzióba. Skrzydła długie. Ogon klinowaty. Nogi wiosłowate, przykrótkie, czworopalczaste, przy szrodku ciała. Palec tylny krótki. Pazury łukowate, ostro kończyste. n. p. Larus Catharactes. GL.

Tu należy *pięć* gatunków, które dotąd wcielano do rodzaiu *Larus*. Z pomiędzy tych dwa gatunki znáyduią się na pobrzeżach Europy. Wszystkie *Wydrzyki* są niezmiernie żarłoczne. Żywią się Rybami; ale jch same nie łowią; lecz uganiaią się ustawicznie za *Mewami* i *Rybitwami*, i te zniewálaią do upusczaniá z dzióbów jch zdobyczy. Upuszczoną chwytaią chciwie w powietrzu, i pożéraią. Zdarzá się często (jak twiérdzą niektórzy Pisarze) że ściganá *Mewa* nie maiąc w dzióbie Ryby, upuszcá z siebie gnóy w boiaźni. Ten chwytaią także, i połykaią oszukane *Wydrzyki*. Od tego przypadkowego połykaniá gnoiu Ptáków ściganych dostały one w języku francuzkim nazwisko *Stercoraire*. Ptáki tego rodzaiu gnieżdżą się podobnie jak *Mewy*. Mięso maią niesmaczne, a piérze dotąd na nic nieużywane.

Tablica XLIX. (95.)

POKREWIEŃSTWO V. (34.)

RURKONOSY. TUBINARES.

Ptáki Pływaiące, maiące nogi przy szrodku ciała krótkie, wiosłowate, czworo lub tróypalczaste: otwory nosdrzy w rurkach na dzióbie stérczących: skrzydła długie.

			Rodzaie.	Genera.
Szpon	czworopalczaste; rurki nosdrzy	złączone na sczycie dzióba	1. Petrel.	*Procellaria.*
		rozłączone przy sczycie	2. Gęstopiór.	*Pachyptila.*
	troypalczaste; rurki nosdrzy	przy sczycie	3. Burzyk.	*Haladroma.*
		na bokach dzióba	4. Żaglościg.	*Diomedea.*

UWÀGI DO TABLICY XLIX. (95.)

Mówimy práwda w téy tablicy, że jedne z Ptáków tu należących maią u nóg po cztéry, a drugie tylko po trzy palce: ściśle atoli biorąc w wszystkich rodzaiach tego pokrewieństwa znàyduiemy jedynie po trzy na przód zwrócone i całą błoną spięte palce. W dwóch albowiem piérwszych rodzaiach, zamiast palca tylnego, napotykàmy tylko mały sęczek z pazurem; w dwóch zaś drugich niedostaie zupełnie nawet i tego śladu palca czwártego. Tak więc pokrewieństwo *Rurkonosów* stanowi piękne ogniwo, które daie nieznaczny przechód z czworopalczastych do tróypalczastych wiosłowatych nóg.

U wszystkich widzimy dziób niby z kawałków pozlepiany: otwory nosdrzy w dwóch na dzióbie stérczących rurkach. Te rurki u jednych są do siebie zbliżone i na sczycie dzióba umiesczone; u drugich zaś na boki jego rozsunione. Wszystkie maią skrzydła bardzo długie. Látaią szybko i zwinnie. — A że się náybardziéy oddalaią od brzegów na otwarte wody morza: więc przed nadchodzącą burzą szukaią pospolicie schronieniá na masztach przepływaiących okrętów. Krążenie zatém gromadne tych Ptáków około okrętów, jest niemal zawsze pewną oznaką wkrótce nastąpić maiącéy burzy lub nawalnicy.

RODZÀY I. (187.)

PETREL. *PROCELLARIA.*

Pétrel. *albo* Oiseau-de-Tempète. *Fran.*

Sturmvogel. *albo* Ungewittervogel. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, prosty, okrągławy, háczykowato zakończony. U szczęki wiérzchniéy sczyt, koniec i brzegi odznaczone. Szczęka spodnia rowkowaná, z brodą odznaczoną, przyciętą. Rurki nosdrzy na sczycie dzióba umiesczone, w jeden na przód podstawą zwrócony i do połowy dzióba zastaiący stożek złączone. Skrzydła przedłużone. Nogi przy szrodku ciała cienkie, przykrótkie, wiosłowate, tróypalczaste. Zamiást tylnego (czwártego) palca, szczek mały z pazurem. Pazury łukowate, kończyste. n. p. Procellaria pelagica. GL.

Ten rodzày obéymuie blizko *dwadzieścia* gatunków różnéy wielkości, z których większá część żyie na morzach północnéy półkuli ziemi. *Petrele*

uwiiaią się ponad morzem w wielkiéy odległości od lądu. Żywią się Rybami i Niegrzbietnémi zwiérzętami morskiémi. Przed nadchodzącą burzą krążą gromadnie około pływaiących okrętów, a podczas burzy szukaią schronieniá na jch masztach i na pokładach. W czasie weselnych godów zbliżaią się do lądu, i gnieżdzą się w rozpadłościach skáł. — Wszystkie są bardzo śmiałe i żarłoczne. Niektóre z pomiędzy nich (mianowicie z gatunku za przykład podanego) staią się tak tłuste, że przeciągnąwszy jm knot przez ciało, całe ciało może bydź użyte zamiást świécy. Mięso wielu jest jádalne. — Lot jch jest szybki i lekki. Lubią látać tak blizko wody, iż zdaie się, że po powiérzchni jéy biegaią. Dlá odpoczynku pływaią czasem po morzu. Nigdy się nienurzaią.

RODZÁY II. (188.)

GĘSTOPIÓR. *PACHYPTILA.*

Prion. *Fran.* Flaumtaucher. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, prosty; przy osadzie széroki, spłaszczony; na końcu mocno ściśniony, háczykowaty. Sczyt, koniec i boki szczęki wiérzchniéy odznaczone. Broda krótká, ściętá. Brzegi rozdwoione: zewnętrzne gładkie, ostre; wewnętrzne listkowato ząbkowane. Rurki nosdrzowe przy czole léykowate, rozłączone, ukośnie w górę stérczące, końcami przy czole stykaiące się. Podgardle nie workowate. Skrzydła przedłużone. Pióra na ciele bardzo gęste, podwaiane. Nogi cokolwiek w tył posunione, krótkie, wiosłowate, tróypalczaste. Zamiást czwártego w tyle palca tylko pazur stożkowaty bez szczka. Pazury przednie łukowate, kończyste, pod spodem wydrążone. n. p. Procellaria obscura. GL.

Wiemy o *cztérech* gatunkach *Gestopiórów*. Wszystkie prawie znáyduią się na otwartych morzach południowéy półkuli ziemi. Látaią bardzo szybko. Pływaią zręcznie. Nurzaią się wybornie. W dziele Lathama czytámy ich opisy w rodzaiu *Procellaria* pod napisem *Naribus discretis*.

Na ptákach tego rodzaiu postrzégámy szczególniéy ukształcone pióra. Oprócz lotek i stéruwek zwyczáynego kształtu, przy każdéy *dutce* w pokryciu ich ciała znáyduiemy po dwie szypułki chorągiewkami przyzwoicie opatrzone; czyli (mówiąc wyraźniéy) káżde ich pióro składá się z dwóch osobnych, nierównych, nad sobą umieszczanych i jedną wspólną *dutką* zakończonych piór, z których większe przytwiérdzone jest nad mnieyszém. Tak zbudowane pióra, nazywámy piórami *podwaianémi* (plumae duplicatae.)

RODZÀY III. (189.)

BURZYK. *HALADROMA.*

Pélécanoïde. *Fran.* Kropftaucher. *Niem.*

Dziób mierny, silny, ściśniony, prosty z końcem háczykowatym. Koniec, szczyt i boki szczęki wiérzchniéy odznaczone. Na bokach szczęki spodniéy rowek przy brodzie znikaiący. Broda krótká, ścietá. (Rurki nosdrzowe rozdwoione, przy szczycie?) Podgardle workowate. Skrzydła długie. Nogi krótkie, cokolwiek w tył usunione, wiosłowate, tróypalczaste bez żádnego śladu palca tylnego. Pazury łukowate, kończyste. n. p. Procellaria Urinatrix. GL.

Wiemy dotąd tylko o *jednym* gatunku *Burzyka*. Jest on mieszkańcem mórz południowych; szczególniéy

niéy zaś w blizkości Nowéy Zelandyi krążą wielkiémi stadami ponad morzem. Pływáią i nurzaią się wybornie. Podług podań Podróżopisarzów, mogą aż do podziwieniá długo wytrzymać pod wodą. Żywią się drobnémi Rybami, Mięczákami i Robákami morskiémi. Głos *Burzyków* ráz podobny jest rechtaniu Żáb, drugi ráz kwokaniu Kur. Mimo tylu szczegułów, które w różnych dziełach o tych Ptákach czytámy: nie mámy jednakże dotąd ani dobrego jch rysunku, ani też práwdziwie dokładnego opisu. W zbiorach zoologicznych na stałym lądzie Europy, jescze się podobno nigdzie nie znáyduie. Przynáymniéy já w żádnym go nie widziałem.

RODZÁY IV. (190.)

ŻAGLOŚCIG. *DIOMEDEA.*

Albatrosse. *Fran.* Albatross. *albo* Schiffsvogel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, gruby potężny. U szczęki wiérzchniéy szczyt, koniec i boki odznaczone. Szczyt przy głowie i przy końcu wzniesiony; w szrodku wklęsło wgięty. Koniec ściśniony, háczykowaty. Broda odznaczoná, ściśnioná, z brzegami łukowato ściętémi. Nosdrza blizko głowy w rurkach, na bokach dzióba stérczących. Skrzydła bardzo długie. Nogi przy szrodku ciała, krótkie, wiosłowate, tróypalczaste. Pazury tępe. n. p. Diomedea exulans. GL.

Ten rodzáy zawiérá náywiększe Ptáki w rzędzie *Pływaiących.* Z pewnością liczymy jch *cztéry* gatunki; lecz te zmieniaiąc kilka razy w życiu maść

w ubarwieniu, dały powód, że z nich w systematach dawnieyszych nierównie więcéy gatunków utworzono. *Zaglościgi* żyią náywięcéy na morzach południowéy półkuli ziemi. Żywią się Rybami, Mięczákami i Robákami morskiémi: náybardziéy jednakże lubią Ryby látaiące. Gnieżdzą się na wyspach bagnistych wszród gęstych zarośli. Gniázda buduią sobie z błota. Są bardzo mnożne, jch mięso i jaia maią smak wyborny. Látaią bardzo szybko i tak lekko, iż zdaie się, że nierobiąc skrzydłami płyną po powietrzu.

Gatunek za przykład podany jest náywiększy w tym rodzaiu. Ciało jego jest niemal dwa razy tak wielkie jak ciało Łabędzia. W młodości má on ubarwienie ciemno miedziaste, późniéy miedziasto szare, a w starości czysto białe. Towarzyszy on ustawicznie płynącém okrętom, i chciwie połyká wyrzucone z okrętu kawałki mięsa: z tąd żeglarze chwytaią go często na wędę. Maytkowie francuzcy znaią go pod dwiema nazwiskami albo *Vaisseau-de-Geurre* albo *Mouton-de-mer.*

Tablica L. (96.)

Pokrewieństwo VI. (35.) TROYPALCZASTE. TRIDACTYLI.

Ptáki Pływaiące, maiące nogi krótkie wiosłowate, tròypalczaste bez palca tylnego, dzióby ściśnione: skrzydła krótkie, lotne.

Dziób			Rodzaie.	Genera.
niski, mierny, ściśniony, prosto-nożykowaty, kończysty			1. Nużyk.	*Uria.*
wysoki	ostro daszkowaty, na bokach spłaszczony		2. Karłonur.	*Fratercula.*
	potężnie ściśniony	z gòry i z dołu wypukły, w pół háczykowaty	3. Staryk.	*Psittacula.*
		lancetowato-nożykowaty	4. Alka.	*Alca.*
		klinowato-lancetowaty, wyższy niż dłuższy	5. Papugonur.	*Mormon.*
		nożykowaty, na pozór przedłużony	6. Skocz.	*Chenalopex.*

UWAGI DO TABLICY L. (96.)

Ptáki tego pokrewieństwa maią nogi krótkie, w tył usunione, tróypalczaste, wiosłowate. Goleń u jch nóg jest sczupły, jak u wszystkich poprzedzaiących w górę podniesiony, mniéy więcéy z boków ściśniony. Jch skrzydła krótkie i wązkie zaledwie są dostarczaiącémi do utrzymaniá ciała jch w powietrzu: z tąd też i lot jch jest bardzo niedołężny. Są nawet i takie między niémi, które przy jednakiéy budowie nóg, maią w skrzydłach lotki tak krótkie, że zupełnie látać nie mogą: te czynią przechód do rzędu Bezlotnych. Wszystkie są bardzo głupie i nieostrożne. Wszystkie prawie zamieszkuią morza blizko biegunu północnego. Jaia niosą w małéy liczbie, i te składaią albo na gołym piásku, albo na skałach bez gniazda, albo nakoniec w nórach podziemnych. Są niezmiernie żarłoczne, i staią się bardzo tłuste. Żywią się Rybami drobnémi, Robákami, Skorupiákami i Mieczákami morskiémi. Żołądek znáyduiemy w nich dość gruby muszkułowy, a trzewia znaczńéy długości. Wszystkie maią kształt mniéy więcéy niezgrabny, pękaty,

---

RODZÀY I. (191.)

NUŻYK. *URIA.*

Guillemot. *Fran.* Lumme. *albo* Spitztaucher. *albo* Täucherhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, ściśniony, równy, prosto-nożykowaty, kończysty. Brzegi wgięte, wiérzchnie

nie zakrywaią spodnie. Broda słabo w górę zadartá. Szczyt wolno spadzisty. Szczęka wierzchniá cokolwiek dłuższá. Otwory nosdrzy wązkie, w osadzie dzióba, na bokach na przelot przebite, piórkami w pół zasłonione. Przód głowy kończysty, nieznacznie w dziób przechodzi. Policzki na boki dzióba kończysto zastaią. Skrzydła krótkie, lotne. Nogi krótkie, tróypalczaste, ku tyłowi posunione. Pazury łukowate, kończyste. n. p. Colymbus Grylle. GL. —

Oprócz bardzo licznych odmián ubarwieniá, czytámy w dziele Lathama opisy *cztérech* gatunków w tym rodzaiu. Podczas lata żyią one przy brzegach Syberyi, Ameryki północnéy i około wysp przybiegunowych. W zimie napotykámy je około wysp i nadbrzeż Włoskich, tudzież przy Ameryce pod równym stopniem szérokości jeograficznéy. Z wiosną powracaią na północ. Większá jch część gnieździ się na gołéy ziemi. Jaia jch maią bydź bardzo smaczne; lecz mięso łykowate i tranem mocno wonieiące. Sybirczycy i Kamczadale biią je náywięcéy dlá skór, z których sobie robią odzieniá zimowe.

Jak dawnieyszá charakterystyka rodzaiów była dowolną i niedokładną, dlá praktycznego użyciá niedogodną, a dlá początkuiącego Naturalisty odstraszaiącą i nieufność wzbudzaiącą, możemy się także i tu oczywiście przekonać; gdy zwrócimy na to uwagę w dziełach Gmelina, że te ptáki (które teráz składaią *trzy* tak od siebie różne rodzaie, jakiémi są: *Colymbus*, *Eudites* i *Uria*) zmięszane były razem, i stanowiły w wymienioném dziele *jeden* tylko rodzáy *Colymbus*.

RODZAY II. (192.)

KARŁONUR. *FRATERCULA.*

Papageytaucher. *albo* Plattschnäbligetaucher. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, w pół háczykowaty, ostro daszkowaty. Sczyt ściśniony, wzniesiony, ostry, karbowany, przy końcu spadzisty, słabo háczykowato zakończony. Boki szczęki wiérzchniéy spłasczone niemal jak u Kaczki. Szczęka wiérzchniá dłuższá niż spodniá. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy na bokach dzióba. Przód głowy przedłużony. Policzki między dzióbem a oczami drobnémi piórkami rzádko upstrzone. Skrzydła lotne. Nogi jak w przeszłym rodzaiu. n. p. Alca pygmaea. GL.

Do tego rodzaiu liczymy z pewnością tylko *jeden* gatunek, który żyie w licznych stadach na morzu między Azyą i Ameryką, a mianowicie około wyspy *Vogel-Insel.* Jego sposób życiá i przymioty są nám jescze nie wiadome. Ciało jego jest niezgrabne, pękate i niby nabrzmiałe.

RODZÀY III. (193.)

STARYK. *PSITTACULA.*

Parkittaucher. *Niem.*

Dziób właściwy krótki, mocno ściśniony, wysoki, z góry i z dołu wypukły, w pół háczykowaty. Szczęka wiérzchniá dłuższá niż spodniá, małym háczykiem zakończoná. Brzegi gładkie, esowate; wiérzchnie pokrywaią spodnie. Sczyt ostry, łukowa-

to wypukły. Broda prawie całą spodnią szczękę zajmuie, ostrá, łukowato wypukłá. Przód głowy znacznie przedłużony, gęstémi piórami pokryty. Otwory nosdrzy podłużne, na bokach dzióba, ku szrodkowi posunione. Skrzydła krótkie, lotne. Nogi jak w przeszłym rodzaiu.

Dobrze rozróżnionych należy do tego rodzaiu *trzy* gatunki *(Alca Psittacula, Alca cristalla i Alca tetracula.* GL.) Wszystkie mieszkaią na morzach północnych. Przez dzień bawią na wodzie; wieczorem szukaią schronieniá w rozpadlinach skał poblizkich. Są zaś tak nieostrożne i głupie, że często poczytuiąc płynące okręty za zwyczáyne mieysce swego noclegu, siadaią na pokładach i pozwálaią się brać rękami. Jescze lepszym dowodem jch głupiości jest sposób, jakim je maią łowić Kamczadale. Przy skale, na któréy zwykle nocuią, staie ptasznik w obszérnym (umyślnie do tego sporządzonym) korzuchu, z dużemi za pomocą obrączek rozwartémi rękawami, które na końcach pozawięzywáł: Staryki powracáiąc z wody późno wieczórem na noclég, poczytuią rękawy wspomnianego korzucha za szpary w skale, i włażą w nie bez obawy. Gdy jch dość weszło: ptasznik zwiiá swóy korzuch, i niesie wráz z żywą zdobyczą do domu.

Staryki żywią się podobnie jak wszystkie jnne Ptáki tego pokrewieństwa. Gnieżdzą się na goléy ziemi. Jaia jch maią bydź wyborne, ale mięso nie smaczne. Łowią je dlá skór, z których sobie tamteysi mieszkańcy robią odzienia zimowe. Za polskie nazwisko rodzaiowe zostawiám jm to samo, pod którém je znaią w Kamczatce.

RODZAY IV. (194.)

ALKA. *ALCA.*

Pinguin. *Fran.* Alk. *Niem.*

Dziób właściwy krótszy niż głowa, lancetowato-nożykowaty, wysoki, dłuższy niż wyższy, mocno ściśniony, mniéy więcéy gładki. Szczęki prawie równe. Szczyt ostry, łukowato spadzisty. Broda ostrá, ukośnie w górę zadartá, dłuższá niż zuchwy. Brzegi równe, gładkie. Otwory nosdrzy wązkie, na bokach w osadzie dzióba piórami zasłonione. Przód głowy bardzo kończysty, nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła lotne. Nogi jak w rodzaiu Nużyka. n. p. Alka Torda. GL.

Latham liczy w tym rodzaiu *dwanaście* gatunków, lecz ta jlość jch pochodzi ztąd, że w dziele jego pięć rodzaiów tego pokrewieństwa w jeden są zmięszane. Właściwie tu należących, nie wiem, czy się wybierze *cztéry* gatunki oprócz odmián ubarwieniá. Sposób życiá i mieysce pobytu maią wspólne z *Nużykami.* Tém się jednak różnią, że Alki przez dzień bawią na wodzie, wieczorem zaś udaią się na poblizkie skały na spoczynek.

RODZÀY V. (195.)

PAPUGONUR. *MORMON.*

Macareux. *Fran.* Larventaucher. *Niem.*

Dziób prawie mierny, rogowy, potężnie ściśniony, przy osadzie ogrubny i wyższy niż dłuższy, ostro

klinowato-lancetowaty, ściśle do głowy przystawiony. Szczęki prawie równe, na bokach ukośnie karbowane. Szczyt ostry, łukowato spadzisty, małym háczykiem zakończony. Broda ostrá, nożykowato w górę ścięta; cała długość szczęki spodniéy záymuie. Brzegi gładkie: u szczęki spodniéy na końcu (dlá háczyka wiérzchniéy) wycięte. Otwory nosdrzy wązkie, podłużne, blizko osady w samym brzegu szczęki wiérzchniéy umieszczone. Przód głowy nieprzedłużony, Skrzydła lotne. Nogi jak u innych tego pokrewieństwa.

Tu należących známy dokładnie tylko *dwa* gatunki (*Alca arctica* i *Alca cirrhata*. GL.) Obadwa żyią Rybami, Skorupiákami i Mięczákami morskiémi. Pływaią i nurzaią się wybornie. Mimo krótkość skrzydeł látaią dość dobrze. Weselne swe gody odbywaią na pobrzeżach Wielkiéy Brytanii, Kamczatki i innych kraiów pod podobną szérokością jeograficzną położonych. W czasie tym, który przypada w miesiącu Maiu, żyią párami. Gnieżdzą się w nórach podziemnych, z których dzikie Króliki wygnały, albo które sobie same grzebią. Grzebaniem tych nór náywięcéy trudnią się samce: nad czém z taką usilnością pracuią, że się przy tém nawet rękami chwytać pozwálaią. Samice znoszą na gołéy ziemi po jedném jaiu, na którém z samcami swémi na przemián siadaią. Samica tak jest do dziecka swego przywiązaną, że się raczéy schwytać pozwoli; a bronić przystępu do gniázda nieprzestanie. Schwytaná w podobnéy obronie, i trzymaná za skrzydła, wpadá w pewien rodzáy rozpaczy, i sama się dzióbem aż do krwi kalèczy. Puszczoná nie odlatuie; ale powracá do nóry, i przystępu do dziecka na nowo bronić zaczyná. W połowie Sierpnia odlatuią wszystkie stadami do kraiów ciepleyszych. Ten czas ich odlotu tak jest dlá nich niezmiennym, że (mimo wielkie przywiązani do

dzieci) te nawet z niémi ciągną, które się spóźniły z wysiadywaniem jáy. Opuszczaią więc niedorosłe pisklęta swoie, które albo z głodu zdychać muszą, albo wyszedłszy z nór, stáią się pastwą Sokołów i innych zwierząt drapiéżnych. Jaia ich maią smak wyborny; ale mięso wonieie tranem. Mimo ten zapach młode bywaią od północnych narodów marynowane i za przysmaczki uważane. Skory ich wyrabiaią na odzież zimową.

RODZAY VI. (196.)

SKOCZ. *CHENALOPEX.*

Riesenfettgans. *Niem.*

Dziób właściwy cokolwiek dłuższy niż głowa, mocno ściśniony, rogowy, nożykowaty; z boku widziany bardzo wysoki; z wiérzchu i ze spodu ostry, na bokach obu szczęk ukośnie rowkowany. Szyt ostry, nożykowato spadzisty. Broda ostrá, do góry ukośnie ściętá. Brzegi gładkie. Przy zamkniętym dzióbie szczęki prawie równe. Przód głowy o tyle przedłużony, i tak ściśniony jak dziób: z tąd dziób ich zdaie się przedłużonym. Przedłużenie przodu głowy gęstémi drobnémi piórkami pokryte. Otwory nosdrzy wązkie w samych brzegach przedłużeniá przodu głowy, przy początku dzióba właściwego, piórkami zasłonione. Oczy bardzo małe. Skrzydła bardzo krótkie, nie lotne, z krótkiémi, słabémi lotkami. Nogi wiosłowate tróypalczaste jak w innych rodzaiach tego pokrewieństwa. n. p. Alca impennis. Lath.

Do tego rodzaiu wiémy tylko o jednym gatunku, który zamieszkuie północne morza. Rzádko po-

kazuie się na lądzie, wyiąwszy porę weselnych godów. Pływá i nurzá się wybornie. Látać nie umié; gdyż jego zbyt krótkie skrzydła opatrzone bardzo krótkiémi i słabémi lotkami są niedostarczaiące do podniesieniá ciałá jego na powietrze. Tym sposobem czyni on piękny przechód do rzędu następuiącego. Powyższą cechę ułożyłem wiernie z bardzo dobrze zachowanego exemplarza w Gabinecie Paryzkim. — Dość dobre wyobrażenie tego Ptáka (lecz pod mylném nazwiskiem *Aptenodytes patagonica)* znáyduiemy w dziele: *Naturgeschichte und Technologiie etc. v.* Funke. *Sechste Auflage. Braunschweig.* 1812. *Tabl.* VIII. *fig.* III.

Na tém kończymy uwági nad rzędem Ptáków *Pływaiących.*

Tablica LI. (97.)

RZĘD DZIESIĄTY (26.)

BEZLOTNE. IMPENNES.

Ptáki maiące nogi przy samym kuprze bardzo krótkie, nastopne, czworo lub tróypalczaste: palce błoną wązką aż do pazurów spięte: skrzydła bardzo krótkie, niedołężne, w kształcie podłużnych pletw, bez piór, tylko krótkiémi, płaskiémi szypułkami pokryte.

Nogi				Rodzaie.	Genera.
tróypalczaste; dziób mały, szczupły, ściśniony				1. Moliniák.	*Molinaea.*
czworo palczaste; dziób	wpół báczykowaty	krótszy niż głowa		2. Niclot.	*Catarractes.*
		mierny, ściśniony		3. Bezlotek.	*Aptenodytes.*
	klinowato nożykowaty, przedłużony			4. Pletwonur.	*Sphenisc.*

UWÀGI DO TABLICY LI. (97.)

Pomimo náywyraźnieysze cechy, którémi się Ptáki tu należące od wszystkich innych Ptáków rozróżniaią, stanowiły one w dawnieyszych systematach tylko jeden rodzay *Aptenodytes* w rzędzie *Pływaiących.* Ażeby się o potrzebie utworzeniá z nich osobnego rzędu przyzwoicie przekonać, zastanówmy się nad niémi.

Naprzód skrzydła *Ptáków Bezlotnych* potrzeba uważać jedynie za szczątki tychże. Są to bowiem

przysádki krótkie, splasczone, rozszérzone i raczéy pletwom Wieloryba niż skrzydłom Ptáka podobne. Te jch skrzydełka nie maią lotek, a zamiást piór pokryte są krótkiémi, spłasczonémi szypułkami, które na piérwszy rzut oka maią podobieństwo z łuskami. Tak zbudowane jch skrzydła niebędąc zdatne do látaniá, służą jm podobnie jak pletwy do przyśpieszeniá pływaniá pod wodą. Wiedzieć albowiem potrzeba, że Ptáki tego rzędu nietylko po powiérzchni wody, ale nawet i pod jéy powiérzchnią z podziwieniá godną szybkością pływaią.

Wszystkie Ptáki, któreśmy dotąd poznali, maiąc u nóg golenie pionowo w górę podniesione, zesczuplone, okrągławe lub z boków ściśnione, chodzą na samych tylko palcach. — Przeciwnie u Ptáków *Nielotnych* spostrzégámy goleń bardzo krótki, płaski, rozszérzony, poziomy i z palcami kształt stopy naśladuiący. Z tego względu rzęd ten jest poniekąd tém między Ptákami, czém są Zwiérzęta *Nastopne* między Ssącémi. U jnnych Ptáków goleń składá się z jednéy mniéy więcéy długiéy kości. — Przeciwnie w goleniu *Nielotnych* znáyduiemy trzy kości, które ułożone w jednéy płasczyznie przy sobie, spoione są z sobą na obudwóch końcach.

Nogi Ptáków *Nielotnych* są bardzo krótkie i przy samym kuprze ustawione: z tąd téż Ptáki te widziane na suchéy ziemi należą do liczby náyniedołężnieyszych jstót; gdyż albo pełzaią na brzuchu podpiéraiąc się skrzydłami i nogami, albo téż w postawie pionowéy następuiąc na całéy stopie, a podpiéraiąc się swym krótkim ogonem, podskakuią niedołężnie z mieysca na mieysce.

U jch nóg wszystkie palce są na przód zwrócone: z tych trzy dłuższe są do siebie zbliżone, i wązką błoną aż do pazurów spięte. Czwárty jch palec albo jest bardzo mały, na przyszrodkowéy

stronie stopy przytwiérdzony i przytulony; albo też zupełnie go niedostaie. Liczba ostatnich jest bardzo małą.

Piérze na jch ciele jest krótkie, bardzo geste i mocno do ciała przyciśnione; każde zaś pióro má na końcu szypułkę spłasczoną i rozszérzoną: z téy przyczyny pokrycie Ptáków *Bezlotnych* wydaie szczególnieyszy, sobie właściwy połysk; a za dotknięciem tak jest twarde i wstecznie szorstkie, jakgdyby na nich pióra pomięszane były z łuskami cienkiémi.

Skóra na Ptákach *Bezlotnych* jest bardzo grubá i niezmiernie ciągłá. Trudniący się wypychaniem zwiérząt powinni to mieć w pamięci: jnaczéy káżdego z tych Ptáków możná kilkanaście razy zrobić większym, niż był w jstocie. Tę niezmierną ciągłość skóry maią one wspólną z *Ssącémi Ziemnowodnémi* zwiérzętami.

O wewnętrznéy jch budowie nic dotąd pewnego nie wiemy. Wszystkie albowiem będąc mieszkańcami mórz ku biegunowi południowemu zbliżonych, należą do liczby náywiększych osobliwości w zbiorach Zoologicznych na stałym lądzie Europy. Latham opisał jch jedénáście gatunków, które zawarł w jednym rodzaiu *Aptenodytes*. Z tych w wielkim zbiorze Paryzkim za moiéy tam bytności (1817. r.) znáydowały się tylko z trzech gatunków exemplarze, z których káżdy miał jnne cechy rodzaiowe. Będąc tak rzádkie, żáden dotąd niebył uczenie rozczłonkowanym.

Wszystkie żywią się Rybami, Skorupiákami, Mięczákami i Robákami morskiémi. Wszystkie większą część życiá swego przepędzaią częścią na wodzie częścią pod wodą. W nurzaniu się nie maią sobie równych w całéy gromadzie Ptáków. Na ląd wychodzą tylko dlá párzeniá się i dlá wysiadywaniá jáy.

RODZAY I. (197.)

MOLINIAK. *MOLINAEA.*

Penguin. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, szczupły, ściśniony, z szczytem przy końcu spadzistym. Głowa mała, ściśniona. Szyia długá. Pokrycie ciała włoskowate. Nogi tróypalczaste, nastopne, do pływaniá. n. p. Aptenodytes chilensis. GL.

Wiemy tylko o *jednym* gatunku, który żyie na morzach w blizkości brzegów Chili. Wyszedłszy na ląd chodzi w pionowéy postawie; a chód jego jest náyzręcznieyszy w tym rzędzie. Włoskowato strzępiaste piérze na ciele jego różni go od wszystkich innych rodzaiów rzędu tego. Skóra jego gruba łatwo oddzielá się od ciała. Mięso má mieć smaczne. Samice znoszą po sześć lub po siedm jáy na gołym piásku.

Moliniaki pływaią i nurzaią się bardzo zręcznie: mimo to wiele ich podczas burzy utracá życie, i martwe zostaią od fal morza na brzegi wyrzucane. Należą one do liczby wielkich osobliwości w zbiorach Zoologicznych w Europie: wyznać więc muszę, że ich nigdzie niewidziáłem. Z zbyt osczędnego opisu jego, który czytámy w Autorach, zaledwie powyższá cecha rodzaiowá zebrać się dała. Jakkolwiek ta jest niedokładną, tyle jednakże wyczytuiemy z niéy, że *Moliniaków* w żadnym z następnych rodzaiów przyzwoicie pomieścić nie podobná. Molina piérwszy opisał gatunek za przykład podany: na cześć przeto temu Badaczowi przerobiliśmy nazwisko jego na nazwisko tego rodzaiu, tym albowiem sposobem uwieczniaią się náypiękniéy jmiona Mężów sławy godnych.

RODZAY II. (198.)

NIELOT. *CATARRACTES.*

Gorfou. *Fran.* Springhans. *Niem.*

Dziób prawie mierny, trochę tylko krótszy niż głowa, prosty, silny, nożykowato w pół háczykowaty, niby z walcowatych kawałków poskładany, na końcu ściśniony. Szczyt zaokrąglony, gładki; przy czole kończysty; w szrodku wypukły; na końcu ściśniony, spadzisty, háczykiem zakończony. Bok przygniecione z brzegami w szrodku zgrubiałémii i zaokrąglonémi. Między szczytem a brzegami wypustek głęboki, ostro klinowato aż blizko końca dzióba sięgaiący, piórami pokryty: w szrodku tego wypustka otwory nosdrzy okrągławe, małe. Szczęka spodniá prostá: zuchwy jéy przy brodzie szérokie, a ku głowie klinowato coráz węższe. Broda łukowato zadartá, na końcu uciętá równá się połowie zuchwy. Pokrycie ciała z piór z szypułkami na końcu spłasczonémi. Nogi czworopalczaste nastopne. n. p. Aptenodytes chrysocome. GL.

Z pewnością mieścimy w tym rodzaiu tylko ten gatunek, który dopiéro za przykład został wymieniony. Widziałem bardzo piękny jego exemplarz w zbiorze Zoologicznym Paryzkim, i z niego ułożyłem powyższą cechę rodzaiową. Ten *Nielot* mieszká na morzach około Nowéy Hollandyi i w bliskości wysp jéy przyległych. Wszród náyszybszego pływaniá, odskakuie on często od wody na kilka stóp wysoko. Od tego skákaniá ponad wodą pochodzi nazwisko rodzaiowe. Wszystkie nurzaią się wybornie. Párzą się w miesiącu Listopadzie; ten albowiem miesiąc na południowéy półkuli ziemi od-

powiadá porą roku Maiowi na północnéy. Samica składá jaia swoie na goléy ziemi w dołku, który dzióbem wygrzebuie. O jch użyteczności nic pewnego niewiemy.

RODZAY III. (199.)

BEZLOTEK. *APTENODYTES.*

Manchot. *Fran.* Flossentaucher. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, prosty, ściśniony, nożykowaty. Szczęka wiérzchniá jednostayná, twardá, wzdłuż niby drobno pozmarszczaná. Szczyt prosty, przy końcu spadzisty, háczykowato zakończony. — Brzegi szczęki wiérzchniéy przy końcu wycięte. Broda na końcu uciętá. Otwory nosdrzy wązkie, na bokach szrodku dzióba. Nogi nastopne czworopalczaste. n. p. Aptenodytes demersa. GL.

Wiemy tylko o *jednym* gatunku, który z pewnością do tego rodzaiu policzyć można. Gabinet zoologiczny Król. Warsz. Uniwersytetu posiadá jego dobry exemplárz. Ten *Bezlotek* mieszká na morzach około przylądku Dobréy-Nadziei. Gnieździ się na skałach, na które wyłazi z zręcznością podziwieniá godną. Léząc na skałę podpiérá się skrzydłami, dzióbem i nogami. Po równym lądzie skácze w bardzo śmiesznéy pionowéy postawie, álbo też chodzi na cztérech podobnie jak czworonożne zwiérze: t. j. na skrzydłach i na nogach. Mięso i jaia *Bezlotków* maią mieć smak wyborny.

RODZAY IV. (200.)

PLETWONUR. *SPHENISCUS.*

Sphénisque. *Fran.*

Dziób przedłużony, prosty, ściśniony; przy głowie ogrubny, daléy coráz szczupleyszy, klinowato nożykowaty. Szczyt od boków rowkiem odznaczony, wolno przy końcu spadzisty. Broda krótszá niż zuchwy, słabo w górę zadartá, na końcu uciętá. Zuchwy szczęki dolnéy ku osadzie coráz szérsze i grubsze; przy osadzie owalowato zakończone, mocno nabrzmiałe, miękkie, po śmierci wysychaiące. Czoło drobnémi gęstémi piórkami pokryte, daleko na boki szczęki wiérzchniéy zastaie. Otwory nosdrzy na bokach dzióba piórami wypustek czoła zasłonione. Nogi nastopne, czworopalczaste. n. p. Aptenodytes patachonica. GL.

Do tego rodzaiu liczymy z pewnością tylko *jeden* gatunek, który się znáyduie na morzach w bliskości wysp Falklandzkich *(Falk Lands-Inseln)* przy Ameryce południowéy. Jest on podobno náywiększym Ptákiem w rzędzie *Bezlotnych*. Wyprostowany dochodzi blizko trzy stóp Reńskich wysokości, i má ważyć czterdzieści i więcéy funtów. Pán Bougainville pisze, że złapał starego, który nietylko się w krótce dał ugłaskać, ale nadto jak Pies przywiązał się do niego. Zawołany, czołgaiąc się na brzuchu szedł do ręki. Jádł mięso, Ryby i chléb. Nie długo jednakże cieszył się Bougainville tą zdobyczą; gdyż po niejakim czasie ów *Pletwonur* oddalony od żywiołu sobie właściwego, t. j. od morza, z tęsknoty zaczął smutnieć, schnąć i zdechł wkrótce.

Pletwonury wolno żyiące są bardzo tłuste, a szczególniéy w czasie ich piérzeniá się, które przy-

padá w miesiącu Styczniu. Żyią gromadnie. Párzą się w miesiącu Październiku, Nazwisko rodzaiowe *Spheniscus* wzięte jest od wyrazu greckiego σφὴν *(klin)* dlá oznaczeniá klinowatości jch dzióba.

Podług powyższych wyszczególnień tylko cztéry gatunki zostały w tym rzędzie przyzwoicie pomieszczone; siedm zaś z dotąd opisanych Ptáków Bezlotnych, zostawiámy w niepewności czasowi dalszemu; gdyż dotąd ani przyzwoitych opisów, ani dobrych obrazów tych Ptáków nie mámy; a na chybitrafi wyrokować o nich niechcemy.

Rzecz dziwná, że dotąd między ciałami kopalnémi nigdzie kości Ptáków nie znaleziono. —

Na tém kończymy uwági nasze nad gromadą *Ptáków*; a z nią uwági nad Działem zwiérząt takich, które maią krew czerwoną ciepłą.

Koniec Tomu Drugiego.

SPIS

SPIS NAZWISK,
RZĘDÓW, POKREWIEŃSTW
i
RODZAIÓW
w Tomie drugim zawartych.

Confussis nominibus, omnia confundi necesse est.
CAESALPINUS.

A.

					Strona.
Alka	*Jun.*	Alca	*Lin.*		307.
Ara	*Kl.*	Ara	*Briss.*		19.
Argus	*n.*	Argus	*Tem.*		191.

B.

Bażant	*Rzą.*	Phasianus	*Lin.*	190.
Bąk	*Rzą.*	Botaurus	*Rzą.*	241.
Bąkojád	*Jun.*	Buphaga	*Lin.*	108.
Bekas	*Rzą.*	Scolopax	*Lin.*	231.
Bezlotek	*Jun.*	Aptenodytes	*Lin.*	317.
BEZLOTNE	-	IMPENNES	-	312.
Bezszpon	*n.*	Cryptonyx	*Tem.*	189.
BIEGAIĄCE	-	CURSORES	-	201.
Biegus	*Kl.*	Tringa	*Lin.*	227.
Błotniák	*n.*	Circus	*Bech.*	163.
Bocián	*Rzą.*	Ciconia	*Rzą.*	238.
Brodacz	*Jun.*	Bucco	*Lin.*	32.
BRODZĄCE	-	GRALLATORES	-	220.
Brzeguwka	*n.*	Grallina	*Vieil.*	119.
Burzyk	*n.*	Haladroma	*Jll.*	300.

C.

				Strona
Chrapiák	n.	Pogonias	Ill.	29.
Chróściel	Rzą.	Crex	Bech.	250.
Cienkonóg	Jun.	Himantopus	Briss.	217.
Czapla	Rzą.	Ardea	Lin.	240.
Czaplowate		*Herodii*		237.
Czayka	Rzą.	Vanellus	Rzą.	226.
Czeczótka	Rzą.	Linaria	Rzą.	102.
Czepiga	n.	Colius	Briss.	149.
Czerwonák	Jun.	Phoenicopterus	Lin.	259.
Czubatka	n.	Penelope	Lath.	185.
Cyranik	n.	Podoa	Ill.	267.

D.

Daknis	n.	Dacnis	Cuv.	96.
Daszkonos	n.	Cromba	n.	42.
Dławigád	n.	Tantalus	Lin.	235.
Dławimuszka	n.	Muscipeta	Cuv.	137.
Długodziób	n.	Rhynchoea	Cuv.	232.
Długonogie		*Grallatorii*		174.
Długopalczaste		*Macrodactyli*		248.
Długoszpon	n.	Parra	Lin.	255.
Drapieżne		Raptatores		152.
Dronta	Kusz.	Didus	Lin.	200.
Drop	Rzą.	Otis	Lin.	205.
Drózd	Rzą.	Turdus	Lin.	124.
Drzym	n.	Tamatia	Cuv.	33.
Dudek	Rzą.	Upupa	Lin.	78.
Dwuczub	n.	Dicholophus	Ill.	176.
Dziergacz	n.	Ploceus	Cuv.	95.
Dzierżba	Rzą.	Lanius	Lin.	127.
Dzierzbonos	n.	Barita	Cuv.	128.
Dzięcioł	Rzą.	Picus	Lin.	46.
Dzięciuk	n.	Picoides	Lacép.	47.
Dzióborożec	n.	Buceros	Lin.	59.
Dziwodziobe		*Mirirostres*		245.

					Strona.
Dziwogon	n.	Menura	Lath.		180.
Dziwokrzyki		*Coraces*			84.

F.

Faeton	Jun.	Phaëton	Lin.		278.
Frankolin	n.	Francolinus	Tem.		195.
Fregata	n.	Fregata	Briss.		272.
Fruczek	n.	Orthorhynchus	Lacép.		76.

G.

Gęś	Rzą.	Anser	Rzą.		286.
Gęstopiór	n.	Pachyptila	Jll.		299.
Gil	Kl.	Pyrrhula	Briss.		105.
Głuptak	n.	Sula	Briss.		275.
Głuszec	Rzą.	Tetrao	Lin.		193.
Gołąb	Rzą.	Columba	Lin.		196.
Górzyk	n.	Pipra	Lin.		57.
Graniastodziobe		*Angulirostres*			53.
Gryf	n.	Gypaëtos	Becli.		169.
Grubodziób	Jun.	Coccothraustes	Briss.		104.
Gryzichrząscz	n.	Psaris	Cuv.		130.
Grzebiące		Rasores			177.
Grzywiák	n.	Crinifer	n.		181.
Gwarek	Kub.	Gracula	Lin.		85.

J.

Jaskółka	Rzą.	Hirundo	Lin.		144.
Jastrząb	Rzą.	Astur	Bech.		164.
Jbis	n.	Ibis	Lacép.		234.
Jedwabnik	n.	Ampelis	Lin.		140.
Jémiolucha	Rzą.	Bombycivora	Tem.		142.
Jérzyk	Rzą.	Cypselus	Rzą.		148.
Jndyk	Rzą.	Meleagris	Lin.		186.

K.

Kaczka	Rzą.	Anas	Lin.		281.
Kakado	n.	Cacatua	Briss.		19.

					Strona.
Kania	*Rzą.*	Milvus	*Rzą.*	167.
Kapturnik	*n.*	Cereopsis	*Lath.*	225.
Karłonur	*n.*	Fratercula	*Briss.*	306.
Kazuar	*Kl.*	Casuarius	*Briss.*	209.
Klészczák	*n.*	Anastomus	*Lacep.*	243.
Klészczojád	*Jun.*	Crotophaga	*Lin.*	41.
Klinodziób	*n.*	Burhinus	*Jll.*	216.
Klinodziobe		*Conirostres*		92.
Kolibr	*Kl.*	Trochilus	*Lin.*	75.
Komoran	*Rzą.*	Carbo	*Lacép.*	273.
Kowalik	*Jun.*	Sitta	*Lin.*	92.
Kozodòy	*Rzą.*	Caprimulgus	*Lin.*	150.
Kraska	*Rzą.*	Coracias	*Lin.*	88.
Kraskopiór	*n.*	Colaris	*Cuv.*	89.
Krętogłów	*Jun.*	Yunx	*Lin.*	45.
Krogulec	*Rzą.*	Nisus	*Gesn.*	164.
Krótkodziób	*n.*	Spizites	*Licht.*	134.
Kruk	*Rzą.*	Corvus	*Lin.*	86.
Krwawoléc	*n.*	Malcoha	*Vaill.*	40.
Krzciuczek	*n.*	Troglodytes	*Cuv.*	116.
Krzywonos	*Rzą.*	Loxia	*Briss.*	106.
Kukułka	*Rzą.*	Cuculus	*Lin.*	37.
Kulig	*n.*	Numenius	*Briss.*	233.
Kura	*Rzą.*	Gallus	*Rzą.*	188.
Kurka	*Rzą.*	Gallinula	*Rzą.*	251.
Kurobród	*n.*	Glaucopis	*Forst.*	107.
Kurogon	*n.*	l'Huppifère	*Tem.*	189.
Kuropatwa	*Rzą.*	Perdix	*Briss.*	194.
Kusák	*n.*	Crypturus	*Jll.*	198.

L.

Látawiec	*Jun.*	Paradisea	*Linn.*	80.
Listkozębne		*Lamellosodentati*		280.
Londzik	*n.*	Totanus	*Bech.*	230.
Loryiot	*n.*	Loriotus	*Cuv.*	133.

Ł.

					Strona.
Łabędź	*Rzą.*	Cygnus	*Rzą.*	-	284.
Łapieć	*n.*	Lobipes	*Cuv.*	-	266.
Łażące	-	Scansores	-	-	12.
Łódkodziób	*n.*	Cancroma	*Lin.*	-	246.
Łukodziób	*n.*	Falcinellus	*Cuv.*	-	219.
Łukodziobe	-	*Arcuati*	-	-	62.
Łusczák	*n.*	Corythus	*Cuv.*	-	106.
Łysák	*n.*	Gymnocephalus	*Geoff.*	-	138.
Łyska	*Rzą.*	Fulica	*Lin.*	-	266.
Łysowron	*n.*	Gymnoderus	*Geoff.*	-	139.

M.

Mewa	*Jun.*	Larus	*Lin.*	-	294.
Miernodziobe	-	*Alectorides*	-	-	222.
Miękkopiór	*Kub.*	Eider	*Cuv.*	-	287.
Miodojád	*n.*	Nectarinia	*Jll.*	-	73.
Miodowiód	*n.*	Indicator	*Cuv.*	-	42
Mniszka	*n.*	Monacula	*n.*	-	55.
Modrzyk	*n.*	Porphyrio	*Briss.*	-	252.
Moliniák	*n.*	Molinaea	*n.*	-	315.
Morąg	*n.*	Celuro	*n.*	-	156.
Mrówkołów	*n.*	Myiothera	*Jll.*	-	125.
Muchołówka	*Kl.*	Muscicapa	*Lin.*	-	136.
Mysikról	*Rzą.*	Regulus	*Cuv.*	-	115.
Myszołów	*Jun.*	Buteo	*Bech.*	-	166.

N.

Nabłotnik	*n.*	Limosa	*Briss.*	-	231.
Nabrzeżne	-	*Littorales*	-	-	213.
Nielátaiące	-	*Proceri*	-	-	207.
Nielot	*n.*	Catarractes	*Briss.*	-	316.
Nocne	-	*Nocturni*	-	-	155.
Nożyconos	*Jun.*	Rhynchops	*Lin.*	-	292.
Nur	*n.*	Eudites	*Jll.*	-	291.

				Strona.
Nurek	*Rzą.*	Colymbus	*Lin.*	268.
Nużyk	*n.*	Uria	*Briss.*	304.

O.

Orlik	*n.*	Haliaetos	*Sav.*	168.
Orlikowate		*Accipitrini*		161.
Orzechówka	*Rzą.*	Caryocatactes	*Cuv.*	91.
Orzeł	*Rzą.*	Aquila	*Rzą.*	167.
Ostrodziób	*n.*	Toenia	*Vail.*	88.
Ostrodziobe		*Acutirostres*		48.
Ostrygojád	*Jun.*	Haematopus	*Lin.*	217.
Owadościg	*n.*	le Martin-Chasseur	*Cuv.*	54.
Ozdobnik	*n.*	Epimachus	*Cuv.*	79.

P.

Papuga	*Kl.*	Psittacus	*Lin.*	18.
Papugonur	*n.*	Mormon	*Jll.*	308.
Papugowate		*Psittacini*		15.
Papużik	*n.*	Psittaca	*Briss.*	20.
Paraka	*n.*	Ortalida	*Merr.*	186.
Pasczaste		*Hiantes*		144.
Pastérka	*n.*	Bodytes	*Cuv.*	113.
Pastuszka	*n.*	Chauna	*Jll.*	253.
Paw	*Rzą.*	Pavo	*Lin.*	192.
Pawioczub	*n.*	Lophophorus	*Tem.*	189.
Pelikan	*Rzą.*	Pelecanus	*Lin.*	274.
Pełzacz	*Jun.*	Certhia	*Lin.*	72.
Perlica	*n.*	Numida	*Lin.*	183.
Petrel	*Jun.*	Procellaria	*Lin.*	298.
Piaskowiec	*n.*	Glareola	*Briss.*	283.
Pieprzojád	*n.*	Pteroglossus	*Jll.*	25.
Pieszka	*n.*	Pezoporus	*Jll.*	21.
Pilik	*n.*	Trogon	*Lin.*	28.
Pletwonogie		*Pinnipedes*		270.
Pletwonur	*n.*	Spheniscus	*Briss.*	318.
Pliszka	*Rzą.*	Motacilla	*Lin.*	113.

					Strona.
Pluszcz	n.		Cinclus	Bech.	118.
Płaskodziób	n.		Todus	Lin.	55.
Płátkonóg	n.		Phalaropus	Briss.	265.
Płátkonogie			*Lobipedes*		264.
Płochacz	n.		Accentur	Bech.	114.
Pływaiące			Natatores		261.
Pochwodziób	n.		Chionis	Forst.	247.
Pokrzéwka	n.		Sylvia	Mey.	115.
Polne			*Campestres*		203.
Pomórnik	n.		Tichodroma	Jll.	77.
Ponsuwka	n.		Xanthornus	Briss.	96.
Poświérka	Jun.		Emberiza	Lin.	100.
Prostodzioby			*Rectirostres*		229.
Prostoszpon	n.		Centropus	Jll.	37.
Przepiórka	Rzą.		Coturnix	Rzą.	196.
Przepiórzyk	n.		Ortygis	Jll.	204.
Przybysz	n.		Xenops	Hofmg.	67.
Przyczépne			Adhamantes		147.
Pszczołojád	Kl.		Pernis	Cuv.	167.

R.

Raróg	Rzą.		Hierofalco	Rzą.	165.
Rea	n.		Rhea	Briss.	210.
Remiz	Rzą.		Remiz	Cuv.	99.
Rudopiór	n.		Scopus	Briss.	257.
Rudzik	n.		Saxicola	Mey.	117.
Rurkonosy			*Tubinares*		297.
Rybáczek	n.		Ceyx	Lacép.	49.
Rybitwa	n.		Sterna	Lin.	293.
Rybołów	n.		Pandion	Sav.	168.

S.

Samotnik	n.		Arenaria	Mey.	214.
Sciérwojád	n.		Cathartes	Jll.	173.
Sciérwożérne			*Vulturini*		171.
Sciga	n.		Tachydromus	Jll.	218.

				Strona.
Sczebiot	*n.* . .	Graculaea	*n.* . .	126.
Szczupłodzioby		*Tenuirostres* . . .	. .	70.
Sęp	*Rzą.* .	Vultur	*Lin.* .	172.
Siéwka	*Jun.* .	Charadrius . . .	*Lin.* .	216.
Sikora	*Rzą.* .	Parus	*Lin.* .	98.
Sinodzióh	*n.* . .	Ocypterus	*Cuv.* .	130.
Siwopiór	*n.* . .	Graucalus	*Cuv.* .	135.
Skaczące		Ambulatores . . .	. .	68.
Skałokur	*n.* . .	Rupicola	*Briss.* .	58.
Skocz	*n.* . .	Chenalopex . . .	*Moehr.*	310.
Skowronek	*Rzą.* .	Alauda	*Lin.* .	109.
Skrzydłoszpon . . .	*n.* . .	Palamedea . . .	*Lin.* .	252.
Słowik	*Rzą.* .	Curruca	*Beeh.* .	116.
Sokół	*Rzą.* .	Falco	*Lin.* .	162.
Soyka	*Rzą.* .	Garrulus	*Cuv.* .	90.
Sowa	*Rzą.* .	Strix	*Lin.* .	157.
Spiętopalczaste . . .		*Hygrobatae* . .	. .	256.
Spiéwák	*n.* . .	Philedon . . .	*Cuv.* .	123.
Sroka	*Rzą.* .	Pica	*Rzą.* .	87.
Ssiekwiat	*n.* . .	Cinnyris	*Cuv.* .	74.
Staryk	*n.* . .	Psittacula . . .	*Pall.* .	306.
Stepnik	*n.* . .	Syrrhaptes . . .	*Jll.* . .	203.
Stepuwka	*n.* . .	Pterocles	*Tem.* .	199.
Stroynoczub	*n.* . .	Cephalopterus . .	*Geoff.* .	139.
Struś	*Klu.* .	Struthio	*Lin.* .	211.
Strzałojęzykie . . .		*Sagittilingves* . .	. .	44.
Stytuczub	*n.* . .	Opisthocomus . .	*Hofmg.*	182.
Swiérgotek	*n.* . .	Anthus	*Beeh.* .	112.
Swietnoczub . . .	*n.* . .	Corythaix . . .	*Jll.* . .	27.
Szablodzióh . . .	*n.* . .	Recurvirostra . .	*Lin.* .	257.
Szczygieł	*Rzą.* .	Carduelis	*Rzą.* .	102.
Szkarłatuwka . . .	*n.* . .	Cotinga	*Vail.* .	141.
Szmérka	*n.* . .	Dicaeum	*Cuv.* .	66.
Szpák	*Rzą.* .	Sturnus	*Lin.* .	93.
Szyszák	*n.* . .	Musophaga	*Jsert.* .	26.
Szyszkonos	*n.* . .	Crax	*Lin.* .	184.

T.

				Strona.
Tanagra	n.	Tanagra	Lin.	132.
Tangarzyk	n.	Cardinalis	Cuv.	133.
Tegostér	n.	Dendrocolaptes	Herrm.	71.
Tracz	Jun.	Mergus	Lin.	289.
Tróypalczaste		*Tridactyli*		303.
Tukan	Jun.	Ramphastos	Lin.	24.
Tyran	n.	Tyrannus	Cuv.	137.

W.

Warzęcha	Kl.	Platalea	Lin.	258.
Wąsate		*Barbati*		31.
Wąsatek	n.	Barbaculus	n.	33.
Wężówka	n.	Plotus	Lin.	277.
Wcięłodziobe		*Incisirostres*		110.
Wdówka	n.	Vidua	Briss.	103.
Wdzięczka	n.	Bethylus	Cuv.	132.
Wgięłodziób	n.	Mycteria	Lin.	239.
Wielkopasez	n.	Procnias	Hofmg.	143.
Wiesczek	n.	Fregilus	Cuv.	83.
Wilga	Rzą.	Oriolus	Lin.	122.
Wiosłonogie		*Remipedes*		290.
Wodnik	n.	Rallus	Lin.	249.
Woźniczka	n.	Eurypyga	Jll.	242.
Wróbel	Rzą.	Pyrgita	Cuv.	103.
Wróblowate		*Passeres*		97.
Wronka	n.	Pyrrhocorax	Cuv.	120.
Wróżyk	n.	Vetula	n.	36.
Wrzaskot	n.	Psophia	Lin.	224.
Wydrzyk	n.	Lestris	Jll.	295.
Wzłotozmiań	n.	Euphone	Cuv.	133.

Z.

Zębate		*Dentirostres*		57.
Zębatka	n.	Prionites	Jll.	60.

				Strona
Zębatodzioby		*Serrati*		23.
Zgiętodziób	*n.*	Vestiaria	*Sh.*	75.
Zgiętodzióby		*Falcati*		233.
Ziarnojád	*n.*	Cassicus	*Cuv.*	94.
Zjawka	*n.*	Phoeniculus	*n.*	63.
Ziewacz	*n.*	Chaeneirhynchus	*n.*	17.
Zięba	*Rzą.*	Fringilla	*Lin.*	101.
Zimorodek	*Rzą.*	Alcedo	*Lin.*	53.
Złotka	*n.*	Galbula	*Briss.*	49.
Zrosłopalczaste		Syndactyli		51.
Zuchwiák	*n.*	Ramphocelus	*Cuv.*	133.
Zwrotnik	*n.*	Strepsilas	*Jll.*	225.
Zwrotnopalczaste		*Amphiboli*		35.

Ż.

Żaglościg	*n.*	Diomedea	*Lin.*	301.
Żłóbkodziób	*n.*	Scythrops	*Lath.*	40.
Żołna	*Rzą.*	Merops	*Lin.*	65.
Żółtaczek	*Jun.*	Jcterus	*Cuv.*	95.
Żóraw	*Rzą.*	Grus	*Rzą.*	242.
Żórawiosęp	*n.*	Gypogeranus	*Jll.*	175.
Żukodław	*n.*	Edolius	*Cuv.*	138.

INDEX NOMINUM
ORDINUM, FAMILIARUM
et
GENERUM
in secundo volumine contentorum.

A.

					Pagina.
Accentor	*Bech.*	Płochacz	*n.*	.	114.
Accipitrini		*Orlikowate*			161.
Acutirostres		*Ostrodziobe*			48.
Adhamantes		Przyczépne			147.
Alauda	*Lin.*	Skowronek	*Rzą.*		109.
Alca	*Lin.*	Alka	*Jun.*		307.
Alcedo	*Lin.*	Zimorodek	*Rzą.*		53.
Alectorides		*Miernodziobe*			222.
Ambulatores		Skaczące			68.
Ampelis	*Lin.*	Jedwabnik	*n.*		140.
Amphiboli		*Zwrotnopalczaste*			35.
Anas	*Lin.*	Kaczka	*Rzą.*		281.
Anastomus	*Lacep.*	Kléscząk	*n.*		243.
Angulirostres		*Graniastodziobe*			53.
Anser	*Rzą.*	Gęś	*Rzą.*		286.
Anthus	*Bech.*	Swiérgotek	*n.*		112.
Aptenodytes	*Lin.*	Bezlotek	*Jun.*		317.
Aquila	*Rzą.*	Orzeł	*Rzą.*		167.
Ara	*Briss.*	Ara	*Kl.*		19.
Arcuati		*Łukodziobe*			62.
Ardea	*Lin.*	Czapla	*Rzą.*		240.
Arenaria	*Mey.*	Samotnik	*n.*		214.
Argus	*Tem.*	Argus	*n.*		191.
Astur	*Bech.*	Jastrząb	*Rzą.*		164.

B.

					Pagina.
Barbaculus	n.	Wąsatek	n.		33.
Barbati		*Wąsate*			31.
Barita	Cuv.	Dzierzbonos	n.		128.
Bethylus	Cuv.	Widzięczka	n.		132.
Bodytes	Cuv.	Pastérka	n.		113.
Bombycivora	Tem.	Jémiolucha	Rzą.		142.
Botaurus	Rzą.	Bąk	Rzą.		241.
Bucco	Lin.	Brodacz	Jun.		32.
Buceros	Lin.	Dzióborożec	n.		59.
Buphaga	Lin.	Bykojád	Jun.		108.
Burhinus	Jll.	Klinodzióh	n.		216.
Buteo	Bech.	Myszołów	Jan.		166.

C.

Cacatua	Briss.	Kakado	n.		19.
Campestres		*Polne*			203.
Cancroma	Lin.	Łódkodzióh	n.		246.
Caprimulgus	Lin.	Kozodòy	Rzą.		150.
Carbo	Lacép.	Komoran	Rzą.		273.
Cardinalis	Cuv.	Tangarzyk	n.		133.
Carduelis	Rzą.	Szczygieł	Rzą.		102.
Caryocatactes	Cuv.	Orzechówka	Rzą.		91.
Cassicus	Cuv.	Ziarnojád	n.		94.
Casuarius	Briss.	Kazuar	Kl.		209.
Catarractes	Briss.	Nielot	n.		316.
Cathartes	Jll.	Sciérwojád	n.		173.
Celuro	n.	Morąg	n.		156.
Centropus	Jll.	Prostoszpon	n.		37.
Cephalopterus	Geoff.	Stroynoczub	n.		159.
Cereopsis	Lath.	Kapturnik	n.		225.
Certhia	Lin.	Pełzacz	Jun.		72.
Ceyx	Lacép.	Rybáczek	n.		49.
Chaeneirhynchus	n.	Ziéwacz	n.		17.
Charadrius	Lin.	Siéwka	Jun.		215.
Chauna	Jll.	Pastuszka	n.		253.

				Pagina.
Chenalopex	*Mochr.*	Skocz	*n.*	310.
Chionis	*Forst.*	Pochwodzióh	*n.*	247.
Ciconia	*Rzą.*	Bocián	*Rzą.*	238.
Cinclus	*Bech.*	Pluscz	*n.*	118.
Cinnyris	*Cuv.*	Ssiekwiat	*n.*	74.
Circus	*Bech.*	Błotniák	*n.*	163.
Coccothraustes	*Briss.*	Grubodzióh	*Jun.*	104.
Colaris	*Cuv.*	Kraskopiór	*n.*	89.
Colius	*Briss.*	Czepiga	*n.*	149.
Columba	*Lin.*	Gołąb	*Rzą.*	196.
Colymbus	*Lin.*	Nurek	*Rzą.*	268.
Conirostres		*Klinodziobe*		92.
Coraces		*Dziwokrzyki*		84.
Coracias	*Lin.*	Kraska	*Rzą.*	88.
Corvus	*Lin.*	Kruk	*Rzą.*	86.
Corythaix	*Jll.*	Swietnoczub	*n.*	27.
Corythus	*Cuv.*	Łusczák	*n.*	106.
Cotinga	*Vaïl.*	Szkarlatuwka	*n.*	141.
Coturnix	*Rzą.*	Przepiórka	*Rzą.*	196.
Crax	*Lin.*	Szyszkonos	*n.*	184.
Crex	*Bech.*	Chróściel	*Rzą.*	250.
Crinifer	*n.*	Grzywiák	*n.*	181.
Cromba	*n.*	Daszkonos	*n.*	42.
Crotophaga	*GL.*	Klészczojád	*Jun.*	41.
Cryptonyx	*Tem.*	Bezszpon	*n.*	189.
Crypturus	*Jll.*	Kusák	*n.*	198.
Cuculus	*Lin.*	Kukułka	*Rzą.*	37.
Curruca	*Bech.*	Słowik	*Rzą.*	116.
Cursores		Biegaiące		201.
Cygnus	*Rzą.*	Łabędź	*Rzą.*	284.
Cypselus	*Rzą.*	Jérzyk	*Rzą.*	148.

D.

Dacnis	*Cuv.*	Daknis	*n.*	96.
Dendrocolaptes	*Herrm.*	Tęgostér	*n.*	71.
Dentirostres		*Zębate*		57.

Pagina.

Dicholophus - - - *Jll.* - - Dwuczub - - - - - *n.* - - 176.
Dicaeum - - - - *Cuv.* - Szmérka - - - - - - *n.* - - 66.
Didus - - - - - - *Lin.* - Dronta - - - - - - *Kusz.* - 200.
Diomedea - - - - *Lin.* - Żaglościg - - - - - - *n.* - - 301.

E.

Edolius - - - - *Cuv.* - Żułkodław - - - - - *n.* - - 138.
Eider - - - - - *Cuv.* - Miękkopiór - - - - *Kub.* - 287.
Emberiza - - - - *Lin.* - Poświérka - - - - *Jun.* - 100.
Epimachus - - - *Cuv.* - Ozdobnik - - - - - *n.* - - 79.
Eudites - - - - - *Jll.* - Nur - - - - - - - *n.* - - 291.
Euphone - - - - *Cuv.* - Wzłotozmián - - - *n.* - - 133.
Eurypyga - - - - *Jll.* - Woźniczka - - - - *n.* - - 242.

F.

Falcati - - - - - - - - *Zgięłodziobe* - - - - - - 233.
Falcinellus - - - - *Cuv.* - Łukodzióh - - - - *n.* - - 219.
Falco - - - - - - *Lin.* - Sokół - - - - - - *Rzą.* - 162.
Ficedula - - - - *Becht.* patrz Sylvia
Francolinus - - - *Lin.* - Frankolin - - - - *n.* - - 278.
Fratercula - - - - *Rzą.* - Karłonur - - - - - *n.* - - 167.
Fregata - - - - - *Briss.* - Fregata - - - - - *n.* - - 272.
Fregilus - - - - - *Cuv.* - Wiesczek - - - - *n.* - - 83.
Fringilla - - - - *Lin.* - Zięba - - - - - - *Rzą.* - 101.
Fulica - - - - - *Lin.* - Łyska - - - - - - *Rzą.* - 266.

G.

Galbula - - - - *Briss* - Złotka - - - - - *n.* - - 49.
Gallinula - - - - *Rzą.* - Kurka - - - - - *Rzą.* - 251.
Gallus - - - - - *Rzą.* - Kura - - - - - - *Rzą.* - 188.
Garrulus - - - - *Cuv.* - Soyka - - - - - *Rzą.* - 90.
Glareola - - - - *Briss.* - Piaskowiec - - - - *n.* - - 223.
Glaucopis - - - - *Forst.* - Kurobród - - - - *n.* - - 107.
Gracula - - - - - *Lin.* - Gwarek - - - - - *Kub.* - 85.
Graculaea - - - - *n.* - - Szczebiot - - - - - *n.* - - 126.

						Pagina.
Grallatores			Brodzące			220.
Grallatorii			*Długonogie*			174.
Grallina	*Vieil.*		Brzeguwka	*n.*		119.
Graucalus	*Cuv.*		Siwopiór	*n.*		135.
Grus	*Rzą.*		Żóraw	*Rzą.*		242.
Gymnocephalus	*Geoff.*		Łysák	*n.*		138.
Gymnoderus	*Geoff.*		Łysowron	*n.*		139.
Gypaëtos	*Bech.*		Gryf	*n.*		169.
Gypogeranus	*Jll.*		Żórawiosęp	*n.*		175.

H.

Haladroma	*Jll.*		Burzyk	*n.*		300.
Haliaetos	*Sav.*		Orlik	*n.*		168.
Haematopus	*Lin.*		Ostrygojád	*Jun.*		217.
Herodii			*Czaplowate*			237.
Hiantes			*Pasczaste*			144.
Hierofalco	*Rzą.*		Raróg	*Rzą.*		165.
Himantopus	*Briss.*		Cienkonóg	*Jun.*		217.
Hirundo	*Lin.*		Jaskółka	*Rzą.*		144.
Hygrobatae			*Spiętopalczaste*			256.

J.

Ibis	*Lacép.*		Jbis	*n.*		234.
Jcterus	*Cuv.*		Żółtaczek	*Jun.*		95.
Impennes			Bezlotne			312.
Jncisirostres			*Wcięłodziobe*			110.
Indicator	*Cuv.*		Miodowiód	*n.*		42.

L.

Lamellosodentati			*Listkozębne*			280.
Lanius	*Lin.*		Dzierzba	*Rzą.*		127.
Larus	*Lin.*		Mewa	*Jun.*		294.
Lestris	*Jll.*		Wydrzyk	*n.*		295.
Limosa	*Briss.*		Nabłotnik	*n.*		231.
Linaria	*Rzą.*		*Czeczotka*	*Rzą.*		102
Littorales			*Nabrzeżne*			213.

					Pagina
Lobipedes		*Płátkonogie*			264.
Lobipes	*Cuv.*	Łapieć	*n.*		266.
Lophophorus	*Tem.*	Pawioczub	*n.*		189.
Loriotus	*Cuv.*	Loryiot	*n.*		133.
Loxia	*Briss.*	Krzywonos	*Rzą.*		106.

M.

Macrodactyli		*Długopalczaste*			248.
Malcoha	*Vaill.*	Krwawoléc	*n.*		40.
Meleagris	*Lin.*	Indyk	*Rzą.*		186.
Menura	*Lath.*	Dziwogon	*n.*		180.
Mergus	*Lin.*	Tracz	*Jun.*		289.
Merops	*Lin.*	Żołna	*Rzą.*		65.
Milvus	*Rzą.*	Kania	*Rzą.*		167.
Mirirostres		*Dziwodzioby*			245.
Molinaea	*n.*	Moliniák	*n.*		315.
Monacula	*n.*	Mniszka	*n.*		55.
Mormon	*Jll.*	Papugonur	*n.*		308.
Motacilla	*Lin.*	Pliszka	*Rzą.*		113.
Muscicapa	*Lin.*	Muchołówka	*Kl.*		136.
Muscipeta	*Cuv.*	Dławimuszka	*n.*		137.
Musophaga	*Jsert.*	Szyszák	*n.*		26.
Mycteria	*Lin.*	Wgiętodziób	*n.*		239.
Myiothera	*Jll.*	Mrówkołów	*n.*		125.

N.

Natatores		Pływaiące			261.
Nectarinia	*Jll.*	Miodojád	*n.*		73.
Nisus	*Gesn.*	Krogulec	*Rzą.*		164.
Nocturni		*Nocne*			155.
Numenius	*Briss.*	Kulig	*n.*		233.
Numida	*Lin.*	Perlica	*n.*		183.

O.

Ocypterus	*Cuv.*	Sinodziób	*n.*		151.
Opisthocomus	*Hoſmg.*	Stułuczub	*n.*		182.

					Pagina.
Oriolus	*Lin.*	Wilga	*Rzą.*		122.
Ortalida	*Merr.*	Paraka	*n.*		186.
Orthorhynchus	*Lacép.*	Frueczek	*n.*		76.
Ortygis	*Jll.*	Przepiórzyk	*n.*		204.
Otis	*Lin.*	Drop	*Rzą.*		205.

P.

Pachyptila	*Jll.*	Gęstopiór	*n.*		299.
Palamedea	*Lin.*	Skrzydłoszpon	*n.*		252.
Pandion	*Sav.*	Rybołów	*n.*		168.
Paradisea	*Linn.*	Látawiec	*Jun.*		80.
Parra	*Lin.*	Długoszpon	*n.*		255.
Parus	*Lin.*	Sikora	*Rzą.*		98.
Passeres		*Wróblowate*			97.
Pavo	*Lin.*	Paw	*Rzą.*		192.
Pelecanus	*Lin.*	Pelikan	*Rzą.*		274.
Penelope	*Lath.*	Czubatka	*n.*		185.
Perdix	*Briss.*	Kuropatwa	*Rzą.*		194.
Pernis	*Cuv.*	Pszczołojád	*Kl.*		167.
Pezoporus	*Jll.*	Pieszka	*n.*		21.
Phaethon	*Lin.*	Faeton	*Jun.*		278.
Phalaropus	*Briss.*	Płátkonóg	*n.*		265.
Phasianus	*Lin.*	Bażant	*Rzą.*		190.
Philedon	*Cuv.*	Spiéwák	*n.*		123.
Phoenicopterus	*Lin.*	Czerwonák	*Jun.*		259.
Phoeniculus	*n.*	Zjawka	*n.*		63.
Pica	*Gesn.*	Sroka	*Rzą.*		87.
Picoides	*Lacép.*	Dzięciuk	*n.*		47.
Picus	*Lin.*	Dzięciół	*Rzą.*		46.
Pinnipedes		*Płetwonogie*			270.
Pipra	*Lin.*	Górzyk	*n.*		57.
Platalea	*Lin.*	Warzęcha	*Kl.*		258.
Ploceus	*Cuv.*	Dziergacz	*n.*		95.
Plotus	*Lin.*	Wężówka	*n.*		277.
Podoa	*Jll.*	Cyranik	*n.*		267.

					Pagina.
Pogonias	*Jll.*	Chrapiák	*n.*		29.
Porphyrio	*Briss.*	Modrzyk	*n.*		252.
Prionites	*Jll.*	Zębatka	*n.*		60.
Procellaria	*Lin.*	Petrel	*Jun.*		298.
Proceri		*Nielátaiące*			207.
Procnias	*Hofmg.*	Wielkopasz	*n.*		143.
Psaris	*Cuv.*	Gryzichrząszcz	*n.*		130.
Psittaca	*Briss.*	Papuzik	*n.*		20.
Psittacini		*Papugowate*			15.
Psittacula	*Pall.*	Staryk	*n.*		306.
Psittacus	*Lin.*	Papuga	*Kl.*		18.
Psophia	*Lin.*	Wrzaskot	*n.*		224.
Pterocles	*Tem.*	Stepuwka	*n.*		199.
Pteroglossus	*Jll.*	Pieprzojád	*n.*		25.
Pyrrhocorax	*Cuv.*	Wronka	*n.*		120.
Pyrgita	*Cuv.*	Wróbel	*Rzą.*		103.
Pyrrhula	*Briss.*	Gil	*Kl.*		105.

R.

Rallus	*Lin.*	Wodnik	*n.*		249.
Ramphastos	*Lin.*	Tukan	*Jun.*		24.
Ramphocelus	*Cuv.*	Zuchwiák	*n.*		135.
Raptatores		Drapieżne			152.
Rasores		Grzebiące			177.
Rectirostres		*Prostodzioby*			229.
Recurvirostra	*Lin.*	Szablodziób	*n.*		257.
Regulus	*Cuv.*	Mysikról	*Rzą.*		115.
Remipedes		*Wiosłonogie*			290.
Remiz	*Cuv.*	Remiz	*Rzą.*		99.
Rhea	*Briss.*	Rea	*n.*		210.
Rhynchoea	*Cuv.*	Długodziób	*n.*		232.
Rhynchops	*Lin.*	Nożyconos	*Jun.*		292.
Rupicola	*Briss.*	Skałokur	*n.*		58.

S.

Sagittilingues		*Strzałojęzykie*			4
Saxicola	*Mey.*	Rudzik	*n.*		117

						Pagina.
Scansores			Łażące			12.
Scolopax	*Lin.*		Bekas	*Rzą.*		231.
Scopus	*Briss.*		Rudopiór	*n.*		257.
Scythrops	*Lath.*		Żłóbkodzióh	*n.*		40.
Serrati			*Zębatodzioby*			23.
Sitta	*Lin.*		Kowalik	*Jun.*		92.
Spheniscus	*Briss.*		Pletwonur	*n.*		318.
Spizites	*Licht.*		Krótkodzióh	*n.*		134.
Sterna	*Lin.*		Rybitwa	*n.*		295.
Strepsilas	*Jll.*		Zwrotnik	*n.*		225.
Strix	*Lin.*		Sowa	*Rzą.*		157.
Struthio	*Lin.*		Struś	*Klu.*		211.
Sturnus	*Lin.*		Szpak	*Rzą.*		93.
Sula	*Briss.*		Głupták	*n.*		275.
Sylvia	*Mey.*		Pokrzéwka	*n.*		115.
Syndactyli			Zrosłopalczaste			51.
Syrrhaptes	*Jll.*		Stepnik	*n.*		203.

T.

Tachydromus	*Jll.*		Sciga	*n.*		218.
Tamatia	*Cuv.*		Drzym	*n.*		53.
Tanagra	*Lin.*		Tanagra	*n.*		132.
Tantalus	*Lin.*		Dławigád	*n.*		235.
Tenuirostres			*Szczupłodzioby*			70.
Tetrao	*Lin.*		Głuszec	*Rzą.*		195.
Tichodroma	*Jll.*		Pomórnik	*n.*		77.
Todus	*Lin.*		Płaskodzióh	*n.*		55.
Toenia	*Vail.*		Ostrodzióh	*n.*		88.
Totanus	*Bech.*		Londzik	*n.*		230.
Tridactyli			*Trójpalczaste*			303.
Tringa	*Lin.*		Biegus	*Kl.*		227.
Trochilus	*Lin.*		Kolibr	*Kl.*		75.
Troglodytes	*Cuv.*		Krzciuczek	*n.*		116.
Trogon	*Lin.*		Pilik	*n.*		28.
Tubinares			*Rurkonosy*			297.

					Pagina.
Turdus	*Lin.*	Drózd	*Rzą.*	.	124.
Tyrannus	*Cuv.*	Tyran	*n.*	.	137.

U.

Upupa	*Lin.*	Dudek	*Rzą.*	.	78.
Uria	*Briss.*	Nużyk	*n.*	.	304.

V.

Vanellus	*Rzą.*	Czayka	*Rzą.*	.	226.
Vestiaria	*Sh.*	Zgiętodziób . . .	*n.*	.	75.
Vetula	*n.*	Wróżyk	*n.*	.	36.
Vidua	*Briss.*	Wdówka	*n.*	.	103.
Vultur	*Lin.*	Sęp	*Rzą.*	.	172.
Vulturini		*Sciérwożérne*		.	171.

X.

Xanthornus . . .	*Briss.*	Ponsuwka	*n.*	.	96.
Xenops	*Hofmg.*	Przybysz	*n.*	.	67.

Y.

Yunx	*Lin.*	Kręctogłów	*Jun.*	-	45.

WYJAŚNIENIE,

Wyrazów Skróconych.

Bech.	znaczy		Bechstein.
Forst.	—	—	Forster.
Gesn.	—	—	Gesner.
Grec.	—	—	po Grecku.
Hofmg.	—	—	Hoffmannsegg.
Js.	—	—	Jsert.
Kusz.	—	—	Kuszański.
Lath.	—	—	Latham (czytáy *Letem*).
Licht.	—	—	Lichtenstein w Muzeum zoolo: Berlińskiém.
Mey.	—	—	Meyer.
Merr.	—	—	Merrem.
Moeh.	—	—	Moehring.
Rossy.	—	—	po Rossyysku.
Sav.	—	—	Savigny.
Tem.	—	—	Temminck.
Vaill.	—	—	Le Vaillant.
Vieil.	—	—	Vieillot.

Reszta wyrazów skróconych wyjaśnioną już została przy Tomie piérwszym.

OBJASNIENIE

Rycin.

Na *Fig.* I. wyobrażony jest *Sciérwojád Kondór* (Cathartes Gryphus. *n.*) Patrz na stronie 175.

Na *Fig.* II. w naturalnéy wielkości głowa *Zięwacza Czárnego* (Chaeneirhynchus aterrimus. *n.*). Patrz na stronie 17.

Na *Fig.* III. wyobrażoná jest głowa *Papugi*, jako wzór do tegoż rodzaiu. Patrz na stronie 18.

DO JNTROLIGATORA

Ryciny trzeba przy oprawianiu przełożyć czystym papiérem; bo by się poplamiły.

Fig. I.

Barraband pinx.

Biblioteki
Muzeum
im.
OLIGDV=
SZYCKICH
we Lwowie

Biblioteka Muzeum im. Dziedzyckich
we Lwowie.